

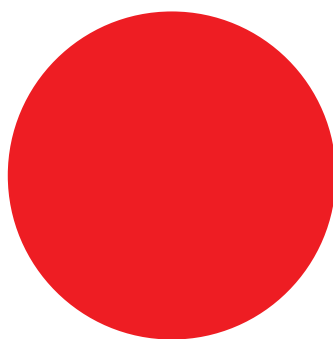
ISSN 2229-1997
ISSN ONLINE 2586-937X

jstn

Journal

Vol. 8 No. 1 June 2018

วารสารวิชาการของ
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

JSAT

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ (Editorial Advisory Board)

ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 รศ.ดร.ศิริพร วัชวัลคุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ (Editor)

รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการผู้ช่วย (Associate Editor)

อ.ดร.เอกสิทธิ์ หนูหนักดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ศ.วรินทร์ วุวงศ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 รศ.ดร.สุรางค์ศรี ดันเสียงสม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 รศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 รศ.ปราณี จงสุจิตรธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ดร.ชมนาด ศีตีสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ดร.เดวิซ เสวตไอยาราม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 ผศ.ดร.บาร์นี บุญทรง มหาวิทยาลัยนเรศวร
 ผศ.ดร.ปิยวรรณ อัครวราชนันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
 ผศ.นิศากร ทองนอก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 ผศ.เบญจางค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 อ.ดร.วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
 ดร.ทรายแก้ว ทิพากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการ (Editorial Staff)

คุณสุภิญญา วงสาโสม สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

กรรมการกลั่นกรองประจำฉบับ (Reviewers)

ศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
 รศ.ดร.ศิริพร วัชวัลคุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ผศ.ดร.นรินทร์ ดำรงชัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 ผศ.ดร.ปิยวรรณ อัครวราชนันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ผศ.ดร.ชนศักดิ์ สายจำปา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 ผศ.ดร.ธัญญารัตน์ สงวนศรี มหาวิทยาลัยบูรพา
 ผศ.ดร.ทศพล ทรรศนกุลพันธ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วารสารกลุ่มที่ 1 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

เจ้าของ :

สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
 ห้อง 606 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
 เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
 URL: jsat.or.th, email: jsn.jsat@gmail.com

กำหนดออก : ปีละ 2 ฉบับ มิถุนายน และ ธันวาคม

วารสารออนไลน์ : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jsn>

ออกแบบและพิมพ์

บริษัท แก่นสาระ จำกัด
 15/4 หมู่ 3 ตำบลบางกระพิก อำเภอสสามพราน
 จังหวัดนครปฐม 73210

ISSN 2229-1997

ISSN ONLINE 2586-937X

ผศ.นิศากร ทองนอก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ปัตตานี)
 พ.อ.หญิง ผศ. นงลักษณ์ ลิ้มศิริ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
 Dr. Elisa Nishikito มหาวิทยาลัยพายัพ
 อ.ดร.กณภัทร รื่นภิรมย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 อ.ดร.ภัทรธร พิพัฒน์กุล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 อ.ดร.ภรณ์ย์ พินันโสติกุล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 อ.ดร.ทานพร ตระการเถลิงศักดิ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
 อ.ดร.วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วัตถุประสงค์ในการพิมพ์

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา (jsn Journal) เป็นวารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาและงานวิจัย ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น
2. เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาระดับปริญญาโทและเอกได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ใช้วารสารเป็นแหล่งต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติ ในเชิงบูรณาการ
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายทางการศึกษาในวงกว้างและเสริมสร้างความร่วมมือทางวิชาการ ในแขนงญี่ปุ่นศึกษาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

jsn Journal ประกอบด้วย บทความรับเชิญ บทความวิจัย บทความวิชาการที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน บทวิจารณ์หนังสือ บทความปริทัศน์ และรายงานสัมมนา โดยทุกบทความต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วารสารมีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มและเผยแพร่แบบออนไลน์ บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการและการทบทวนโดยผู้รู้เสมอกันด้วยระบบปกปิดชื่อ ข้อความและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในบทความเป็นของผู้เขียนบทความนั้น ๆ ไม่ใช่ความเห็นของกองบรรณาธิการหรือของวารสาร jsn Journal

Aim and Scope

The “jsn Journal” is an academic journal of the Japanese Studies Association of Thailand, and is published two issues per year. The journal has following objectives:

1. To be a channel for disseminating research findings related to Japan in the humanities and social sciences related to Japan.
2. To be a platform for scholars, practitioners, and graduate students to share knowledge and experience, as well as utilize the journal as a source to enhance the body of knowledge that benefits our society and nationally-integrated development.
3. To expand the network as well as strengthen academic cooperation in the area of Japanese Studies.

The “jsn Journal” consists of invited papers, original research articles, academic articles, review articles, book reviews and conference reports. Each paper must have an abstract in both Thai and English. The journal is published in simultaneous print and electronic editions. All research articles in this Journal have undergone rigorous peer review, based on initial editor screening and double-blind peer review. Any views expressed in the articles are the views of the authors only.

สารบัญ	หน้า
บรรณาธิการแถลง ทักษิณี เมธาพิลีฐ์	iv
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
การเปิดเผยตนเองในการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น ยุพวรรณ โสภิตวุฒิมังค์	1
กลวิธีการใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ขวัญจิรา เสนา	18
ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย ยุพภา พุกขิม่า และ ทักษิณี เมธาพิลีฐ์	37
การศึกษาของญี่ปุ่นในยุคการปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ ผ่านการศึกษาเปรียบเทียบ วรรณกรรมเด็กเรื่อง “อุงุ่นหนึ่งพวง” และ “เซเบกับน้ำเต้า” นันท์ชนญา มหาขันธ	59
การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรีชั้นสูงในโอโอะกะกุในสมัยเอโดะ เบญจางค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิอง	78
รัฐกลวง? กรณีศึกษาการจัดการที่פקผู้สูงอายุโดยภาคเอกชนในประเทศญี่ปุ่น ปกรณั ศิริประกอบ และ ปันรศ มาลากุล ณ อยุธยา	101
ญี่ปุ่นกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรม และการเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหาร ของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา สิรินทิพย์ นรินทร์ศิลป์	124
การวิเคราะห์กลยุทธ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิด้วยวิธีการวัดแบบ SILK คิม จองฮี	144

สวัสดิ์ท่านผู้อ่านทุกท่าน

ขอขอบคุณทุกท่านที่ติดตามบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาอย่างต่อเนื่อง ปีนี้ วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาได้ขึ้นฉบับที่ 8 วารสารฉบับนี้ ประกอบด้วย 8 บทความ เป็นบทความด้านภาษาศาสตร์สังคม และการเรียนการสอนภาษา 4 เรื่อง และบทความด้านญี่ปุ่นศึกษา ด้าน วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ การเมือง 4 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจและมีความหลากหลาย

ในด้านภาษาศาสตร์สังคม ได้แก่ “การเปิดเผยตนเองในการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น” และ “กลวิธีการใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย” ในด้านที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษา ได้แก่ เรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย” และ “การวิเคราะห์กลยุทธ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิด้วยวิธีการวัดแบบ SILK” บทความเหล่านี้สะท้อนแนวคิดของการทำวิจัยที่เชื่อมโยงจากภาคทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง

ในด้านญี่ปุ่นศึกษา ได้แก่ “การศึกษาของญี่ปุ่นในยุคการปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ ผ่านการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเด็กเรื่อง “อุงุ่นหนึ่งพวง” และ “เซเบกับน้ำเต้า”” เป็นการวิเคราะห์การสอนจริยธรรมในอดีตโดยอ้างอิงภาพที่สะท้อนอยู่ในงานวรรณกรรม “การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรีชั้นสูงในโอโอะคุในสมัยเอโดะ” สะท้อนบทบาทของสตรีในสังคมญี่ปุ่นในอดีต ในด้านรัฐศาสตร์การเมือง ได้แก่ “รัฐกลวง? กรณีศึกษาการจัดการที่พัสดุสูงอายุโดยภาคเอกชนในประเทศญี่ปุ่น” และ “ญี่ปุ่นกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรม และการเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหารของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา” เป็นประเด็นที่น่าจับตามองในทศวรรษนี้ บทความเหล่านี้เชิญชวนผู้อ่านให้ได้ร่วมขบคิดว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคที่พยายามจะก้าวสู่ Thailand 4.0 ควรเป็นไปในทิศทางใด การรู้เขา และ รู้เรา สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาตนเอง

บทความทุกเรื่องได้ผ่านการประเมินอย่างเข้มข้นจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นกำลังสำคัญของวงการวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา ทางกองบรรณาธิการใคร่ขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาจะได้รับความสนใจและ ความร่วมมือจากท่านผู้รู้ ผู้สนใจ และได้มีส่วนในการเสริมสร้างความรู้และก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการในวงกว้างต่อไป

ขอขอบคุณเจนแปนฟาวนด์เซ็นท์ให้การสนับสนุนการจัดทำวารสารด้วยดีเสมอมา และใคร่ขอเชิญชวนทุกท่านมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจด้านญี่ปุ่นศึกษาให้แก่สังคมไทย โดยส่งบทความมายังวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jsn>

รองศาสตราจารย์ ทศนีย์ เมธาพิสิฐ
บรรณาธิการวารสาร jsn journal

การเปิดเผยตนเองในการสนทนาระหว่าง ผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน: การศึกษาเปรียบเทียบ ระหว่างภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น

บทคัดย่อ

ในการสนทนาเพื่อทำความรู้จักกันสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์บทสนทนาดังกล่าวที่ระยะเวลา 15 นาที ของกลุ่มตัวอย่าง นักศึกษาชาวไทยและชาวญี่ปุ่นเพศหญิงที่มีอายุเท่ากันหรือศึกษาอยู่ในระดับเดียวกันชาติละ 12 คู่ ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ที่เป็น “การเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม” ในปริมาณใกล้เคียงกัน ข้อมูลที่เปิดเผยมากที่สุด ได้แก่ ชื่อ ชั้นปี วิชาเอก ซึ่งเป็นข้อมูลส่วนบุคคลที่คู่สนทнал้วนมีข้อมูลอยู่แล้ว ในขณะที่ “การเปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม” มักเป็นการเปิดเผยข้อมูลจากฝ่ายที่มีข้อมูล เพียงข้างเดียว เช่น การไปศึกษาต่อต่างประเทศ จึงทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลไม่สามารถ เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีรูปแบบการเปิดเผยตนเองอันเป็นเอกลักษณ์ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองชาติ กล่าวคือ ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะให้ข้อมูลสอดคล้องไปกับคำพูด ของอีกฝ่าย ส่วนชาวไทยมีการเปิดเผยข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมหรือแสดงความคิดเห็นเชิงลบ แม้เป็นการสนทนากับผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน

คำ

สำคัญ

การเปิดเผยตนเอง, การสนทนา, ผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน

Self-Disclosure in First-Encounter Conversations: A Comparative Study of Thai and Japanese

Abstract

Self-disclosure is a crucial element in first-encounter conversations. This research compares and analyses two sets of 12 fifteen-minute semi-natural conversations, each between two female student participants of the same nationality, of the same age or in the same year of study at university. The participants of the one set were of the Thai nationality, and the other Japanese. The results revealed that both the Thai and Japanese participants exhibited a comparable level of reciprocal information exchanges. Names, years of study at university, and major subjects, which are inherently available pieces of information, were among the most revealed personal information. The study found, however, that non-reciprocal information disclosure happens when one party possesses a piece of information not matched by the other party, e.g. studying abroad, which renders reciprocal information exchanges unattainable. In addition, the study discovered characteristic patterns of self-disclosure unique to the participants of each nationality. For example, the Japanese tended to provide information parallel to the same pieces of information acquired, while the Thais tended to reveal information relatively more concretely and to voice negative opinions even in first-encounter conversations.

Key

words

self-disclosure, conversation, first-encounter

1. บทนำ

ในการสนทนาเพื่อทำความรู้จักกับอีกฝ่าย คู่สนทนาจำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวเองและแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความประทับใจที่ดีต่ออีกฝ่าย ทำให้รู้จักกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว อันจะนำไปสู่การสร้างโอกาสในการสานสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อไป การแลกเปลี่ยนข้อมูลนี้ทั้งสองฝ่ายอาจไม่ต้องแลกเปลี่ยนข้อมูลในปริมาณที่เท่ากันเสมอไป เช่น หากฝ่ายหนึ่งพูดถึงโรงเรียนมัธยมปลายที่จบการศึกษามา อีกฝ่ายอาจไม่จำเป็นต้องพูดถึงโรงเรียนของตัวเอง ปริมาณข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกันจะเท่ากันหรือไม่ อาจมีผลมาจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความเท่าเทียมกันของสถานภาพของคู่สนทนา ระดับความสนิทสนมของคู่สนทนา ประเภทและเนื้อหาของข้อมูล รวมถึงวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมหรือการกระทำของคนแต่ละชาติ เมื่อคนต่างวัฒนธรรมต้องมาทำความรู้จักกัน จึงมีความเป็นไปได้ว่าต่างฝ่ายต่างอาจใช้กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของตนที่เหมาะสมเพื่อทำความรู้จักกับอีกฝ่าย บางครั้งกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็ไม่สามารถนำไปใช้กับวัฒนธรรมอื่น ๆ ได้ เช่น ผู้คนในวัฒนธรรมหนึ่งอาจเห็นว่าการถามเรื่องอายุของอีกฝ่ายมีความเหมาะสม ในขณะที่ผู้คนในวัฒนธรรมอื่น ๆ อาจเห็นว่าเป็นเรื่องเสียมารยาทและทำให้เกิดปัญหาขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกิดปัญหาขึ้นในการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกันด้วยแล้ว ก็อาจส่งผลกระทบต่อการสัมพันธ์และการพูดคุยภายหลังจากนั้นได้

งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาการเปิดเผยตนเองระหว่างผู้ที่เพิ่งสนทนากันเป็นครั้งแรกเปรียบเทียบกับระหว่างชาวไทยกับชาวญี่ปุ่นว่า มีการเปิดเผยเนื้อหาอะไร เปิดเผยในปริมาณมากน้อยเพียงใด เปิดเผยโดยใช้รูปแบบใด รวมถึงลักษณะพิเศษอื่น ๆ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

2. คำจำกัดความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 คำจำกัดความ

“การเปิดเผยตนเอง” และ “การเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม” กับ “การเปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม”

งานวิจัยนี้อ้างอิงคำจำกัดความของ 唐 (2015) ที่ระบุว่า “การเปิดเผยตนเอง คือ พฤติกรรมการเปิดเผยสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเองให้ผู้อื่นทราบ ซึ่งรวมถึงข้อมูลส่วนบุคคล ประสบการณ์ของตนเอง และข้อมูลที่มีความต่อเนื่องอย่างเช่น ความคิด”¹ (唐瑩, 2015, p. 108)

ส่วนคำจำกัดความ “การเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม” กับ “การเปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม” งานวิจัยนี้อ้างอิงคำจำกัดความของ 三牧 (2013) ที่ระบุว่า “การเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม” หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากผู้ร่วมสนทนาทั้งสองฝ่ายเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน เช่น เมื่อฝ่ายหนึ่งให้ข้อมูลขณะที่ตนสังกัดอยู่ อีกฝ่ายก็ให้ข้อมูลขณะที่ตนสังกัดอยู่เช่นเดียวกัน ในขณะที่ “การเปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม” หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากผู้ร่วมสนทนาเพียงฝ่ายเดียว เช่น ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งให้ข้อมูลอายุของตนเอง แต่อีกฝ่ายกลับไม่เปิดเผยข้อมูลอายุของตนเอง หรือการซักถามข้อมูลขณะที่คู่สนทนาสังกัดอยู่ แต่กลับไม่บอกข้อมูลขณะที่ตนเองสังกัดอยู่ให้อีกฝ่ายทราบ² (三牧陽子, 2013, p. 191)

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกันเป็นครั้งแรกมีเป็นจำนวนมากและมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป เช่น งานวิจัยที่ศึกษาการเลือกหัวข้อในการสนทนา ได้แก่ ยุพวรรณ (2559) 蔡 (2011) 張 (2006) 三牧 (1999) งานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการเปลี่ยนหัวข้อสนทนา ได้แก่ ユツパワン (2016) 楊 (2005) 村上・熊取谷 (1995) งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการสร้างสำนึก

¹ แปลโดยผู้วิจัย

² สรุปความโดยผู้วิจัย

การเป็นพวกพ้อง ได้แก่ 今田 (2010) และ (2012) และงานวิจัยที่ศึกษาการเปิดเผยตนเอง ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องการเปิดเผยตนเองเท่านั้น

唐 (2015) ศึกษาความเหมือนหรือต่างของรูปแบบการสนทนา (Communication style) ระหว่างชาวญี่ปุ่นกับชาวจีนในการพูดถึงตนเอง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างชาวจีนและชาวญี่ปุ่น ชั้นปีการศึกษาเดียวกัน เพศเดียวกัน ขนาดละ 18 คู่ สนทนากันเป็นระยะเวลา 20 นาที ผลการวิจัยพบว่า จำนวนครั้งของการเปิดเผยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเองไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ชนิดของข้อมูลที่เปิดเผยมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวจีนจะเปิดเผยตนเองในเชิงอัตวิสัย (主観的自己開示) มากกว่าชาวญี่ปุ่น ส่วนการเปิดเผยตนเองในเชิงภววิสัย (客観的自己開示) พบว่า ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มพูดคุยเรื่องชีวิตในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวในการใช้ชีวิตมากกว่าชาวจีน และไม่มีการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นเรื่องส่วนตัว เช่น ความรัก ผลการเรียน ส่วนความแตกต่างของการเปิดเผยตนเองในเชิงอัตวิสัยพบว่า ชาวญี่ปุ่นจะเปิดเผยอารมณ์ความรู้สึกโดยอ้างอิงอารมณ์ความรู้สึกในอดีตออกมาทั้งอย่างนั้น หรือใช้คำคุณศัพท์แสดงอารมณ์ขณะพูดออกมาอย่างสั้น ๆ และตรงไปตรงมา เช่น 「すーい」 ในขณะที่ชาวจีนจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยการพรรณนาและใช้สำนวนภาษาที่หลากหลาย ส่วนการเปิดเผยความคิดเห็นนั้น ชาวจีนจะพยายามทำให้อีกฝ่ายคล้อยตามความคิดของตนเอง ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นจะคำนึงว่าอีกฝ่ายจะคล้อยตามตนเองหรือไม่

岩田 (2015) ศึกษาหน้าที่ของการเปิดเผยตนเองว่าถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรในการสนทนากันครั้งแรก โดยเปรียบเทียบระหว่างภาษาญี่ปุ่นกับภาษาอังกฤษจากมุมมองพฤติกรรมทางวาจา (Verbal Behavior) ในฐานะที่เป็นการกระทำร่วมกันของผู้พูดและผู้ฟัง โดยใช้เสียงสนทนาภาษาญี่ปุ่น 5 คู่และเสียงสนทนาภาษาอังกฤษ

(มีทั้งชาวอังกฤษ อเมริกัน และออสเตรเลีย) จำนวน 15 คู่ ผลการวิจัยพบว่า ในข้อมูลเสียงสนทนาภาษาอังกฤษ ผู้พูดจะเปิดเผยตนเองอย่างละเอียดและกระตือรือร้น ในขณะที่ผู้ฟังเองก็แสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลดังกล่าวอย่างกระตือรือร้นด้วย แตกต่างจากข้อมูลเสียงสนทนาภาษาญี่ปุ่นที่ไม่ค่อยเปิดเผยตัวเองมากนัก ผู้ฟังส่วนใหญ่มักแปลงคำขานรับหรือ aizuchi (相槌)³ เพียงอย่างเดียว ไม่ค่อยซักคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดยิ่งขึ้น โดยมากมักเป็นการเปิดเผยข้อมูลตัวเองจากการที่ถูกอีกฝ่ายถามคำถามมากกว่าที่จะพูดออกมาเอง สำหรับเนื้อหาที่เปิดเผย พบความแตกต่างดังนี้ ในข้อมูลเสียงสนทนาภาษาอังกฤษจะพูดถึงครอบครัว สังคม การเมือง วัฒนธรรม ชนชั้น รวมถึงมีการเปิดเผยข้อมูลแง่ลบ เช่น ตกงาน มีการแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาอย่างชัดเจนโดยอาศัยการเล่าถึงประสบการณ์ของตน ผลงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ทราบว่า การเปิดเผยตนเองโดยให้ข้อมูลทั้งเชิงลบและเชิงบวก ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนและกระตือรือร้นเป็นสิ่งที่ถูกคาดหวังในการสนทนาเมื่อพบกันเป็นครั้งแรกของผู้พูดชาวอังกฤษ ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นกลับมองว่า การเปิดเผยตนเองที่มากเกินไปจะกลายเป็นการโอ้อวด หรือแสดงตัวตนที่มากเกินไป ความต่างนี้มีสาเหตุมาจากค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ต่างกัน

全 (2010) ศึกษาความแตกต่างของเนื้อหาการเปิดเผยตนเองระหว่างชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลีขนาดละ 8 คู่ มาอัดเสียงสนทนาอิสระเป็นระยะเวลา 30 นาที โดยไม่ได้จำกัดหัวข้อหรือเนื้อหาการสนทนา ผลการวิจัยพบว่า ชาวเกาหลีเปิดเผยตนเองโดยรวมมากกว่าชาวญี่ปุ่นถึง 2 เท่า แต่ทั้ง 2 ชาตินี้มีจุดร่วมกัน คือ เลือกใช้วิธีการพูดออกมาเองมากกว่าการถามคำถามอีกฝ่ายสำหรับข้อมูลเนื้อหาที่เปิดเผยนั้น ทั้งชาวญี่ปุ่นและ

³ คำที่ผู้ฟังแปลงออกมาเป็นช่วง ๆ ให้รับกับเนื้อหาที่ผู้พูดกำลังพูด เพื่อแสดงถึงความสนใจ เห็นด้วย หรือรู้สึกอย่างเดียวกัน

ชาวเกาหลีเปิดเผยตนเองในเชิงกลัวเสียมากกว่า
เชิงอหิวาธิสย อย่างไรก็ตาม ชาวเกาหลีจะเปิดเผยข้อมูล
ในขอบเขตที่กว้างกว่าและเป็นรูปธรรมมากกว่า 全
ยังพบว่าชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลีมีสำนึกเรื่องความเป็น
ส่วนตัวที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวญี่ปุ่นมีขอบเขตของ
“สำนึกตนเชิงส่วนตัว” (私的自已) หรือสำนึกที่จะ
ไม่บอกเรื่องราวตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ หากไม่รู้สึกละอาย
เชื่อใจอีกฝ่ายมากพอควรหรือไม่มีความจำเป็นต้องพูด
เรื่องของตนเองก็จะไม่เปิดเผยตนเองออกไป ในขณะที่
ชาวเกาหลีมีขอบเขตของ “สำนึกตนเชิงสาธารณะ”
(公的自已) หรือสำนึกที่สามารถพูดคุยกับผู้อื่นได้
โดยง่าย สามารถทำให้การสนทนาคำเนินลุล่วงไป หรือ
สามารถตอบคำถามข้อซักถามของอีกฝ่ายได้อย่าง
สบายใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าชาวเกาหลีมีแนวโน้มที่จะ
เปิดเผยตนเองอย่างกระตือรือร้นมากกว่าชาวญี่ปุ่น

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้ทราบว่า
มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดเผยตนเองในการ
สนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยภาษา
ญี่ปุ่นหรืองานวิจัยเปรียบเทียบอยู่พอสมควร อย่างไรก็ตาม
ผู้วิจัยไม่พบว่ามีการศึกษาประเด็นนี้ในภาษาไทย
ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาเรื่องการเปิดเผยตนเอง
ในการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน โดยเลือกกลุ่ม
เป้าหมายเป็นนักศึกษา เนื่องจากเป็นวัยเดียวกันกับ
ผู้เรียนชาวไทยที่ผู้วิจัยกำลังสอนอยู่ จึงน่าจะสมารถ
นำผลที่ได้ไปปรับใช้ในการเรียนการสอนให้ผู้เรียน
มีความเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ลึกซึ้งขึ้น ตลอดจน
สามารถเลือกใช้ภาษาญี่ปุ่นและวิธีการที่เหมาะสม
กับสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

3. วิธีการวิจัย

3.1 รายละเอียดข้อมูลและการถอดเสียง

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสุ่มเก็บตัวอย่างการ
สนทนาของผู้พูดชาวไทยซึ่งเป็นนักศึกษาหญิงของ

มหาวิทยาลัยรัฐแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร อายุ
ระหว่าง 19-25 ปี จำนวน 12 คู่ เริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่
เดือนตุลาคม 2557 จนถึงเดือนธันวาคม 2558 ใน
การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้นัดให้กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ชั้น
ปีเดียวกันแต่ต่างคณะมาพบกัน ณ สถานที่นัดพบ
แล้วจึงอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างทราบแต่เพียงว่าต้องการ
อัดเสียงการสนทนาของทั้งคู่เป็นเวลา 15 นาที โดยไม่
ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือกำหนดเรื่องสนทนา
ใดเป็นพิเศษ จากนั้นเมื่อกลุ่มตัวอย่างส่งสัญญาณว่า
พร้อม จึงเรียกให้ทั้งคู่มานั่งโต๊ะเดียวกัน และเริ่มบันทึก
เสียงสนทนาด้วยเครื่องบันทึกเสียง IC recorder หลัง
จากนั้นผู้วิจัยจึงลุกออกจากโต๊ะสนทนาไป แล้วกลับไป
อีกครั้งเพื่อหยุดการอัดเสียงเมื่อครบกำหนดเวลา ทั้งนี้
การจับคู่กลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มจากผู้ที่แจ้ง
วันเวลาที่สะดวกตรงกันเท่านั้น ไม่ได้ตั้งใจจับคู่ตัวอย่างใด

สำหรับข้อมูลการสนทนาของกลุ่มตัวอย่างชาว
ญี่ปุ่นนั้น เนื่องด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาและไม่สามารถ
หานักศึกษาชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยได้ครบตามจำนวน
และภายในระยะเวลาที่กำหนด งานวิจัยนี้จึงได้ใช้ข้อมูล
เสียงสนทนาของผู้พูดชาวญี่ปุ่นจากฐานข้อมูลที่ชื่อว่า
“คอร์ปัสภาษาญี่ปุ่นที่เป็นภาษาพูดซึ่งใช้ระบบถอดเสียง
พื้นฐานสำหรับภาษาญี่ปุ่น (ข้อมูลการถอดเสียงสนทนา/
ข้อมูลเสียง) ฉบับปี 2011”⁴ คู่สนทนาที่ผู้วิจัยเลือกมา
จำนวน 12 คู่ ล้วนมีเงื่อนไขตรงกับที่กำหนดในผู้พูด
ชาวไทย กล่าวคือเป็นนักศึกษาเพศหญิงอายุ 19-25 ปี
ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีเดียวกันหรือมีอายุเท่ากัน คู่สนทนา
เป็นบุคคลที่ไม่รู้จักกันมาก่อน และเพื่อให้การสนทนามี
ความใกล้เคียงกับการสนทนาที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด
จึงไม่มีการแจ้งข้อมูลใด ๆ เช่น ชื่อ แก่คู่สนทนา โดย
เริ่มอัดเสียงตั้งแต่การแนะนำตัว นอกจากนี้ คู่สนทนา
สามารถเลือกหรือเปลี่ยนหัวข้อสนทนาได้อย่างอิสระ
และมีระยะเวลาการสนทนายาว 15 นาทีเหมือนกัน
ถึงแม้การใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลดังกล่าวอาจไม่

⁴ BTSJ による日本語話し言葉コーパス (トランスクリプト・音声) 2011 年版

ครอบคลุมไปถึงลักษณะการพูดของผู้พูดชาวญี่ปุ่นทั้งหมด เนื่องจากการเก็บข้อมูลจัดทำขึ้นแค่ที่กรุงเทพฯ ดังนั้น ผลการวิเคราะห์จึงไม่อาจสะท้อนถึงลักษณะการสนทนาของผู้คนแต่ละท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่นได้ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดดังกล่าวไม่ได้ส่งผลต่อแนวทางของงานวิจัยนี้ เนื่องจากงานวิจัยนี้ไม่ได้ต้องการศึกษาลักษณะการสนทนาของแต่ละท้องถิ่น

ในการถอดเสียงสนทนา (Transcription) ผู้วิจัยได้อ้างอิงระบบตัวอักษรและสัญลักษณ์ตามฐานข้อมูล BTSJ ในช่วงต้นมาใช้ถอดเสียงการสนทนาภาษาไทย ส่วนการถอดเสียงภาษาญี่ปุ่นได้ใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลที่ถอดเสียงออกมาเป็นตัวอักษรและสัญลักษณ์แล้ว

3.2 การจัดการข้อมูล

ผู้วิจัยอ้างอิงระเบียบวิธีวิจัยของ 全 (2010) ซึ่งกำหนดขอบเขตข้อมูลการเปิดเผยตนเองที่นำมาวิเคราะห์ไว้ดังนี้ 1. เรื่องราวที่เกี่ยวกับตนเอง 2. เรื่องราวความสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง 3. เรื่องราวของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

การศึกษาว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งสองชาติเปิดเผยตนเองเป็นจำนวนเท่าไรนั้น ผู้วิจัยคิดคำนวณจากจำนวนครั้งที่มีการเปิดเผยข้อมูล โดยยึดเกณฑ์การคำนวณตามแบบอย่างของ 全 (2010) ที่นับเนื้อหาการเปิดเผยความหมายหนึ่ง ๆ เท่ากับ 1 ครั้ง ดังตัวอย่างด้านล่างนี้

ตัวอย่างการนับ)

私は、「学科名1」の、4年生で、「UF06姓」と申します。

ฉันชื่อ “UF06” อยู่ “ชั้นปีที่ 4” “ภาควิชา 1” (คำแปล)

ตัวอย่างข้างต้นนี้จะถือว่ามีการเปิดเผยข้อมูลรวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง ได้แก่ 1. สังกัด 2. ชั้นปี และ 3. ชื่อตามลำดับ

4. ผลการวิเคราะห์

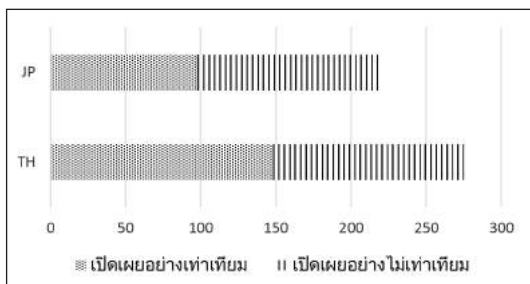
ผลการวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

4.1 สัดส่วนการเปิดเผยตนเอง 4.2 เนื้อหาข้อมูลที่เปิดเผย 4.3 รูปแบบการเปิดเผย และ 4.4 ลักษณะพิเศษอื่น ๆ โดยจะอภิปรายผลตามลำดับ

4.1 สัดส่วนการเปิดเผยตนเอง

ตาราง 1 จำนวนการเปิดเผยตนเองของกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและญี่ปุ่น

กลุ่มตัวอย่างชาวไทย	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม (ครั้ง)
เปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม	9	16	8	17	13	9	8	14	19	10	15	11	149
เปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม	15	12	8	5	13	7	8	12	17	7	10	12	126
รวมหัวข้อสนทนาทั้งหมด	24	29	16	21	26	16	16	26	36	17	25	23	275
กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	รวม (ครั้ง)
เปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียม	8	7	3	6	10	10	9	9	10	7	7	13	99
เปิดเผยตนเองอย่างไม่เท่าเทียม	14	6	13	5	8	15	10	2	10	17	7	12	120
รวมหัวข้อสนทนาทั้งหมด	22	13	16	11	18	25	19	11	20	24	14	25	219

กราฟที่ 1 สัดส่วนการเปิดเผยตนเองของกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและญี่ปุ่น (หน่วย: ครั้ง)

จากผลในตาราง 1 พบว่า ในการสนทนาเป็นระยะเวลา 15 นาที กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน หรืออาจเรียกว่ามีการเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียมกันเป็นจำนวนมากถึง 149 ครั้ง มากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่เปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียมกันจำนวน 99 ครั้ง สะท้อนให้เห็นว่าในการสนทนากับบุคคลที่เพิ่งรู้จักกันเป็นครั้งแรก กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตนเองอย่างกระตือรือร้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นนั้นแม้จะมีการเปิดเผยตนเองในจำนวนครั้งที่น้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยถึง 50 ครั้ง แต่เมื่อคำนวณจากสัดส่วนร้อยละทั้งหมดในกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นด้วยกันเองดังผลในกราฟที่ 1 จะพบว่า ทั้ง 2 ชาติมีสัดส่วนการเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียมกันที่ไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างชาวไทยร้อยละ 54 และกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นร้อยละ 45 มีแนวโน้มที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน

ตาราง 2 เนื้อหาข้อมูลที่มีการเปิดเผยอย่างเท่าเทียม

ประเภทเนื้อหา	กลุ่มตัวอย่างชาวไทย	ร้อยละที่เปิดเผย	กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น	ร้อยละที่เปิดเผย
1. ข้อมูลส่วนบุคคล	ชื่อ	100%	ชื่อ	91%
	ชั้นปี	100%	ชั้นปี	91%
	โรงเรียนที่จบการศึกษามา	91%	วิชาเอก	75%
	คณะ	83%		
	วิชาเอก	67%		

4.2 เนื้อหาข้อมูลที่เปิดเผย

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการ 2 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

① จำแนกข้อมูลการเปิดเผยตนเอง

ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาข้อมูลเกี่ยวกับตนเองที่มีการเปิดเผยทั้งหมดแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ 1. ข้อมูลที่เปิดเผยอย่างเท่าเทียม หรือข้อมูลที่คุณสนทนาต่างฝ่ายต่างบอกข้อมูลของตนให้อีกฝ่ายทราบ กับ 2. ข้อมูลที่เปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียม หรือข้อมูลที่มีเพียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเท่านั้นที่ให้ข้อมูล

② จำแนกข้อมูลในข้อ ① ออกตามประเภทเนื้อหา

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากข้อ ① มาจำแนกตามเนื้อหาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น “ชื่อ” “คณะ” “ชั้นปี” “อายุ” “ที่อยู่”
2. ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด เช่น “วิชาเรียน” “การฝึกงาน”
3. ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง เช่น “การไปเรียนต่อต่างประเทศ” “การท่องเที่ยว” “การสอบเข้ามหาวิทยาลัย”
4. ข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง จากนั้นจึงนำไปวิเคราะห์ว่าแต่ละประเภทมีแนวโน้มการเปิดเผยอย่างไร

4.2.1 เนื้อหาข้อมูลที่เปิดเผยอย่างเท่าเทียม

เนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ครั้งหนึ่งขึ้นไปเปิดเผยอย่างเท่าเทียมสามารถสรุปออกมาได้ดังตาราง 2

ประเภทเนื้อหา	กลุ่มตัวอย่างชาวไทย	ร้อยละที่เปิดเผย	กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น	ร้อยละที่เปิดเผย
2. ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด	เนื้อหาลักษณะวิชาเรียน และกฎระเบียบต่าง ๆ ของคณะที่สังกัด	50%	ไม่พบข้อมูล	
	ความเป็นมาของการเข้าร่วมวิจัย	50%		
	เส้นทางในอนาคต	50%		
3. ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง	ไม่พบข้อมูล		ไม่พบข้อมูล	
4. ข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง	ไม่พบข้อมูล		ไม่พบข้อมูล	

จากผลในตารางที่ 2 ทำให้ทราบว่า ประเภทข้อมูลที่บุคคลซึ่งไม่เคยรู้จักกันมาก่อนจำเป็นต้องเปิดเผยให้อีกฝ่ายทราบคือ *ข้อมูลส่วนบุคคล* และเนื้อหาที่เปิดเผยในประเภทนี้มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างชาวไทยตั้งแต่ครึ่งหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนเนื้อหาจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ “ชื่อ” “ชั้นปี” “โรงเรียนที่จบการศึกษามา” “คณะ” และ “วิชาเอก” ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นตั้งแต่ครึ่งหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนเนื้อหาจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ “ชื่อ” “ชั้นปี” และ “วิชาเอก” สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาประเภทนี้คือ กลุ่มตัวอย่างชาวไทยกว่า 97% แลกเปลี่ยนข้อมูล “โรงเรียนที่จบการศึกษามา” แต่กลับไม่พบไม่ข้อมูลดังกล่าวในกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นเลย ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวไทยบางคู่ได้อธิบายเรื่องนี้ว่า “การถามข้อมูลโรงเรียนที่จบมาจะทำให้ทราบว่าตนเองมีเพื่อนที่เคยเรียนโรงเรียนเดียวกันดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีก็จะได้นำมาพัฒนาเป็นหัวข้อสนทนาต่อไป” นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล “คณะ” ที่ต้นสังกัดจำนวนกว่า 83% ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล “คณะ” ที่ตนเองสังกัดเพียง 16% ความแตกต่างที่พบนี้อาจมีสาเหตุมาจากความแตกต่างเรื่องสำนึกเกี่ยวกับสังกัดระหว่างชาวไทยกับชาวญี่ปุ่น กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะคำนึงถึงสังกัดน้อย เช่น แผนก ส่วนงาน ภาควิชา วิชาเอก ของตนซึ่งมีขนาดเล็กและมีรายละเอียดเพียง

พอที่จะระบุอัตลักษณ์ (identity) ของตนเองได้ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีแนวโน้มที่จะบอกสังกัดในระดับที่ใหญ่กว่าอย่าง เช่น บริษัท คณะ รวมไปถึงการเปิดเผยถึงสังกัดในอดีตอย่าง โรงเรียนมัธยมปลาย ด้วยเช่นกัน ในบทสนทนา 1 ด้านล่างนี้เป็นตัวอย่างของการเปิดเผยข้อมูลอย่างเท่าเทียมกันของกลุ่มตัวอย่างชาวไทยโดยใช้การรวมกลุ่มประเภทระดับ “คณะ” ในตอนแนะนำตัว ดังจะเห็นว่า M ได้ถามถึงสังกัดคณะของ B ในบรรทัดที่ 14 จากนั้นจึงแนะนำตัวเองให้อีกฝ่ายทราบถึงคณะที่ตนสังกัดในบรรทัดที่ 16 เป็นการตอบกลับ

บทสนทนา 1 THM-B

14	M	เรียนอยู่ 「คณะ1」 ป่าวคะ ? 。
15	B	อยู่ 「คณะ1」 。
16	M	อ๋นน้อยู 「คณะ2」 。
17	B	อ้อ 「คณะ2」 。

ผลการแลกเปลี่ยนเนื้อหาประเภท *ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด* พบเพียงกลุ่มตัวอย่างชาวไทยเท่านั้นที่แลกเปลี่ยนเนื้อหาในประเภทนี้จำนวนตั้งแต่ครึ่งหนึ่งเป็นต้นไป เนื้อหาที่พบได้แก่ “เส้นทางในอนาคต” “เนื้อหาลักษณะวิชาเรียน และกฎระเบียบต่าง ๆ ของคณะที่สังกัด” และ “ความเป็นมาของการเข้าร่วมวิจัย” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างยังเป็นนักศึกษา จึงทำให้การพูดคุยและเปลี่ยนข้อมูล

เรื่องวิชาเรียนและกฎระเบียบต่าง ๆ ของคณะที่สังกัด รวมทั้งเส้นทางชีวิตในอนาคตอันเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยตรงนี้สามารถกระทำได้ง่ายกว่า นอกจากนี้ การเล่าถึงประสบการณ์ข้อเท็จจริงที่มีซึ่งกันและกัน อย่างเช่น การเข้าร่วมงานวิจัยครั้งนี้ ก็ถือเป็นวิธีการเปิดเผยตนเองอย่างปลอดภัยวิธีหนึ่งเช่นกัน

ส่วนผลของเนื้อหาประเภท ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง และประเภทข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเองนั้น ไม่พบว่ามี การเปิดเผยเนื้อหาใดในลักษณะที่เป็นแลกเปลี่ยนกันเกินกว่าครึ่งหนึ่ง ทั้งในกลุ่มตัวอย่างชาวไทยและญี่ปุ่น สาเหตุอาจเนื่องมาจากทั้งสองฝ่ายมีข้อมูลที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น หากมีเพียงฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่เคยไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันก็จะเกิดขึ้นยาก เนื่องจากอีกฝ่ายไม่มีข้อมูลเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่พบว่ามีหัวข้อสนทนาใดที่กลุ่มตัวอย่างจำนวนเกินครึ่งหนึ่งหยิบยกขึ้นมาแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตน แต่ในข้อมูลกลุ่มตัวอย่างชาวไทย กลับพบการเปิดเผยเรื่องลักษณะพิเศษของนักศึกษาในคณะที่ตนสังกัดเหมือนกันดังบทสนทนา 2 จำนวน 4 คู่ หรือคิดเป็น 33%

บทสนทนา 2 THR-V

179	R	／沈黙 0.2／สัดส่วนก็、ผู้หญิงเยอะกว่า／少し間／ใช่ไหม？。
180	V	ใช่。ไทยเยอะ。แล้วก็กลายเป็น...
181	R	มันดูเป็นภาษาอยู่นะ 「ภาควิชา 1」。
182	V	กลายร่าง (อือ<笑い>) เดียวสักพักก็กลายร่างมาเป็นสาวด้วย、โอเอีย。
183	R	เหมือนกัน<笑い>。
184	V	เหมือนกัน<笑い>。「คณะ2」ยิ่งน่าจะ、ยิ่งน้อยกว่าปะ？。
185	R	จริง。
186	V	แต่ก็ผู้ชายจริง ๆ ก็มีอะ [早口で]、ใช่แม่？。

187	R	ใช่。(อืม) ก็อย่างเอกรา、รุ่นเราอะเหลือประมาณสามคน。
188	V	อันนี้ (จาก-) ด้วยเพศสถานะหรือว่า？。
189	R	อือ。ใจด้วย<笑い>。
190	V	อ่า<笑い>。
191	R	จากห้าคน、อือตอนแรกมีห้าคน (อ่า) กลายร่างไปสอง<笑い>อืม。
192	V	<笑い>ตายละ。<二人での笑い>。

บทสนทนา 2 THR-V หลังจากที V ตอบคำถามเรื่องสัดส่วนนักศึกษาหญิงต่อชายของคณะตนเองในบรรทัดที่ 180 แล้ว ก็แสดงความคิดเห็นของตนเพิ่มเติมไปทันทีว่า “แล้วก็กลายเป็น...” และพูดซ้ำอีกครั้งถึงลักษณะพิเศษของนักศึกษาในคณะตนในบรรทัดที่ 182 ว่า “กลายร่าง เดียวสักพักก็กลายร่างมาเป็นสาวด้วย、โอเอีย。” เมื่อคู่สนทนา R ได้ฟังดังนั้นก็แสดงความคิดเห็นต่อลักษณะพิเศษของนักศึกษาในคณะตนกลับไปเช่นกันดังในบรรทัดที่ 183 ว่า “เหมือนกัน” พร้อมทั้งยกตัวอย่างรูปธรรมขึ้นมาในบรรทัดที่ 187 ว่า “ก็อย่างเอกรา、รุ่นเราอะเหลือประมาณสามคน。” และขยายความอีกครั้งในบรรทัดที่ 191 ว่า “จากห้าคน、อือตอนแรกมีห้าคน กลายร่างไปสอง<笑い>อืม。” การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะพิเศษเรื่องเพศนี้เป็นการเผยให้เห็นความคิดของผู้พูดอย่างชัดเจนขึ้น และแม้ว่าจะเพิ่งรู้จักกันก็ตาม แต่ทั้งคู่กลับไม่มีที่ทำรีรอที่จะแสดงความคิดเห็น ตรงข้ามกับในภาษาญี่ปุ่นซึ่งไม่พบการแสดงความเห็นในลักษณะเช่นนี้เลย

4.2.2 เนื้อหาข้อมูลที่เปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียม

เนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ครึ่งหนึ่งขึ้นไปเปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียมสามารถสรุปออกมาได้ดังตาราง 3 ข้างล่างนี้

ตาราง 3 เนื้อหาข้อมูลที่มีการเปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียม

ประเภทเนื้อหา	กลุ่มตัวอย่างชาวไทย	ร้อยละที่เปิดเผย	กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น	ร้อยละที่เปิดเผย
1.ข้อมูลส่วนบุคคล	ไม่พบข้อมูล		ไม่พบข้อมูล	
2.ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด	วิชาเรียน	75%	วิชาเรียน	67%
3.ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง	การไปศึกษาต่อต่างประเทศ	58%	การไปศึกษาต่อต่างประเทศ	67%
	ท่องเที่ยว	50%		
4.ข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง	ไม่พบข้อมูล		ไม่พบข้อมูล	

ผลของเนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างเปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียมที่พบดังแสดงอยู่ในตารางที่ 3 สอดคล้องกับผลในข้อ 4.2.1 คือ ไม่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่แลกเปลี่ยนประเภท *ข้อมูลส่วนบุคคล* อย่างไม่เท่าเทียมกัน ส่วนผลของเนื้อหาประเภท *ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด* พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 ชาติมีการเปิดเผยข้อมูลจากเพียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวเท่านั้น การเปิดเผยส่วนใหญ่ที่พบมักเป็นการซักถามจากอีกฝ่ายที่อยากรู้ว่าคณะของคู่สนทนามีการเรียนการสอนอะไรบ้าง โดยที่เมื่อฟังจบก็ไม่ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลของตนให้อีกฝ่ายฟัง ในขณะที่ประเภท *ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง* นั้น เนื้อหาที่พบส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศซึ่งไม่ใช่ประสบการณ์ที่ทุกคนจะมีร่วมกัน จึงเป็นการเปิดเผยข้อมูลจากฝ่ายที่เคยมีประสบการณ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างชาวไทยจำนวนครึ่งหนึ่งมีแนวโน้มเปิดเผยเรื่องการท่องเที่ยว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า หัวข้อการท่องเที่ยวน่าจะเป็นหัวข้อสนทนาทั่วไปที่ไม่ว่าใครก็สามารถมีประสบการณ์ได้ ส่วนเนื้อหาประเภท *ข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง* กลุ่มตัวอย่างทั้งสองมีการเปิดเผยข้อมูลประเภทนี้น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทอื่น ๆ และเนื้อหาที่เปิดเผยแทบไม่มีคู่ใดที่ซ้ำกันเลย

4.3 รูปแบบการเปิดเผย

งานวิจัยนี้พบความแตกต่างเรื่องรูปแบบการเปิดเผยข้อมูลอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะใช้วิธีการและเปิดเผยเนื้อหาที่เหมือนกับของคู่สนทนา ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยไม่มีรูปแบบที่ตายตัวหรือชัดเจน ตัวอย่างความแตกต่างซึ่งเห็นได้ชัดเจนนที่สุดในการเปิดเผยข้อมูล คือ การแนะนำตัวในช่วงแรก ดังรูปแบบการเปิดเผยข้อมูลในบทสนทนา 3 และบทสนทนา 4

บทสนทนา 3 THR-P

1	R	หวัดดีคะ。
2	P	หวัดดี。 <ชื่อ> {<} 【 【。
3	R	】 】 <ชื่อ> {>} 。
4	P	ชื่ออะไร?。
5	R	ชื่อ 「R」 ค่ะ。
6	P	ชื่อ 「P」 ค่ะ。
7	R	↓ 「P」 。
8	P	อยู่—ปีไหนอะ?。
9	R	ปีสองค่ะ。
10	P	คณะอะไร?。
11	R	「คณะ1」 。
12	P	<อ้อ> {<} 【 【。

13	R	】】 < 「P」 > {>} 。
14	P	เรียนเอกอะไรอะ ? 。
15	R	เอก 「ภาษา1」 。
16	P	จริง ↑ เหรอ— 。

บทสนทนา 4 JP21

1	UF06	私は、「学科名1」の、4年生で、「UF06姓」と申します。
2	UF05	「UF06姓」さん。
3	UF06	はい。
4	UF05	はい。
5	UF05	えっと、私は、「学科名2」の(はい)、3年生の(はい)「UF05姓」といいます。

บทสนทนา 3 THR-P เป็นตัวอย่างวิธีการเปิดเผยประเภท *ข้อมูลส่วนบุคคล* ซึ่งปรากฏในช่วงต้นของการสนทนาที่จำเป็นต้องมีการแนะนำตัวและพบได้ทั่วไปในกลุ่มตัวอย่างชาวไทย โดยหลังจากที่ทั้งคู่แลกเปลี่ยนข้อมูล “ชื่อ” ในบรรทัดที่ 5 และ 6 แล้ว หลังจากนั้นพบว่า มีแต่การเปิดเผยข้อมูลของ R แต่เพียงฝ่ายเดียวไม่ว่าจะเป็น “ชั้นปี” “คณะ” หรือ “วิชาเอก” ขณะที่ P ไม่มีทำที่ว่าจะเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของตนเองเลย เมื่อเปรียบเทียบตัวอย่างการแนะนำตัวที่พบในกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่พบจะเห็นความแตกต่างที่ชัดเจน คือ เมื่อ UF06 แนะนำตัวในบรรทัดที่ 1 ว่า 「私は、「学科名1」の、4年生で、「UF06 姓」と申します。」 คู่สนทนา UF05 ก็แนะนำตัวเองกลับในบรรทัดที่ 5 ว่า 「私は、「学科名2」の、3年生の「UF05姓」といいます。」 ซึ่งเป็นการเปิดเผยข้อมูลที่เหมือนกับของอีกฝ่าย คือ “สังกัด” “ชั้นปี” และ “ชื่อ” ของตนเองสอดคล้องกับคำพูดของอีกฝ่าย ลักษณะของการเปิดเผยตนเองเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่พบในครั้งนี้

4.4 ลักษณะพิเศษอื่นๆ

นอกจากผลข้อ 4.1 สัดส่วนการเปิดเผยตนเอง 4.2 เนื้อหาข้อมูลที่เปิดเผย และ 4.3 รูปแบบการเปิดเผย ซึ่งเป็นแนวโน้มพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังพบลักษณะพิเศษบางประการที่แม้ไม่ได้ปรากฏอย่างชัดเจนหรือปรากฏไม่บ่อยครั้ง แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพฤติกรรมทางภาษาบางประการของกลุ่มตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้

4.4.1 การเปิดเผยอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

ในการทำความรู้จักกันระหว่างคู่สนทนาที่เพิ่งรู้จักกันเป็นครั้งแรก กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเปิดเผยข้อมูลที่แตกต่างกันดังบทสนทนา 5 THP-M และบทสนทนา 6 JP197 ด้านล่างนี้

บทสนทนา 5 THP-M

52	M	โอเค。ถ้าจั้น、เตี้ยวนะจริง ๆ ต้องโตกว่าเรา 1 ปีปะ? ถ้าแบบ-
53	P	เราเกิด 38 อะ。
54	M	อ้อ。
55	P	เท่ากันปะหรือว่า?。
56	M	อ้อ。เรา39อะ、(เออ)แต่ว่า 39 ต้น ๆ。
57	P	เรา 38 ต้น ๆ<笑い>。เออนั้นแหละ。อือตี่ ๆ。

บทสนทนา 6 JP197

55	JBF04	うん、うちらなんか、年代的には多分一緒なんだけど。
56	JSF02	うん、あつ、<5回生><笑>。
57	JBF04	<5回生>、<1>5回生<2人で笑い>。
58	JSF02	あー、(うん)あつ、あつ、そうなんですか?。
59	JBF04	うん。
60	JSF02	99年入学ですか?。
61	JBF04	うん、そうそうそう。
62	JSF02	あー、じゃあ一緒<笑い>。

บทสนทนา 5 THP-M และ บทสนทนา 6 JP197 เป็นการเปิดเผยข้อมูล “อายุ” ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยใช้วิธีการบอกปีเกิดของตนออกไปก่อนดังในบรรทัดที่ 53 ว่า “เราเกิด 38 อะ。” แล้วจึงถามคำถามอีกฝ่ายออกไปอย่างตรงไปตรงมาในบรรทัดที่ 55 ว่า “เท่ากันปะหรือว่า?” ในทางตรงกันข้ามกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นใช้วิธีเกริ่นออกไปดังในบรรทัดที่ 55 ว่า 「うちなんか、年代的には多分一緒なんだけど。」 จากนั้นคู่สนทนา JSF02 จึงรู้สึกตัวว่าอีกฝ่ายน่าจะมียุ่เท่ากับตนเอง จึงได้เปิดเผยอายุออกไปเป็นนัย โดยบอกชั้นปีที่ศึกษาอยู่ในปัจจุบันในบรรทัดที่ 56 ว่า 「あつ、<5年生>。」 และเพื่อเป็นการยืนยันคำตอบเรื่องอายุ JSF02 จึงได้ถามคำถามยืนยันโดยเลือกใช้ปีที่เข้าศึกษาแทนการถามอายุโดยตรงในบรรทัดที่ 60 ว่า 「99年入学ですか?。」 จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าการถามอายุซึ่งถือเป็นเรื่องส่วนตัวสำหรับชาวญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจึงเปิดเผยข้อมูลโดยใช้วิธีถามแบบอ้อมเพื่อไม่ให้เสียมารยาทต่ออีกฝ่าย ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างชาวไทยที่ใช้การถามแบบตรงไปตรงมา

4.4.2 การเปิดเผยเนื้อหาเชิงลบ

แม้ว่าจะเป็นการสนทนากับผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน แต่ในข้อมูลวิจัยนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการเปิดเผยข้อมูลเชิงลบของตน รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นในเชิงลบดังบทสนทนา 7 THT-J และ บทสนทนา 8 THC-T

บทสนทนา 7 THT-J

136	T	ไม่ไม่เรียกก็ได้<笑い>。ไม่ต้องห่วง。แล้วชีว-ชีวไหนมา?。
137	J	ชีวมาจาก 「ชื่อย่อมหาวิทยาลัย1」 / 少シ間 / 「ชื่อคณะ1」 / 。
138	T	「ชื่อย่อมหาวิทยาลัย1」 อ้อ。มันไม่ดีเหรอ? [小さい声で] ตอนแรกก็จะเข้านะ。
139	J	มันไม่ใช่ไม่ดี。มันโอเนี่ยเว้ย、ยังงั้นอะคือมันทะเลาะกับเพื่อน<笑い>。

140	T	อ้อ、อ้อ—。
141	J	↑ เออ。ไม่แล้วคือแบบ-เหมือนแบบ-เหมือนยังงั้นอะ、ไม่ใช่เข้ากับคนอื่นไม่ได้นะ、คือเหมือนกับว่า-เหมือนทะเลาะกับเพื่อนเพราะแบบเรื่องเข้าใจผิดใจ。แล้วแบบเหมือนตอนนั้นอะ、เออก็แบบเริ่มคิดว่าแบบไม่อยากจะห่อแระ、อยากกลับมาอยู่บ้านไรเงี้ย、เออ。

บทสนทนา 8 THC-T

150	C	「ภาษา 1」 ก็สี่、A อยู่แล้วปะ? <笑い>。
151	T	ไม่ๆๆ。ตัวแรกๆ อะ A。พอเริ่มแบบเข้าไป-เรียนลึกๆ ขึ้นแล้วก็เริ่มแบบ [舌打ち] เหมือนอยู่เอกเลย、(<笑い>) เหมือนอยู่ที่นู่นเลย、แบบยาก。
152	T	แล้วไม่ค่อยชอบหน้าอาจารย์ด้วย (<笑い>) อะอย่างงี้ก็เลย... จะเข้าไปไหน? แล้วหน้าอาจารย์คือแบบ ‘เขี้ยว’ อะ。(เออ) แบบว่าเราลง 「วิชาการท่องเที่ยวภาษา 1」 อะ、แล้วเหมือนแบบมันบังคับให้เราต้องไปทริกับเด็ก 「เอกภาษา 1」 อะ。
153	C	ของที、ที่ไหน? ที่นี้ปะ?。
略		

156	T	ไม่นานนะ มีเพื่อนอีกสองคน แต่คือ /少し間/ และก็ต้องเป็นเหมือนแบบเป็นโกดัทวะระ ให้กับเด็ก 「เอกภาษา 1」 ↑ โดยเด็ก 「คณะ T」 ○ (อา) คือเราก็แบบ- แล้วเราก็เลยถามว่า “ทำงานอื่นชดเชยได้ไหมคะ ?” แกเข้าใจปะ ? แบบไปกับใครไม่รู้จักเลย 3 วัน 2 คืน (เออ) ต่างจังหวัดค้างคืนด้วย (อา) แล้วแบบ 「เอกภาษา 1」 ปี 1 ถึงปี 4 (อา) แล้วขึ้นเป็นเด็ก 「คณะ T」 สามคนก็แบบ- เออ “ไม่ไปไม่ได้ไหมคะ ?” แบบทำงานอื่นแบบ-ชดเชย “อ้อ ก็ไม่ได้ ก็ 20 คนเนน” ขึ้นก็เลยเกลียดขึ้นหน้าเค้ไปเลยเลยว่าแบบ คือเพราะคะเนนแบบ-ก็เลยแบบ (ต้องไป) ทำให้ต้องไปอะไรเงี้ย แล้วก็คืออาจารย์เรื่องเยอะแล้วเป็นอาจารย์ผู้ชาย ## อ้อ, หิมะเยอะเยอะเนอะ”
-----	---	---

บทสนทนา 7 THT-J เป็นการเปิดเผยเหตุผลว่าเหตุใด J จึงย้ายมาศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน แม้ว่าเจ้จะรู้จักกับคู่สนทนาไม่นาน แต่ J ก็สามารถเปิดเผยข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับสาเหตุของการย้ายมหาวิทยาลัยอย่างตรงไปตรงมาและแค้นหัวเราะในตอนท้ายของบรรทัดที่ 139 “ยังงี้อะคือมันทะเลาะกับเพื่อน<笑い>” และในบรรทัดที่ 141 ว่า “เหมือนทะเลาะกับเพื่อนเพราะแบบเรื่องเข้าใจผิดไป”

นอกจากนี้ในบทสนทนาที่ 8 THC-T ยังพบการเปิดเผยความคิดเห็นของ T ที่มีต่อผู้สอนรายวิชาหนึ่งในเชิงลบ ดังจะเห็นได้ว่า T แสดงความคิดเห็นของตนในเชิงลบในบรรทัดที่ 152 ออกมาอย่างตรงไปตรงมาว่า “ไม่ค่อยชอบหน้าอาจารย์ด้วย” และอธิบายเพิ่มเติมดังบรรทัดที่ 156 ให้กับคู่สนทนาที่เพิ่งรู้จักกันฟัง ซึ่งไม่พบว่าการแสดงความคิดเห็นเช่นนี้ในข้อมูลภาษาญี่ปุ่นแต่อย่างใด

4.4.3 การยืนยันความคิดเห็นของตน

บทสนทนาที่ 9 THP-T

95	P	อ้อ—โรงอาหาร 「คณะ1」、เคยไปกินไก่อ่าง。อ่อย—มาก<笑い>。	😊
96	T	จริงเหรอ??。	😞
97	P	ไก่อ่าง 「คณะ1」 ไซ่มะ?。	
98	T	จริงเหรอ??。	😞
99	P	ทำไมไม่อ่อยเหรอ?。	
100	T	เฉยๆ อะ。	😞
101	P	อ้อ。อ่อยนะ。หนังกรอบปะ?、ไก่อ่างแบบ-ไก่อ่างแล้วก็ข้าวเหนียวไซ่มะ?、เฮียอ่อยออก。	😊
102	T	จริงเหรอ??。	😞

บทสนทนา 9 THP-T เป็นตัวอย่างการเปิดเผยความคิดเห็นเกี่ยวกับรสชาติอาหารโดย P แสดงความคิดเห็นในเชิงชื่นชอบในบรรทัดที่ 95 ว่า “อ่อย—มาก<笑い>” แต่เมื่อ T ได้ฟังก็ไม่เห็นด้วยจึงตอบกลับด้วยท่าทีเชิงสงสัยในบรรทัดที่ 96 และ 98 ว่า “จริงเหรอ??” และยืนยันgranความคิดเห็นของตนดังในบรรทัดที่ 100 ว่า “เฉยๆอะ” แต่ถึงกระนั้น P ก็ไม่มีทีท่าว่าจะเห็นคล้อยตามอีกฝ่าย ยังคงยืนยันgranในความคิดเห็นของตนดังเดิมดังในบรรทัดที่ 101 ว่า “อ่อยนะ。หนังกรอบปะ?、ไก่อ่างแบบ-ไก่อ่างแล้วก็ข้าวเหนียวไซ่มะ?、เฮียอ่อยออก。” แม้จะเป็นการสนทนากับบุคคลที่เพิ่งรู้จักกัน แต่พบว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยสามารถแสดงความคิดเห็นโดยยืนยันgranความคิดเห็นของตนที่ขัดแย้งกับอีกฝ่ายได้ คล้ายคลึงกับผลการวิจัยของ 唐 (2015) ที่กล่าวว่า พฤติกรรมทางภาษาในการแสดงความคิดเห็นของชาวจีนคือ จะพยายามพูดให้อีกฝ่ายคล้อยตาม ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นจะไม่ยึดยึดความคิดเห็นของตนให้อีกฝ่าย แต่จะคอยสังเกตท่าทีว่าอีกฝ่ายจะเห็นคล้อยตามความคิดเห็นของตนเองหรือไม่

5. สรุปผลการวิเคราะห์และอภิปราย

จากผลการวิเคราะห์ในข้อ 4 ที่ระบุอยู่ข้างต้น สามารถสรุปความเหมือนต่างของการเปิดเผยตนเองในการสนทนาระหว่างผู้ที่เพิ่งรู้จักกันได้ดังตาราง 4

ตาราง 4 สรุปผลความเหมือนต่างของผลการวิเคราะห์

หัวข้อวิเคราะห์	ผลที่มีลักษณะร่วมกัน	ผลที่มีลักษณะแตกต่างกัน
สัดส่วนการเปิดเผยตนเอง	สัดส่วนร้อยละของการเปิดเผยตนเองอย่างเท่าเทียมมีความใกล้เคียงกัน (กลุ่มตัวอย่างชาวไทย 54% กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น 45%)	กลุ่มตัวอย่างชาวไทยเปิดเผยตนเองมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นภายในระยะเวลาที่เท่ากัน
เนื้อหาข้อมูล	เนื้อหาที่มีการเปิดเผยอย่างเท่าเทียมเป็นจำนวนมากที่สุด ได้แก่ เนื้อหาประเภท <i>ข้อมูลส่วนบุคคล</i> ในขณะที่เนื้อหาที่มีการเปิดเผยอย่างไม่เท่าเทียม ได้แก่ เนื้อหาประเภท <i>ข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด</i> และ <i>ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง</i> ส่วนเนื้อหาประเภท <i>ข้อมูลแสดงความคิดเห็นหรืออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง</i> มีการเปิดเผยข้อมูลน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทอื่นๆ	-
รูปแบบการเปิดเผย	-	กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมีรูปแบบการเปิดเผยข้อมูลที่สอดคล้องกันกับของอีกฝ่าย
ลักษณะพิเศษอื่นๆ	-	กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการเปิดเผยอย่างเป็นรูปธรรม เปิดเผยเนื้อหาเชิงลบ และเปิดเผยโดยอิงจากความคิดเห็น (ขัดแย้ง) ของตน

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนครั้งของการเปิดเผยตนเองในการสนทนาระยะเวลา 15 นาที ทำให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งสองมีพฤติกรรมทางภาษาในการทำความรู้จักกันที่แตกต่างกันคือ กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีแนวโน้มที่จะเปิดเผยตนเองในแง่มุมต่าง ๆ อย่างกว้างขวางแต่อาจไม่ลงลึกในรายละเอียด ตรงข้ามกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่มีจำนวนครั้งของการเปิดเผยตัวตนน้อยกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่าการเปิดเผยตนเองที่แคบกว่า แต่ให้ความสำคัญกับการสนทนาหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาในขณะนั้นด้วยการเจาะลึกลงในรายละเอียด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พฤติกรรมทางภาษาในการเปิดเผยตนเองจะแตกต่างกัน แต่สัดส่วนการเปิดเผยตนเองอย่างเท่า

เทียมเมื่อเปรียบเทียบภายในชาติเดียวกันกลับไม่พบว่ามีความแตกต่างกันที่มากนัก กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 ชาติเห็นว่า การแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะข้อมูลส่วนบุคคลพื้นฐาน เช่น “ชื่อ” “ชั้นปี”

“สังกัด” เป็นสิ่งสำคัญของการทำความรู้จักกันในเบื้องต้น เพราะนอกจากจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ทำให้รู้จักตัวตนกันเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงความจริงใจต่อกันอีกด้วย

เนื้อหาประเภท *ข้อมูลส่วนบุคคล* เช่น “ชื่อ” “สังกัด” “ที่อยู่” หรือประเภทข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับตนเองหรือสังกัด เช่น “ประสบการณ์ในการเข้าร่วมในงานวิจัย” ล้วนเป็นเนื้อหาที่สามารถนำมาเปิดเผยและแลกเปลี่ยนกันได้ง่าย เนื่องจากเป็นเนื้อหาที่ทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมอยู่แล้วและเป็นข้อเท็จจริง ในขณะที่เนื้อหาประเภท *ข้อมูลประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง* เช่น “การไปศึกษาต่อต่างประเทศ” เป็นข้อมูลที่ไม่ใช่ว่าทุก

คนจะมีร่วมกันได้ ทำให้เห็นแนวโน้มว่าข้อมูลเนื้อหา
ในลักษณะเช่นนี้จะเป็นการเปิดเผยจากฝ่ายที่มีข้อมูล
เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น และโดยมากมักอยู่ในลักษณะของ
การสัมภาษณ์ ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยพบว่าการเปิดเผย
เนื้อหาประเภท *ข้อมูลความคิดเห็นหรือความรู้สึกของ*
ตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกับกรเปิดเผยประเภทอื่น ๆ
กลุ่มตัวอย่างทั้งชาวไทยและญี่ปุ่นต่างก็พยายามสงวน
ท่าที่ไม่แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกออกไปมากนัก
อาจเป็นเพราะคู่สนทนายังไม่รู้ถึงนิสัยใจคอหรือค่านิยม
กัน จึงยังไม่กล้าเปิดเผยความคิดหรือความรู้สึกของตน
ออกมาอย่างตรงไปตรงมาอันเป็นลักษณะที่มีร่วมกันของ
ทั้งสองชาติ แตกต่างจากงานวิจัยของ 岩田 (2015) และ
全 (2010) ที่ค้นพบว่าชาติที่พูดภาษาอังกฤษและชาว
เกาหลีมีการแสดงความคิดเห็นของตน เปิดเผยข้อมูลที่เป็น
อัตวิสัยจำนวนมากอย่างกระตือรือร้นในการสนทนา
กับผู้ที่เพิ่งรู้จักกัน

รูปแบบการเปิดเผยข้อมูลที่ค้นพบในการวิจัย
ครั้งนี้ โดยเฉพาะรูปแบบการแนะนำตนเองของกลุ่ม
ตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มเปิดเผยข้อมูลในลักษณะ
สอดคล้องกับข้อมูลของอีกฝ่ายสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด
ของชาวญี่ปุ่น นั่นคือการให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์
กับผู้อื่น (人間関係) 斎藤 (1995) มองว่า เหตุที่เป็น
เช่นนี้เพราะวัฒนธรรมซึ่งเป็นรากฐานของสังคมญี่ปุ่นใน
ปัจจุบันมีต้นกำเนิดมาจากการทำการเกษตรแบบปลูก
ข้าวในหมู่บ้านที่มีถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง หมู่บ้านเช่นนี้
มักประกอบด้วยผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่มาช้านานและ
มีการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะแบบปิดหรือ
คบหาเฉพาะคนในกลุ่มเดียวกันเอง ผู้คนจึงมีแนวโน้มจะ
ไม่ยินยอมในความคิดของตนที่ไม่ลงรอยกับผู้อื่นและ
ไม่พูดหรือทำให้สัมพันธ์กับผู้อื่นบาดเจ็บ เพราะจะ
ทำให้อาศัยอยู่ในสังคมต่อไปได้ลำบาก นอกจากนี้ 斎藤
ยังได้กล่าวถึงมารยาทของชาวญี่ปุ่นว่า เกิดมาจากความ
สัมพันธ์แบบเสมอภาค (対等関係) ดังนั้นไม่ตรีจิต
หรือการกระทำใด ๆ อันแสดงถึงความเป็นมิตรที่ถูก

หยิบยื่นให้จากอีกฝ่าย เช่น การให้ของขวัญ การเยี่ยมเยียน
คำชม การพูดจาโต้ตอบกัน การต้อนรับ (การเลี้ยงดู
ปูเสื่อ) ก็จะต้องได้รับการตอบกลับจากผู้ได้รับอย่าง
เท่าเทียมจึงจะถือเป็นการให้เกียรติและเคารพอีกฝ่าย
สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบในครั้งนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งใน
การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น เพราะจะทำให้ผู้เรียนรู้จัก
โต้ตอบด้วยรูปแบบภาษาที่เหมาะสมและเป็นธรรมชาติ
ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวญี่ปุ่น อันจะนำไปสู่โอกาส
ที่จะสร้างความประทับใจให้แก่คู่สนทนาชาวญี่ปุ่นได้มาก
ยิ่งขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม จากผลของงานวิจัยครั้งนี้ทำให้
ผู้วิจัยตระหนักว่า การเปิดเผยข้อมูลบางอย่างพึงกระทำ
ด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากในบางวัฒนธรรมการถาม
คำถามอย่างตรงไปตรงมาอาจเป็นที่ยอมรับ ในขณะที่
บางวัฒนธรรมอย่างญี่ปุ่น ข้อมูลบางอย่าง เช่น อายุ
ถือเป็นเรื่องที่ไม่ควรถาม แต่หากต้องการทราบก็ควรเลือก
ใช้วิธีการที่ไม่เป็นการคุกคามหรือสร้างความอึดอัดใจให้
อีกฝ่ายมากจนเกินไป นอกจากนี้ แม้ว่าในงานวิจัยนี้จะ
พบแนวโน้มว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พยายามสงวนท่าที
ไม่แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกออกมาอย่างตรงไป
ตรงมาอันเป็นลักษณะร่วมกัน แต่ผู้วิจัยยังพบว่ามีกลุ่ม
ตัวอย่างจำนวนหนึ่งใช้วิธีการเปิดเผยตนเองในด้านลบ
ด้วยการยื่นกรานความคิดของตน ในความหมายหนึ่ง
อาจถือได้ว่าเป็นการพยายามลดระยะห่างระหว่างตัวเอง
กับคู่สนทนาด้วยการแสดงความเป็นตัวเองอย่างซื่อสัตย์
และจริงใจ ถึงแม้ว่าวิธีนี้อาจช่วยสร้างความสนิทสนมได้
อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันหากต้องสนทนากับ
บุคคลต่างวัฒนธรรมก็อาจทำให้อีกฝ่ายรู้สึกอึดอัดหรือ
สร้างความรู้สึกด้านลบได้

ถึงแม้งานวิจัยนี้จะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทำให้
เกิดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่าง
ไทยกับญี่ปุ่น แต่ผลการวิเคราะห์ที่พบในครั้งนี้ก็นำไป
ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนภาษา
ญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสนทนาได้ ตัวอย่างเช่น

ในการทำควมรู้จักกันเป็นครั้งแรก ควรสอนให้ผู้เรียนเลือกเปิดเผยข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป เช่น ชื่อ ชั้นปี สังกัด หลีกเลี่ยงการพูดคุยหรือซักถามถึงเรื่องส่วนตัว เช่น อายุ ความรัก ผลการเรียน อันจะช่วยให้การสนทนาเป็นไปอย่างราบรื่น และไม่ทำให้เกิดความอึดอัดในการสนทนา นอกจากนี้ วิธีการสนทนามีความสำคัญ กล่าวคือ ควรสอนให้ผู้เรียนสนทนาไปในเชิงที่สอดคล้องกับอีกฝ่าย เช่น กรณีที่ฝ่ายหนึ่งพูดเรื่องการเรียนรู้ ก็ควรพูดคุยในเรื่องการเรียนรู้ด้วยไม่ใช่เปลี่ยนเป็นหัวข้ออื่น รวมทั้งให้ผู้เรียนได้ลองคิดพิจารณาว่า หัวข้อใดบ้างที่พึงระมัดระวังในการพูดคุยกับบุคคลที่เพิ่งรู้จักกัน และหากต้องการทราบข้อมูลดังกล่าวซึ่งอาจสร้างความลำบากใจให้แก่อีกฝ่ายในการตอบคำถาม อาจต้องใช้กลยุทธ์การถามแบบอ้อมเพื่อไม่ให้คู่สนทนาเกิดความรู้สึกด้านลบ

เนื่องด้วยข้อจำกัดในเรื่องเวลาทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเพศชายเป็นจำนวนมากพอที่จะนำมาวิเคราะห์ ส่งผลให้งานวิจัยนี้

ไม่สามารถอภิปรายถึงผลของพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายได้ นอกจากนี้ จำนวนข้อมูลในงานวิจัยไม่ได้มีจำนวนมากพอที่จะวิเคราะห์ผลในเชิงสถิติได้ และงานวิจัยนี้ก็ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาพฤติกรรมทางภาษาของชาวไทยหรือชาวญี่ปุ่นในภาพรวมอย่างไรก็ตาม แม้ว่าข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์อาจไม่มากและจำกัดผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพียงแค่เพศหญิงก็ตาม แต่ผลการวิเคราะห์ก็สามารถชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มหรือลักษณะพฤติกรรมทางภาษาบางประการซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นดังที่กล่าวไปข้างต้นได้ อนึ่ง จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เก็บรวบรวมได้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยยังไม่ได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการเปิดเผยข้อมูลอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังต้องศึกษาเพิ่มเติมอีกว่า มีข้อมูลเนื้อหาใดอีกบ้างที่ใช้รูปแบบการเปิดเผยซึ่งสอดคล้องกันดังเช่นการแนะนำตัวในตอนต้นของการสนทนาที่พบในงานวิจัยนี้ โดยผู้วิจัยจะขอนำไปเป็นประเด็นในการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ยุพวรรณ โสภิตวุฒิจวงศ์. (2559). การเปรียบเทียบโครงสร้างความรู้ (Schema) และกลยุทธ์การเลือกหัวข้อสนทนาเมื่อพบกันเป็นครั้งแรกของผู้พูดชาวไทยกับผู้พูดชาวญี่ปุ่น. *วารสารอักษรศาสตร์*, 45 (1), 1-46.
- [2] 今田恵美 (2010). 「『共一成員性』の可視化手続きとしてのゴシップトークー外国人留学生と日本人学生の初対面会話に注目してー」『社会言語科学会 第26回大会発表論文集』 214-217.
- [3] _____ (2012). 「留学生と日本人学生の関係形成の様相ー歓迎会における自己紹介場面データをもとにー」『大阪大学言語文化学』 21, 3-15.
- [4] 岩田祐子 (2015). 「日・英語会話初対面会話における自己開示の機能」津田早苗・村田泰美・大谷麻美・岩田祐子・大塚容子 (著) 『日・英語談話スタイルの対照研究ー英語コミュニケーション教育への応用』 (37-91) 東京: ひつじ書房.
- [5] 蔡諒福 (2011). 「社会人初対面会話における話題選択に関する一考察ー日台中のデータをもとにー」『大阪大学言語文化学』 20, 103-115.
- [6] 斎藤正二 (1995). 「人生のみかた」大島建彦他 (編). 『日本を知る事典』 (897-958). 東京: 社会思想社.
- [7] 全鍾美 (2010). 「初対面の相手に対する自己開示の日韓対象研究ー内容の分類から見る自己開示の特徴ー」『社会言語科学』 13 (1), 123-135.
- [8] 張瑜珊 (2006). 「台日女子大生による初対面会話の対照分析ー初対面会話フレームの提案を目指してー」『人間文化論叢』 9, 223-233.
- [9] 唐瑩 (2015). 「初対面の相手に対する自己開示の中・日対照研究一中・日大学 (院) 生同士の会話データをもとにー」『日中言語対照研究論集』 17, 107-122.
- [10] 三牧陽子 (1999). 「初対面会話における話題選択スキーマとストラテジーー大学生会話の分析ー」『日本語教育』 103, 49-58.
- [11] _____ (2013). 『ポライトネスの談話分析ー初対面コミュニケーションの姿としくみ』 東京: くろしお.
- [12] 村上恵・熊取谷哲夫 (1995). 「談話トピックの結束性と展開構造」『表現研究』 62, 101-111.
- [13] ยูัพาวาน, โซปีตวุฒิจวงค์ (2016). 「初対面の会話における話題転換のパターンー日タイ対照研究ー」『日本研究論集』 13, 21-42.
- [14] 楊虹 (2005). 「中日接触場面の話題転換ー中国語母語話者に注目してー」『言語文化と日本語教育』 30, 31-40.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Affiliation: Faculty of Arts, Chulalongkorn University
Corresponding e-mail: yuphawan.s@chula.ac.th

กลวิธีการใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัฒนธรรม แสดงความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย เปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยเป็นภาษาแม่กลุ่มละ 20 คน ใน 4 สถานการณ์ที่กำหนดให้สถานภาพของคู่สนทนา และความเป็นทางการของ สถานการณ์แตกต่างกัน การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามปลายเปิดในการเก็บข้อมูลและ วิเคราะห์การใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วย ผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย มีแนวโน้มการใช้รูปแบบอ้อมมากกว่าผู้พูดภาษาแม่ทั้งสองภาษาและใช้กลวิธีลดการ คุกคามหน้าของคู่สนทนาใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย นอกจากนี้ในสถานการณ์ที่เป็นทางการพบว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่าง ชาวญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีการกล่าวขอโทษและการแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากกว่า กลุ่มตัวอย่างชาวไทย

คำ สำคัญ

กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วย, ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย, ระดับความเป็นทางการ

The Use of Disagreement Strategies in Japanese by Thai Learners of Japanese

Abstract

This paper investigates the use of disagreement strategies of 20 Thai learners of Japanese, 20 Japanese native speakers, and 20 Thai native speakers in four situations where the interlocutors had different status and where the formality of the situation was different. Questionnaires containing open-ended questions were designed to collect the data in order to analyze the disagreement speech acts and strategies. The results showed that the Thai learners of Japanese used indirect disagreement more than the Japanese and the Thai native speakers, while the Thai learners of Japanese used a face-threatening act reduction strategy similar to that of the Japanese native speakers rather than that of the Thai native speakers. Moreover, when the situation was formal, both groups, the Thai learners of Japanese and the Japanese native speakers, used apology and fake agreement strategies more frequently than the Thai native speakers.

Key words

disagreement strategies in Japanese, Thai learners of Japanese, degree of formality

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การแสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งหรือไม่เห็นด้วยต่อสิ่งที่คู่สนทนาพูดนั้นในหลายวัฒนธรรมอาจจะเป็นการพูดที่สร้างความลำบากใจให้กับผู้พูดเป็นอย่างมากเนื่องจากต้องคำนึงถึงสัมพันธภาพและความรู้สึกของคู่สนทนาเพื่อรักษาหน้าของคู่สนทนา เช่น ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นและไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมคตินิยมหมู่ (Collectivism) ในวัฒนธรรมลักษณะนี้จะมองว่าการแสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งนั้นเสี่ยงต่อการทะเลาะและกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาได้ง่ายและเป็นวัจนกรรมที่มีระดับการคุกคามหน้า (Face Threatening Act: FTA) ของคู่สนทนาสูง (Brown & Levinson, 1978) กลวิธีในการพูดเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยโดยไม่ให้กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนานั้นแต่ละวัฒนธรรมจะแตกต่างกันไป เช่น ในภาษาญี่ปุ่นนั้นมักจะใช้วิธีการพูดโดยอ้อมหรือหลีกเลี่ยงการพูดตรง (Naruse, 1996; 木山, 2005; 楊, 2009) โดยใช้เหตุผลหรือแสดงหลักฐานต่าง ๆ (亀田他, 1998) หรือการถามคู่สนทนา (堀田・吉本, 2012; 楊, 2009) ส่วนในภาษาไทยจะใช้วิธีการถามความเห็นของคู่สนทนา (Questioning) (Deepheunton, 1992) หรือการใช้คำเพื่อหลีกเลี่ยงการกล่าวปฏิเสธตรง ๆ (Hedging Discourse Particles and Expressions) (Deepheunton, 1992; Naruse, 1996) ส่วนผู้เรียนภาษาที่ต้องใช้ภาษาต่างประเทศในการแสดงความคิดเห็นในเชิงไม่เห็นด้วยนั้น นอกเหนือจากที่ต้องระวังสัมพันธภาพระหว่างคู่สนทนาแล้ว ยังต้องระวังการใช้ภาษาที่เหมาะสมในการพูดกับคู่สนทนาที่ไม่ใช่คนในวัฒนธรรมเดียวกันด้วย ซึ่งกลวิธีการพูดเหล่านี้เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่ยากสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น (木山, 2005)

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งหรือการแสดงความไม่เห็นด้วยในภาษาญี่ปุ่นนั้นถ้าเทียบกับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมอื่น ๆ เช่น วัจนกรรมการขอร้อง หรือ วัจนกรรมการปฏิเสธ จัดว่า

ยังมีปริมาณที่ไม่มาก (堀田・吉本, 2012) เช่น งานวิจัยที่ศึกษากลวิธีการใช้ภาษาแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้พูดภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาแม่ (亀田他, 1998; 木山, 2005; Naruse, 1996) งานที่เปรียบเทียบระหว่างผู้พูดภาษาญี่ปุ่นกับภาษาจีน หรือภาษาเกาหลี (李, 2001; 李, 2003; 堀田・吉本, 2012; 楊, 2009) งานวิจัยที่เปรียบเทียบผู้พูดชาวไทยกับชาวญี่ปุ่น (วันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์, 2549, 2555) และงานที่เปรียบเทียบระหว่างผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและผู้พูดภาษาแม่ชาวญี่ปุ่นและชาวไทย (ปีนังซ็อตติค, 2014, 2015) ส่วนงานที่ศึกษาเฉพาะผู้พูดภาษาไทยก็มีเช่นกัน เช่น งานของ Deepheunton (1992) อุมารณ สักมาน (2544) และสุภาสินี โพธิวิทย์ (2547) ในบรรดางานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะศึกษาการใช้กลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ภาษาแม่ นั้น ๆ หรือมีการเปรียบเทียบกับภาษาอื่น ๆ แต่งานวิจัยที่ศึกษาผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีแค่งานของ ปีนังซ็อตติค (2014, 2015) นอกจากนี้ในงานวิจัยส่วนใหญ่มีการกำหนดปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ภาษาตามกรอบทฤษฎีของ Brown & Levinson (1978) 3 ปัจจัยคือ สถานภาพของคู่สนทนา (Relative power (P)), ระยะห่างระหว่างคู่สนทนา (Social distance (D)), ระดับเนื้อหาที่ล่วงเกินต่อคู่สนทนา (The Ranking of imposition (Rx)) แต่ งานที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่จะมีผลต่อการใช้ภาษาเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วย เช่น ความเป็นทางการ (Formality) ของสถานการณ์ที่มีผลต่อการใช้กลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยนั้นมีเพียงงานของ Naruse (1996) และ 李 (2003) แต่ยังไม่พบในงานที่ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

ฉะนั้นในงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยหรือการแสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยโดยเปรียบเทียบกับกลุ่ม

ตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย นอกจากนี้ยังวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยความเป็นทางการที่จะส่งผลต่อการใช้กลวิธีการใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างด้วย

2. คำถามวิจัย

- ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีกลวิธีที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างไร
- ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีกลวิธีที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยเหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยอย่างไร
- ปัจจัยด้านสถานภาพระหว่างคู่สนทนา น้ำหนักของสถานการณ์และความเป็นทางการของสถานการณ์ที่กำหนดส่งผลต่อการใช้กลวิธีที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นในวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างอย่างไร

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 กลวิธีที่ใช้ภาษาเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งที่ผ่านมานั้น จะพยายามชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นของการใช้กลวิธีต่าง ๆ ที่จะไม่ทำร้ายความรู้สึกและรักษาน้ำหน้าของคู่สนทนาในแต่ละวัฒนธรรมซึ่งเกณฑ์การวิเคราะห์กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยหรือชื่อเรียกกลวิธีนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละงานวิจัย ในงานที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้พูดภาษาแม่เป็นภาษาญี่ปุ่นพบว่า ชาวญี่ปุ่นมักจะใช้วิธีการพูดโดยอ้อมหรือหลีกเลี่ยงการพูดตรงโดยคำนึงถึงหน้าด้านลบเป็นหลัก (Naruse, 1996; 木山, 2005; 楊, 2009) โดยเลือกใช้โครงสร้างประโยคในการแสดงความไม่เห็นด้วยในรูปแบบที่คงที่และแน่นอนมากกว่าชาวเกาหลี (李, 2001) และใช้ความสุภาพด้านลบ (negative politeness) โดยการแสดงคำถามต่อคู่

สนทนา (堀田・吉本, 2012; 楊, 2009) นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นยังมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้รูปภาษาที่ยืนยันความคิดของตนเองและการกล่าวถึงต่อคู่สนทนาหรือหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำปฏิเสธข้อเสนอของคู่สนทนาและมักจะกล่าวคำแสดงความคิดเชิงบวกก่อน เช่น 「それはいいですけど」 แล้วจึงตามด้วยข้อเสนอของตัวเองและมักอ้างบุคคลอื่นมาเป็นเหตุผลในการปฏิเสธข้อเสนอในกรณีที่คู่สนทนามีสถานภาพสูงกว่า (วันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์, 2555) ส่วนในงานของ Naruse (1996) แสดงให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นใช้กลวิธีที่ใช้ความสุภาพเชิงบวกมากที่สุด และมีกลวิธีย่อยที่คนญี่ปุ่นใช้มากที่สุดคือ การแสดงความเห็นแบบอ้อม (hedging opinion) การพูดไม่จบประโยคหรือประโยคที่ทิ้งท้ายไว้แค่คำว่า “แต่” และการบอกเป็นนัย ๆ (give hints) ส่วนวันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์ (2555) ชี้ว่ากลวิธีย่อยที่ชาวญี่ปุ่นเลือกใช้มากที่สุดสามอันดับแรกคือ การให้เหตุผล การปฏิเสธ และการขอโทษ นอกจากนี้ในงานของ ピナソンツェイクン (2014) ยังพบว่าชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มจะให้การแสดงเหตุผลเชิงปฏิเสธ (否定理由) ในส่วนต้น (切り出し) และเสนอทางเลือกอื่น (代替案) ในส่วนท้าย (終結部) ของการแสดงความไม่เห็นด้วย นอกจากนี้ การแสดงความไม่เห็นด้วยยังแตกต่างกันไปตามสถานการณ์อีกด้วย เช่น ในงานของ 木山 (2005) ได้แสดงให้เห็นว่าในการสนทนาแบบเจอกันครั้งแรก ชาวญี่ปุ่นจะใช้ลักษณะการแสดงความคิดเห็นด้วยแบบที่คำนึงถึงคู่สนทนา ใช้เนื้อหาแบบข้อเท็จจริงและใช้วิธีการแสดงการไม่เห็นด้วยแบบอ้อมมากกว่าการสนทนามาระหว่างเพื่อนสนิท อย่างไรก็ตามมีงานศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นก็ไม่ได้ใช้การแสดงความคิดเห็นด้วยโดยอ้อมเสมอไป เช่น งานของ 亀田他 (1998) พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายชาวญี่ปุ่นใช้วิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างตรงไปตรงมาและแสดงการไม่เห็นด้วยโดยการให้เหตุผลหรือแสดงหลักฐานต่าง ๆ และ 李 (2003) ก็พบว่าชาวญี่ปุ่นและเกาหลีจะคำนึงถึง

จุดประสงค์ที่ต้องการสื่อมากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงการคุกคามหน้าของคู่สนทนาในสถานการณ์แบบเป็นกันเอง ส่วนในสถานการณ์ที่เป็นทางการนั้นชาวญี่ปุ่นจะแสดงความคิดเห็นในเชิงคัดค้านอย่างตรง ๆ ในขณะที่ชาวเกาหลีจะใช้กลวิธีอ้างอิงหลักฐานประกอบการแสดงความไม่เห็นด้วยของตน

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยของชาวไทยพบว่า ชาวไทยมีแนวโน้มเลือกใช้กลวิธีการให้เหตุผลมากที่สุดเช่นเดียวกับชาวญี่ปุ่น (สุภาสิณี โพธิวิทย์, 2547; วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์, 2555; ピナソツティクン, 2014) นอกจากนี้ยังมีการถามความเห็นของคู่สนทนา (Questioning) (Deepheunton, 1992) การใช้คำเพื่อหลีกเลี่ยงการกล่าวปฏิเสธตรง ๆ (Hedging Discourse Particles and Expressions) หรือใช้วิธีการพูดอ้อมค้อมเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงต่อคู่สนทนา (Deepheunton, 1992; อุมารณ สักมาน 2544; สุภาสิณี โพธิวิทย์, 2547) ในขณะที่งานของ วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์ (2555) ได้ผลการศึกษาที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ชาวไทยมักใช้รูปภาษาที่ยืนยันความคิดของตนเองอย่างหนักแน่น และมักใช้คำแสดงอาการลังเล เช่น การใช้คำว่า “อืม” “เออ” แล้วตามด้วยข้อเสนอของตัวเองโดยกล่าวถึงข้อเสียของข้อเสนอซึ่งเป็นการประเมิณเชิงลบต่อคู่สนทนาอย่างตรงไปตรงมามากกว่าเมื่อเทียบกับชาวญี่ปุ่น ส่วนกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในงานของピナソツティクン (2014) พบว่า ผู้เรียนมีแนวโน้มใช้กลวิธีการกล่าวตอบรับคู่สนทนา (相手の発話の受け入れ) มาก แต่ใช้การแสดงเหตุผลเชิงปฏิเสธ (否定理由) น้อยในส่วนต้น (切り出し) ของการแสดงความเห็นเชิงขัดแย้ง ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย

3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วย

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยนั้น ในงานส่วนใหญ่มักจะใช้กรอบแนวคิดในการ

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีเพื่อแสดงความสุภาพของ Brown & Levinson (1978) ใน 3 ปัจจัยคือ สถานภาพของคู่สนทนา (Relative power (P)), ระยะห่างระหว่างคู่สนทนา (Social distance (D)), ระดับเนื้อหาที่ล่วงเกินต่อคู่สนทนา (The ranking of imposition (Rx)) ซึ่งปัจจัยสถานภาพของคู่สนทนา (P) และระยะห่างระหว่างคู่สนทนา (D) นั้นเป็นปัจจัยที่จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ปัจจัยทางสังคมเหล่านี้ไม่ควรถูกมองข้ามเนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีเพื่อแสดงความสุภาพ (Brown & Fraser, 1979; Blum-Kulka & House, 1989) ปัจจัยด้านสถานภาพของคู่สนทนาในงานที่ศึกษาการแสดงความเห็นด้วยนั้น มักจะศึกษาในสถานการณ์ที่มีความแตกต่างด้านอายุ เพศ การศึกษา หรือสถานภาพทางสังคม เช่น ตำแหน่งหน้าที่การงาน ซึ่งส่วนใหญ่พบว่า ความแตกต่างด้านอายุและตำแหน่งหน้าที่การงานนั้นมีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีแสดงความสุภาพ เช่น ในงานของ 亀田他 (1998) พบว่า กรณีที่คู่สนทนามีสถานภาพสูงกว่า นักเรียนชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะใช้กลวิธีแสดงความสุภาพมากกว่ากรณีที่พูดกับเพื่อน และกลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการเลือกใช้กลวิธีย่อยต่างกันเมื่อคู่สนทนาเป็นผู้ที่มีอายุสูงกว่า (วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์, 2555; ピナソツティクン, 2014) คนที่มีอายุมากกว่าจะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงต่อคู่สนทนา (สุภาสิณี โพธิวิทย์, 2547) นอกจากนี้เพศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ซึ่ง 亀田他 (1998) พบว่า เพศชายจะเลือกใช้สำนวนที่แสดงความไม่เห็นด้วยแบบตรงไปตรงมามากกว่าเพศหญิง ส่วนในกลุ่มตัวอย่างของชาวไทยพบว่า เพศหญิงจะเลือกใช้กลวิธีที่หลากหลายกว่าเพศชาย (สุภาสิณี โพธิวิทย์, 2547) และมีแนวโน้มที่จะใช้กลวิธีที่มีหน้าที่รักษาสัมพันธภาพมากกว่าเพศชาย (วันวิสาข์ กุลภัทรนรินทร์, 2549) อย่างไรก็ดี ในงานของอุมารณ สักมาน

(2544) พบว่าปัจจัยด้านเพศไม่มีผลต่อการเลือกใช้ถ้อยคำของกลุ่มตัวอย่างชาวไทย เนื่องจากทั้งเพศชายและเพศหญิงเลือกใช้ถ้อยคำโดยประมาณการเสี่ยงต่อการเสียหายเหมือนกัน นอกจากนี้ปัจจัยอื่น ๆ เช่น ระดับการศึกษา ก็พบว่า ไม่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีแสดงการโต้แย้งของกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (อุมาภรณ์ สังคมาน, 2544)

ส่วนปัจจัยระยะห่างระหว่างคู่สนทนา เช่น ความสนิทสนมกันระหว่างคู่สนทณาก็มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยเช่นกัน ในสถานการณ์ที่เป็นคู่สนทนาที่สนิทสนมชาวญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยแบบอ้อมมากกว่าคู่สนทนาที่เจอกันครั้งแรก (木山, 2005) หรือมีการใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยที่แตกต่างกันในกรณีส่วนท้าย (終結部) ของการแสดงความไม่เห็นด้วยของทั้งกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น ชาวไทย และผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (ピナンソツティクン, 2014) ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวกับระดับเนื้อหาที่ล่วงเกินต่อคู่สนทนานั้นในงานของピナンソツティクン (2014) พบว่า มีผลต่อการใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยในส่วนต้น (切り出し) ของการแสดงความไม่เห็นด้วยในกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย โดยไม่พบในกลุ่มตัวอย่างชาวไทย

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น ความเป็นทางการของสถานการณ์ (Formality) ที่มีการศึกษาด้วย เช่น งานของ 李 (2003) และ Naruse (1996) ซึ่งงานของ 李 (2003) พบว่า คนญี่ปุ่นมีแนวโน้มใช้กลวิธีการพูดอ้อมค้อมทั้งในสถานการณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงกล่าวได้ว่าความเป็นทางการของสถานการณ์ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อผู้พูดชาวญี่ปุ่นเท่ากับชาวเกาหลี ส่วนในงานของ Naruse (1996) ชี้ให้เห็นว่าทั้ง 3 ปัจจัยของ Brown & Levinson (1978) และความเป็นทางการของสถานการณ์นั้นไม่มีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง

ส่งผลโดยตรงต่อการใช้กลวิธีแสดงความรู้สึกแต่ยิ่งถ้าผลรวมของความแตกต่างของปัจจัยมากขึ้น ความเสี่ยงที่ต้องคุกคามหน้าของคู่สนทนาจึงจะมากขึ้น การใช้กลวิธีในการการแสดงความไม่เห็นด้วยก็จะใช้การแสดงความสุภาพมากขึ้นด้วยเช่นกัน

จึงเห็นได้ว่าจากงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวัจนกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่จะชี้ให้เห็นถึงรูปแบบหรือกลวิธีในการใช้ภาษาเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยโดยกำหนดสถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ประเด็นคือ 1) ลักษณะการเลือกใช้กลวิธีแสดงความเห็นด้วยของชาวญี่ปุ่นและชาวไทยนั้นมีทั้งการแสดงความเห็นแบบตรงและอ้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่กำหนดในแต่ละงานวิจัย แต่แนวโน้มที่คล้ายกันคือ ชาวญี่ปุ่นมักจะเลือกใช้กลวิธีที่รักษาสัมพันธภาพคู่สนทนาเป็นหลัก และกลวิธีที่กลุ่มตัวอย่างทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวไทยใช้ในการแสดงความไม่เห็นด้วยมากที่สุดคือ การให้เหตุผล แต่จะแตกต่างกันไปบ้างตามสัดส่วนการใช้หรือกลวิธีย่อยที่ไม่เหมือนกัน 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลวิธีต่าง ๆ คือ สถานภาพของคู่สนทนา, ระยะห่างระหว่างคู่สนทนา, ระดับเนื้อหาที่ล่วงเกินต่อคู่สนทนา เป็นสำคัญ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ เช่น เพศของคู่สนทนา และความเป็นทางการของสถานการณ์ส่งอิทธิพลที่แตกต่างกันไปในแต่ละงานวิจัย ฉะนั้นในงานวิจัยนี้จึงใช้ผลการศึกษาที่ผ่านมาตั้งเป็นสมมติฐานเพื่อศึกษาการแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเปรียบเทียบกับผู้พูดภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาแม่โดยกำหนดสถานการณ์ให้มีปัจจัยของสถานภาพของคู่สนทนา (อายุและสถานภาพทางสังคม) ที่ต่างกัน ระดับเนื้อหาที่ล่วงเกินต่อคู่สนทนามากและน้อยต่างกันและเพิ่มปัจจัยความเป็นทางการของสถานการณ์ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะการเลือกใช้กลวิธีที่แตกต่างกันของทั้งสามกลุ่มตัวอย่าง

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

4.1 กลุ่มตัวอย่าง

ในงานวิจัยนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน รวมทั้งหมด 60 คน โดยกำหนดให้จำนวน ชายและหญิงมีจำนวนเท่ากันในแต่ละกลุ่ม (หญิง 10 คน, ชาย 10 คน) ดังนี้

- 1) ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) ที่มีระดับความสามารถภาษาญี่ปุ่นระดับ N2 ขึ้นไป จำนวน 20 คนอายุระหว่าง 20-49 ปี
- 2) กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (JNS) จำนวน 20 คน อายุระหว่าง 30-59 ปี
- 3) กลุ่มตัวอย่างชาวไทย (TNS) จำนวน 20 คน อายุระหว่าง 20-39 ปี

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

การวิจัยนี้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ปลายเปิดโดยกำหนดสถานการณ์เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามเขียนแสดงความคิดเห็นด้วยเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยใช้กับกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น ส่วนแบบสอบถามภาษาไทยใช้กับกลุ่ม

ตัวอย่างชาวไทย ทั้งหมด 4 สถานการณ์โดยกำหนดให้สถานการณ์เป็นสถานการณ์เดียวกันทั้ง 2 ภาษา และใช้ 3 ปัจจัยในการกำหนดสถานภาพของแต่ละสถานการณ์ คือ 1) อายุหรือความมีอาวุโสของคู่สนทนา (P) โดยกำหนดให้เป็น 2 กรณีคือ “เจ้านาย” และ “เพื่อน” 2) ระดับเนื้อหาที่ลွ่่งเกินต่อคู่สนทนา (Rx) แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือน้อยและมาก 3) ระดับความเป็นทางการของ สถานการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือสถานการณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เนื่องจากงานวิจัยนี้ต้องการ เปรียบเทียบปัจจัยด้านระดับความเป็นทางการของ สถานการณ์มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยเป็นหลัก จึงกำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนาเป็นกรณี “ไม่สนิทสนม” ทั้งหมด นอกจากนี้ ปัจจัยที่ทำให้การใช้ภาษาที่แตกต่างกันนั้นมาจาก “อายุ” และ “สถานภาพ” ของคู่สนทนาเป็นส่วนใหญ่ (Bell, 1998) ส่วนการกำหนดเนื้อหาของสถานการณ์นั้น อ้างอิงจากงานวิจัยที่ผ่านมาโดยกำหนดให้มีเนื้อหาที่มีความเป็นไปได้ทั้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยและเป็น สถานการณ์ที่ใกล้ตัวของกลุ่มตัวอย่างโดยแบ่งออกเป็น 4 สถานการณ์¹ ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตาราง 1 ปัจจัยที่กำหนดแต่ละสถานการณ์ในการแสดงความคิดเห็นด้วย

สถานการณ์	สถานภาพของคู่สนทนา (P)	ระดับเนื้อหาที่ลွ่่งเกินต่อคู่สนทนา (Rx)	ความเป็นทางการ
1. แสดงความคิดเห็นด้วยต่อเจ้านายในที่ประชุมเกี่ยวกับรายงานที่เจ้านายเขียนผิด	สูงกว่า	มาก	มาก
2. แสดงความคิดเห็นด้วยต่อเจ้านายในระหว่างการรับประทานอาหารกลางวันเกี่ยวกับคุณภาพและรสชาติของอาหารที่ร้านอาหารเปลี่ยนไป	สูงกว่า	น้อย	น้อย
3. แสดงความคิดเห็นด้วยต่อเพื่อนร่วมงานในที่ประชุมเกี่ยวกับการตัดสินใจหาสถานที่ไปงานเลี้ยงสังสรรค์ของบริษัท	เท่าเทียมกัน	น้อย	มาก
4. แสดงความคิดเห็นด้วยต่อเพื่อนร่วมงานในระหว่างงานเลี้ยงสังสรรค์เกี่ยวกับรสชาติอาหารของร้านนี้เมื่อเปรียบเทียบกับร้านที่ไปประจำ	เท่าเทียมกัน	น้อย	น้อย

¹ การแบ่งสถานการณ์ในการทำแบบสอบถามถ้าแบ่งให้ครอบคลุมปัจจัยทั้ง 3 ที่มีส่วนในการใช้กลวิธีการแสดงความคิดเห็นแล้ว จะต้องแบ่งได้ออกเป็น 8 สถานการณ์ แต่ในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นประเด็นความเป็นทางการของสถานการณ์เป็นหลักจึงแบ่งเพียง 4 สถานการณ์

4.3 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและกรอบทฤษฎีในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดนี้จะจำแนกรูปแบบการแสดงออกเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เห็นด้วยโดยแยกประเภทการแสดงความคิดเห็นด้วยออกเป็น 3 รูปแบบ โดยอ้างอิงจาก 楊 (2009) ซึ่งมีการใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความสุภาพของ Brown & Levinson (1978) เพื่อแยกแนวโน้มดังนี้

1) การแสดงความคิดเห็นด้วยแบบตรงคือ การที่ผู้พูดใช้วิธีการพูดโดยการแสดงความคิดเห็นที่ไม่เหมือนกับคู่สนทนาอย่างชัดเจน โดยวิเคราะห์ว่าผู้พูดมีการกล่าวถึงข้อมูลของคู่สนทนาหรือความเห็นที่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจนหรือไม่ เช่น 「そうですか？私はそうと思いませんけど」

2) การแสดงความคิดเห็นด้วยแบบอ้อมคือ การที่ผู้พูดใช้วิธีการพูดโดยการแสดงความคิดเห็นที่ไม่เหมือนกับคู่สนทนาอย่างไม่ชัดเจน เช่น พูดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่เห็นด้วย โดยไม่พูดแสดงความคิดเห็นด้วยโดยตรง เช่น ผู้พูดไม่บอกคู่สนทนาว่ามีข้อมูลผิดแต่ขอร้องให้ตรวจสอบข้อมูล 「この報告書を再度ご確認ください。」

3) การหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นคือ ผู้พูดไม่แสดงว่าตัวเองไม่เห็นด้วย โดยอาจจะเห็นด้วยตามคู่สนทนาไปเลย เปลี่ยนเรื่องพูด หรือไม่พูดความเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่เห็นด้วย เช่น 仕事の同僚との関係にもよりますが、自分の考えは言いません。

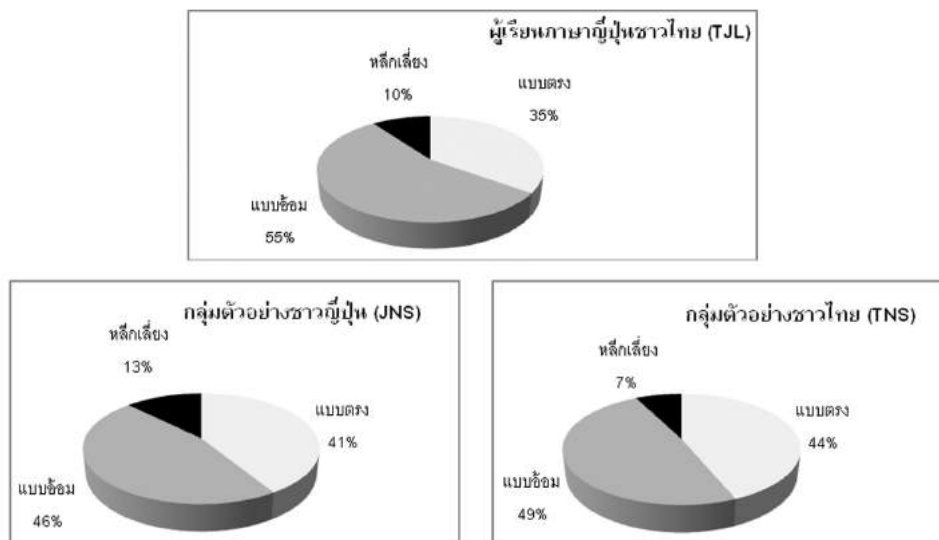
ซึ่งการแยกการแสดงความคิดเห็นด้วยออกเป็น 3 กลุ่มนี้เพื่อดูแนวโน้มการใช้การแสดงความคิดเห็นของกลุ่ม

ตัวอย่างเปรียบเทียบกันในภาพกว้างและเพื่อวิเคราะห์ว่าในสถานการณ์แบบใดมีแนวโน้มการใช้แบบใด จากนั้นจะวิเคราะห์รายละเอียดกลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยการจำแนกข้อมูลแต่ละหน่วยความหมาย (Semantic formulas) โดยอ้างอิงจาก Beebe et al. (1990) 生駒 & 志村 (1993) และ 李 (2003) และใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความสุภาพของ Brown & Levinson (1978) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการรักษาน้ำหน้าและระดับการคุกคามหน้า (Face Threatening Act: FTA) หลังจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์หน่วยความหมายเพื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของการใช้หน่วยความหมายของทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่าง เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ของคู่สนทนา รวมทั้งปัจจัยเกี่ยวกับความเป็นทางการของสถานการณ์ว่ามีผลต่อการใช้กลวิธีเพื่อแสดงความคิดเห็นขัดแย้งในแต่ละสถานการณ์อย่างไร

5. ผลการวิจัย

5.1 รูปแบบการแสดงออกของกลุ่มตัวอย่างเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เห็นด้วย

เมื่อแยกรูปแบบการแสดงออกเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เห็นด้วยของทั้ง 3 กลุ่มแล้วจากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) มีแนวโน้มจะใช้รูปแบบการแสดงความคิดเห็นด้วยแบบอ้อมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (JNS) และกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (TNS) โดยมีอัตราส่วนการใช้รูปแบบการแสดงความคิดเห็นด้วยแบบอ้อม 55% โดยกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยนั้นมีแนวโน้มการใช้รูปแบบการแสดงความคิดเห็นด้วยแบบอ้อมในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน (46% และ 49% ตามลำดับ)

ภาพที่ 1 รูปแบบการแสดงออกเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเปรียบเทียบกับระหว่างกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย

นอกจากนี้ รูปแบบการแสดงความไม่เห็นด้วยแบบตรงของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (41%) ยังมีอัตราส่วนใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (44%) อีกด้วย สำหรับรูปแบบการแสดงออกโดยการหลีกเลี่ยงการแสดงความไม่เห็นด้วยนั้นกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมีสัดส่วนมากที่สุดคือ 13% แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าทั้ง 3 กลุ่มมีแนวโน้มใกล้เคียงกันคือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีอัตราส่วน 10% และกลุ่มตัวอย่างชาวไทย 7%

จากสัดส่วนการใช้รูปแบบการแสดงออกในภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้เรียนชาวไทยใช้ภาษาญี่ปุ่นในการแสดงความไม่เห็นด้วยนั้นมีแนวโน้มที่จะเลือกรูปแบบการพูดแบบอ้อมมากกว่าผู้พูดที่ใช้ภาษาแม่ทั้งสองภาษาดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ (1) และ (2) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่แสดงความไม่เห็นด้วยต่อหัวหน้าที่รายงานข้อมูลผิดในที่ประชุมของกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย และกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (สถานการณ์ที่ 1)

(1) この部分はもう一度検討お願いします。ここは会社の情報を不正確と心配します。(TJL-F29#1)²

(2) すみません。レポートの記載情報に関して質問があります。〇〇の件ですが、この部分は〇〇ではなく、〇〇の方ではないかと思いが、いかがでしょうか。私の勘違いでしたら申し訳ありませんが、気になりましたのでお答えいただければと思います。(JNS-F12#1)

ในตัวอย่างที่ (1) เป็นตัวอย่างที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะไม่พูดออกมาตรง ๆ ว่าข้อมูลนั้นผิด แต่จะพูดอ้อม ๆ โดยการขอร้องให้เจ้านายเช็คข้อมูลหรือพิจารณาประเด็นที่ผิดใหม่อีกรอบ (「この部分はもう一度検討お願いします。」) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มจะบอกหัวหน้าโดยตรง ๆ ถึงข้อมูลที่ผิดมากกว่าดังในตัวอย่างที่ (2) ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะพูดแสดงความไม่เห็นด้วยแบบตรงมากกว่า แต่การพูดจะประกอบด้วยกลวิธีอื่น ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าไม่ตั้งใจจะคุกคามหน้าคู่สนทนา เช่น การแสดงความขอโทษ (「すみません」) หรือการแสดงความถ่อมตน (「私の勘違いでしたら申し訳ありませんが、…」) นอกจากนี้การแสดงออกโดยการหลีกเลี่ยงไม่แสดงความไม่เห็นด้วย

² (TJL-F29#1) หมายถึง ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย เพศหญิง คนที่ 29 ในสถานการณ์ที่ 1

หรือกลวิธี Don't do FTA ตามแนวคิดของ Brown & Levinson (1978) นั้น จะเป็นการไม่แสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้ง โดยอาจจะพูดความคิดเห็นในสิ่งอื่น ๆ เนื่องมาจากไม่อยากให้เกิดความขัดแย้งใด ๆ ส่วนมากผู้พูดจะเลือกใช้กลวิธีนี้ในสถานการณ์ที่มีระดับเนื้อหาที่ล่งเกินคู่สนทนาน้อย เช่น ในสถานการณ์ที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่จัดงานสังสรรค์ของบริษัทที่มีความเป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 3) และสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการโดยเป็นการแสดงความคิดเห็นด้วยกับเพื่อนร่วมงานเกี่ยวกับรสชาติอาหารที่เปลี่ยนไป (สถานการณ์ที่ 4) ส่วนสถานการณ์ที่มีระดับเนื้อหาล่งเกินคู่สนทนาสูงและคู่สนทนามีอาวุโสสูงกว่า (สถานการณ์ที่ 1) ไม่พบการแสดงออกโดยการหลีกเลี่ยงของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้งกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยเขียนมาว่า “ไม่พูดอะไร” เช่นในตัวอย่างที่ (3) และ (4) หรือในตัวอย่างที่ (5) ที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นหลีกเลี่ยงไม่แสดงความคิดเห็นเนื่องจากไม่ใช่สาระที่เกี่ยวกับงาน

(3) ไม่พูดอะไร เอออตามเจ้านาย ไม่ใช่สาระสำคัญ (TNS-M10#3)

(4) ไม่พูดอะไร (TJL-M23#3)

(5) 仕事の同僚との関係にもよりますが、自分の考えは言いません。 (JNS-F17#4)

แต่อย่างไรก็ดีการจะหลีกเลี่ยงการไม่แสดง

ความเห็นนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของคู่สนทนาด้วยเช่นกัน เช่นในตัวอย่างของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่เขียนว่า จะแสดงความคิดเห็นด้วยถ้าคู่สนทนาเป็นหัวหน้าที่ตนเองไม่ชอบในสถานการณ์ที่ 2 ดังในตัวอย่างที่ (6)

(6) 上司が嫌な奴なら自分の意見を言うだろう (あるいは無視)が、さもないと適当に流す。 (JNS-F7#2)

5.2 กลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยแยกตามหน่วยความหมาย

จากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเมื่อแยกกิจกรรมการแสดงความไม่เห็นด้วยโดยอ้างอิงและดัดแปลงจาก 李 (2003) แล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลวิธีใหญ่และ 13 กลวิธีย่อย ดังตารางที่ 2

1. กลวิธีลดการคุกคามหน้าของคู่สนทนา เป็นกลวิธีที่ทำให้คู่สนทนายารู้สึกว่าถูกคุกคามหน้าน้อยลงจากการแสดงความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วยซึ่งสามารถแบ่งกลวิธีย่อยได้เป็น 6 กลวิธี

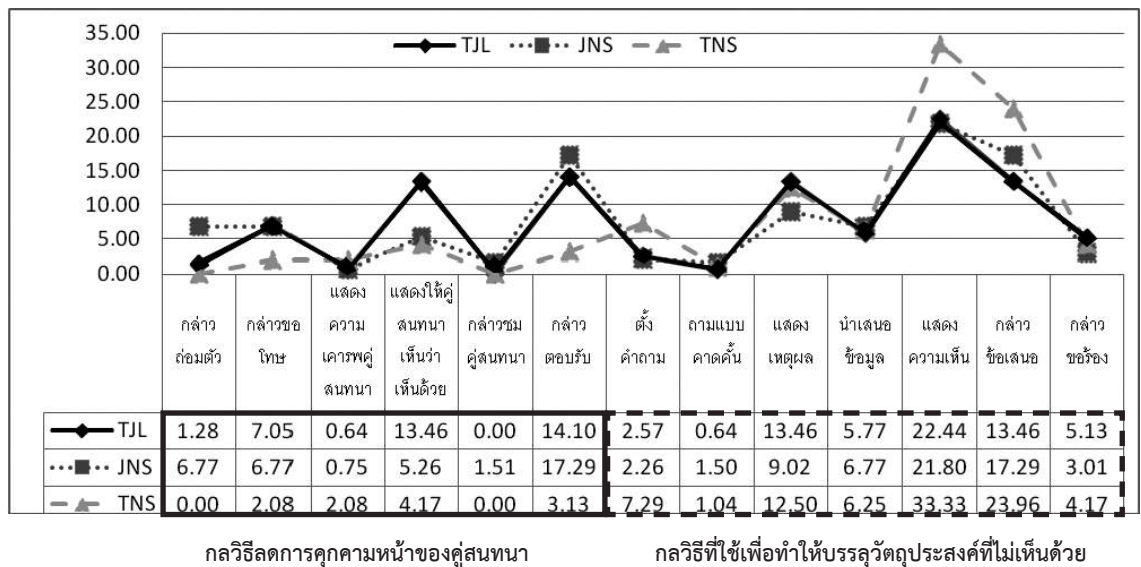
2. กลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย เป็นกลวิธีที่ผู้พูดใช้เพื่อแสดงถึงสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วยต่อผู้ฟังด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยแบ่งกลวิธีย่อยได้ 7 กลวิธี

ตาราง 2 กลวิธีการแสดงความคิดเห็นด้วยแยกตามหน่วยความหมาย

1. กลวิธีลดการคุกคามหน้าของคู่สนทนา	2. กลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย
1) การกล่าวถ่อมตัว	1) การตั้งคำถาม ³
2) การกล่าวขอโทษ	2) การถามแบบคาดคั้น ⁴
3) การแสดงความเคารพคู่สนทนา	3) การแสดงเหตุผล
4) การแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วย	4) การนำเสนอข้อมูล
5) การกล่าวชมคู่สนทนา	5) การแสดงความเห็น
6) การกล่าวตอบรับ	6) การกล่าวข้อเสนอ
	7) การกล่าวขอร้อง

³ การตั้งคำถาม (問いかけ) เป็นการตั้งคำถามเพื่อต้องการข้อมูลจากคู่สนทนา เช่น 「間違えてると思いますけどどうされますか？」 (JNS-M2#1)

⁴ การถามแบบคาดคั้น (問い詰め) เป็นการถามเพื่อตรวจสอบความแน่ใจกับคู่สนทนา เช่น 「私はこう思うのですが、違いますかね？」 (JNS-M25#1)

ภาพที่ 2 การใช้กลวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย

เมื่อเปรียบเทียบการใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยแยกตามหน่วยความหมายรวมทั้ง 4 สถานการณ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มแล้ว สามารถแสดงความแตกต่างได้ดังภาพที่ 2

จากภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีแนวโน้มการใช้กลวิธีแสดงไม่เห็นด้วยไปในลักษณะใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านปริมาณการใช้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (JNS) เป็นกลุ่มเดียวที่มีการใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยทั้ง 13 กลวิธี ขณะที่กลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) และกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (TNS) นั้นจะไม่ใช้กลวิธีกล่าวชมคู่สนทนา ส่วนกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (TNS) นั้นเป็นกลุ่มเดียวที่ไม่มีการใช้กลวิธีการกล่าวถ่อมตัว และในทั้ง 13 กลวิธีนั้น กลวิธีการแสดงความเห็นเป็นกลวิธีที่ถูกใช้มากที่สุด โดยมีกลุ่มตัวอย่างชาวไทย (TNS) ใช้มากที่สุดคือ 33.33% ส่วนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (TJL) มีการใช้ 22.44% และกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (JNS) ใช้ 21.80% ตามลำดับ สำหรับกลวิธีที่ใช้รองลงมาเป็นกลวิธีการกล่าวตอบรับในกลุ่มของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยใช้ 14.10% และกลุ่ม

ตัวอย่างชาวญี่ปุ่นใช้ 17.29% (ปริมาณเท่ากับกับกลวิธีการกล่าวข้อเสนอ 17.29%) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยใช้กลวิธีการกล่าวข้อเสนอมากเป็นอันดับสองคือ 23.96%

ในส่วนที่เป็นกลวิธีที่ใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย (การตั้งคำถาม การถามแบบคาดคั้น การแสดงเหตุผล การนำเสนอข้อมูล การแสดงความเห็น การกล่าวข้อเสนอ การกล่าวขอรับรอง) นั้น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีแนวโน้มการใช้กลวิธีย่อยไปในทิศทางเดียวกันแต่จะแตกต่างกันในสัดส่วนการใช้ที่มากน้อยต่างกัน อย่างไรก็ตามก็定会เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีแนวโน้มการใช้ในสัดส่วนที่มากกว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (5 ใน 7 กลวิธี) เช่น กลวิธีการตั้งคำถาม (TJL: 2.57% TNS: 7.29%) กลวิธีการแสดงความเห็น (TJL: 22.44% TNS: 33.33%) กลวิธีการกล่าวข้อเสนอ (TJL: 13.46% TNS: 23.96%) เมื่อดูในภาพรวมทั้งหมดแล้วจะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีแนวโน้มการใช้กลวิธีและปริมาณการใช้ไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น มากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย

ภาพที่ 3 ปริมาณการใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยรวมทุกสถานการณ์

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบเฉพาะในส่วนกลวิธีลดการคุกคามหน้าของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 กลวิธีแล้ว (ภาพที่ 3) กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น มีปริมาณการใช้มากที่สุด (38.35%) รองลงมาเป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย (36.54%) และกลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการใช้น้อยที่สุด (11.46%) นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีแนวโน้มการใช้กลวิธีการแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยและเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนไม่ได้ขัดแย้งกับคู่สนทนาทั้งหมดมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย ซึ่งผู้เรียนจะแสดงความไม่เห็นด้วยหลังจากแสดงว่าสิ่งที่คู่สนทนาคิดเป็นสิ่งที่ถูกต้องด้วยเช่นกัน เช่น ในตัวอย่างที่ (7) และ (8)

(7) 確かにそうかもしれませんが、そんなに変わったと思いません。それに、今日はやけに暑いから、食欲がないのでは？ (TJL-F28#2)

(8) そうですね。いつものお店はいいけど、僕は新しいお店をみつかって、結構いいお店なんです。気分転換で。新しいもののチャレンジしてみませんか。 (TJL-M5#3)

ในตัวอย่างที่ (7) และ (8) นั้น ผู้เรียนใช้กลวิธีการแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยก่อนแล้วจึงแสดงถึงความเห็นของผู้พูดที่มีความเห็นต่างจากคู่สนทนาหลังจากคำเชื่อมโยงประโยค ~ かと ~ けど ลักษณะเด่นของการพูดแบบนี้จะมีรูปแบบ “yes, but...” โดยจะแสดงความเห็นด้วยกับคู่สนทนาก่อนที่จะแสดงความไม่เห็นด้วย รูปแบบการแสดงความไม่เห็นด้วยแบบนี้เป็นกลวิธีพื้นฐานที่พบมากในการเจรจาต่อรองเมื่อเกิดการขัดแย้ง (Rothwell,

2000) ซึ่งการใช้ลักษณะเช่นนี้ของผู้เรียนจะใช้มากในทุกสถานการณ์ ยกเว้นสถานการณ์ที่ 1 ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เป็นทางการและมีคู่สนทนาเป็นผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่า ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีการกล่าวตอบรับ เช่น 「そうですか」「そうですね」 แล้วจึงค่อยแสดงความเห็นของตนหรือบอกข้อมูลต่อคู่สนทนาเป็นส่วนใหญ่ดังในตัวอย่างที่ (9) และ (10)

(9) あ～そうですか？ 私は気づきませんでした。 (JNS-M3#2)

(10) ああ、そうかー。Aさんはあっちのお店の方が好きなんだね。こっちも、まあまあだとは思いますが、次はやっぱりAさんの好きなあのお店にしようか。 (JNS-F13#4)

ในตัวอย่างที่ (9) เป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยต่อเจ้านายเกี่ยวกับรสชาติของอาหารที่เปลี่ยนไป (สถานการณ์ที่ 2) ส่วนตัวอย่างที่ (10) นั้นเป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยต่อเพื่อนในที่ประชุมเกี่ยวกับสถานที่จัดงานเลี้ยงของบริษัท (สถานการณ์ที่ 4) ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะกล่าวคำตอบรับกับคู่สนทนา ก่อนเช่น 「あ～そうですか？」 「ああ、そうかー」 แล้วจึงแสดงความเห็นต่างจากคู่สนทนา (ส่วนที่ขีดเส้นหยัก) ซึ่งการใช้ลักษณะนี้กลุ่มผู้เรียนจะใช้มากขึ้นในสถานการณ์ที่ 2 และ 4 ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการด้วยเช่นกัน เช่น ในตัวอย่างที่ (11) - (12) ส่วนในสถานการณ์ที่มีความเป็นทางการจะไม่พบการใช้ลักษณะนี้เลย

(11) そうですか。毎回と同じだと思いますが、...(TJL-F7#2)

(12) そうですか。私はこの店の方が美味しいと思いますけど... (TJL-M6#4)

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นยังใช้กลวิธีกล่าวถ่อมตัวและกลวิธีกล่าวชมคู่สนทนาเพื่อเป็นการลดการคุกคามหน้าคู่สนทนา ดังในตัวอย่างที่ (13)-(14)

(13) 味音痴なもんでよく分かりませんが、以前と変わらないような気がします。(JNS-M23#2)

(14) さすが、味に敏感だね。僕はあんまりそういうのわかんないんだよね・・・今回の店選び、失敗だったら悪かったね、ごめん。(JNS-M1#4)

ตัวอย่างที่ (13) และ (14) ในส่วนที่ขีดเส้นเป็นการพูดเชิงถ่อมตนว่าตนเองอาจจะผิด หรือไม่รู้เท่าคู่สนทนา

ก่อน แล้วจึงพูดความเห็นของตนเอง ลักษณะการใช้วิธีการชมคู่สนทนาแบบนี้จัดได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่มีการพูดเชิงถ่อมตนหรือพูดชมคู่สนทนาก่อนที่จะแสดงความไม่เห็นด้วยออกไป ซึ่งการใช้กลวิธีลักษณะนี้ไม่พบในกลุ่มของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย

5.3 การใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยเปรียบเทียบกับสถานการณ์

เมื่อแยกสัดส่วนการใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแยกตามสถานการณ์ สามารถแสดงได้ในตารางที่ 3

จะเห็นได้ว่าสัดส่วนการใช้กลวิธีย่อยที่มากที่สุดของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีลักษณะไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งกลวิธีลดการคุกคามหน้าของคู่สนทนาและกลวิธีที่ใช้

ตาราง 3 สัดส่วนการใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแยกตามสถานการณ์ (%)

หน่วยความหมาย	สถานการณ์ที่ 1			สถานการณ์ที่ 2			สถานการณ์ที่ 3			สถานการณ์ที่ 4		
	TJL	JSN	TSN	TJL	JSN	TSN	TJL	JSN	TSN	TJL	JSN	TSN
1. กล่าวถ่อมตัว	0.00	11.63	0.00	4.55	5.26	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	8.00	0.00
2. กล่าวขอโทษ	23.08	18.60	3.85	4.55	0.00	0.00	0.00	0.00	3.70	0.00	4.00	0.00
3. แสดงความเคารพคู่สนทนา	2.56	0.00	7.69	0.00	2.63	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
4. แสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วย	2.56	0.00	0.00	9.09	7.89	5.00	27.50	14.81	11.11	15.15	0.00	0.00
5. กล่าวชมคู่สนทนา	0.00	0.00	0.00	0.00	2.63	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.00	0.00
6. กล่าวตอบรับ	0.00	0.00	0.00	34.09	34.21	10.00	0.00	0.00	0.00	21.21	40.00	4.35
7. ตั้งคำถาม	5.13	4.65	11.54	2.27	0.00	5.00	0.00	0.00	3.70	3.03	4.00	8.70
8. ถามแบบคาดคั้น	0.00	2.33	3.85	2.27	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.00	0.00
9. แสดงเหตุผล	7.69	2.33	7.69	11.36	15.79	15.00	15.00	7.41	22.22	21.21	12.00	4.35
10. นำเสนอข้อมูล	12.82	13.95	19.23	0.00	0.00	0.00	10.00	11.11	3.70	0.00	0.00	0.00
11. แสดงความเห็น	17.95	27.91	11.54	31.82	31.58	65.00	7.50	0.00	0.00	33.33	20.00	69.57
12. กล่าวขอเสนอ	7.69	11.63	19.23	0.00	0.00	0.00	40.00	62.96	55.56	6.06	4.00	13.04
13. กล่าวขอร้อง	20.51	6.98	15.38	0.00	0.00	0.00	0.00	3.70	0.00	0.00	0.00	0.00
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

* ช่องที่ใช้สีเทาแสดงถึงสัดส่วนการใช้กลวิธีย่อยที่ถูกใช้มากที่สุดของทั้งกลวิธีลดการคุกคามหน้าของคู่สนทนาและกลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุดูประสงค์ที่ไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละสถานการณ์

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วยในสถานการณ์ที่ 2, 3 และ 4 แต่สัดส่วนการใช้กลวิธีย่อยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย ส่วนในสถานการณ์ที่ 1 นั้นกลุ่มตัวอย่างมีการใช้ในสัดส่วนที่มากแตกต่างกันไป โดยมีรายละเอียดในหัวข้อที่ 5.3.1 และ 5.3.2

5.3.1 การใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้า

เมื่อเปรียบเทียบเฉพาะกลวิธีลดการคุกคามหน้าในแต่ละสถานการณ์ของกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดใช้กลวิธีที่มากที่สุดไปในทิศทางเดียวกันในสถานการณ์ที่ 2, 3 และ 4 กล่าวคือ ใช้กลวิธีการกล่าวตอบรับมากที่สุดในสถานการณ์ที่ 2 และ 4 ใช้กลวิธีแสดงให้เห็นคู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากที่สุด ในสถานการณ์ที่ 3 ส่วนในสถานการณ์ที่ 1 นั้น ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีกล่าวขอโทษมากที่สุด (TJL : 23.08%, JNS : 18.60%) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยใช้กลวิธีแสดงความเคารพคู่สนทนามากที่สุด (7.69%) ส่วนในกลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วยนั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดก็ใช้กลวิธีที่มากที่สุดไปในทิศทางเดียวกันในสถานการณ์ที่ 2, 3 และ 4 เช่นเดียวกัน และใช้กลวิธีแสดงความเห็นมากที่สุด ในสถานการณ์ที่ 2 และ 4 ใช้กลวิธีกล่าวข้อเสนอแนะมากที่สุด ในสถานการณ์ที่ 3 ส่วนในสถานการณ์ที่ 1 นั้น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 ใช้กลวิธีที่มากที่สุดแตกต่างกันออกไป ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยใช้กลวิธีกล่าวขอร้องมากที่สุด (20.51%) กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นใช้กลวิธีแสดงความคิดเห็นมากที่สุด (27.91%) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยใช้กลวิธีนำเสนอข้อมูลและกล่าวข้อเสนอแนะที่สุดเป็นสัดส่วนเท่ากัน (19.23%)

ถึงแม้ว่าสัดส่วนกลวิธีย่อยที่ใช้มากที่สุดของกลุ่มตัวอย่างทั้งสามจะมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันแต่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีการใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยในทุกสถานการณ์ ยกเว้นสถานการณ์ที่ 3 กล่าวคือในสถานการณ์ที่ 1 ผู้เรียนภาษา

ญี่ปุ่นชาวไทยมีการใช้กลวิธีกล่าวขอโทษมากที่สุดเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น (TJL : 23.08%, JNS : 18.60%, TNS : 7.69%) แต่มีสัดส่วนการใช้มากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น โดยมีการใช้การกล่าวขอโทษ เช่น 「すみませんが…」 「申し訳ありませんが…」 เพื่อกล่าวนำและตามด้วยกลวิธีอื่น ๆ เช่น ในตัวอย่างที่ (15) และ (16)

(15) すみませんが、この書類はおかしいところがあると思いますが、間違えないようにもう一回確認したいと思います。よろしいでしょうか。(TJL-F7#1)

(16) 申し訳ありませんが、再確認したところ、やはり修正した方が良い部分があると思います。会社のデータが誤解されてしまうおそれがありますので、是非ご検討ください。(TJL-M10#1)

นอกจากนี้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีการใช้กลวิธีการกล่าวตอบรับที่มีสัดส่วนมากใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่ 2 (TJL : 34.09%, JNS : 34.21%, TNS : 10.00%) และสถานการณ์ที่ 4 (TJL : 8.64%, JNS : 12.35%, TNS : 1.23%) เมื่อเทียบสถานการณ์ที่เป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 1 และ 3) และสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 2 และ 4) แล้ว กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีการใช้กลวิธีกล่าวตอบรับมากขึ้น โดยกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นใช้มากที่สุด (สถานการณ์ที่ 2 : 34.21%, สถานการณ์ที่ 4 : 40.00%) ในขณะที่สถานการณ์ที่เป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 1 และ 3) กลุ่มตัวอย่างจะไม่ใช้การกล่าวตอบรับเลย ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าสถานการณ์ที่ 2 และ 4 นั้นเป็นสถานการณ์ที่แสดงความไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับรสชาติอาหาร ทั้ง 2 สถานการณ์ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรสชาติซึ่งเป็นความเห็นเฉพาะบุคคลที่มีความชอบแตกต่างกัน และเมื่อไม่อยู่ในสถานการณ์ที่เป็นทางการจึงง่ายต่อการที่ผู้พูดจะใช้กลวิธีกล่าวตอบรับคู่สนทนาและกล่าวความเห็นที่ไม่เห็นด้วยของตัวเองออกไปดังในตัวอย่างที่ (9) - (12) ส่วนในสถานการณ์

ที่ 3 ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะใช้กลวิธีแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากที่สุด (27.50%) และมากกว่าผู้พูดภาษาแม่ทั้งสองภาษา (JNS : 14.81%, TNS : 11.11%) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เรียนใช้กลวิธีแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากกว่าผู้พูดภาษาแม่ทั้งสองภาษาในทุกสถานการณ์โดยมีสัดส่วนมากกว่ากลุ่มตัวอย่างญี่ปุ่นเกินกว่า 2 เท่า ดังในข้อมูลในภาพที่ 2 (TJL : 13.46%, JNS : 5.26%, TNS : 4.17%) และใช้มากที่สุดในสถานการณ์ที่ 3 (27.50%) (สถานการณ์ที่ 1 : 2.56% สถานการณ์ที่ 2 : 9.09% สถานการณ์ที่ 4 : 15.15%) ลักษณะการใช้เช่นนี้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะใช้กลวิธีแสดงว่าเห็นด้วยกับคู่สนทนามาก่อน (ส่วนที่ขีดเส้นหยัก) แล้วตามด้วยกลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุดัตถประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย (ส่วนที่ขีดเส้นตรง) ดังในตัวอย่างที่ (17) และ (18) โดยใช้คำสันธานแสดงความขัดแย้งเช่นคำว่า 「でも」 หรือ 「～が」 เชื่อมระหว่าง 2 กลวิธี

(17) そうですね。ちょっと味が変わりましたね。でも、これはまだ美味しいと思います。いかがですか。 (TJL-M36#2)

(18) 確かに、この店のお料理はおいしいですが、僕にとっては、いつも行くお店の料理のほうが僕の口に合うと思いますね。 (TJL-M5#4)

5.3.2 การใช้กลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุดัตถประสงค์

ส่วนกลุ่มกลวิธีที่ใช้เพื่อทำให้บรรลุดัตถประสงค์ที่ไม่เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 สถานการณ์นั้น ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีการใช้กลวิธีการแสดงความเห็นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยเพียงแค่สถานการณ์ที่ 2 และ 4 ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้อ 5.3.1 ว่าในสถานการณ์ที่ 2 และ 4 นี้จะมีความคล้ายคลึงกันในการเลือกใช้ของกลุ่มตัวอย่างทั้งสามคือ มีการใช้กลวิธีการกล่าวตอบรับและตามด้วยการแสดงความเห็นของตัวเองตามในตัวอย่างข้อ (9) - (12)

ส่วนในสถานการณ์ที่ 3 กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะใช้กลวิธีการกล่าวข้อเสนอมากที่สุด (TJL : 40.00%, JNS : 62.96%, TNS : 55.56%) แต่เมื่อเทียบการใช้กลวิธีนี้ภายใน

กลุ่มตัวอย่างทั้งสามแล้ว ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะใช้น้อยที่สุด ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นใช้มากที่สุด สถานการณ์ที่ 3 นั้นเป็นสถานการณ์ที่แสดงความไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับสถานที่จัดงานสังสรรค์ของบริษัท การนำเสนอข้อมูลร้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการกล่าวอย่างเป็นนัย ๆ เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยจึงถูกใช้มากที่สุดของทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างเช่นในตัวอย่างที่ (19) - (21)

(19) そこはいいですけど、みんながよく行っていますね。でも、今回は別のところに行ったら、いかがでしょうか。雰囲気もいつもと違いますし、料理は別のもの食べれますし、もっといいと思わないでしょうか。 (TJL-M39#3)

(20) いつもの店もいいと思うけど、たまには新しいところも行ってみない？ この間、〇〇 (新しい店の名前) に行ったんだけど、〇〇がおいしくて、店の雰囲気もよかったから、いいと思うんだけど、どう？ (JNS-F12#3)

(21) ลองเปลี่ยนสถานที่จัดเลี้ยงที่ใหม่ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศกันดีกว่านะคะ (TNS-F2#3)

ในตัวอย่างที่ (19) และ (20) นั้นเป็นการใช้กลวิธีการกล่าวข้อเสนอของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่ 3 โดยผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยและกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะกล่าวแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยก่อน (ส่วนที่ขีดเส้นหยัก) แล้วจึงกล่าวเสนอข้อมูลที่คู่สนทนาอาจจะไม่มีให้แก่คู่สนทนา (ส่วนที่ขีดเส้นตรง) เพื่อแสดงความเห็นแย้งโดยอ้อม แต่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยในตัวอย่างที่ (21) ถึงแม้จะใช้กลวิธีกล่าวข้อเสนอแต่ส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนที่กล่าวแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยเหมือนกับการใช้ของผู้เรียนและกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น

6. อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยของกลุ่มผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยโดยเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยใน 4 สถานการณ์ที่มีความต่างกันในเรื่องของสถานการณ์

สถานภาพของคู่สนทนา และความเป็นทางการของ สถานการณ์โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิดในการเก็บข้อมูล การศึกษานี้ได้เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงออกเมื่ออยู่ใน สถานการณ์ที่ไม่เห็นด้วยออกเป็น 3 รูปแบบ คือ รูปแบบ การแสดงความไม่เห็นด้วยแบบตรง แบบอ้อม และแบบหลีกเลี่ยง ผลปรากฏว่า ทั้งสามกลุ่มมีสัดส่วนการใช้รูปแบบการ แสดงความไม่เห็นด้วยแบบอ้อมมากที่สุด แต่ผู้เรียนภาษา ญี่ปุ่นชาวไทยมีแนวโน้มการใช้รูปแบบอ้อมมากกว่ากลุ่ม ตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทย ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มจะใช้รูปแบบตรงในสัดส่วนที่มากกว่า ผู้เรียน ในหลายงานวิจัยที่พบว่า ชาวญี่ปุ่นมักจะใช้วิธีการ พูดโดยอ้อมหรือหลีกเลี่ยงการพูดตรงโดยคำนึงถึงหน้าด้าน ลบเป็นหลัก (Naruse, 1996; 木山, 2005; 楊, 2009) แต่ จากผลงานวิจัยนี้และงานของ 李 (2003) ชี้ให้เห็นผลต่าง ออกไปคือ ชาวญี่ปุ่นจะเลือกใช้กลวิธีการแสดงความไม่เห็น ด้วยตรง ๆ ในกรณีที่เป็นทางการมากกว่า และงานของ ヒナ ソツティクン (2014) ก็ยังแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้เรียน ภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงการใช้สำนวนเพื่อสื่อ ความโดยตรงเช่นเดียวกัน ซึ่งงานนี้ก็มีความไปในทิศทาง เดียวกัน ส่วนการแสดงการหลีกเลี่ยงไม่แสดงความเห็นที่ขัดแย้งนั้น ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นจะใช้รูปแบบนี้สูงสุด แต่ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนในการใช้ใกล้เคียงกัน และมี แนวโน้มว่ากลุ่มตัวอย่างจะแสดงการหลีกเลี่ยงไม่แสดงความ เห็นขัดแย้งในสถานการณ์ที่มีระดับเนื้อหาอ่อนเกินคู่สนทนา น้อยถึงแม้คู่สนทนาจะมีสถานภาพที่สูงกว่าหรือมีระดับ ความเป็นทางการสูงกว่าก็ตาม

สำหรับในสถานการณ์ที่มีความเป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 1 และ 3) กลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มจะไม่เลือก วิธีการหลีกเลี่ยงแต่จะใช้กลวิธีอื่น ๆ เช่น การกล่าวขอโทษ และการแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยกับคู่สนทนา โดย ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีสัดส่วนการใช้กลวิธีทั้งสองนี้ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย และในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ (สถานการณ์ที่ 2 และ 4) กลุ่มตัวอย่างทั้งสามมีแนวโน้มใช้กลวิธีการตอบรับมาก ขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนและใช้กลวิธีแสดงความเห็นมากที่สุด

ซึ่งในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการผู้พูดก็จะสามารถแสดง ความเห็นของตนอย่างตรงไปตรงมาได้มากกว่าใน สถานการณ์ที่มีความเป็นทางการ

เมื่อวิเคราะห์หน่วยความหมายของการแสดงความไม่ เห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างแล้ว สามารถแบ่งกลวิธีการแสดง ความไม่เห็นด้วยออกเป็น 2 กลวิธีใหญ่ คือ กลวิธีลดการ คุกคามหน้าของคู่สนทนา (กลวิธีย่อย 1-6) และกลวิธีที่ใช้เพื่อ ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย (กลวิธีย่อย 7-13) ทั้งหมด 13 กลวิธีย่อยคือ 1) การกล่าวถ่อมตัว 2) การกล่าว ขอโทษ 3) การแสดงความเคารพคู่สนทนา 4) การแสดงให้ คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วย 5) การกล่าวชมคู่สนทนา 6) การ กล่าวตอบรับ 7) การตั้งคำถาม 8) การถามแบบคาดคั้น 9) การแสดงเหตุผล 10) การนำเสนอข้อมูล 11) การแสดงความ เห็น 12) การกล่าวข้อเสนอ และ 13) การกล่าวขออภัย การ ใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าของคู่สนทนานั้นมีความแตกต่าง กันของทั้งสามกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาว ไทยมีแนวโน้มการใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้ามากที่สุด (ปริมาณรวมทั้ง 4 สถานการณ์) และมีปริมาณการใช้ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าน้อยที่สุด

ในส่วนการใช้กลวิธีย่อยของกลุ่มตัวอย่างทั้งสามรวม ทุกสถานการณ์มีการใช้กลวิธีการแสดงความเห็นมากที่สุด เมื่อแยกวิเคราะห์กลุ่มกลวิธีลดการคุกคามหน้าและกลวิธีที่ ใช้เพื่อทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วยแล้ว กลุ่ม ตัวอย่างทั้ง 3 มีแนวโน้มการใช้กลวิธีย่อยไปในทิศทาง เดียวกันในสถานการณ์ที่ 2, 3 และ 4 แต่สถานการณ์ที่ 1 จะ มีการใช้ที่แตกต่างกัน แต่ถึงแม้ว่าสัดส่วนกลวิธีย่อยที่ใช้ของ กลุ่มตัวอย่างทั้งสามจะมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันแต่ผู้ เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมีการใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าใน สัดส่วนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่ม ตัวอย่างชาวไทย ในการใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้านั้นผู้ เรียนมีแนวโน้มที่จะใช้กลวิธีตอบรับและกลวิธีแสดงให้ คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาว ญี่ปุ่นจะใช้กลวิธีลดการคุกคามหน้าโดยใช้กลวิธีกล่าวตอบ รับมากที่สุดโดยมีการใช้กลวิธีการชมคู่สนทนาหรือการแสดง

การล้อมตัว ซึ่งผู้เรียนและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยไม่ใช่โดยจะพบลักษณะนี้ในการใช้ของชาวญี่ปุ่นเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มคล้ายกันกับงานของวันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์ (2549) ที่ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มจะกล่าวคำแสดงความคิดเห็นเชิงบวกก่อนแล้วจึงตามด้วยข้อเสนอของตัวเอง และเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เรียนใช้กลวิธีแสดงให้คู่สนทนาเห็นว่าเห็นด้วยมากกว่าผู้พูดภาษาแม่ทั้งสองภาษาในทุกสถานการณ์ ลักษณะการใช้เช่นนี้ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะแสดงให้เห็นด้วยกับคู่สนทนาก่อน แล้วตามด้วยกลวิธีที่ใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งการใช้ลักษณะนี้นั้นมีแนวโน้มใกล้เคียงกับงานของ ピナソツティクン (2014, 2015) ที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะพูดตอบรับแสดงความเห็นด้วยกับคู่สนทนาก่อนจะแสดงความเห็นของตนเอง เนื่องจากผู้เรียนมองว่าชาวญี่ปุ่นมีลักษณะการพูดอ้อมค้อมไม่แสดงความเห็นขัดแย้งตรง ๆ (ピナソツティクン 2015, p.106) ผู้เรียนจึงมีความคิดว่าเมื่อจะแสดงความเห็นขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่นนั้นควรเลี่ยงสำนวนที่แสดงความขัดแย้งแบบตรง ควรมีการกล่าวชมความเห็นหรือแสดงความเห็นด้วยกับความคิดของคู่สนทนาก่อนที่จะแสดงความเห็นที่แตกต่างกันของตัวเองออกไป (ピナソツティクン 2014, p.13) แต่ในผลการวิจัยในงานนี้ยังไม่พบการชมคู่สนทนาในข้อมูลของผู้เรียนชาวไทยเลย ฉะนั้นในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการแสดงการไม่เห็นด้วยในภาษาญี่ปุ่นนั้น นอกจากการพูดตอบรับแสดงความเห็นด้วยกับคู่สนทนาก่อนจะแสดงความเห็นแล้ว ควรจะเพิ่มเติมประเด็นเกี่ยวกับการชมคู่สนทนาหรือการแสดงการล้อมตัว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้กลวิธีในการแสดงความไม่เห็นด้วยได้ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษามากขึ้น

นอกจากนี้งานของ ピナソツティクン (2014) ยังชี้ให้เห็นอีกว่าผู้เรียนที่มีความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นยิ่ง

สูงจะยังสามารถเรียนรู้การใช้กลวิธีในแง่จิตปฏิบัติศาสตร์ได้ง่ายขึ้น และสามารถใช้ภาษาได้ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษาได้มากขึ้น ในงานนี้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่มีความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่ระดับ N2 ขึ้นไป ซึ่งจัดได้ว่ามีความสามารถอยู่ในระดับกลางจนถึงสูง และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์การใช้ภาษาญี่ปุ่นกับเจ้าของภาษาชาวญี่ปุ่นในระดับที่มากกว่าผู้เรียนระดับต้น การแสดงความเห็นเชิงขัดแย้งในภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจึงมีแนวโน้มเข้าใกล้เจ้าของภาษาชาวญี่ปุ่นมากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทย อย่างไรก็ตามในงานนี้ไม่ได้นำเอาประสบการณ์ที่ผู้เรียนใช้ภาษาญี่ปุ่นกับเจ้าของภาษามาเป็นประเด็นในการวิเคราะห์ด้วยจึงอาจจะไม่สามารถสรุปได้ว่ามีผลต่อการใช้การแสดงความคิดเห็นที่ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษาหรือไม่ ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป

จะเห็นได้ว่าการใช้กลวิธีการแสดงไม่เห็นด้วยของผู้เรียนชาวไทยซึ่งเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยในงานนี้นั้น ผลที่ออกมาถึงแม้จะมีแนวโน้มใกล้เคียงกับงานที่ผ่านมา แต่ในงานนี้ก็สามารถย้ำและพิสูจน์ความเป็นจริงของผลการวิจัยที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านความเป็นทางการของสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้กลวิธีแสดงความไม่เห็นด้วยได้ในระดับหนึ่ง ในงานวิจัยนี้เป็นงานที่ศึกษากลุ่มตัวอย่างในจำนวนที่ไม่มากและมีการกำหนดสถานการณ์ที่ยังไม่ครอบคลุมปัจจัยทั้งหมด จึงเป็นงานที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มความไม่เห็นด้วยของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีความแตกต่างกับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นและกลุ่มตัวอย่างชาวไทยได้ในระดับหนึ่ง และแสดงให้เห็นเพียงภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ภาษาของผู้เรียนที่มีการใช้แตกต่างจากเจ้าของภาษาญี่ปุ่นก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] วันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์. (2549). การเปรียบเทียบโครงสร้างและกลวิธีการโต้แย้งในภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [2] _____ (2555). การเปรียบเทียบโครงสร้างบทสนทนาและวิธีการแสดงความไม่เห็นด้วยระหว่างภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทย: ศึกษากรณีการไม่เห็นด้วยต่อคู่สนทนาที่มีสถานภาพสูงกว่า. ในเอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 5 (มนุษยศาสตร์) กรุงเทพฯ : โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. 171-188.
- [3] สุภาสินี โพธิวิทย์. (2547). กลวิธีการแสดงความเห็นโต้แย้งในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [4] อุมารณ สักมาน. (2544). การใช้ภาษาสุภาพในภาษาไทย: วัจนกรรมขออภัย ปฏิเสธและการไม่เห็นด้วย. วารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 20. ฉ.1.43-54.
- [5] Beebe, L.M. Takahashi, T. and Uliss-Weltz, R. (1990). *Pragmatic transfer in ESL refusals*, in Scarcella, R., E. Andersen and S. Krashen (eds.), *Developing Communicative Competence in a Second Language*, Newbury House, 55-73.
- [6] Bell, N. (1998). *Politeness in the Speech of Korean ESL Learners*. Working Papers in Educational Linguistics, 14(1), 25-47.
- [7] Blum-Kulka, S. & House, J. (1989). "Cross-cultural and situational variation in requesting behavior" in Blum-Kulka, S., House, J., and Kasper, G. (eds.) *Cross-Cultural Pragmatics*. Ablex, Norwood, N.J.
- [8] Brown, P. & Fraser, C. (1979). "Speech as a marker of situation" in Scherer, K. and Giles, H. (eds.) *Social Marker in Speech*. Cambridge University Press, Cambridge.
- [9] Brown, P. & Levinson, S. C. (1978). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [10] Deepheungton, Phawadee. (1992). *Politeness in Thai: Strategies of Refusing and Disagreeing*. Doctoral Dissertation, University of Kansas.
- [11] Naruse, Mari. (1996). *Disagreement Strategies in Japanese*. 駒沢女子短期大学研究紀要, 第29号, 97-110.
- [12] 李吉鎔 (2001). 「日・韓両言語における反対意見表明行動の対象研究—談話構造とスキーマを中心として—」 『阪大日本語研究』 13, 19-32.
- [13] _____ (2003). 「韓・日両言語の反対意見表明行動の対照研究: 場の改まり度による表現形式の使い分けを中心に」 『阪大日本語研究』 15, 67-88.
- [14] 生駒知子・志村明彦 (1993). 「英語から日本語へのプラグマティック・トランスファー: 「断り」という発話行為について」 『日本語教育』 79号, 日本語教育学会, 41-52.

- [15] 大津友美 (2001).「雑談における共感作りのためのコミュニケーション行動—不一致を表明する際の緩和処置について—」『言語と文化』2号, 211—222.
- [16] 亀田千里他 (1998).「高校生の話し合い—「議題の提示」「提案」「反対意見の表明」「説得」場面の分析—」『JALT日本語教育論集』3号, 全国語学教育学会日本語教育研究部会.
- [17] 木山幸子 (2005).「日本語の雑談における不同意の様相—会話教育への示唆—」『言語情報学研究報告』6号, 宇佐美まゆみ編, 165-182.
- [18] 白井香織 (2009).「不同意の間接的発話行為に関する異文化比較研究—日本語とアメリカ英語の場合—」『千葉商大紀要』47(1), 87-101.
- [19] ピナンソッティクン・ポラニー(2014).「日本語熟達度と語用論的能力に関する考察」『小出記念日本語教育研究会』22, 5-16.
- [20] _____ (2015).『タイ語を母語とする日本語学習者の不同意表明に関する語用論的研究』名古屋大学大学院国際言語文化研究科日本語言語文化専攻博士学位論文.
- [21] 堀田智子・吉本啓 (2012).「中国人日本語学習者の「不同意」行動—談話の一考察—」『2012年度日本語認知科学会第29回大会』, 2-14.
- [22] 楊昉 (2009).「意見の不一致における類型と調整ストラテジー—中国語母語場面と日中接触場面の事例分析—」『千葉大学人文社会科学研究科研究プロジェクト報告書』218, 65-85. 千葉大学人文社会科学研究科.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะภาษาและการสื่อสาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Affiliation: Graduate School of Language and Communication, National Institute of Development Administration

Corresponding e-mail: k_sena@hotmail.com

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำ ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย โดยเลือกศึกษา 1. ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) 2. ระยะเวลาการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น 3. ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น 4. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และ 5. การใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แบบสอบถาม และแบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำที่ดัดแปลงจาก “แบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาโตเกียว” ซึ่งพัฒนาโดย 河津他 (2003) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นิสิต นักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 ซึ่งเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 3 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 425 คน ผลการศึกษาพบว่า ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ระยะเวลาการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น และ ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นไม่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ในทางกลับกัน ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และระดับการฟังภาษาญี่ปุ่นกับการใช้ กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

คำ

สำคัญ

เสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น, ทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น, ผู้เรียนชาวไทย
ความรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น, กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

* บทความนี้ได้รับทุนวิจัยจากทุนสนับสนุนการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2558

Factors Related to Japanese Accent Listening Skills of Thai Learners^{*}

Abstract

The objective of this research was to study the factors related to the Japanese accent listening skills of Thai learners focusing on the following: 1. Japanese language proficiency (JLPT level); 2. The length of Japanese language study; 3. Experience of living in Japan; 4. Knowledge of the Japanese accent; and 5. Pronunciation learning strategies. The research instruments were a questionnaire and an accent perception test modified from the “Tokyo Accent Perception Test” created by Kawatsu Motoi et al. (2003). The target group of this study was students majoring in Japanese at Kasetsart University, Thammasat University, and Chulalongkorn University in Thailand. Four hundred and twenty-five students participated in this study and the results were as follows. Japanese language proficiency, the length of Japanese language study, and experience of living in Japan were not related to Japanese accent listening skills. On the other hand, knowledge of how to pronounce Japanese and pronunciation learning strategies were related to Japanese accent listening skills.

Key words

Japanese accent, listening skills, Thai learners of Japanese,
knowledge of the Japanese accent, pronunciation learning strategies

^{*} This research was supported by Faculty of Humanities Grant, Kasetsart University as of fiscal year 2015.

1. บทนำ

กระแสการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่มุ่งพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทำให้การเรียนรู้เรื่องการออกเสียงมีความสำคัญตามไปด้วย สำหรับการเรียนภาษาญี่ปุ่นก็เช่นกัน จากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าผู้เรียนตระหนักในความสำคัญของการออกเสียงที่ถูกต้อง (ยุพกา, 2555; タサニ, 2014) และผู้สอนก็ตระหนักในความสำคัญของการเรียนรู้การออกเสียง (Yupaka · 磯村 · Pakatip, 2008) เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์การศึกษาภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับการเรียนไวยากรณ์ และทักษะการใช้ภาษาอันได้แก่ การอ่าน การเขียน การสนทนาเป็นหลัก โดยจะเห็นได้ว่าหลักสูตรที่จัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่ บรรจุให้รายวิชาเหล่านี้เป็นรายวิชาบังคับในภาคต้น และภาคปลายตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ถึง ชั้นปีที่ 3 แต่สถาบันการศึกษาที่จัดให้มีรายวิชา “การออกเสียงภาษาญี่ปุ่น” เป็นวิชาบังคับ หรือวิชาเลือกในหลักสูตรมีเพียงไม่กี่แห่ง การสำรวจสภาพการณ์การเรียนการสอนการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยยุพกาและคณะ (Yupaka et al., 2008) ชี้ให้เห็นว่าถึงแม้อาจารย์ชาวไทยจะตระหนักถึงความสำคัญในการเรียนการสอนวิชาออกเสียงภาษาญี่ปุ่น แต่อาจารย์ที่สอนการออกเสียงยังมีจำนวนน้อย และยังไม่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ด้านเนื้อหาการเรียนการสอนส่วนใหญ่ได้แก่ เสียงพยัญชนะที่เป็นปัญหาสำหรับผู้เรียนชาวไทย พยางค์พิเศษที่มีวิธีการออกเสียงซับซ้อน แต่ยังขาดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ (accent) ทำนองเสียง (intonation) การเน้นข้อมูลสำคัญ (prominence, focus) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การออกเสียงภาษาญี่ปุ่นได้อย่างเป็นธรรมชาติ (ยุพกา, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยของ 磯村 (2001)

ที่ระบุว่า “การเรียนการสอนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นในต่างประเทศยังไม่เพียงพอ” นอกจากนี้ จากการสำรวจของ タサニ (2014) ยังพบว่าเสียงสูงต่ำเป็นหัวข้อที่ผู้เรียนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80 คิดว่าตัวเองยังออกเสียงไม่ถูกต้อง และผู้เรียนกว่าร้อยละ 70 ไม่มั่นใจในความสามารถด้านการออกเสียงของตนเอง และคาดหวังสูงต่อการชี้แนะรายบุคคลจากอาจารย์ผู้สอนชาวญี่ปุ่น

การสำรวจของยุพกาและคณะ (Yupaka et al., 2008) สะท้อนสถานการณ์จริงที่ว่า การออกเสียงมักถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตัวอักษร โดยเรียนหลักการออกเสียงสระ เสียงพยัญชนะ และพยางค์พิเศษเพียงคร่าว ๆ หรือสอดแทรกอยู่ในวิชาสนทนาซึ่งเน้นการฝึกปฏิบัติ หรือเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” ซึ่งเน้นการเรียนทฤษฎี หรือหลักการออกเสียง การเรียนการออกเสียงส่วนใหญ่จึงยังไม่เป็นระบบ โดยเริ่มจากทฤษฎี หลักการ และนำไปสู่การฝึกปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้การสอนเรื่องการออกเสียงยังขึ้นอยู่กับผู้สอนด้วยว่ามีความพร้อมหรือไม่ จะสอนอะไร สอนอย่างไร และมีเวลาสอนหรือไม่

ภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาที่มีเสียงสูงต่ำ (accent) ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่แสดงความหมายที่แตกต่างของคำที่เขียนเหมือนกันแล้ว ยังสัมพันธ์กับโครงสร้างประโยค และทำนองเสียง (Intonation) จากงานวิจัยของ 佐藤 (1995, 2001) พบว่า สัทสัมพันธ์¹ (prosody) มีอิทธิพลต่อการพูดภาษาญี่ปุ่นอย่างเป็นธรรมชาติมากกว่าเสียงสระหรือพยัญชนะ เนื่องจากเสียงสูงต่ำเป็นตัวกำหนดรูปแบบของทำนองเสียง

ยุพกาและทัศนีย์ (2560) กล่าวว่าในการเรียนรู้เสียงสูงต่ำ สิ่งสำคัญคือการฟังและรับรู้ให้ได้ว่าคำ ๆ นั้นมีเสียงสูงต่ำรูปแบบใด โดยต้องสังเกตว่าคำนั้นมีตำแหน่งเสียงสูงต่ำหรือไม่ และถ้ามี อยู่ที่ไหน พยางค์ใด เพื่อนำไปสู่การจดจำรูปแบบเสียงสูงต่ำ และการออกเสียงที่

¹ สัทสัมพันธ์ (Prosody) คือสัทลักษณะอื่น ๆ ที่ปรากฏร่วมกับเสียงพยัญชนะและสระในการพูดครั้งหนึ่ง ๆ เช่นระดับเสียงสูงต่ำ ความดัง ความเร็ว จังหวะ การเน้นพยางค์ ความยาว (พจนานุกรมศัพท์สันสกฤต 2537, น. 55)

ถูกต้องต่อไป นอกจากนั้นจากการเปรียบเทียบผลทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น พบว่าผู้เรียนที่มีประสบการณ์เรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำ สามารถฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มี อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ความสามารถทางภาษานั้น ๆ ย่อมพัฒนาขึ้นตามเวลาเรียน กล่าวคือผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในไวยากรณ์ คำศัพท์ สามารถฟัง-พูด และสื่อสารได้ดีขึ้นตามลำดับ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่ากรณีของเสียงสูงต่ำ ผู้เรียนจะสามารถพัฒนาทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำตามระยะเวลา และความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นหรือไม่ อีกทั้งประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นก็น่าจะเป็นปัจจัยส่งเสริมทักษะดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ ได้แก่ ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวต่างชาติ มีการสำรวจอย่างกว้างขวางตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 1990 โดยพบว่าผู้เรียนมีปัญหาในการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ แตกต่างกันไปตามภาษาแม่ เช่น 鮎澤他 (1997) พบว่าผู้เรียนชาวจีนที่ใช้ภาษาจีนกลางเป็นภาษาแม่ สามารถฟังเสียงสูงต่ำแบบราบ และแบบ-2 (ลบสอง) ได้ดี แต่สำหรับชาวไต้หวัน ถึงแม้จะฟังเสียงสูงต่ำแบบราบได้ดี แต่กลับมีปัญหาการฟังเสียงสูงต่ำแบบ-2 (ลบสอง) มากที่สุด (阿部他, 2003) สำหรับผู้เรียนชาวเกาหลีสามารถฟังเสียงสูงต่ำแบบราบได้ดี แต่มีปัญหาการฟังเสียงสูงต่ำของคำ 5 พยางค์ที่มีตำแหน่งเสียงสูงต่ำอยู่พยางค์ที่ 3 (李他,

1997) ทั้งนี้ในงานวิจัยทั้ง 3 พบว่าสำหรับแบบสูงที่พยางค์ต้น มีอัตราความถูกต้องของการฟังแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้เรียนมากที่สุด กล่าวคือผู้เรียนกลุ่มที่ได้คะแนนทดสอบการฟังสูง สามารถฟังเสียงสูงต่ำแบบสูงที่พยางค์ต้นได้ดีเช่นเดียวกับแบบราบ แต่ผู้เรียนกลุ่มที่ได้คะแนนทดสอบการฟังต่ำ มักมีปัญหาการฟังเสียงสูงต่ำแบบสูงที่พยางค์ต้น สำหรับผู้เรียนชาวไทย จากการศึกษาต่อของงานวิจัยของ 鮎澤他 (1995) และ 鮎澤孝子・小高京子他 (1998) โดยยูพกา และ ทศนีย์ (2560) พบว่าการฟังเสียงสูงต่ำมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้เรียนชาวไต้หวัน โดยสามารถฟังเสียงสูงต่ำแบบราบได้ดีที่สุด แต่รูปแบบที่ฟังยากที่สุดได้แก่เสียงสูงต่ำแบบ-2 ในคำ 4-5 พยางค์

สำหรับการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังหรือทักษะการออกเสียงนั้น Purcell and Suter (1980) ระบุว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทักษะการออกเสียง ได้แก่ 1. ภาษาแม่ 2. ความสามารถในการเลียนแบบเสียงต้นแบบ 3. ระยะเวลาของการอาศัยอยู่ในประเทศภาษาเป้าหมาย และ 4. ทักษะคิดต่อการออกเสียงที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยของ 橋本 (1996) ซึ่งสำรวจความถูกต้องของการออกเสียงเสียงสูงต่ำของผู้เรียนชาวต่างชาติ 3 คน² 2 ครั้ง (หลังจบคอร์ส 3 เดือน และ 1 ปี) พบว่าความถูกต้องของเสียงสูงต่ำไม่ได้สูงขึ้นตามระยะเวลาที่เรียน หรือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเสมอไป ทั้งนี้ ในการสำรวจกับผู้เรียนชาวไทยยังพบว่าระยะเวลาที่เรียนภาษาญี่ปุ่น ไม่สัมพันธ์กับทักษะการออกเสียงพยัญชนะ 「シ・チ・ジ」 (トラカーンタロンサック, 2012) นอกจากนี้ ในงานวิจัยของ 西田 (2012) ยังพบว่า การออกเสียงและการรับรู้ความแตกต่างของเสียงระเบิดไม่ก้อง³ กับเสียงระเบิดก้อง เป็นเรื่องยากสำหรับผู้เรียนชาวไทย และไม่ได้ขึ้นกับระยะเวลาที่เรียนภาษาญี่ปุ่น

² ชาวอังกฤษ ชาวฟิลิปปินส์ และชาวรัสเซีย

³ [p/b], [t/d], [k/g]

การศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำ ได้แก่ งานวิจัยของ 李他 (1997) ที่พบว่าผู้เรียนชาวเกาหลีชั้นปีที่ 1, 2 และ 3 มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำไม่แตกต่างกัน⁴ จึงกล่าวได้ว่า กรณิของผู้เรียนชาวเกาหลี ประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นไม่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ นอกจากนี้ ความสนใจที่ว่า การเรียนการสอนเรื่องการออกเสียงจะช่วยพัฒนาทักษะการฟังเสียงสูงต่ำได้อย่างไร ทำให้มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งสอง โดย 平田他 (1997) ได้จัดการเรียนการสอนและฝึกฝนเกี่ยวกับสัทสัมพันธ์ภาษาญี่ปุ่นซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพยางค์พิเศษ จังหวะ เสียงสูงต่ำ และทำนองเสียง เมื่อทดสอบการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนชาวต่างชาติ 7 คน พบว่าทุกคนมีอัตราความถูกต้องของการฟังครั้งที่ 6 สูงกว่าครั้งที่ 1 และอัตราความถูกต้องโดยเฉลี่ยของทุกคนเพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ทำการทดสอบ นอกจากนี้ 戸田 (2001) พบว่าการสอนหลักการเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำช่วยให้ผู้เรียนสามารถฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำได้ดีขึ้น โดยค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำหลังจากเรียนและฝึกฝนเสียงสูงต่ำ โดยรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.3 โดยเฉพาะอัตราความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำแบบราบเพิ่มขึ้นร้อยละ 17.8 นอกจากนี้ ผลการวิจัยของ 平野 (2011) ซึ่งมีผู้เรียนชาวอเมริกันเป็นกลุ่มเป้าหมายก็เช่นกัน โดยพบว่าสำหรับผู้เรียนกลุ่มทดลองที่ได้เรียนรู้หลักการและฝึกฝนทั้งการฟังและการออกเสียง อัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งค่าที่คุ้นเคย และค่าที่ไม่คุ้นเคย โดยเฉพาะเสียงสูงต่ำแบบสูงที่พยางค์ต้นแบบสูงที่พยางค์กลางพยางค์ที่ 2 และแบบสูงที่พยางค์กลางพยางค์ที่ 3 ซึ่งสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่า มีงานวิจัยหลายงานที่พบว่าทักษะการฟัง หรือทักษะการออกเสียงไม่สัมพันธ์กับระยะเวลาที่เรียนภาษาเป้าหมาย และประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศภาษาเป้าหมาย ซึ่งขัดแย้งกับผลการวิจัยของ Purcell and Suter (1980) ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่ากรณีของผู้เรียนชาวไทย ปัจจัยใดที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น โดยเลือกศึกษา (1) ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) (2) ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) (3) ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น (4) ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และ (5) ระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ ซึ่งผลของการศึกษาจะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการสอนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยต่อไป

3. วัตถุประสงค์การวิจัย และ สมมุติฐานการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย

สมมุติฐานการวิจัย กำหนดไว้เป็น 5 ประเด็นคือ

1. ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น
2. ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น
3. ผู้เรียนที่มีกับที่ไม่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น มีทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นแตกต่างกัน
4. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

⁴ ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำชั้นปีที่ 1-3 คือ 48%, 48% และ 52% ตามลำดับ

5. ระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

4. วิธีการวิจัย

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 ซึ่งเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 3 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁵ จำนวนทั้งสิ้น 425 คน⁶ ผู้วิจัยจำแนกกลุ่มเป้าหมายแยกตามหลักสูตรเพื่อเปรียบเทียบแต่ละชั้นปีที่มีประสบการณ์เรียนรู้เสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้านแตกต่างกัน ตามตาราง 1

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นที่ดัดแปลงจาก “แบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาโตเกียว” ซึ่งพัฒนาโดย 河津他 (2003) เนื้อหาของแบบสอบถามมี 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1. เพศ 2. สถาบันการศึกษา 3. ชั้นปี 4. ระดับ JLPT 5. วิชาเอกในระดับมัธยมศึกษา

ตอนปลาย 6. ภาษาต่างประเทศที่เคยเรียนนอกจากภาษาญี่ปุ่น 7. ประสบการณ์การเรียนการออกเสียงภาษาญี่ปุ่น 8. ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น 9. ระดับการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น การสังเกตและเรียนรู้เสียงสูงต่ำ ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น⁸

4.3 แบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

แบบทดสอบการฟังเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น แบ่งเป็น 2 ชุด ได้แก่ชุดคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า (ไม่ขึ้นเสียงสูงท้ายคำ) 28 คำ⁹ และชุดคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงคำถาม (ขึ้นเสียงสูงท้ายคำ) 28 คำ ซึ่งเป็นคำศัพท์เดี่ยวไม่ผสมคำช่วย เนื่องจาก鮎澤孝子・小高京子 (1998) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสาเหตุทำให้ผู้เรียนชาวไทยมีปัญหาการฟังคำ 5 พยางค์ที่มีตำแหน่งเสียงสูงต่ำอยู่พยางค์ที่ 3 เกณฑ์การเลือกคำทดสอบคือ 1. เป็นคำศัพท์ที่จัดอยู่ในระดับ 1 ของการสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่นแบบเก่า ความยาวของคำ 2-5 พยางค์ รูปแบบละ 2 คำ¹⁰ โดยสืบค้นจากพจนานุกรมเสียงสูงต่ำออนไลน์ OJAD¹¹ (Online Japanese Accent Dictionary) หรือพจนานุกรมเสียงสูงต่ำ

ตาราง 1 จำนวนกลุ่มเป้าหมายแยกตามหลักสูตร

สถาบันการศึกษา	ชั้นปี 1	ชั้นปี 2	ชั้นปี 3	ชั้นปี 4 [*]	รวม
1. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (KU)	26	25	19	34	104
2. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาตะวันออก กลุ่มวิชาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ (KUBJ)	48	33	25	-	106
3. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (TU)	58	26	50	23	157
4. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (CU)	31	-	-	27	58
รวม	163	84	94	84	425

* - หมายถึงด้วยข้อจำกัดของการเข้าพื้นที่จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้

⁵ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายจาก 3 มหาวิทยาลัยนี้ เนื่องจากเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เริ่มจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก 3 ลำดับแรก

⁶ รวมผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 74 คนที่ได้รายงานผลการวิจัย ยุพกา และ ทศนีย์ (2560) ซึ่งวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 1 เปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำกับผู้ที่ไม่มี

⁷ รวมผู้ที่เคยไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่น 1 ปี ซึ่งจัดว่าเป็นการเรียนปีที่ 5

⁸ ดูรายละเอียดหัวข้อคำถามได้ใน ยุพกา และ ทศนีย์ (2560)

⁹ ในงานบทความนี้จะรายงานเฉพาะผลทดสอบการฟังคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า

¹⁰ ซึ่งคาดว่าผู้เรียนไม่คุ้นเคยเพื่อป้องกันปัจจัยของความรู้ที่มีผลต่อการฟังตามผลการวิจัยของ 磯村 (1996)

¹¹ www.gavo.t.u-tokyo.ac.jp/ojad/

Shinmeikai Japanese Accent Dictionary (新明解 日本語アクセント辞典) 2. ภายในคำไม่มีพยางค์พิเศษ ทั้งนี้ไม่มีการทดสอบแบบสูงถึงพยางค์ท้าย (尾高型)¹² ผู้วิจัยให้ชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นอาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่นบันทึกเสียงคำศัพท์ด้วยเสียงสูงต่ำแบบมาตรฐานภายในห้องปฏิบัติการวิทยุของภาควิชาวิทยาศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วจึงนำไฟล์เสียงที่ได้มาตัดต่อด้วยโปรแกรม Audacity โดยให้ฟังคำทดสอบ คำละ 2 ครั้ง ทั้งนี้มีการอธิบายเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น และลองฝึกฟังรูปแบบเสียงสูงต่ำก่อนเริ่มการทดสอบจริง

4.4 การวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ความถูกต้องของการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำของคำศัพท์โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

ผู้วิจัยใช้ F-TEST และ T-TEST สำหรับทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความถูกต้องในการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นระหว่างกลุ่มผู้เรียน

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

5.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็นเพศชายจำนวน 71 คน (ร้อยละ 16.7) และเพศหญิงจำนวน 354 คน (ร้อยละ 83.3)

ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นตามผลการสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น แบ่งเป็น N1 จำนวน 14 คน (ร้อยละ 3.3) N2 จำนวน 76 คน (ร้อยละ 17.9) N3

จำนวน 121 คน (ร้อยละ 28.5) N4 จำนวน 83 คน (ร้อยละ 19.5) N5 จำนวน 20 คน (ร้อยละ 4.7) ทั้งนี้ผู้ที่ยังไม่มีผลการสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่นมีจำนวน 111 คน (ร้อยละ 26.1)

สำหรับพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีผู้ที่เรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก (สายศิลป์-ญี่ปุ่น) จำนวน 276 คน (ร้อยละ 64.9)

ด้านประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่น ผู้เรียนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กลุ่ม KU) ทุกคนเคยเรียนรายวิชา “การออกเสียงภาษาญี่ปุ่น” ซึ่งเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรสำหรับนิสิตชั้นปีที่ 1 ผู้เรียนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กลุ่ม TU) ชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่เคยเรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” หรือ “การออกเสียงภาษาญี่ปุ่น” ผู้เรียนหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กลุ่ม CU) ชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่เคยเรียนวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” ส่วนผู้เรียนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาตะวันออก กลุ่มวิชาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กลุ่ม KUBJ) ไม่เคยเรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชาเฉพาะด้าน สำหรับประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่เคยไปประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีจำนวน 262 คน (ร้อยละ 61.6)

5.2 ผลการทดสอบการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของผู้เรียนชาวไทยแยกตามชั้นปี

ผู้วิจัยวิเคราะห์ค่าร้อยละความถูกต้องของการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำ ของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า 28 คำ ผลการวิเคราะห์เป็นไปดังนี้

5.2.1 ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 1

ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 1 เปรียบเทียบตามหลักสูตรเป็นไปตามตาราง 2

¹² ดูรายการคำทดสอบได้ใน ยุพกา และ ทศนีย์ (2560)

ตาราง 2 ค่าร้อยละความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าของผู้เรียนชั้นปีที่ 1

รายการคำทดสอบ ¹³	กลุ่ม KU 1	กลุ่ม TU 1	กลุ่ม CU 1	กลุ่ม KUBJ 1
1. つつ (0)	88.5	77.6	77.4	75.0
2. どぶ (0)	96.2	70.7	83.9	85.4
3. うず (1)	92.3	94.8	90.3	75.0
4. ごさ (1)	92.3	93.1	83.9	72.9
5. たなだ (0)	92.3	86.2	90.3	95.8
6. むかで (0)	88.5	69.0	74.2	79.2
7. いくた (1)	88.5	84.5	61.3	70.8
8. どぼく (1)	92.3	56.9	61.3	64.6
9. はまや (2)	88.5	82.8	80.6	45.8
10. ほごし (2)	92.3	87.9	77.4	60.4
11. いきさつ (0)	88.5	87.9	90.3	64.6
12. おもむき (0)	65.4	63.8	87.1	70.8
13. アクセル (1)	92.3	69.0	58.1	60.4
14. じたばた (1)	84.6	67.2	71.0	52.1
15. きどぐち (2)	92.3	84.5	90.3	83.3
16. たちうお (2)	80.8	79.3	80.6	60.4
17. こころえ (3)	69.2	82.8	67.7	58.3
18. よふかし (3)	96.2	74.1	71.0	64.6
19. うわきもの (0)	69.2	51.7	64.5	54.2
20. そこちから (0)	92.3	84.5	83.9	64.6
21. かみほとけ (1)	80.8	55.2	48.4	58.3
22. パラグアイ (1)	57.7	24.1	25.8	37.5
23. ウェスタン (2)	73.1	62.1	54.8	50.0
24. エキストラ (2)	80.8	70.7	54.8	62.5
25. うでだめし (3)	80.8	58.6	58.1	50.0
26. わたりどり (3)	65.4	65.5	74.2	54.2
27. いわしぐも (4)	53.8	46.6	51.6	22.9
28. さいたかぬ (4)	69.2	43.1	51.6	41.7
ค่าเฉลี่ย	82.3	70.5	70.2	62.0
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	12.1	16.7	16.0	15.4

จากตาราง 2 พบว่า สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 1 กลุ่ม KU1 ซึ่งเคยมีประสบการณ์เรียนรู้ และฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาการออกเสียงภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าร้อยละ 82.3¹⁴ ส่วนกลุ่ม TU 1 ซึ่งส่วนใหญ่เคยเรียนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาภาษาภาษาสตรภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องร้อยละ 70.5 ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าเนื้อหาวิชาที่กลุ่ม TU 1 เรียน ไม่ได้เน้นการฝึกฝนทักษะการฟังเพื่อแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำ

กลุ่ม CU 1 และ กลุ่ม KUBJ 1 ซึ่งไม่เคยเรียนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องร้อยละ 70.2 และ 62.0 ตามลำดับ ทั้งนี้คาดว่าเพราะพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน 2 กลุ่มแตกต่างกัน

จากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วย F-TEST พบว่ากลุ่มผู้เรียนชั้นปีที่ 1 มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ($F(3, 108) = 8.501, p = .000$) เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่ากลุ่ม KU 1 มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นดีกว่ากลุ่ม TU 1 กลุ่ม CU 1 และ กลุ่ม KUBJ 1

¹³ เรียงลำดับตามจำนวนพยางค์และรูปแบบเสียงสูงต่ำจาก (0), (1), (2), (3), (4)

¹⁴ เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยการฟังเสียงและแยกแยะเสียงสูงต่ำของนักศึกษาชาวญี่ปุ่นที่พูดภาษาญี่ปุ่นสำเนียงโตเกียวคือ 84-86% (鮎澤・小高, 1998)

ตาราง 3 ค่าร้อยละความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าของผู้เรียนชั้นปีที่ 2

รายการคำทดสอบ	กลุ่ม KU 2	กลุ่ม TU 2	กลุ่ม KUBJ 2
1. つつ (0)	100.0	92.3	69.7
2. どぶ (0)	100.0	88.5	66.7
3. うず (1)	96.0	84.6	90.9
4. ごさ (1)	92.0	73.1	63.6
5. たなだ (0)	100.0	73.1	90.9
6. むかで (0)	72.0	80.8	78.8
7. いくた (1)	88.0	69.2	81.8
8. どぼく (1)	88.0	73.1	63.6
9. はまや (2)	96.0	69.2	54.5
10. ほごし (2)	84.0	84.6	60.6
11. いきさつ (0)	76.0	80.8	84.8
12. おもむき (0)	88.0	69.2	66.7
13. アクセル (1)	88.0	73.1	72.7
14. じたばた (1)	84.0	73.1	51.5
15. きどぐち (2)	88.0	96.2	69.7
16. たちうお (2)	84.0	84.6	75.8
17. こころえ (3)	76.0	76.9	54.5
18. よふかし (3)	76.0	73.1	54.5
19. うわきもの (0)	60.0	38.5	42.4
20. そこちから (0)	72.0	84.6	72.7
21. かみほとけ (1)	88.0	76.9	66.7
22. パラグアイ (1)	56.0	42.3	36.4
23. ウェスタン (2)	84.0	61.5	57.6
24. エキストラ (2)	76.0	92.3	63.6
25. うでだめし (3)	80.0	53.8	51.5
26. わたりどり (3)	64.0	80.8	45.5
27. いわしぐも (4)	56.0	30.8	15.2
28. さいたかぬ (4)	56.0	61.5	39.4
ค่าเฉลี่ย	81.0	72.8	62.2
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	13.4	15.9	17.1

5.2.2 ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 2

ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 2 เปรียบเทียบตามหลักสูตรเป็นไปตามตาราง 3

จากตาราง 3 พบว่า สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 2 กลุ่ม KU 2 ซึ่งเคยมีประสบการณ์เรียนรู้ และฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นตอนอยู่ชั้นปีที่ 1 มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าร้อยละ 81.0 ด้านกลุ่ม TU 2 และ กลุ่ม KUBJ 2 ซึ่งเกือบทั้งหมดไม่เคยเรียนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน มีค่าเฉลี่ย

ความถูกต้องร้อยละ 72.8 และ 62.2 ตามลำดับ ทั้งนี้คาดว่า เป็นเพราะพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน 2 กลุ่มมีความแตกต่างกัน

จากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วย F-TEST พบว่ากลุ่มผู้เรียนชั้นปีที่ 2 มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ($F(2, 81) = 10.245, p = .000$) เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่ากลุ่ม KU 2 และกลุ่ม TU 2 สามารถฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นดีกว่ากลุ่ม KUBJ 2

ตาราง 4 คำร้อยละความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าของผู้เรียนชั้นปีที่ 3

รายการคำทดสอบ	กลุ่ม KU 3	กลุ่ม TU 3	กลุ่ม KUBJ 3
1. つつ(0)	78.9	74.0	80.0
2. どぶ(0)	89.5	74.0	76.0
3. うず(1)	89.5	88.0	88.0
4. ごさ(1)	73.7	84.0	76.0
5. たなだ(0)	89.5	90.0	84.0
6. むかで(0)	89.5	64.0	64.0
7. いくた(1)	84.2	66.0	76.0
8. どぼく(1)	63.2	62.0	64.0
9. はまや(2)	84.2	76.0	80.0
10. ほごし(2)	68.4	86.0	68.0
11. いきさつ(0)	89.5	80.0	64.0
12. おもむき(0)	89.5	62.0	76.0
13. アクセル(1)	89.5	72.0	56.0
14. じたばた(1)	78.9	70.0	80.0
15. きどぐち(2)	84.2	86.0	88.0
16. たちうお(2)	73.7	74.0	84.0
17. こころえ(3)	63.2	70.0	64.0
18. よふかし(3)	73.7	62.0	76.0
19. うわきもの(0)	63.2	46.0	16.0
20. そこから(0)	89.5	72.0	72.0
21. かみほとけ(1)	63.2	68.0	68.0
22. パラグアイ(1)	36.8	20.0	60.0
23. ウェスタン(2)	68.4	58.0	64.0
24. エキストラ(2)	78.9	72.0	72.0
25. うでだめし(3)	63.2	60.0	68.0
26. わたりどり(3)	42.1	62.0	40.0
27. いわしぐも(4)	26.3	34.0	28.0
28. さいたかぬ(4)	31.6	40.0	48.0
ค่าเฉลี่ย	72.0	66.9	67.1
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	18.6	16.3	17.1

5.2.3 ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 3

ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 3 เปรียบเทียบตามหลักสูตรเป็นไปตามตาราง 4

จากตาราง 4 พบว่า สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 3 กลุ่ม KU 3 ซึ่งเคยมีประสบการณ์เรียนรู้ และฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นตอนอยู่ชั้นปีที่ 1 มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าร้อยละ 72.0 ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 ค่อนข้างมาก

จึงเป็นไปได้ว่าเมื่อไม่ได้ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำจะอ่อนลงตามเวลาที่ผ่านไป ด้านกลุ่ม TU 3 และ กลุ่ม KUBJ 3 ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องร้อยละ 66.9 และ 67.1 ตามลำดับ

จากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วย F-TEST พบว่าผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่มมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นไม่แตกต่างกัน

ตาราง 5 ค่าร้อยละความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าของผู้เรียนชั้นปีที่ 4

รายการคำทดสอบ	กลุ่ม KU 4	กลุ่ม TU 4	กลุ่ม KUBJ 4
1. つつ(0)	85.3	95.7	88.9
2. どぶ(0)	88.2	91.3	92.6
3. うず(1)	97.1	87.0	96.3
4. ごさ(1)	73.5	78.3	88.9
5. たなだ(0)	88.2	69.6	100.0
6. むかで(0)	91.2	78.3	85.2
7. いくた(1)	82.4	69.6	81.5
8. どぼく(1)	76.5	73.9	81.5
9. はまや(2)	76.5	69.6	92.6
10. ほごし(2)	91.2	91.3	92.6
11. いきさつ(0)	73.5	78.3	96.3
12. おもむき(0)	70.6	69.6	85.2
13. アクセル(1)	100.0	73.9	66.7
14. じたばた(1)	85.3	78.3	85.2
15. きどぐち(2)	88.2	95.7	92.6
16. たちうお(2)	85.3	87.0	92.6
17. こころえ(3)	88.2	73.9	81.5
18. よふかし(3)	82.4	69.6	77.8
19. うわきもの(0)	50.0	39.1	59.3
20. そこちから(0)	91.2	82.6	85.2
21. かみほとけ(1)	79.4	78.3	74.1
22. パラグアイ(1)	47.1	47.8	55.6
23. ウェスタン(2)	55.9	65.2	59.3
24. エキストラ(2)	82.4	95.7	66.7
25. うでだめし(3)	50.0	56.5	70.4
26. わたりどり(3)	52.9	82.6	63.0
27. いわしぐも(4)	44.1	26.1	63.0
28. さいたかね(4)	79.4	56.5	66.7
ค่าเฉลี่ย	77.0	73.6	80.0
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	16.0	16.7	13.2

5.2.4 ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 4

ผลการวิเคราะห์ผู้เรียนชั้นปีที่ 4 เปรียบเทียบตามหลักสูตรเป็นไปตามตาราง 5

จากตาราง 5 พบว่า สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 4 กลุ่ม KU 4 TU 4 และ CU 4 ซึ่งเคยมีประสบการณ์เรียนรู้ หรือฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าร้อยละ 77.0 และ 73.6 และ 80.0 ตามลำดับ

จากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วย F-TEST พบว่าผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่มมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ไม่แตกต่างกัน

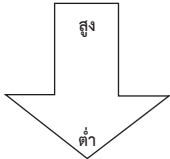
ผลการวิเคราะห์ความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าของผู้เรียนแต่ละชั้นปีแยกตามหลักสูตรสามารถสรุปได้ดังนี้

(1) หากพิจารณาอัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของผู้เรียนชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่

2 ร่วมกัน พบว่านอกจากประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำที่ดีกว่า พื้นความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เรียนศิลป์-ญี่ปุ่น) ก็มีส่วนสัมพันธ์กับทักษะดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่าสำหรับกลุ่มผู้เรียนที่มีพื้นความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำ จะมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำที่ดีกว่า (อัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของกลุ่ม KU 1 สูงกว่ากลุ่ม CU 1 และกลุ่ม KU 2 สูงกว่า กลุ่ม TU 2) ซึ่งในกรณีนี้ต้องพิจารณาเนื้อหาและรูปแบบการเรียนการสอนด้วยว่าเป็นการเชื่อมโยงจากหลักการ ทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริงหรือไม่ (อัตราความ

ถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของกลุ่ม TU 1 ใกล้เคียงกับกลุ่ม CU 1 ซึ่งต่ำกว่ากลุ่ม KU 1)

สำหรับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่มีประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำ หากเป็นผู้ที่มีพื้นความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เรียนศิลป์-ญี่ปุ่น) จะสามารถฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่น (อัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของกลุ่ม CU 1 สูงกว่ากลุ่ม KUBJ 1 และกลุ่ม TU 2 สูงกว่า KUBJ 2) ทั้งนี้คาดว่าประสบการณ์การเรียนรู้ที่มากกว่า ทำให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และสามารถเลือกใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำที่มีประสิทธิภาพมากกว่า ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถจัดลำดับประเภทผู้เรียนที่มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นได้ดังนี้

ประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำ	พื้นความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ศิลป์-ญี่ปุ่น)	จัดประเภท	ระดับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ
+	+	กลุ่ม A (ได้แก่ KU1, KU2)	
-	+	กลุ่ม B (ได้แก่ CU1, TU2)	
-	-	กลุ่ม C (ได้แก่ KUBJ1, KUBJ2)	

(2) สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 3 กลุ่ม KU 3 ซึ่งมีประสบการณ์เรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นตอนอยู่ชั้นปีที่ 1 มีอัตราความถูกต้องของการฟังต่ำกว่ากลุ่ม KU 1 และ KU 2 ค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าเมื่อไม่ได้ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำอาจจะอ่อนลงตามเวลาที่ผ่านไป จนไม่แตกต่างจากกลุ่มผู้เรียนที่ไม่เคยมีประสบการณ์เรียนรู้เสียงสูงต่ำมาก่อน

(4) สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 4 ทั้งกลุ่ม KU 4 กลุ่ม TU4 และ กลุ่ม CU 4 เคยมีประสบการณ์เรียนรู้หรือฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้านมาก่อน มีอัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำใกล้เคียงกัน โดยกลุ่ม CU 4 มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องสูงที่สุด ถัดมาคือกลุ่ม KU 4 และ กลุ่ม TU 4 ตามลำดับ ทั้งนี้คาดว่า

ว่าเกิดจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ ประสบการณ์การฝึกฟังเสียงสูงต่ำที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม ตามเนื้อหา และรูปแบบการเรียนการสอนที่แตกต่างในรายวิชาที่เคยเรียน

5.3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย

เพื่อศึกษาว่าปัจจัยใดที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย ผู้วิจัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ต้องการศึกษา กับค่าความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า

ปัจจัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ได้แก่ 1. ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) 2. ระยะเวลาการ

เรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) 3. ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น 4. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และ 5. ระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ

5.3.1 การเปรียบเทียบทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนที่มีระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) แตกต่างกัน

เพื่อศึกษาว่าระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ ผู้วิจัยได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำระหว่างผู้ที่มี JLPT N4 JLPT N3 และ JLPT N2¹⁵ จำนวน 280 คนโดยใช้ F-TEST ผลการทดสอบพบว่าผู้ที่มีระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นแตกต่างกัน มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นไม่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับ JLPT กับความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำโดยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ ก็ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน จึงสรุปได้ว่าระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นไม่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น กล่าวคือแม้จะเรียนภาษาญี่ปุ่นจนถึงระดับสูง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ จะพัฒนาตามระดับความสามารถที่สูงขึ้น ทั้งนี้คาดว่าทักษะการฟังและแยกแยะภาษาญี่ปุ่นเป็นทักษะเฉพาะที่ไม่สัมพันธ์กับความรู้ทางไวยากรณ์ คำศัพท์หรือทักษะการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนที่มักจะเพิ่มขึ้นตามเวลาเรียน ดังนั้นการจะเข้าใจและสามารถแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำได้จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะอย่างเป็นรูปธรรม

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าจำแนกตามระดับ JLPT

ระดับ JLPT	จำนวน	ต่ำสุด	สูงสุด	ค่าเฉลี่ย	S.D.
N2	76	28.6	100.0	74.107	17.7170
N3	121	32.1	100.0	72.849	15.4559
N4	83	35.7	100.0	73.101	17.0379

5.3.2 การเปรียบเทียบทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนที่มีระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) แตกต่างกัน

เพื่อศึกษาว่าระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ ผู้วิจัยได้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำระหว่างผู้เรียนชั้นปีที่ 1-4 กลุ่ม KU ซึ่งมีประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำในรายวิชาการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นจำนวน 104 คน และ ชั้นปีที่ 1-3 กลุ่ม KUBJ ซึ่ง

ไม่เคยเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นในรายวิชาเฉพาะด้าน จำนวน 75 คน¹⁶ โดยใช้ F-TEST ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้เปรียบเทียบกลุ่ม TU และกลุ่ม CU เนื่องจากมีบางชั้นปีเคยเรียนรู้ และบางชั้นปีไม่เคยเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน

ผลการทดสอบพบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์การเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) แตกต่างกันมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ 李他 (1997) ที่พบว่าผู้เรียนชาวเกาหลี ชั้นปีที่ 1, 2 และ 3 มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟัง

¹⁵ เนื่องจากผู้ที่มีระดับ JLPT 1 และ JLPT 5 มีจำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงเปรียบเทียบเฉพาะ JLPT 4 JLPT 3 และ JLPT 2 ซึ่งครอบคลุมระดับชั้นต้นชั้นกลาง และ ชั้นสูง

¹⁶ เป็นจำนวนผู้เรียนที่ไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก (สายศิลป์-ญี่ปุ่น) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เสียงสูงต่ำไม่แตกต่างกัน¹⁷ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวทำให้ 鮎澤 (1999) ตั้งข้อสังเกตว่าทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำเป็นทักษะเฉพาะตัวของผู้เรียนแต่ละคน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ (ระยะเวลา) การเรียนภาษาญี่ปุ่น

นอกจากนี้ ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นปี กับความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำด้วยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ ก็ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน จึงสรุปได้ว่า ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่นไม่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น กล่าวคือแม้จะเรียนภาษาญี่ปุ่น

มานาน แต่ก็ได้หมายความว่าทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ จะพัฒนาตามเวลาที่เรียน

สำหรับกลุ่ม KU ที่พบว่าชั้นปีที่ 1 มีค่าเฉลี่ยการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำสูงที่สุด แต่กลับลดลงในชั้นปีที่สูงขึ้น แสดงให้เห็นว่าหากไม่ได้ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นจะอ่อนลง แม้แต่ KU 4 ซึ่งส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นประมาณ 1 ปี ก็มีค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังต่ำกว่าชั้นปีที่ 1 ดังนั้นเป็นไปได้ว่าประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นไม่สัมพันธ์โดยตรงกับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าจำแนกตามชั้นปีของกลุ่ม KU

ระดับชั้นปี	จำนวน	ต่ำสุด	สูงสุด	ค่าเฉลี่ย	S.D.
ชั้นปี 1	26	50.00	100.00	82.2731	14.39754
ชั้นปี 2	25	50.00	100.00	80.9960	12.98825
ชั้นปี 3	19	28.60	100.00	71.9842	19.16004
ชั้นปี 4	34	42.90	100.00	76.9971	15.40048

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่าจำแนกตามชั้นปีของกลุ่ม KUBJ

ระดับชั้นปี	จำนวน	ต่ำสุด	สูงสุด	ค่าเฉลี่ย	S.D.
ชั้นปี 1	33	32.10	92.90	60.4939	13.78169
ชั้นปี 2	27	28.60	100.00	62.4333	17.69213
ชั้นปี 3	15	32.10	85.70	66.1933	14.58568

5.3.3 การเปรียบเทียบทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนที่มี กับผู้เรียนที่ไม่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น

เพื่อศึกษาว่าประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ ผู้วิจัยใช้การทดสอบ T-TEST เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำ ระหว่างผู้เรียนกลุ่ม KU 1 กับ KU 4 และกลุ่ม TU 1 กับ TU 4¹⁸ ซึ่งมีประสบการณ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นในรายวิชาเฉพาะด้าน

เหมือนกัน แตกต่างกันเพียงประสบการณ์การอาศัยในประเทศญี่ปุ่น โดยกลุ่ม KU 1 และ TU 1 ส่วนใหญ่ไม่เคยไปประเทศญี่ปุ่น หรือเคยไปไม่เกิน 2 สัปดาห์ ส่วนกลุ่ม KU 4 และ TU 4 เคยไปอยู่ญี่ปุ่นประมาณ 1 ปี ขึ้นไป

ผลการทดสอบ T-TEST ในตาราง 9-10 ไม่พบนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือผู้ที่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นแตกต่างกับมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ 鮎澤 (1996) ซึ่ง พบว่าความถูกต้องด้าน

¹⁷ ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำชั้นปีที่ 1-3 คือ 48%, 48% และ 52% ตามลำดับ

¹⁸ กลุ่ม KUBJ ไม่มีผู้ที่เคยไปศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่น กลุ่ม CU มีตัวแปรด้านประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายเฉพาะด้านที่แตกต่างกัน จึงไม่ได้นำค่าเฉลี่ยมาเปรียบเทียบ

ตาราง 9 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม KU1 และ KU4 ที่มีและไม่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น

กลุ่ม	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t	p
KU1	26	82.2731	14.39754	1.378	.174
KU4	25	76.7160	14.38888		

ตาราง 10 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม TU1 และ TU4 ที่มีและไม่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น

กลุ่ม	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t	p
TU1	50	70.2820	15.90104	-.346	.730
TU4	19	71.8045	17.41088		

การออกเสียงเสียงสูงต่ำของผู้เรียนชาวต่างชาติ ไม่ได้สูงขึ้นตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเสมอไป ทำให้สรุปได้ว่าประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ไม่ใช่ปัจจัยที่ช่วยพัฒนาทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ

5.3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำกับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

เพื่อศึกษาว่าระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง

ผลทดสอบในตาราง 11 พบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.184$, $p=.000$) สอดคล้องกับการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการ

ฟังเสียงสูงต่ำของผู้เรียนชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 (5.2.1 และ 5.2.2) ซึ่งพบว่ากลุ่มผู้เรียนที่มีประสบการณ์เรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำ มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำดีกว่าผู้ที่ไม่ได้ จึงสรุปได้ว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ ช่วยส่งเสริมทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากความรู้ความเข้าใจในหลักการเสียงสูงต่ำที่จำเป็นสำหรับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำแล้ว ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบเสียงสูงต่ำของคำศัพท์รายคำก็จำเป็น โดยในงานวิจัยของ 磯村 (1996) พบว่าคำที่ผู้เรียนจำรูปแบบเสียงสูงต่ำได้ดีมักจะฟังได้ถูกต้องในทางกลับกัน คำที่จำรูปแบบเสียงสูงต่ำไม่ได้ก็มักจะฟังผิดรูปแบบ ดังนั้นควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เสียงสูงต่ำรายคำที่ถูกต้องตั้งแต่ช่วงแรกที่เริ่มเรียนไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้หลักการของเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

ตาราง 11 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ กับค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า

	ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า	
	Pearson Correlation (r)	Sig.
ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ	.184**	.000
N	425	425

5.3.5 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

เพื่อศึกษาว่าระดับการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นหรือไม่ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง ผลการทดสอบในตาราง 12 พบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.198, p=.000$) โดยหัวข้อย่อยที่พบระดับนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ หัวข้อที่ 1. ระดับการดูสื่อภาษาญี่ปุ่นต่าง ๆ เช่น การ์ตูน ละคร ข่าว ผ่านอินเทอร์เน็ต ทีวี ฯลฯ ($r=.095, p=.050$) หัวข้อที่ 3. ระดับการสังเกตเสียงสูงต่ำ ขณะฟังภาษาญี่ปุ่น ($r=.238, p=.000$) หัวข้อ

ที่ 4. ระดับการระมัดระวังความถูกต้องของเสียงสูงต่ำ ขณะพูดภาษาญี่ปุ่น ($r=.227, p=.000$) ซึ่งสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำเล็กน้อย

ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า การพยายามรับอินพุต (input) ภาษาญี่ปุ่นในปริมาณมาก การสังเกตและระมัดระวังความถูกต้องของเสียงสูงต่ำขณะฟัง หรือพูดภาษาญี่ปุ่น ช่วยส่งเสริมทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้การสังเกตและระมัดระวังความถูกต้องของเสียงสูงต่ำ เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์การเฝ้าสังเกตตนเองซึ่งพบว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสำหรับการเรียนรู้เสียงสูงต่ำด้านการออกเสียงตามผลการวิจัยของ スイリボンパイブーン (2008)

ตาราง 12 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการฟังพูด / ระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำกับค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า

	ค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า	
	Pearson Correlation (r)	Sig.
1. การดูสื่อภาษาญี่ปุ่นต่าง ๆ เช่น การ์ตูน ละคร ข่าว ผ่านอินเทอร์เน็ต ทีวี ฯลฯ	.095*	.050
2. การพูดคุยกับคนญี่ปุ่น (เช่น อาจารย์ เพื่อน ฯลฯ)	.052	.282
3. การสังเกตเสียงสูงต่ำ ขณะฟังภาษาญี่ปุ่น	.238**	.000
4. การระมัดระวังความถูกต้องของเสียงสูงต่ำ ขณะพูดภาษาญี่ปุ่น	.227**	.000
5. การพยายามจดจำเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น	.069	.158
6. การพยายามตรวจสอบรูปแบบเสียงสูงต่ำของคำศัพท์เมื่อไม่รู้	.061	.207
รวม	.198**	.000
N	425	425

6. สรุปผลการวิจัย

6.1 ความรู้ความเข้าใจในเสียงสูงต่ำ กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำ

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความถูกต้องของการฟังเสียงสูงต่ำ ระหว่างกลุ่มผู้เรียนที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำหรือมีประสบการณ์ฝึกฝนเสียงสูงต่ำ กับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่มี พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในกลุ่มผู้เรียนชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 โดยในกลุ่มผู้เรียนชั้นปีที่ 1 กลุ่ม KU 1 มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นดีกว่ากลุ่ม TU 1 กลุ่ม CU 1 และ กลุ่ม KUBJ 1 ทั้งนี้ถึงแม้กลุ่ม TU 1 จะเคยเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน แต่เป็นไปได้ว่าเนื้อหาวิชาดังกล่าวไม่ได้เน้นการฝึกฝนทักษะการฟังเพื่อแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำ สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 2 พบว่า กลุ่ม KU 2 กลุ่ม TU 2 มีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นดีกว่ากลุ่ม KUBJ 2 ซึ่งในกรณีของ TU 2 ที่มีอัตราความถูกต้องของการฟังสูงกว่ากลุ่ม KUBJ 2 คาดว่าเกิดจากพื้นความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามสำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 3 อัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของกลุ่ม KU 3 ไม่สูงนัก โดยไม่พบนัยสำคัญทางสถิติเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่ม TU 3 และ กลุ่ม KUBJ 3 ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำอาจจะอ่อนลงเมื่อไม่ได้ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับผู้เรียนชั้นปีที่ 4 มีลักษณะภูมิหลังคล้ายคลึงกันคือเป็นชั้นปีที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่น (เรียนสายศิลป์-ญี่ปุ่น) เคยเรียนรู้เกี่ยวกับเสียงสูงต่ำในรายวิชาเฉพาะด้าน และส่วนใหญ่มีประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น อัตราความถูกต้องของการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นมีค่าใกล้เคียงกัน และไม่พบนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่ม

จากผลวิจัยข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่าประสบการณ์การเรียนรู้ หรือฝึกฝนเสียงสูงต่ำ ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นดีกว่ากลุ่มที่ไม่มี

จึงเป็นการยืนยันข้อสรุปของยูกาและทศนีย์ (2560) ที่พบว่าประสบการณ์การเรียนรู้ หรือฝึกฝนเสียงสูงต่ำ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการฟัง และสามารถแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นได้ถูกต้องมากขึ้น โดยเฉพาะแบบราบแบบสูงที่พยางค์ต้น และแบบสูงที่พยางค์กลาง (ยกเว้นแบบลบสอง) ของคำศัพท์ที่จับด้วยทำนองเสียงบอกเล่า

6.2 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำ

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น โดยเลือกศึกษา 1. ระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น (ระดับ JLPT) 2. ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น (ระดับชั้นปี) 3. ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น 4. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ และ 5. ระดับการฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ พบว่าระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ระยะเวลาการเรียนภาษาญี่ปุ่น และประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ไม่สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ในทางกลับกัน ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเสียงสูงต่ำ ปริมาณอินพุต (input) ภาษาญี่ปุ่น และระดับการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เสียงสูงต่ำ สัมพันธ์กับทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น

กล่าวคือทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ระยะเวลาที่เรียนภาษาญี่ปุ่น หรือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น แม้แต่ชาวญี่ปุ่นที่เป็นเจ้าของภาษา หากพูดภาษาถิ่นที่ระบบเสียงสูงต่ำแตกต่างจากภาษามาตรฐาน หรือภาษาถิ่นที่ไม่มีเสียงสูงต่ำ บางคนไม่สามารถฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นได้ (熊澤・小高, 1998) สอดคล้องกับที่ 築地 (2008) ระบุว่าความสามารถในการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำของครูสอนภาษาญี่ปุ่นเจ้าของภาษา มีความแตกต่างกันตามแต่ละบุคคล จึงจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะดังกล่าวเพื่อสอน

เสียงสูงต่ำ ดังนั้นสำหรับผู้เรียนชาวไทยซึ่งเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ การพัฒนาทักษะดังกล่าวจำเป็นต้องเรียนรู้และฝึกฝน นอกจากนี้ ผู้เรียนที่ดีจำเป็นต้องกระตือรือร้นที่จะใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ทั้งการรับอินพุต (input) ภาษาญี่ปุ่น การสังเกตเสียงสูงต่ำ ขณะฟังภาษาญี่ปุ่น และการระมัดระวังความถูกต้องของเสียงสูงต่ำ ขณะพูดภาษาญี่ปุ่น มิใช่เพียงปล่อยให้เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติตามกาลเวลาที่ผ่านไปเท่านั้น

7. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ว่าทักษะการฟังและแยกแยะรูปแบบเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น ระยะเวลาที่เรียนภาษาญี่ปุ่น หรือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น แต่ปัจจัยที่ส่งเสริมทักษะดังกล่าวคือประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำที่เชื่อมโยงความเข้าใจสู่การปฏิบัติจริง และการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ซึ่งได้แก่การสังเกต และการระมัดระวังเสียงสูงต่ำ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นไม่ควรจะปล่อยปละละเลยเรื่องของเสียงสูงต่ำอีกต่อไป โดยควรเน้นการสอนที่เชื่อมโยงจากหลักการ ทฤษฎี ไปสู่การปฏิบัติจริง และควรสอนรูปแบบเสียงสูงต่ำที่ถูกต้องของคำศัพท์แต่ละคำ เพื่อให้ผู้เรียนจดจำไปพร้อม ๆ กับความหมาย

ของคำศัพท์นั้น ๆ เนื่องจากการที่จะต้องจดจำรูปแบบเสียงสูงต่ำที่ถูกต้องใหม่ในภายหลังเป็นเรื่องยาก และเป็นภาระสำหรับผู้เรียน

2. การสอนและฝึกฝนทักษะการฟังเสียงสูงต่ำในระดับอุดมศึกษาสามารถเริ่มตั้งแต่ชั้นปีแรก เนื่องจากทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำไม่จำเป็นต้องรอความรู้ หรือทักษะอื่น ๆ เมื่อผู้เรียนเข้าใจหลักการและได้ฝึกฝนก็จะสามารถประยุกต์ใช้ทักษะนั้นได้ต่อเนื่องกรณีที่หลักสูตรไม่มีวิชาเฉพาะด้านในชั้นปีแรก อาจกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาทักษะรวม หรือวิชาฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น ได้

3. ทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่น ควรได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง โดยอาจกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาฟัง-พูดภาษาญี่ปุ่น เพื่อรักษาระดับความสามารถดังกล่าว

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการต่อยอดงานวิจัยดังต่อไปนี้

1. ควรมีการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อเนื่องในระยะยาว เพื่อศึกษาว่าประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำจะคงประสิทธิผลนานถึงเมื่อใด

2. ควรมีการศึกษาเชิงลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการฟัง และการออกเสียงเสียงสูงต่ำ เพื่อพิสูจน์ว่าการฟังและการออกเสียงนั้นมีความสัมพันธ์กันจริงหรือไม่ และสัมพันธ์กันในลักษณะใด

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ยุพกา พุกุชิม่า. (2555). ความเชื่อและกลยุทธ์การเรียนรู้การออกเสียงของนิสิตเอกภาษาญี่ปุ่นชาวไทย. *เอกสารหลังการประชุมระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 5*, 83-100.
- [2] _____ (2558). ประสิทธิภาพของการฝึกแฮโดอิงต่อการเรียนรู้เสียงสูงต่ำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 32(1)*, 72-90.
- [3] ยุพกา พุกุชิม่า และ ทศนีย์ เมธาพิสิฐ. (2560). ทักษะการฟังและแยกแยะเสียงสูงต่ำในคำภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย: เปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีประสบการณ์เรียนรู้และฝึกฝนเสียงสูงต่ำกับผู้ที่ไม่มี. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา 34 (2)*, 55-74.
- [4] Purcell, E.T. and Suter, R.W. (1980). Predictor of Pronunciation Accuracy: A Reexamination. *Language Learning*. 30 (2), 271-287.
- [5] 阿部新・河津基・鮎澤孝子(2003). 「東京語アクセントの聞き取りテスト—東京語話者と台湾における学習者における学習者との比較—」 『日本語教育学会春季大会予稿集』, 37-42.
- [6] 鮎澤孝子・西沼行博・李明姫・荒井雅子・小高京子・法貴則子(1995). 「東京語アクセント聴取実験結果の分析—10言語グループの結果—」 『国際社会における日本語についての総合的研究第2回研究報告会予稿集』, 25-32.
- [7] 鮎澤孝子・西沼行博・楊立明・小高京子(1997). 「北京語を母語とする日本語学習者の東京語アクセントの知覚」 『日本語教育論文集—小出詩子先生退職記念—』, 凡人社, 69-81.
- [8] 鮎澤孝子・小高京子(1998). 「東京語アクセントの聞き取りテスト 21言語グループの母語別・成績群別正答率」 『文部省科学基礎研究費（創成的基礎研究費）新プロ「日本語」総括班「国際社会における日本語についての総合的研究研究論集1」』, 57-71.
- [9] 鮎澤孝子(1999). 「中間言語研究—日本語学習者の音声」 『音声研究』 3(3), 4-12.
- [10] 磯村一弘(1996). 「アクセント型の知識と聞き取り—北京語を母語とする日本語教師における東京語アクセントの場合—」 『平成8年度日本音声学会全国大会予稿集』, 59-67.
- [11] _____(2001). 「海外における日本語アクセント教育の現状」 『2001年度日本語教育学会秋季大会予稿集』, 211-212.
- [12] 河津基・鮎澤孝子・許舜貞(2003). 『東京語アクセントの聞き取りテストCD』 平成11-14年度科学研究費補助金 特定領域研究 (1) 「高等教育改革に資するマルチメディアの高度利用に関する研究」 『高等教育改革とマルチメディア教育利用』 研究成果報告会2003年1月27日.
- [13] 佐藤友則 (1995). 「単音と韻律が日本語音声の評価に与える影響力の比較」 『世界の日本語教育』 5, 139-154.
- [14] 佐藤友則 (2001). 「音声評価基準の習得過程に関する考察」 『第二言語としての日本語の習得研究』 4, 134-149.
- [15] スィリポンパイブーン・ユパカー(2008). 「日本語アクセント学習における自己モニターの有効性—タイ語母語話者に対するアンケートの分析から—」 『音声研究』 12(2), 17-29.

- [16] ทาซานี・เมเตอร์ปีสวิต(2014).「タイ人日本語学習者のための音声教育の現状と課題―教師の教育方法と学習者の取り組み方を中心に―」『早稲田日本語教育学』16, 87-104.
- [17] トラカーンタルンサック・ターンบอน(2012).「タイ語母語話者による日本語の発音の習得―発話テストの結果から―」『第九回国際日本語教育・日本研究シンポジウム予稿集原稿、研究発表：言語習得』, 1-8.
- [18] 戸田貴子(2001).「発音指導がアクセントの知覚に与える影響」『早稲田大学日本語教育研究センター紀要』14, 67-88.
- [19] 西田文信(2012).「タイ人日本語学習者の有声・無声閉鎖音の産出と知覚に」『秋田大学国際交流センター紀要』14, 3-15.
- [20] 橋本慎吾(1996).「日本滞在期間の長さアクセントの正確さについて―追跡発話調査の分析・考察―」『日本語研修コース修了生追跡調査報告書2』, 37-52.
- [21] 築地伸美(2008).「日本語教師のアクセント聞き取り能力養成について―成績別、問題の難易度の分析―」『日本語教育方法研究会誌』15(2), 30-31.
- [22] 平田悦郎・鮎澤孝子・中川千恵子・小高京子(1997).「「東京語アクセント聞き取りテスト」縦断調査結果報告―韻律教育を実施した場合の観察報告―」新プロ「日本語」研究班3平成8年度研究報告書『21世紀の日本語教育にむけて』, 61-72.
- [23] 平野絵理香(2011).「日本語学習者の日本語アクセントの知覚能力の向上一訓練の効果―」『CONFERENCE HANDBOOK SEVENTH INTERNATIONAL CONFERENCE ON PRACTICAL LINGUISTICS OF JAPANESE (ICPLJ7)』, 32-33.
- [24] 李明姫・鮎澤孝子・西沼行博(1997)「ソウル出身日本語学習者の東京語アクセントの知覚」『日本学報』第38輯, 87-98.
- [25] Yupaka Siriphonphaiboon・磯村一弘・Pakatip Skulkru(2008).「タイ人教師による日本語音声教育の現状調査」タマサート大学主催日本語教育国際シンポジウム『東南アジアにおける日本語教育の展望』発表予稿集, 146-150.

หน่วยงานผู้แต่ง: 1) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 Affiliation: 1) Faculty of Humanities, Kasetsart University
 Corresponding e-mails: 1) fhumykf@ku.ac.th

2) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 2) Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
 2) tasanee.m@arts.tu.ac.th

ภาคผนวก: ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายแยกตามหลักสูตร

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม KU

ระดับ ชั้นปี	เพศ		ระดับ JLPT						ม. ปลายเคย เรียนภาษา ญี่ปุ่นเป็น วิชาเอก		เรียน วิชาการออก เสียงภาษา ญี่ปุ่น		ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น					
	ชาย	หญิง	N1	N2	N3	N4	N5	No N	ใช่	ไม่ใช่	เคย เรียน	ไม่ เคย เรียน	ไม่ เคย	<1 เดือน	1 เดือน < 3 เดือน	3 เดือน < 6 เดือน	6 เดือน < 1 ปี	1 ปี ขึ้นไป
ปี 1	5	21	-	-	4	17	2	3	22	4	26	-	22	4	-	-	-	-
ปี 2	5	20	-	1	9	10	1	4	22	3	25	-	16	7	2	-	-	-
ปี 3	5	14	-	2	13	1	-	3	16	3	19	-	5	5	2	2	1	4
ปี 4	5	29	1	16	13	-	-	4	24	10	34	-	8	-	1	-	23	2
รวม	20	84	1	19	39	28	3	14	84	20	104	0	51	16	5	2	24	6

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม KUBJ

ระดับ ชั้นปี	เพศ		ระดับ JLPT						ม. ปลายเคย เรียนภาษา ญี่ปุ่นเป็น วิชาเอก		เรียน วิชาการออก เสียงภาษา ญี่ปุ่น		ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น					
	ชาย	หญิง	N1	N2	N3	N4	N5	No N	ใช่	ไม่ใช่	เคย เรียน	ไม่ เคย เรียน	ไม่ เคย	<1 เดือน	1 เดือน < 3 เดือน	3 เดือน < 6 เดือน	6 เดือน < 1 ปี	1 ปี ขึ้นไป
ปี 1	7	41	-	-	-	6	4	38	15	33	-	48	42	3	3	-	-	-
ปี 2	6	27	-	-	-	7	5	21	6	27	-	33	30	3	-	-	-	-
ปี 3	5	20	-	-	11	5	-	9	14	11	-	25	14	5	6	-	-	-
รวม	18	88	0	0	11	18	9	68	35	71	0	106	86	11	9	0	0	0

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม TU

ระดับ ชั้นปี	เพศ		ระดับ JLPT						ม. ปลายเคย เรียนภาษา ญี่ปุ่นเป็น วิชาเอก		เรียน วิชาการออก เสียงภาษา ญี่ปุ่น		ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น					
	ชาย	หญิง	N1	N2	N3	N4	N5	No N	ใช่	ไม่ใช่	เคย เรียน	ไม่ เคย เรียน	ไม่ เคย	<1 เดือน	1 เดือน < 3 เดือน	3 เดือน < 6 เดือน	6 เดือน < 1 ปี	1 ปี ขึ้นไป
ปี 1	10	48	-	10	18	19	1	10	41	17	-	58 ¹⁹	49	1	4	-	3	1
ปี 2	5	21	-	3	19	3	-	1	21	5	-	26 ²⁰	17	4	2	1	2	-
ปี 3	10	40	1	4	20	11	1	13	25	25	-	50 ²¹	39	-	5	3	2	1
ปี 4	3	20	2	18	-	-	-	3	19	4	17	6 ²²	3	1	-	-	5	14
รวม	28	129	3	35	57	33	2	27	106	51	17	140	108	6	11	4	12	16

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม CU

ระดับ ชั้นปี	เพศ		ระดับ JLPT						ม. ปลายเคย เรียนภาษา ญี่ปุ่นเป็น วิชาเอก		เรียน วิชาการออก เสียงภาษา ญี่ปุ่น		ประสบการณ์การอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น					
	ชาย	หญิง	N1	N2	N3	N4	N5	No N	ใช่	ไม่ใช่	เคย เรียน	ไม่ เคย เรียน	ไม่ เคย	<1 เดือน	1 เดือน < 3 เดือน	3 เดือน < 6 เดือน	6 เดือน < 1 ปี	1 ปี ขึ้นไป
ปี 1	2	29	-	5	14	4	6	2	24	7	0	31	16	8	5	-	2	-
ปี 4	3	24	10	17	-	-	-	-	27	0	0	27 ²³	1	1	-	4	19	2
รวม	5	53	10	22	14	4	6	2	51	7	0	58	17	9	5	4	21	2

¹⁹ เรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 56 คน

²⁰ เรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 1 คน

²¹ เรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 6 คน

²² เรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 2 คน

²³ เรียนเกี่ยวกับการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นในรายวิชา “ภาษาศาสตร์ภาษาญี่ปุ่น” 27 คน

การศึกษาของญี่ปุ่นในยุคการปฏิรูปการศึกษา สมัยเมจิ ผ่านการศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเด็ก เรื่อง “องุ่นหนึ่งพวง” และ “เซเบกับน้ำเต้า”

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การศึกษาของญี่ปุ่นในช่วงปฏิรูปการศึกษา ตลอดจนสภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีคิด วิถีปฏิบัติของญี่ปุ่น ที่ถูกสะท้อนผ่านงานวรรณศิลป์ประเภทวรรณกรรมเด็ก ในช่วงการปฏิรูปการศึกษา สมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) และตลอดสมัยไทโช (ค.ศ. 1912-1926) โดยศึกษาจาก วรรณกรรมเด็ก เรื่อง “องุ่นหนึ่งพวง” 『一房の葡萄』 (ค.ศ. 1920) โดย อะริชิมะ ทะเคะโอะ (有島武郎) (ค.ศ. 1878-1923) และเรื่อง “เซเบกับน้ำเต้า” 『清兵衛と瓢箪』 (ค.ศ. 1913) โดย ชิงะ นะโอะยะ (志賀直哉) (ค.ศ. 1883-1971) ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนการให้การศึกษาอบรมเยาวชนของญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้นผ่านระบบโรงเรียน การปฏิรูปการศึกษาในสมัยเมจินี้ได้สนองนโยบาย ฟุโคคุเคียวเฮ (富国強兵) ของรัฐบาล ที่ต้องการสร้างชาติให้มั่นคงและการทหารเข้มแข็ง มีการก่อตั้งกระทรวง ศึกษาธิการ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา และประกาศพระราชโองการด้านการศึกษา ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลอย่างยิ่ง ต่อปรัชญาการจัดการศึกษาที่แม้จะต้องการวิทยาการที่ก้าวหน้าแบบตะวันตก แต่ใช้จริยศึกษาเป็นแนวทาง ในการขัดเกลาเยาวชน วรรณกรรมเด็กทั้งสองเรื่องนี้แสดงการใช้ชีวิตของเด็กภายใต้นโยบายการศึกษานี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กที่สะท้อนให้เห็นผ่านวรรณกรรม เกิดขึ้นในบริบทการศึกษาและสังคมในช่วงเวลาเดียวกัน หากแต่ถูกแก้ไขโดยวิธีการที่ต่างกัน

คำ

สำคัญ

การปฏิรูปการศึกษาของญี่ปุ่น, จริยศึกษา, วรรณกรรมเด็ก, อะริชิมะ ทะเคะโอะ, ชิงะ นะโอะยะ

Education during the Meiji Restoration Seen through a Comparative Study of Two Juvenile Literature Works HITOFUSA NO BUDOU (A Bunch of Grapes) and SEIBEI TO HYOUTAN (Seibei and His Gourds)

Abstract

This study aims to analyze Japanese education, society, culture, thoughts, and norms during the educational transformation period reflected through the juvenile literature from the Meiji (1868-1912) to the Taisho (1912-1926) periods. The two juvenile works discussed in this study are A Bunch of Grapes 『一房の葡萄』 (1920) by Arishima Takeo (有島武郎) (1878-1923) and Seibei and His Gourds 『清兵衛と瓢箪』 (1913) by Shiga Naoya (志賀直哉) (1883-1971). The findings showed that both writers displayed that Japanese people educated their children through a schooling system whose major elements were education policy, teachers, and students. During the Meiji era, the education system was in accordance with the government's Fukokukyohei (富国強兵) policy, where the focus was on national and military stability. The Ministry of Education was established, and the Educational Acts and Royal Command were promulgated. These two forms of legislation had a significant impact on pedagogical philosophy. Although advanced knowledge from the West was required, national moral education was used as the fundamental footprint. The two juvenile literary works displayed the lifestyle of children under this education policy. The problems happening to children reflected through the content of both stories simultaneously existed in the educational and social contexts during that time but they were solved using different resolutions.

Key words

Japanese educational transformation, moral education, juvenile literature,
Arishima Takeo, Shiga Naoya

1. บทนำ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์สภาพการศึกษาของญี่ปุ่นในช่วงปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) และตลอดสมัยไทโช (ค.ศ. 1912-1926) โดยศึกษาจากวรรณกรรมเด็กเรื่อง “องุ่นหนึ่งพวง” 『一房の葡萄』 (ค.ศ. 1920) โดย อะริชิมะ ทะเคโอะ (有島武郎) (ค.ศ. 1878 -1923) และเรื่อง “เซเบกับน้ำเต้า” 『清兵衛と瓢箪』 (ค.ศ. 1913) โดย ชิงะ นะโอะยะ (志賀直哉) (ค.ศ. 1883-1971) วรรณกรรมเด็กทั้งสองเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมในยุคสมัยใหม่ ตามการแบ่งยุคสมัยทางวรรณคดีของญี่ปุ่น วรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นอยู่ในช่วงสมัยเมจิ ไทโช และโชวะราว ค.ศ. 1868-1989 ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดการให้การศึกษา อบรมเยาวชนของญี่ปุ่นในยุคสมัยนั้น ผ่านระบบโรงเรียน ซึ่งในสองเรื่องนี้มีการกำหนดสถานที่แตกต่างกัน คือโรงเรียนประถมของศาสนาคริสต์ในเมืองโยโกฮามา (Yokohama) และโรงเรียนประถมปกติในต่างจังหวัด สันนิษฐานจากภาษาถิ่นที่ปรากฏในเรื่องว่า เป็นจังหวัดฮิโรชิม่า (Hiroshima) มีลักษณะร่วมกันคือ ตัวละครหลักเป็นเด็กผู้ชายชั้นประถม มีงานอดิเรกที่นำไปสู่ปัญหาและมิครุเป็นผู้ยื่นมือเข้ามาแก้ปัญหา

นักประพันธ์ทั้งสองคือ อะริชิมะ ทะเคโอะ และ ชิงะ นะโอะยะ จัดอยู่ในกลุ่มนักประพันธ์สมัยใหม่ (近代文学作家) และรวมกลุ่มกับนักประพันธ์ที่มีอุดมการณ์เดียวกัน ภายใต้ชื่อกลุ่ม ชิระกะบะ (白樺派) ในบรรณพิภพญี่ปุ่นช่วงยุคสมัยใหม่ มีการตั้งกลุ่มนักประพันธ์ขึ้นมากมายตามอุดมการณ์ทางด้านปรัชญาและวรรณศิลป์ ซึ่งเป็นการเลียนแบบชาติตะวันตก กลุ่มวรรณกรรมนี้มีกิจกรรมที่หลากหลายเป็นที่จับตามองในสังคม หนึ่งในกิจกรรมนั้นคือการออกวารสารเพื่อเผยแพร่ผลงานการประพันธ์ของนักประพันธ์ในกลุ่ม กลุ่มชิระกะบะนี้ก็เป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงในยุคสมัยไทโช ประกอบด้วยนักประพันธ์หนุ่มที่มีพื้นฐานครอบครัวฐานะดี ค่อนข้าง

แตกต่างจากสมาชิกกลุ่มวรรณกรรมอื่น ๆ อีกหลายกลุ่มของญี่ปุ่น ประกอบด้วยนักเขียนหลักคือ ชิงะ นะโอะยะ มุเนะโนะ โคจิ สะเนะฮิโร (武者小路実篤 ค.ศ. 1885-1976) อะริชิมะ ทะเคโอะ คิโนะชิตะ ริเก็น (木下利玄 ค.ศ. 1886-1925) สะโตะมิ ตน (里見弴 ค.ศ. 1888-1983) เป็นต้น สมาชิกเหล่านี้ได้รับการศึกษาที่ดีตามฐานะของครอบครัว ในขณะที่กลุ่มวรรณกรรมอื่นเขียนงานแสดงความทุกข์ยากในชีวิตมนุษย์หรือด้านมืดมนของสังคม กลุ่มชิระกะบะ มีผลงานวรรณกรรมแนวอุดมคติ มนุษยนิยม และแนวอัตถิภาวนิยม

วรรณกรรมเด็กทั้งสองเรื่องนี้ได้รับการบรรจุในตำราเรียนวิชาภาษาญี่ปุ่น (国語教科書) เซเบกับน้ำเต้าใช้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมต้นของญี่ปุ่น องุ่นหนึ่งพวง ใช้สำหรับชั้นประถมและมีมัธยมต้นในปัจจุบัน อีกทั้งได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศรวมทั้งภาษาไทย เนื่องจากด้วยเนื้อหาที่มีตัวละครเป็นเด็กและเป็นสังคมที่ใกล้ชิดผู้เรียนมากคือ โรงเรียน ครู เพื่อนและครอบครัว หากแต่การถ่ายทอดสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อ นั้นมีความซับซ้อนและมีความหมายในการวิพากษ์สังคม การศึกษาอบรม สังคม บรรทัดฐาน ท้องถิ่น ในด้านของตัวละครเด็ก มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความหวัง ปัญหา ในด้านของครู มีกรอบแนวคิด ค่านิยม และประสบการณ์ เป็นต้น

บทความนี้แสดงบริบททางด้านการศึกษาในช่วงปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ จนถึงสิ้นยุคสมัยไทโช ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ครอบคลุมการประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้แสดงการใช้ชีวิตของเด็กภายใต้นโยบายการศึกษา ที่มุ่งเน้นการสร้างทรัพยากรบุคคลเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเข้มแข็งทางการทหารให้ประเทศ โดยมีปัจจัยหลักคือการก่อตั้งกระทรวงศึกษาธิการ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา และประกาศพระราชโองการด้านการศึกษา ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปรัชญาการจัดการศึกษา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรจุเรียนศึกษาให้เป็นแนวทางหลัก ทั้งนี้เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยประชาธิปไตยไทโซ (大正デモクラシー) ได้มีปฏิกิริยาต่อต้านต่อแนวทางการศึกษานี้เกิดขึ้น

2. “อุงุ่นหนึ่งพวง” และ “เซเบกับน้ำเต้า”

เรื่องสั้น อุงุ่นหนึ่งพวง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสำหรับเด็กที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนั้นคือ อะโกโตะริ 『赤い鳥』 (นกสีแดง) ประจำเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1920 เป็นหนึ่งในนิยายสำหรับเด็กจำนวน 6 เรื่องที่อะริชิมะเขียน และเป็นเรื่องที่มีชื่อเสียงที่สุด ผู้ประพันธ์ใช้เวลาช่วงสั้น ๆ เขียนนิยายสำหรับเด็ก ระหว่าง ค.ศ. 1920-1922 และรวมเล่มนวนิยายสำหรับเด็กโดยใช้ชื่อว่า อุงุ่นหนึ่งพวง เป็นความตั้งใจของผู้เขียน สำหรับลูก ๆ ทั้ง 3 คนซึ่งสูญเสียผู้เป็นแม่ไป เรื่องอุงุ่นหนึ่งพวง เป็นเรื่องของตัวละครเอกที่ใช้ชื่อว่า “ผม” ได้ระลึกถึงเรื่องราว สมัยเรียนชั้นประถม ที่โรงเรียนมิซซึนาริแห่งหนึ่งในเมืองการค้าใกล้ทะเล “ผม” เล่าว่าตัวเองเป็นเด็กขี้อาย ถึงแม้ว่าจะมีหน้าตาน่ารักน่าเอ็นดู แต่ก็ไม่มีอะไรโดดเด่นเช่นเพื่อนคนอื่น ๆ ในโรงเรียน ความสุขอย่างหนึ่งของผมคือ การวาดภาพ ทุก ๆ วันระหว่างทางกลับจากโรงเรียน ผมจะหยุดดูทิวทัศน์ข้างทางจากตลิ่งตรงท่าเรือ มีเรือสินค้าลำใหญ่ ๆ เรือใบ จอดนิ่งอยู่บนผืนน้ำสีฟ้าคราม เห็นธงนานาชาติโบกสะบัดในท้องฟ้า และจะบันทึกภาพทิวทัศน์ สีสันตระการตาไว้ในสมอง แล้วกลับมาวาดภาพเมื่อถึงบ้าน แต่สีที่มีอยู่ทำให้วาดภาพได้ไม่สวยงามเหมือนที่เห็น ที่โรงเรียนมีเด็กชาวตะวันตกคนหนึ่งมาเรียนเดียวกันชื่อ จิม เขาไม่มีฝีมือในการวาดภาพ แต่เขาใช้สีของต่างประเทศที่มีคุณภาพดีและสีสดใส “ผม” ไม่สามารถเข้าใจให้ลืมนึกของจิมได้ วันหนึ่งตอนเที่ยง “ผม” อยู่ในชั้นเรียนคนเดียว จึงไปหยิบสีแดง และสีครามสองแท่งจากโต๊ะของจิม “ผม” ถูกจับได้ และถูกเพื่อน ๆ ตราหน้าว่าทำความผิด ถูกพาไปหาครู ซึ่งเป็นหญิงสาวชาวตะวันตก “ผม” เสียใจได้แต่ร้องไห้

สำนึกในการทำความผิดของตน เมื่อครูเห็นดังนั้นจึงให้พักเงียบ ๆ คนเดียว ตัดอุงุ่นสีม่วงหนึ่งพวงจากเถาอุงุ่นที่เลื้อยขึ้นมาริมหน้าต่างห้องพักครู เพื่อให้กินลอบใจและย่ำว่าวันรุ่งขึ้นไม่ว่าอย่างไร ขอให้มาเรียนตามปกติ “ผม” ไม่อยากไปโรงเรียนในวันรุ่งขึ้น แต่ได้รับปากกับครูคนที่ชอบที่สุดไว้แล้ว จึงจำใจต้องไป “ผม” คิดว่าเพื่อน ๆ คงรังเกียจและล้อเลียนต่าง ๆ นานา แต่เมื่อมาถึงโรงเรียนจิมเข้ามาทักทาย จูงมือพาไปที่ห้องพักครู ครูชมว่าจิมเป็นเด็กดี เข้าใจสิ่งที่ครูพูด และขอให้ทั้งสองเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน ครูตัดอุงุ่นมาอีกหนึ่งพวง แบ่งเป็นสองส่วนให้ทั้งสองคน แม้เวลาจะผ่านไปนานมากแล้ว แต่ “ผม” ยังไม่ลืมอุงุ่นสีม่วงที่ขึ้นวนลงตาม บนมือสีขาวยาวหिनอ่อนของครู ที่ยื่นมาให้

เรื่อง เซเบกับน้ำเต้า เป็นเรื่องสั้นที่เขียนโดย ชิงะ นะโอะยะ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ โยะมิอุริ 『読売新聞』 ประจำวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1913 เซเบเป็นเด็กประถมอายุ 12 ปี เรียนในโรงเรียนต่างจังหวัด ในเมื่อนั้นผู้คนชอบสะสมน้ำเต้า เซเบก็สนใจและหลงใหล น้ำเต้า ซึ่งค่อนข้างแปลกสำหรับเด็กที่มีอายุเท่าเขา เซเบจะไม่สะสมน้ำเต้าแบบที่ผู้ใหญ่ทำ คือซื้อของที่มีราคาแพง เขาจะซื้อน้ำเต้าธรรมดา ๆ มา แต่จะตั้งใจดูแลทะนุถนอม ตัดจุก ล้าง แขนเหล้า ทำให้แห้ง ขัดน้ำเต้าจนเป็นมัน แล้วแขวนประดับไว้ วันหนึ่งเขาถูกใจน้ำเต้าลูกหนึ่งจึงซื้อมาในราคาเพียง 10 เซน ดูแลอย่างดียิ่ง เอาแขวนไว้ที่เอวนำไปโรงเรียนด้วย ด้วยความรักและหลงใหลน้ำเต้า เขาจึงขัดมันได้โตะในระหว่างเรียน ทำให้ครูประจำชั้นผู้ชาย ซึ่งกำลังสอนจริยธรรม โกรธจัดกล่าวว่าเขาเป็นเด็กสิ้นอนาคต แล้วฉวยน้ำเต้า นำไปให้ภารโรงในภายหลัง เย็นวันนั้นครูไปพบพ่อแม่เซเบที่บ้าน เล่าว่าการกระทำของเขาไม่เหมาะสม แต่ตอนนั้นพ่อแม่ไม่อยู่ เซเบตกใจกลัวจนตัวสั่น ส่วนแม่ก็เอาแต่ร้องไห้เมื่อพ่อซึ่งไม่พอใจการที่เซเบหมกมุ่นแต่เรื่องน้ำเต้าและเห็นว่าทำงานอดิเรกที่ไม่เหมาะสมอยู่แล้ว กลับมารู้เรื่องเข้า จึงตีเซเบไม่ยั้ง แล้วคว้าค้อนทุบน้ำเต้าที่แขวนอยู่ใน

ห้องจนหมด ไม่มีใครรู้เลยว่า ภารโรงได้ขายน้ำเต้าให้ร้านขายของเก่า ซึ่งรู้ค่าของน้ำเต้า หลังการต่อรองจึงรับซื้อในราคา 50 เยน เป็นมูลค่า 4 เท่าของเงินเดือน แต่เขาก็ไม่อาจจินตนาการได้เลยว่าภายหลังร้านขายของเก่าได้ขายให้เศรษฐีท้องถิ่น ไปในราคา 600 เยน เมื่อน้ำเต้าของเซเบถูกทำลายหมด เขาก็หันไปสนใจการวาดภาพ ซึ่งอีกไม่นานพ่อก็คงจะเริ่มดูค่าเรื่องนี้

2.1 องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม

ตัวละครเอก

“ผม” ในเรื่อง องุ่นหนึ่งพวง เป็นเด็กชั้นประถม ขี้อาย ไม่สดใสร่าเริงและไม่กล้าแสดงออก แต่มีคนที่ชอบที่สุดคือครูประจำชั้นผู้หญิง ซึ่งเป็นชาวตะวันตก ในเรื่องไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว แต่กล่าวไว้ว่า ไม่กล้าขอให้ผู้ปกครองซื้อสตี ๆ ให้ อันที่จริง “ผม” น่าจะมีฐานะดี เนื่องจากเรียนในโรงเรียนสำหรับชาวต่างชาติได้ และในเมืองที่อาศัยอยู่ก็เป็นเมืองท่า มีอาคารสำนักงานแบบตะวันตกมากมาย “ผม” มีงานอดิเรกที่รักคือการวาดภาพ “ผม” โชคดีที่มีครูที่เข้าใจ ช่วยแก้ปัญหาความผิดที่เขากระทำ โดยให้ทางออกที่อบอุ่นและน่าประทับใจ

เซเบ ในเรื่อง เซเบกับน้ำเต้า เป็นเด็กชั้นประถมเช่นกัน ครอบครัวของเซเบ ฐานะไม่ค่อยดีนัก พ่อเป็นช่าง เมืองที่เขาอยู่เป็นเมืองเล็ก ๆ ในต่างจังหวัดตามที่บรรยายไว้ในเรื่อง ผู้คนพูดภาษาถิ่น เซเบเป็นเด็กที่ไม่สูงส่งกับเพื่อน เขาทุ่มเทเวลาทั้งหมดให้กับการดูแลน้ำเต้า ซึ่งเขาก็มีวิธีประเมินค่าน้ำเต้า แตกต่างจากรสนิยมและกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่กำหนดขึ้น ผู้เขียนแสดงให้เห็นการต่อต้านแบบเงียบ ๆ ของเซเบ ต่อการประเมินค่าแบบที่ถูกกำหนดแล้ว

ในตอนที่แขกของพ่อมาที่บ้าน แล้วกล่าวชื่นชม น้ำเต้าของบะคิน นักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงในขณะนั้น และน้ำเต้าที่บะคินสะสมก็ได้รับความสนใจมากเช่นกัน เมื่อมีการนำน้ำเต้านั้นมาแสดงในเมืองที่พวกเขาอยู่ แขกและพ่อจึงสนทนากันเรื่องนี้ด้วย

こんな話を聞きながら清兵衛は心で笑っていた。馬琴の瓢というのはその時の評判な物ではあったが、彼はちよつと見ると、——馬琴という人間も何者だか知らなかったし—— すぐ下らない物だと思つてその場を去ってしまった。

「あの瓢はわたしには面白いなかつた。かさ張つとるだけじゃ」彼はこう口を入れた。それを聴くと彼の父は目を丸くして怒つた。

「何じゃ、わかりもせん癖して、黙つとれ！」清兵衛は黙つてしまつた。

(『清兵衛と瓢箪』 p. 272)

พอได้ยืมการสนทนาเช่นนี้ เซเบรู้สึก
เข้าใจน้ำเต้าของบะคินในตอนนั้นเป็น
ที่กล่าวขวัญกันก็จริงแต่เมื่อมาคิด ๆ ดู
แล้วเขาไม่รู้จักบะคิน และไม่คิดว่าน้ำ
เต้านั้นน่าสนใจแต่อย่างใด เขาพูดขึ้น
ตอนลุกเดินออกไปว่า

“ผมไม่เห็นว่ามันน่าสนใจเลย มัน
ก็แค่ใหญ่”เมื่อพ่อได้ยินดังนั้นก็ถลึงตา
ด้วยความโกรธ “ว่าโนะแกจะปู้
อะไร หุบปากเสีย” เซเบจึงเงียบ

ความสัมพันธ์ของเซเบและครอบครัวคงเป็นแบบในสมัยนั้น คือต้องเชื่อฟังผู้ปกครองเท่านั้น แต่เซเบก็มีโลกใบเล็กที่เขาสามารถหาความสุขได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสะสมน้ำเต้า หรือวาดภาพ เซเบมีวิธีการทำงานด้วยใจรัก และใส่ใจทุ่มเทให้กับงานเป็นอย่างยิ่ง เป็นการทำงานที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาน้ำเต้าของเขา เมื่อได้มาแทบไม่มีราคาค่างวด แต่ด้วยกระบวนการจัดการของเขา กลับมีราคาสูงขึ้นมาก

บทบรรยายวิธีการดูแลน้ำเต้าของเซเบ

これほど残りようだったから、彼は町を歩いていれば骨董屋でも八百屋でも荒物屋でも駄菓子屋でもまた専門にそれを売る家でも、凡そ瓢箪を下げた店といえは必ずその前に立って凝つと見た。

清兵衛は十二歳でまだ小学校に通っている。彼は学校から帰ってくると他の子供とも遊ばずに、一人よく町へ瓢箪を見に出かけた。そして、夜は茶の間の隅に胡坐をかいて瓢箪の手入れをしていた。手入れが済むと酒を入れて、手拭で巻いて、罐にしまって、それごと炬燵へ入れて、そして寝た。翌朝は起きるとすぐ彼は罐を開けてみる。瓢箪の肌はすっかり汗をかいている。彼は厭わずにそれを眺めた。それから丁寧に糸をかけて陽のあたる軒へ下げ、そして学校へ出かけて行った。

(『清兵衛と瓢箪』 pp. 272)

ด้วยใจรักและผูกพันกับน้ำเต้านี้เอง เมื่อไรที่เซเบเดินเข้าไปในเมือง ถ้าเห็นร้านค้าใดที่แขวนน้ำเต้าไว้ไม่ว่าจะเป็นร้านขายของเก่า ร้านขายผัก ร้านขายเครื่องครัว ร้านขายขนม หรือร้านขายน้ำเต้าโดยเฉพาะ เขาต้องหยุดยืนจ้องมองอยู่ที่ร้านนั้น

เซเบเป็นเด็กประถม อายุ 12 ปี เมื่อกลับจากโรงเรียนเขาจะออกจากบ้านไปคนเดียว เพื่อไปดูน้ำเต้าในเมือง ไม่ออกไปเล่นเหมือนเด็กคนอื่น ๆ และพอตกค่ำเขาจะนั่งขัดสมาธิที่มุมห้องนั่งเล่น เพื่อขัดน้ำเต้าของเขา เมื่อขัดน้ำเต้าแล้ว เขาจะรินเหล้าแช่ลงในนั้น ใช้ผ้าห่อเก็บไว้ ในถังเหล็กแล้วเอาไปใส่ในโคะทตสึ จากนั้นจึงเข้านอน เมื่อตื่นนอนในวันรุ่งขึ้น เขาจะไปที่ถังเหล็ก

ก่อนทำสิ่งอื่นใด ที่ผิวของน้ำเต้าจะมีน้ำไหลเอี่ยม เขาจึงมองอย่างไม่มีรู้สึกถึงเกียจ แล้วจึงบรรจงร้อยเชือกเข้าที่น้ำเต้า นำไปแขวนตากแดดที่ชายคา แล้วจึงไปโรงเรียน ”

เมื่อน้ำเต้าของเซเบถูกพ่อบุชทั้งหมด จากการฟ้องของครู เซเบก็หาทางออกให้กับตัวเองด้วยงานอดิเรกใหม่ดังที่ได้บรรยายไว้ในตอนจบของเรื่องว่า

清兵衛は今、絵を描くことに熱中している。これが出来た時に彼にはもう教員を恨む心も、十あまりの愛瓢を玄能で破ってしまった父を恨む心もなくなっていた。

しかし彼の父はもうそろそろ彼の絵を描くことにも叱言を言い出して来た。

(『清兵衛と瓢箪』 pp. 273-274)

ตอนนี้เซเบกำลังหลงใหลการวาดภาพ ในตอนที่เกิดเรื่องราวต่าง ๆ นี้ เขาไม่รู้สึกเกลียดชังครูหรือพ่อผู้ซึ่งทุบน้ำเต้าลึบกว่าลูกของเขาด้วยค้อนเลย แต่คงอีกไม่นาน ที่พ่อของเขาจะเริ่มดูตำราเรื่องการวาดภาพของเซเบ

บทบรรยายในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และครูที่ไม่ได้ส่งเสริมอิสระทางความคิดให้กับเด็ก

ครู

ครูในเรื่อง หนึ่งนาง เป็นหญิงสาวชาวตะวันตก ทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้นของ “ผม” ด้วย ครูมีรูปลักษณ์ที่งดงาม และยังมีจิตใจอ่อนโยนเข้าใจจิตใจของเด็ก มีวิธีแก้ปัญหาด้วยความละมุนละม่อม และเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ครูจึงเป็นที่ประทับใจของ “ผม” แม้เวลาผ่านไป ตัวอย่างบทบรรยายที่แสดงถึงวิธีการแก้ปัญหาของครูในเรื่องนี้ได้แก่

ตอนที่ครูทราบแล้วว่า “ผม” ขโมยสีของจิม จาก
การพากันมาฟ้องของเด็กเพื่อนร่วมชั้น มีการบรรยาย
ความรู้สึกของครูและผมไว้ว่า

先生は少し曇った顔付きをして真面目
にみんなの顔や、半分泣きかかっている
僕の顔を見くらべていただきましたが、僕に「それは本当ですか。」と聞
かれました。本当なんだけれども、
僕がそんないやな奴だということを
どうしても僕の好きな先生に知られ
るのがつらかったのです。だから僕
は答える代りに本当に泣き出してし
ました。

(『一房の葡萄』 ตอนที่ 2)

ครูมีสีหน้าหม่นหมองลงเล็กน้อย
มองหน้าทุก ๆ คนอย่างจริงจัง แล้ว
มองหน้าผมซึ่งกำลังจะร้องไห้อยู่แล้ว
ครูถามผมว่า “เป็นเรื่องจริงใช่ไหมจ๊ะ” นั่น
เป็นความจริง แต่ผมรู้สึกเจ็บปวดเหลือ
เกินที่ครูที่ผมรักรับรู้ที่ผมเป็นคนแบบ
นั้น ดังนั้นแทนที่จะตอบเป็นคำพูดออกไป
ผมร้องไห้โฮออกมา

เมื่ออยู่กันลำพังครูโอบไหล่ผมไว้แล้วถามว่า 「あ
なたは自分のしたことをいやなことだったと思っ
ていますか。」 “เธอคิดว่าสิ่งที่ทำลงไปเป็นเรื่องไม่ดี
หรือเปล่า” เป็นวิธีอบรมเด็กที่กระทำผิดลงไปอย่างละมุน
ละม่อม แต่ก่อให้เกิดผลสำเร็จที่ดีคือ เด็กรู้สึกผิดมาก
แม้ครูไม่ได้ใช้คำพูดหรือการกระทำรุนแรงใด ๆ

บทบรรยายตอนครูลอบใจ “ผม” ว่า ถึงแม้จะ
ทำผิดลงไป ก็ขอให้กลับมาใช้ชีวิตประจำวันให้เป็นปกติ
ครูมีวิธีให้กำลังใจดังนี้

そんなに悲しい顔をしなくてもよろし
い。もうみんなは帰ってしまいました
から、あなたはお帰りなさい。そして
明日はどんなことがあっても学校に
来なければいけませんよ。あなたの
顔を見ないと私は悲しく思いますよ。
屹度ですよ。

(『一房の葡萄』 ตอนที่ 3)

อย่าทำหน้าเศร้าไปเลยจ๊ะ ทุกคนกลับ
ไปหมดแล้ว เธอก็กลับบ้านได้แล้วจ๊ะ
พรุ่งนี้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ครูขอให้
เธอมาโรงเรียนให้ได้นะจ๊ะ ถ้าครูไม่ได้
เห็นหน้าเธอ ครูจะเสียใจ มาให้ได้นะจ๊ะ

ครูในเรื่อง เซเบกับน้ำเต้า เป็นผู้ชายที่มาจากเมือง
ใหญ่ และคุณครูสนิมของชาวบ้านในเมืองนี้ เขามอง
ว่าการสะสมน้ำเต้าเป็นเรื่องไร้สาระของคนบ้านนอก
จะเห็นได้ว่า ครูชอบไปฟังการขับลำนำ ของนักร้องที่มี
ชื่อเสียง ที่เวียนมาในเมืองนี้ ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยมีใครนิยมไป
ฟังกันนัก ครูเป็นคนใซอารมณ์เป็นที่ตั้ง และมีวิธีทำโทษ
แบบโบราณ คือครูมีอำนาจสิทธิ์ขาดที่สุด บทบาทของครู
ในเรื่องนี้ แสดงให้เห็นอำนาจของรัฐจากส่วนกลาง ที่ใช้
ควบคุมคนในชนบท (โยะชิทกะ ทะโร. 2549: 45-47)
และแสดงออกในด้านการศึกษา ในสมัยนั้นประเทศญี่ปุ่น
มีการสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นมา ครูจึงอยู่ในฐานะที่ได้
รับการยกย่องในสังคม ประกอบกับ มีการเน้นการศึกษา
จริยธรรม (ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อ จริยศึกษา
ในญี่ปุ่น) เพื่อควบคุมทิศทางการคิดและการปฏิบัติของ
เยาวชนในสังคม ซึ่งมีความเชื่อว่าจะมีส่วนในการพัฒนา
ประเทศให้เข้มแข็ง ทัดเทียมชาติตะวันตก ครูในเรื่องนี้
เป็นตัวละครที่ผู้เขียน แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนในการ
เสียดสีการศึกษาของญี่ปุ่นในสมัยนั้น

มีการบรรยายเกี่ยวกับครูไว้ว่า

他所から来ている教員にはこの土地の人間が瓢箪などに興味を持つことが全体気に食わなかったのである。この教員は武士道を言うことの好きな男で、雲右衛門が来れば、いつもは通りぬけるさえ恐れている新地の芝居小屋に四日の興行を三日聴きに行くくらいだから、生徒が運動場でそれを喰うことにはそれほど怒らなかったが、清兵衛の瓢箪では声を震わして怒ったのである。「とうてい将来見込のある人間ではない」こんなことまで言った。そしてそのたんせいを凝らした瓢箪はその場で取り上げられてしまった。清兵衛は泣けもしなかった。

(『清兵衛と瓢箪』 p. 273)

ครูผู้มาจากต่างถิ่น ไม่เคยรู้สึกชื่นชมความสนใจสะสมน้ำเต้าของคนในเมืองนี้ ครูผู้นี้เป็นชายที่ชอบบวญชีโด ถ้าคุโมะเอะมมมาที่นี่ 4 วัน เขาจะไปนั่งฟัง 3 วัน ที่โรงละครใหม่ที่ตั้งอยู่บนถนนที่เก่าแล้ว แม้แค่จะเดินผ่าน ถ้ามีนักเรียนร้องเพลงนั้นที่สนามของโรงเรียน เขาก็ยังไม่ค่อยโกรธเท่าไร แต่พอเป็นน้ำเต้าของเซเบคุโรจนเสียกลิ่น “เธอนี้ช่างเป็นเด็กที่สันดานคาดเดายิ่งจริงๆ” ครูพูดขนาดนี้ และแล้วน้ำเต้าที่เซเบคุโรประคบประหงมก็ถูกพรากไป เขาไม่ได้ร้องไห้ออกมาสักนิด

โรงเรียน

โรงเรียนในเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้ต่างกัน โรงเรียนที่สอนแบบตะวันตกโดยคณะมิชชันนารี ในเรื่องอุ้งนึ่งหนึ่งพวง แสดงให้เห็นวิธีการปฏิบัติต่อเด็ก และกฎระเบียบอื่น ๆ ตามมารยาทสังคม ดังที่เขียนบรรยายไว้ เรื่องการเคาะประตูก่อนเข้าห้อง การเคารพซึ่งกันและกัน การสำนึกผิด และการให้อภัย

มีบทบรรยายเกี่ยวกับโรงเรียนและเมืองในเรื่องสั้นไว้ดังนี้

僕は小さい時に絵を描くことが好きでした。僕の通っていた学校は横浜の山の手という所でしたが、そこいらは西洋人ばかり住んでいる町で、僕の学校も教師は西洋人ばかりでした。そしてその学校の行きかえりにはいつでもホテルや西洋人の会社などがならんでいる海岸の通りを通るのでした
(『一房の葡萄』 ตอนที่1)

ตอนผมเป็นเด็ก ผมชอบการวาดรูป ผมเรียนที่โรงเรียนในโยโกฮาม่า แถบที่เรียกว่า ยะมะโนะเตะ เมืองนี้มีแต่ชาวต่างประเทศอาศัยอยู่ ที่โรงเรียนของผมก็มีแต่ครูชาวต่างชาติ เวลาผมไปและกลับจากโรงเรียนจะต้องผ่านถนนเลียบชายฝั่งที่มีโรงแรมและบริษัทของชาวต่างชาติเรียงรายอยู่

โรงเรียนในเรื่อง เซเบกับน้ำเต้า ไม่ได้มีการบรรยายชัดเจนนักเรื่องบรรยากาศการเรียนการสอน แต่เป็นโรงเรียนประถมในต่างจังหวัด และมีการสอนจริยศึกษาที่เข้มงวด ดังที่ผู้เขียนได้บรรยายว่า “และเนื่องจากในช่วงโม่งจริยธรรมด้วย ครูจึงโกรธจัด” เพราะเซเบแอบขุดน้ำเต้าได้โต๊ะ ครูมองว่าเขาทำทลาย ไม่ให้ความเคารพวิชานี้ด้วย

งานอดิเรก

ตัวละครเอกทั้งสองเรื่องมีงานอดิเรก ที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น แต่ในเรื่องอุ้งนึ่งหนึ่งพวงนั้นคลี่คลายไปในทางที่ดี ส่วนในเรื่องเซเบกับน้ำเต้า การที่ผู้เขียนจบลงที่น้ำเต้าลูกที่ทำให้เกิดปัญหา กลับมีราคาสูงลิบลัว โดยที่ตัวละครในเรื่องไม่มีใครรู้เลย เป็นการเสียดสีความรู้ความเข้าใจเรื่องน้ำเต้า ที่เป็นที่นิยมสะสมกันทั่วเมืองนี้ นอกจากนี้ยังมีการพูดถึง น้ำเต้าของบะชิน นักเขียนเอก ที่ผู้คนกล่าว

ขวัญถึงว่ามีลักษณะงดงาม แต่เซเบกลับคิดว่า เป็นเพียง น้ำเต้าที่มีขนาดใหญ่โตเท่านั้น

มีการสะสมน้ำเต้ากันในประเทศญี่ปุ่น จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบว่าคนในสมัยก่อนเก็บเมล็ดธัญพืชไว้ในน้ำเต้า เมื่อใส่ไว้นานจนต้นอ่อนงอกถือว่าเป็นเรื่องดี จะนำความสุข ความเจริญรุ่งเรืองมาให้ น้ำเต้าเป็นของมงคลและสามารถนำโชค สามารถจัดสิ่งชั่วร้ายได้ จึงใช้เป็นเครื่องรางด้วย ชาวญี่ปุ่นจะห้อยน้ำเต้าไว้ที่ประตูทางเข้าบ้านเพื่อปกป้องคุ้มครองบ้าน มีน้ำเต้าในตำนานของจีนที่ช่วยคนไต้หวันน้ำท่วมโลกด้วย น้ำเต้าปรากฏในบันทึกประวัติศาสตร์เล่มแรกของญี่ปุ่น 『日本書紀』 (ค.ศ. 720) ในตอนที่กล่าวถึงการสร้างเขื่อนมะมุตะโนะทสึทสึมิ (茨田堤) ตามแนวแม่น้ำโยะโตะ (淀川) ในสมัยจักรพรรดินินโตะซุ (仁徳天皇) แสดงให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นมีความผูกพันกับน้ำเต้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องการแสดงความหลงใหลการสะสมน้ำเต้าของผู้คนในต่างจังหวัด ในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังใช้นโยบายปฏิรูปประเทศอย่างจริงจัง และอยู่ในภาวะสงครามญี่ปุ่น-จีน (ค.ศ. 1894-1895) และญี่ปุ่น-รัสเซีย (ค.ศ. 1904-1905)

วิกฤตและการแก้ไข

ปัญหาของ “ผม” ในเรื่ององุ่นหนึ่งพวง คือ การขโมยสี 2 แท่งของเพื่อน เพราะอยากได้สีที่สวยจนระบายน้ำทะเล และเรือ ได้เหมือนกับที่เห็นจากทีวีทัศน์ ในที่สุดครูต้องเข้ามาช่วยแก้ปัญหา การแก้ปัญหาของครูเป็นไปอย่างเข้าใจเด็ก ๆ เมื่อเด็กเข้าใจเองแล้วว่าผิด ก็ไม่มีการลงโทษอื่น ๆ แต่ขอให้พยายามกลับเข้ามาในสังคมให้ได้ ส่วนจิม ผู้เสียหาย ครูชมเชยที่เขาเป็นคนที่เข้าใจการให้อภัย

ในตอนสุดท้ายที่ “ผม” และจิมเข้าห้องมาด้วยกัน บรรยายไว้ดังนี้

二人の足音を聞きつけてか、先生はジムのノックしない前に、戸を開けて下さいました。二人は部屋の中に這入りました。

「ジム、あなたはいい子、よく私の言ったことがわかってくれましたね。ジムはもうあなたからあやまって貰わなくてもいいと言っています。二人は今からいいお友達になればそれでいいんです。二人とも上手に握手をなさい。」と先生はにこにこしながら僕達を向い合せました。僕はでもあんまり勝手過ぎるようでもじもじしていますと、ジムはいそいそとぶら下げている僕の手を引張り出して堅く握ってくれました。僕はもうなんといつてこの嬉しさを表せばいいのか分らないで、唯恥しく笑う外ありませんでした。ジムも気持ちよさそうに、笑顔をしていました。

(『一房の葡萄』 ตอนที่ 3)

ครูคงได้ยินเสียงฝีเท้าของพวกเรา จึงเปิดประตูก่อนที่จิมจะเคาะ เราทั้งคู่จึงเดินเข้าไปในห้อง ครูจับเราสองคนหันหน้าเข้าหากัน แล้วพูดอย่างยิ้มแย้มว่า “จิม เธอเป็นเด็กดี เข้าใจสิ่งที่ครูบอกได้เป็นอย่างดี จิมบอกว่าเธอไม่ต้องขอโทษเขาก็ได้จ้ะ จากนั้นไปขอให้ทั้งสองคนเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันนะจ๊ะ เอาจับมือกันเสียสิ”

ขณะที่ผมลังเลเพราะไม่ทันตั้งตัวกับเรื่องนี้อยู่นั้น จิมก็คว้ามือผมซึ่งห้อยอยู่ข้างลำตัวขึ้นมาจับอย่างจริงจัง ผมไม่รู้จักแสดงความรู้สึกดีใจอย่างที่สุดนี้เช่นไรดี ทำได้แต่เพียงยิ้มอย่างเขินอายเท่านั้น จิมก็ยิ้มอย่างมีความสุข

ปัญหาของเซเบคือ การนำน้ำเต้าที่รัก ไปซัดในชั้นเรียน ครูเป็นคนตัดสินความผิดนี้โดยการลงโทษริบน้ำเต้า และพ่อก็ตัดสินโดยการทำลายน้ำเต้าที่เซเบสะสมจนหมด โดยไม่มีการซักถามความคิดเห็นและความรู้สึกใด ๆ จากเซเบ เขาเป็นเด็กที่ไม่มีทางสู้กับการตัดสินโดยผู้ใหญ่เลย และยังถูกครูดราหน้าว่าเป็นเด็กที่ไม่มีอนาคต แต่เซเบหาทางออกให้กับตนเองได้ คือการหาสิ่งที่ชอบใหม่ คือการวาดภาพ ซึ่งอีกไม่นานพ่อก็คงจะมาคุด่าเรื่องนี้อีก

เรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้มีวิธีการแก้ปัญหาต่างกัน ความผิดของการซัดน้ำเต้าในชั้นเรียนอาจจะไม่รุนแรงเท่ากับการขโมยสีของเพื่อน แต่เมื่อครู หรือผู้ใหญ่ทั้งสองเรื่องนี้ต่างกัน จึงให้ผลลัพธ์ที่ต่างกัน อาจจะเปรียบเทียบการให้การศึกษาชั้นประถมในโรงเรียนแบบคริสต์ ซึ่งตามประวัติของ อะริซิมะ ผู้เขียนก็ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนมิชชันนารี ในโยโกฮามา สมัยเป็นเด็ก โรงเรียนในวรรณกรรมเรื่องนี้ให้การศึกษาและอบรมเด็ก ๆ ด้วยความเข้าใจและส่งเสริมด้านดีของเด็ก กับโรงเรียนประถมแบบปกติของญี่ปุ่นที่เข้มงวดกับเด็ก ที่เน้นการรักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เพื่อให้มีแนวคิดไปในทางเดียวกัน และครูมีอำนาจเด็ดขาด เป็นต้น

2.2 ประเด็นด้านการศึกษาในวรรณกรรม

อุ้งหนึ่งพวง

เรื่องอุ้งหนึ่งพวงนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่อง เซเบกับน้ำเต้าแล้วจะเห็นว่าเรื่องคลี่คลายลงด้วยดี หากแต่ความเข้มข้นนั้นคงน้อยกว่า หากกล่าวถึงประเด็นของการศึกษา เห็นได้ชัดว่า การศึกษาในโรงเรียนที่มีการให้การศึกษาอบรมตามแบบตะวันตก มีครูเป็นชาวต่างประเทศ มีความเข้าใจเรื่องจิตวิทยาเด็ก อะริซิมะ ทะเคะโอะ ผู้เขียนเป็นคริสตศาสนิกชน เกิดปลายสมัยเมจิ และมีชีวิตอยู่ในสมัยไทโช ในครอบครัวที่มั่งคั่งในกรุงโตเกียว สมัยเป็นนักเรียนชั้นประถม เคยย้ายตามพ่อซึ่งเป็นข้าราชการกระทรวงการคลัง ไปทำงานที่สำนักงาน

สรรพากร ที่โยโกฮามา อะริซิมะจึงได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนมิชชันนารี โยะโกะฮะมะเอะวะกักโค (横浜英和学校) ปัจจุบันคือโยะโกะฮะมะเอะวะกักคิน (現横浜英和学院) จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่ประเทศญี่ปุ่นกำลังมีการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นแบบตะวันตก แต่ยังเคร่งครัดในการเรียนการสอนจริยธรรม และครูมีอำนาจที่สุดในชั้นเรียน แต่บรรยากาศการศึกษาอบรมในโรงเรียนของ “ผม” ในเรื่องอุ้งหนึ่งพวงกลับแตกต่างโดยสิ้นเชิง หากพิจารณาความถูกต้องในแง่ของจริยธรรมที่เคร่งครัดกันในการอบรมเยาวชนแล้ว “ผม” คงจะต้องถูกลงโทษ แต่วิธีการของโรงเรียนมิชชันนารี ไม่ทำเช่นนั้น

เซเบกับน้ำเต้า

เรื่องเซเบกับน้ำเต้านี้ เขียนเสียดสีสังคมโดยเฉพาะเรื่องการศึกษาอย่างชัดเจน เรื่องราวเกิดขึ้นในปลายสมัยเมจิต่อกับสมัยไทโช ซึ่งได้กล่าวแล้วเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา และการกำหนดให้มีการเรียนการสอนจริยศึกษาตั้งแต่ชั้นประถม มีโรงเรียนฝึกหัดครูให้เป็นผู้เคร่งครัดต่อระเบียบวินัย และอบรมกลมเกลียวเด็กให้เชื่อฟังสิ่งที่ผู้ใหญ่และรัฐบาลกำหนด มีการฝึกฝนควบคุมตนเอง ตัวละครครูในเรื่องนี้ เป็นผู้มีอำนาจเหนือประชาชนในท้องถิ่น เขายังแสดงออกถึงการเหยียดหยาม การสะสมน้ำเต้าซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เขาเลื่อมใสลัทธิบูชิโดซึ่งคือลัทธิรับชนชั้นนำในอดีตเป็นตัวแทนของคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์จงรักภักดี เสียสละและเกียรตินิยม ซึ่งเป็นคุณธรรมตามแนวคิดขงจื้อ ที่เคยนำมาใช้ควบคุมการศึกษาในสมัยโทกูงาวะ ครูเป็นผู้ที่ถูกหล่อหลอมจากส่วนกลาง และแปลกแยกขัดแย้งกับท้องถิ่นมาก เช่นเดียวกับในสังคมสมัยนั้น ที่จะได้กล่าวต่อไปในหัวข้อการปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ ที่ผู้คนในชนบทต่อต้านการศึกษา รู้สึกว่าถูกบังคับเพราะไม่คิดว่าจำเป็นในการดำรงชีวิตเท่าใดนัก อีกประเด็นหนึ่งคือช่องว่างระหว่างสังคมเมืองและชนบทในสมัยไทโช ดังที่จะกล่าวในหัวข้อบริบททางสังคมต่อไป

การที่ผู้เขียนเขียนให้เซเบแอบซัดน้ำเต้าได้โต๊ะ “และเนื่องจากในชั่วโมงจริยธรรมด้วย ครูจึงโกรธจัด” แสดงให้เห็นว่าต้องการชี้ว่าเด็กที่ทำทนายอำนาจรัฐซึ่งมีตัวแทนเป็นครู โดยเห็นว่าจริยศึกษาที่รัฐบาลกำลัง กวดขันให้เรียนนี้ เด็กไม่มีความเข้าใจและไม่ได้ซาบซึ้งเลย

เซเบ เป็นตัวละครที่มีค่านิยมของตัวเอง ไม่ทำตามที่สังคมกำหนด ความนิยมน้ำเต้าบะคิน สะท้อนให้เห็นสิ่งที่ผู้ใหญ่นิยม แต่เซเบไม่สนใจ เขาบอกว่ามันก็แคใหญ่ เป็นการทนายค่านิยมของคนในสังคม เขากล้าพูดออกมาตรง ๆ ทั้ง ๆ ที่ยังเป็นเด็กอายุแค่สิบสองสิบสาม การเขียนเช่นนี้เป็นการเสียดสีสังคม การสะสมของผู้ใหญ่ บางครั้งวิธีการประเมินค่าก็น่าสงสัย แต่ทุกคนกลับยอมรับ โดยไม่คิดโต้แย้งใด ๆ อย่างเช่นพ่อและแขกผู้มาเยือน ไม่มีความเข้าใจศิลปะเพียงแต่ชื่นชมตามการประเมินค่าของสังคม นี่เป็นวิธีคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคม เซเบซึ่งเป็นเด็กประถม ไม่สนใจเกณฑ์การตัดสินความงามแบบนี้ เขามีวิธีการประเมินค่าที่เขา กำหนดขึ้นเอง แต่เซเบยอมสยบให้แก่อำนาจของผู้ใหญ่ เพราะเขารู้วิธีการเอาตัวรอดจากอันตราย ในสมัยนั้นครูคืออำนาจเด็ดขาด พ่อแม่ก็ยอมเชื่อฟังครู ในนิยายเรื่องนี้ครูใช้อำนาจเต็มที่ การหาทางออกใหม่ของเขา โดยที่ไม่คร่ำครวญกับการสูญเสียสิ่งที่ตนรัก สามารถพบทางออกที่เฟลิดเฟลินได้ใหม่ คือการวาดภาพ กล่าวได้ว่าเป็นการมองโลกแบบลัทธิอุดมคติ (理想主義) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของกลุ่มวรรณกรรม ชิระคะบะ ซึ่งชิงะ นะโอะยะ ผู้ประพันธ์เซเบกับน้ำเต้าสังกัดอยู่ ภายหลังน้ำเต้านั้นได้รับการประเมินค่าสูงมาก การที่ผู้เขียนนำเสนอโดยไม่ให้ทั้งเซเบและคนรอบข้างไม่อาจรู้เรื่องนี้เพราะต้องการสื่อให้เห็นการปิดกั้นโดยรัฐบาล การควบคุมต่าง ๆ ที่รัฐบาลกำหนด เสียดสีให้เห็นว่า ในสังคมที่ตัดสินผู้คนและหลายสิ่งด้วยเกณฑ์ที่ฝ่ายตนกำหนดโดยที่ไม่อาจรู้เลยว่าได้ทำไปนั้นเป็นการตัดสินใจที่ผิด และยังคงยึดมั่นในความคิดของตนเองว่าถูกต้องเสมอ ไม่คิดจะเปลี่ยนแปลงตลอดไปเช่นเดียว

กับการบังคับเด็กและเยาวชนโดยผ่านทางหลักสูตร กระบวนการของการเรียนการสอน เป็นต้น ที่ต้องการควบคุมความประพฤติ เพื่อหล่อหลอมคนให้รับใช้ชาติ ในอนาคต

3. บริบทด้านการศึกษา

ดังได้กล่าวแล้วในช่วงต้นว่า งานวิจัยนี้ศึกษาบริบทด้านการศึกษาของญี่ปุ่นในขอบเขตของช่วงการปฏิรูปการศึกษาสมัยเมจิ จนถึงสิ้นสุดสมัยไทโช ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ การพัฒนาการศึกษาของสมัยเมจิ ตอนต้น รัฐบาลเมจิได้กำหนดนโยบายตามสัตยาธิษฐาน 5 ข้อ ของจักรพรรดิเมจิ (五箇条の御誓文) (6 เมษายน 1868) โดยข้อที่ 5 ที่กำหนดไว้ว่า

「智識ヲ世界ニ求メ大ニ皇基ヲ振起スヘシ」 (<http://www.meijijingu.or.jp/about/3-3.html>) หมายถึง ญี่ปุ่นจะต้องสร้างชาติด้วยการแสวงหาความรู้จากต่างชาติ และสร้างระบบการปกครองที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข เน้นความสำคัญของการส่งคณะทูตและนักศึกษาไปศึกษาวิทยาการตะวันตก ในช่วงปี ค.ศ. 1871-1873 นับเป็นการยุติปรัชญาการศึกษาดั้งเดิมที่ให้การศึกษเป็นเรื่องของพวกซามูไรเท่านั้น ปรัชญาการศึกษาใหม่นี้ นับเป็นผลมาจากบรรยากาศทางสังคมของพวกปัญญาชนในสมัย บุมเม โคะกะ (文明開化) หรือ การเปิดรับรู้การเรียนรู้อารยธรรม ผู้นำขบวนการศึกษาแผนใหม่ก็คือ ฟุคุซะวะ ยุคิจิ (ค.ศ. 1834-1901) เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเคโอ และผู้เขียนหนังสือ “มุงสูวิทยาการ” (『学問のすゝめ』) ซึ่งเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่มี ยอดขายสูงสุด แผนการศึกษาใหม่นี้มีเป้าหมายสูงมาก เพราะกำหนดไว้ว่า ทั้งแผ่นดินญี่ปุ่นไม่ว่าชนชั้นใดเพศใดก็ตาม จะไม่มีหมู่บ้านใดที่ปราศจากการศึกษา จะไม่มีบ้านใดที่สมาชิกของบ้านยังโง่เขลาอยู่ สังเกตได้จากสถิติของจำนวนประชากรญี่ปุ่นที่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ที่มีแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ปี ค.ศ. 1880 มีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนร้อยละ 71 ปี ค.ศ. 1890 มี

จำนวนนักเรียนเข้าเรียนร้อยละ 73 ปี ค.ศ. 1900 มีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนร้อยละ 83 ปี ค.ศ. 1910 มีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนร้อยละ 93 (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2538, น. 169-171)

คณะทูตและนักศึกษาของรัฐบาล จะไปศึกษาสาขาที่เป็นไปตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ วิทยาการเหล่านั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งให้ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศมั่งคั่ง การทหารเข้มแข็ง และนักศึกษาเหล่านั้นต้องอยู่ในการควบคุมความประพฤติของทางรัฐบาล อย่างไรก็ตามในภายหลังญี่ปุ่นมีนักวิชาการที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากในระบบราชการ

นอกจากนี้รัฐบาลยังจ้างครูและที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเป็นจำนวนหลายพันคนเข้ามาช่วยทางการศึกษา คมนาคม ก่อสร้างอุตสาหกรรมและงานบริหารธุรกิจต่าง ๆ อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นมีแผนการฝึกคนของประเทศไว้ด้วย คือให้เข้าศึกษาไปพร้อมกัน เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้ปฏิบัติหน้าที่แทนได้ในอนาคต

แท้จริงแล้วการพัฒนาการศึกษาของญี่ปุ่นเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดมาตั้งแต่สมัยโทกูงาวะ เมื่อมีโรงเรียนวัดเทร่าโกยะเป็นจำนวนมากสำหรับสามัญชน ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุ 4 ประการคือ ประการแรกฝ่ายบริหารต้องการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชนให้รู้จักหน้าที่ของตน และมีระเบียบวินัยที่จะไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ฝ่ายปกครอง ประการที่สอง ประชาชนจำเป็นต้องรู้หนังสือเพื่อความจำเป็นในการติดต่อค้าขาย จึงต้องสามารถอ่าน เขียน และคิดเลขได้ ประการที่สาม จากแนวคิดขงจื้อนั้น การศึกษากลายเป็นเครื่องกำหนดฐานะทางสังคมของประชาชน มีการศึกษาเพื่ออุทิศตนรับใช้สังคม และเรียนรู้การผลิตและบริโภคทรัพยากรในสังคม ประการสุดท้ายเกิดจากความเกรงกลัวการล่าถอลที่ล่าอาณานิคมจากตะวันตกในช่วงปลายสมัยโทกูงาวะ และฝ่ายบริหารมีความเชื่อมั่นว่าการที่จะต่อสู้กับประเทศตะวันตกได้ก็คือการให้ประชาชนมีการศึกษา

สูงขึ้น (วิบูลย์ แซ่มชื่น, 2524, น. 2-4 อ้างใน เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2538, น. 169-170)

ญี่ปุ่นจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการในปี ค.ศ. 1871 และในปี ค.ศ. 1872 ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ต่อมาในปี ค.ศ. 1886 จึงประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา โดยแบ่ง โรงเรียนประถมศึกษาออกเป็นประถมศึกษาทั่วไป และประถมศึกษาชั้นสูง โดยให้ระดับประถมศึกษาทั่วไปเป็นการศึกษาภาคบังคับ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการมัธยมศึกษา ซึ่งแบ่งโรงเรียนมัธยมศึกษาออกเป็นมัธยมศึกษาทั่วไป และมัธยมศึกษาชั้นสูงเช่นเดียวกัน และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการฝึกหัดครู ซึ่งแบ่งโรงเรียนฝึกหัดครูออกเป็น โรงเรียนฝึกหัดครูทั่วไป และฝึกหัดครูชั้นสูงเช่นเดียวกัน โดยผู้นำทางการเมืองวัยหนุ่มสาว ซึ่งเคยศึกษาระบบการศึกษาของประเทศที่เจริญแล้ว (สหรัฐอเมริกาและยุโรป) มีบทบาทสำคัญในการยกย่องพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับนี้ พระราชบัญญัติฉบับนี้รับเอาระบบบริหารการศึกษาของประเทศฝรั่งเศสมาใช้ ส่วนระบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนและหลักสูตรรับมาจากสหรัฐอเมริกา สารสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาที่ปรากฏในบทนำมีดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน คือ การสร้างคนให้มีความรู้และสติปัญญาพอที่จะหาเลี้ยงตนเองได้ การศึกษาที่เป็นแกนสำคัญที่นำบุคคลไปสู่ความสำเร็จและพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า

2. การศึกษาของญี่ปุ่นในสมัยศักดินาจำกัดวงอยู่ในหมู่ของชนชั้นนักรบหรือชนชั้นสูงขึ้นไปเท่านั้น และเป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างคนให้ออกมารับใช้ประเทศชาติ เน้นการใช้วิธีท่องจำในการศึกษาหาความรู้ ดังนั้นการศึกษาจึงมีแนวโน้มเลื่อนไหลไปสู่ร่องห่างไกลความเป็นจริง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาดังกล่าวยังมีข้อผิดพลาด

3. นับแต่นี้ต่อไปประชาชนทุกคนต้องมีความรู้ติดตัว สมาชิกทุกคนในทุกครอบครัวและทุกหมู่บ้านต้องได้รับการศึกษา ทุกคนไม่ว่าจะมีพ่อแม่ที่ฐานะยากจน

หรือมันมีหรือไม่ว่าตนเองจะเป็นเพศใดต้องเข้ารับการ
ศึกษาในโรงเรียน

ความคิดนี้พัฒนาก้าวไกลอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง
ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นความคิดที่คล้ายคลึงกับทัศนะของ
ฟุคุซะวะ ยุกิจิ แต่ยังมีปัญหาสำคัญบางประการที่เกิด
จากการปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้คือ ประการแรก การ
ปฏิรูปการศึกษานี้มีรัฐบาลเป็นแกนนำ โดยที่รัฐบาล
เข้ามากำกับดูแลและบริหารการศึกษาอย่างเข้มงวด
ในขณะที่ความต้องการด้านการศึกษาของประชาชน
ยังไม่พัฒนาถึงขั้นต้องการให้เด็กทุกคนเข้ารับการ
ศึกษาในโรงเรียน ดังนั้น เมื่อมองในด้านของประชาชน
ระบบการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่รัฐบาลนำมาบังคับใช้กับ
ประชาชน ถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐบาลและผู้ใหญ่บ้านจะ
ได้ทำการรณรงค์ในเรื่องนี้ แต่อัตราการเข้ารับการการศึกษา
ในโรงเรียนก็ยังถือว่าอยู่ในระดับต่ำ เพราะหลังจากที่ได้
ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาฉบับแรกไปแล้ว
25 ปี สัดส่วนผู้เข้ารับการการศึกษาในโรงเรียนกลับมีเพียง
แค่ 50 % โดยเฉลี่ย ในบางตำบลประชาชนที่ไม่สนใจ
การเรียนถึงกับมองอาคารเรียนเป็นเสมือนศัตรูของ
พวกเขา และได้บุกเข้าไปทำลายอาคารเรียนจนได้
รับความเสียหาย ปัญหาที่สองเกิดจากการที่รัฐบาลนำ
รูปแบบการศึกษาของตะวันตกเข้ามาใช้จัดการศึกษา
ในโรงเรียน หลักสูตรจึงไม่สอดคล้องกับการดำเนิน
ชีวิตที่แท้จริงในญี่ปุ่น ตำราเรียนบางเล่มแปลมาจาก
หนังสือเรียนของสหรัฐอเมริกาโดยตรง จึงไม่เป็นที่สนใจ
ของนักเรียนหรือแม้แต่ครูผู้สอน ปัญหาที่สามคือการ
ขาดแคลนทรัพยากรที่จำเป็น ฐานะของรัฐบาลไม่ดีพอที่
จะสร้างระบบการศึกษาให้ออกมาสวยงามดังที่เขียนไว้ใน
พระราชบัญญัติการศึกษา ที่สำคัญรัฐบาลขาดแคลน
ครูที่จะมารับผิดชอบระบบการศึกษาตามที่ได้เสนอไว้
(นะคะโนะ อะคิระ, 2536, น. 19-20)

ในวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1890 มีการประกาศ
พระบรมราชโองการด้านการศึกษา (教育二関スル勅
語 หรือ 教育勅語) สารสำคัญคือการรวมคำสอนของ

ขงจื้อและจริยธรรมสมัยใหม่เข้าไว้ด้วยกัน โดยสอนว่า
ความรักชาติเป็นหลักจริยธรรมสูงสุดสำหรับประชาชน
นับว่าเป็นประกาศที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อแนวทางการ
ศึกษา เป็นแม่บทในการร่างหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่ง
เป็นการกลับมาสู่ศักดิ์นาเก่าและผลักดันแนวคิด
การปกครองที่มีจักรพรรดิเป็นศูนย์กลาง พระบรม-
ราชโองการนี้ รัฐบาลได้แจกจ่ายไปยังทุกโรงเรียนใน
ประเทศพร้อมทั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของจักรพรรดิ
เมจิ ในทุกเหตุการณ์สำคัญของโรงเรียน จะมีการอ่าน
ออกเสียงพระบรมราชโองการ และนักเรียนต้องศึกษา
และจดจำข้อความ ต่อมาจึงมีการแปลเป็นภาษาปัจจุบัน
ต่อไปนี้คือบทแปล

【教育勅語の口語文訳】

私は、私達の祖先が、遠大な理想のも
とに、道義国家の実現をめざして、日
本の国をおはじめになったものと信じ
ます。そして、国民は忠孝両全の道を
全うして、全国民が心を合わせて努力
した結果、今日に至るまで、見事な
成果をあげて参りましたことは、も
とより日本のすぐれた国柄の賜物と
いわねばなりません、私は教育の
根本もまた、道義立国の達成にある
と信じます。

国民の皆さんは、子は親に孝養を尽く
し、兄弟・姉妹は互いに力を合わせて
助け合い、夫婦は仲睦まじく解け合
い、友人は胸襟を開いて信じ合い、
そして自分の言動を慎み、全ての人
々に愛の手を差し伸べ、学問を怠ら
ず、職業に専念し、知識を養い、人
格を磨き、さらに進んで、社会公共の
ために貢献し、また、法律や、秩序を
守ることは勿論のこと、非常事態の発
生の場合は、真心を捧げて、国の平和
と安全に奉仕しなければなりません。

そして、これらのことは、善良な国民としての当然の努めであるばかりでなく、また、私達の祖先が、今日まで身をもって示し残された伝統的美風を、さらにいつそう明らかにすることでもあります。

このような国民の歩むべき道は、祖先の教訓として、私達子孫の守らなければならないところであると共に、この教えは、昔も今も変わらぬ正しい道であり、また日本ばかりでなく、外国で行っても、間違いない道でありますから、私もまた国民の皆さんと共に父祖の教えを胸に抱いて、立派な日本人となるように、心から意願するものであります。

～国民道徳協会訳文による～

(明治神宮、教育勅語 <http://www.meijijingu.or.jp/about/3-4.html>)

พระบรมราชโองการของจักรพรรดิเกี่ยวกับการศึกษา

วันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1890 (ปีเมจิที่ 23)

ข้าพเจ้าเชื่อว่าบรรพบุรุษของเรา ก่อสร้างประเทศโดยมุ่งสร้างให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ปกครองโดยเน้นศีลธรรม ตามอุดมการณ์ที่หวังให้ประชาชนสืบสานต่อไปในวันข้างหน้า และผลจากการที่ทุกคนได้ร่วมแรงร่วมใจ พยายามดำเนินตามวิถีของความจงรักภักดีและกตัญญูรู้คุณ ทำให้ประเทศของเราประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งจนถึงทุกวันนี้ ผลสำเร็งนี้นับเป็นพรจากสวรรค์ที่ประเทศของเราได้รับ และข้าพเจ้ายังเชื่อว่ารากฐานการศึกษา ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การปกครองประเทศโดยเน้นหลักศีลธรรมสำเร็จขึ้นมาได้

ท่านทั้งหลาย ลูกต้องกตัญญูต่อพ่อแม่ พี่น้อง ต้องร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามิภรรยาต้องรักใคร่ปรองดอง เพื่อนต้อง

รู้จักเปิดใจ ไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน และสำหรับตนเองจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนทั้งคำพูดและการกระทำของตนเอง ยืนมือแห่งไมตรี ให้กับทุกคน ไม่ละเลยต่อการศึกษาหาความรู้ ทุ่มเทให้กับอาชีพการงาน หมั่นเพิ่มพูนความรู้ขีดความสามารถให้พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปจนรู้จักที่จะอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวมแน่นอนว่าต้องรักษากฎหมายและระเบียบวินัย ในกรณีเกิดภาวะฉุกเฉิน ต้องทุ่มเทอุทิศตนอย่างจริงใจ และต้องเสียสละเพื่อความปลอดภัยและความสงบสุขของประเทศ สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นหน้าที่ในฐานะพลเมืองที่ดีเท่านั้น แต่ยังคงส่งเสริมขนบธรรมเนียมอันดีงาม ที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของเราจนถึงทุกวันนี้ ให้เป็นที่ประจักษ์ชัดยิ่งขึ้นอีก

วิถีที่ประชาชนควรปฏิบัติตามดังที่กล่าวมานี้เป็นคำสั่งสอนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ฉะนั้นเราซึ่งเป็นลูกหลานต้องรักษาไว้และเนื่องจากคำสั่งสอนนี้เป็นวิถีที่ถูกต้องไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงต้องดำเนินรอยตาม ไม่ใช่เพียงแค່ตอนที่อยู่ญี่ปุ่น เมื่อออกไปต่างประเทศ ก็ต้องปฏิบัติตามเพราะเป็นวิถีที่ถูกต้องที่สุดแล้ว ทั้งข้าพเจ้าและท่านทั้งหลายพึงจดจำคำสั่งสอนจากบรรพบุรุษของพวกเราไว้ให้ขึ้นใจ แล้วตั้งใจแน่วแน่ที่จะประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้เป็นชาวญี่ปุ่นผู้ประเสริฐ

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองในเอเชียหลังจากการยอมจำนนของญี่ปุ่น หน่วยงานยึดครองของสหรัฐอเมริกาห้ามไม่ให้มีการอ่านพระบรมราชโองการนี้ อย่างเป็นทางการในโรงเรียนและรัฐสภา และยกเลิกอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1948

อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า พระบรมราชโองการเป็นแกนหลักของมโนทัศน์ด้านการศึกษาของญี่ปุ่นในสมัยนั้น ในปี ค.ศ. 1903 รัฐบาลญี่ปุ่นได้เปลี่ยนระบบการผลิตตำราเรียน มาเป็นแบบที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้เรียบเรียงจัดพิมพ์หนังสือขึ้นเอง เรียกว่า “การจัด

ทำหนังสือเรียนของรัฐ” ขึ้นมาใช้ในโรงเรียนทั่วประเทศเพียง 1 ชุด ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการง่ายที่จะบรรจุค่านิยมรักชาติลงไปวิชาต่าง ๆ ได้มากเท่าที่ต้องการ

กล่าวโดยสรุปว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาของญี่ปุ่นในสมัยนี้ โดยเนื้อแท้แล้วอยู่ที่การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ค่านิยมและประเพณีให้กับคนรุ่นใหม่ ไม่ใช่เพื่อพัฒนา “ความเป็นปัจเจกบุคคล” หรือ “ความคิดอิสระ” แต่อย่างใด ปรัชญาการศึกษาแบบญี่ปุ่นจึงเรียกได้ว่าเป็นแนวอนุรักษนิยม (Conservatism) และใกล้เคียงกับปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) ที่ก่อตั้งขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งปรัชญาการศึกษาของญี่ปุ่นที่เป็นแนวอนุรักษนิยมนี้สอดคล้องกับปรัชญาและมโนทัศน์ของคนญี่ปุ่น (ศักดิ์ดา ปรารค์ประทานพร, 2530, น. 42)

4. จริยศึกษาในประเทศญี่ปุ่น

สำหรับประเทศญี่ปุ่นแล้ว เรื่องของจริยศึกษามีความลุ่มลึกและกว้างขวางครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมในชีวิตประจำวัน คุณธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง และค่านิยม เช่น ความรักชาติ และประเทศญี่ปุ่นมอบความรับผิดชอบในเรื่องของจริยศึกษาให้กับโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ จริง ๆ แล้วในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองญี่ปุ่นให้โรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาทั้งหมด แต่นโยบายในครั้งนั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาภายหลังสงคราม

ตามพระราชบัญญัติการศึกษา โรงเรียนประถมมีหน้าที่สอนข้อเท็จจริงให้กับนักเรียน ไม่ใช่เน้นเรื่องจริยศึกษา ในงานเขียนของฟูคุซะวะ ยุกิจิ และ คะโดอิโระยุกิ มีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนมาก เนื่องจากให้ความรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพด้วยแต่เนื่องจากไม่สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล เพราะเป็นผลงานที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นไปในทางต่อต้านรัฐบาล ในทศวรรษ 1880 รัฐบาลจึงตัดสินใจใช้นโยบายจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมลัทธิชาตินิยม โดยรัฐบาลได้ให้

เริ่มมีการสอนจริยศึกษาในโรงเรียน โดยรัฐบาลต้องการปลูกฝังความรู้สึกรักชาติและฟื้นฟูค่านิยมของครอบครัวในสมัยศักดินา ในปี ค.ศ. 1881 จึงได้บรรจุจริยศึกษา (修身) เป็นชั่วโมงที่สำคัญที่สุด และรัฐบาลได้ส่งหนังสือไปถึงครูโรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งกำชับให้รักประเทศชาติ

โมริ อะริโนะริ (ค.ศ. 1847-1889) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนแรกของญี่ปุ่น ผู้ซึ่งเคยจบการศึกษาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา กลับมีนโยบายการศึกษาที่ปลูกฝังให้รักชาติอย่างรุนแรง ในปี 1886 เขาได้สั่งการไปยังโรงเรียนทุกระดับรวมทั้งระดับอุดมศึกษาในเรื่องเป้าหมายของการศึกษา ระบบการศึกษา และสาระสำคัญของการศึกษา ผลงานของเขาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในโรงเรียนญี่ปุ่นในเวลาต่อมา โมริให้ความสำคัญกับการฝึกหัดครูในโรงเรียนฝึกหัดครูประถมมากซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจมากทีเดียว เพราะครูที่ได้รับการฝึกหัดมาทางด้านนี้ย่อมเปรียบเหมือนกับนายทหาร เขาต้องการให้ครูรักประเทศชาติ จึงกำหนดให้ครูปฏิบัติตามมาตรฐานจริยธรรมสูงสุดด้วยเหตุนี้ครูในประเทศญี่ปุ่นจึงถูกห้ามไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน (นะคะโนะ อะคิระ, 2536, น. 21-22)

ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยที่เรียกว่า ประชาธิปไตยไทโช ซึ่งเป็นยุคที่มีการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในทศวรรษ ที่ 1910-1920 ซึ่งอยู่ในยุคไทโช (ค.ศ. 1912-1926) คำว่า ประชาธิปไตยไทโช นี้ถูกบัญญัติขึ้นภายหลัง เมื่อค.ศ. 1954 ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ เช่น การหยุดการะค่าใช้จ่ายของประชาชนผ่านภาษี ในการสนับสนุนการไปรบในต่างแดนของกองทัพ การเคารพเสรีภาพในการพูดในที่ชุมชน ความเสมอภาคทางเพศ การหยุดการเลือกปฏิบัติกับบางชนชั้น และเสรีภาพต่าง ๆ รวมถึงอิสระทางการศึกษาด้วยหนึ่งในผู้นำการเคลื่อนไหวที่เป็นที่รู้จัก คือข้าราชการกระทรวง

ศึกษาธิการ ชื่อ ชะวะยะนะจิ มะสะทะโร (澤柳政太郎 ค.ศ. 1865-1927) ได้เสนอให้มีการกระจายโอกาสทางการศึกษาหลายวิธี ให้เพิ่มการศึกษาระดับประถมจาก 4 ปี เป็น 6 ปี และได้เรียกร้องให้ยกเลิกการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาตอนต้น เนื่องจากเชื่อมั่นว่าหลักสูตรวิชาเรียนควรจะต้องคล้องกับระดับพัฒนาการของเด็ก การสอนจริยศึกษาไม่ควรเป็นเพียงการอธิบายเนื้อหา และยกตัวอย่างประกอบเท่านั้น ควรมีแบบฝึกหัดให้นักเรียนช่วยกันฝึกแก้ปัญหา โดยตัวอย่างที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน แนวคิดนี้ได้แพร่กระจายออกไปในช่วงประชาธิปไตยไทโซ การฝึกเช่นนี้ มักเรียกกันว่า การฝึกจริยธรรมในชีวิตประจำวัน ครูที่ฝึกสิ่งเหล่านี้เชื่อว่าบทบาทของการศึกษาไม่ใช่การปลูกฝังความรักชาติ แต่เป็นการปลูกฝังค่านิยมใหม่ ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามช่วงของความเคลื่อนไหวประชาธิปไตยไทโซนั้นไม่ยาวนานนัก เมื่อถึงปลายทศวรรษ 1920 เป็นช่วงที่ลัทธิทหารและชาตินิยมเริ่มเข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก มีกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1924 ที่ครูหนุ่มผู้หนึ่งในจังหวัดนงะโนะ ถูกไล่ออกเพราะเขาไม่ได้ใช้หนังสือเรียนจริยศึกษาของรัฐบาลในช่วง

จริยศึกษา เขาเลือกใช้ผลงานของนักเขียนญี่ปุ่นผู้หนึ่งประกอบในการสอนจริยศึกษาเท่านั้น เพราะเห็นว่าเนื้อหาเป็นที่น่าสนใจนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4 มากกว่า แม้ว่านักรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยหลายคนรวมทั้งชะวะยะนะจิ ได้ออกมาเคลื่อนไหวปกป้อง เพื่อให้เขาถูกไล่ออก แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ ยังมีนักปรัชญา โอชิมะ มะสะโนะริ (大島正徳 ค.ศ. 1880-1947) ผู้ที่เขียนวิจารณ์จริยศึกษาและการควบคุมตนเอง 「自治及修身教育批判」 โอชิมะ เคยมีประสบการณ์หลายอย่างเกี่ยวกับการศึกษา เช่น เป็นอาจารย์สาขาวิชาปรัชญาในมหาวิทยาลัยโตเกียวมิฟิเรียล (มหาวิทยาลัยโตเกียวในปัจจุบัน) ประธานกรรมการการศึกษาของเมืองโตเกียว สมาชิกสภาเมืองโตเกียว ผู้อำนวยการสมาคม

การศึกษาแห่งประเทศไทยปูน คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาหลังสงคราม หนังสือเรื่องนี้ โอชิมะ ได้เขียนขึ้นจากประสบการณ์การวิจัย ที่ได้ออกไปเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการเข้าสังเกตการณ์ และแจกแบบสอบถามตามโรงเรียนต่าง ๆ รวมทั้งโรงเรียนฝึกหัดครู เป็นเวลา 15 เดือนในปี ค.ศ. 1922 สมัยยังเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยโตเกียว ผลจากการวิจัย โอชิมะพบว่า แบบเรียนจริยศึกษาที่รัฐบาลกำหนดให้ใช้ เป็นเรื่องราวของผู้คนในสมัยเอโดะ (เมื่อ 100-200 ปีก่อน) ทั้งชื่อและวิถีชีวิต ของคนที่ปรากฏในหนังสือ “เป็นเรื่องห่างไกลตัวผู้เรียนมาก” เป็นการยากที่เด็กจะทำความเข้าใจ 「非常に遠き世界である」 “เนื้อหาส่วนใหญ่ไม่เป็นปัจจุบันและไม่มี ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเด็ก ๆ” 「題材が大体に於いて非現代的且つ児童生活に没交渉」 เขาได้ยกตัวอย่างต่าง ๆ จากหนังสือแบบเรียนนั้นราว 30 ตัวอย่าง เช่นในเรื่องความกตัญญูของลูกชานายากจน ที่เย็บรองเท้าฟาง เป็นเรื่องของคนในสมัยโตกุกาวา เด็กแปดเก้าขวบสมัยไทโซ ย่อมจินตนาการได้ยาก เขาได้เขียนวิจารณ์แบบเรียนจริยศึกษาของรัฐบาลไว้ว่า 「何だか古いやうな気がしてたまらない。世間は日に月に新しくなっていく。われ等の思想も感情も日に月に新しくなつてをる。それであるのに、いつまでも桃太郎や、かちかち山の昔話では我慢にも承知できない。」 “รู้สึกว้าแก่มากอย่างยิ่ง โลกกำลังเปลี่ยนแปลงขึ้นทุกวัน ทั้งแนวคิดและความรู้สึกของพวกเรา ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จึงไม่สามารถยอมรับได้กับการให้เรียนเรื่องราวโบราณอย่างโมะโมะทะโร หรือคะจิยะมะ” ในเรื่องของการสอนเรื่องความซื่อสัตย์ โอชิมะ ได้กล่าวไว้ว่า “ความคิดเรื่องความซื่อสัตย์น่าอึดอัด” 「忠孝観念が窮屈」 และกล่าวว่า ในเรื่องของความซื่อสัตย์รัฐบาลเน้นแต่ความคิดตามแนวทางของทหาร ในยามสงครามมาบรรจไว้ ส่วนเรื่องของความซื่อสัตย์ทั่วไปในสังคมในเวลาปกติมีน้อยมากและเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏในแบบเรียนก็เป็นเรื่องของคนในชนบทที่

ยากจน ไม่ใช่เรื่องกลาง ๆ สำหรับเด็กทั่วไป เขาได้เขียนไว้ว่า「例話は児童の生活に基礎を置いて、児童中心であることが重要な条件であるが、教科書の例話は普遍的であるから、土地の状況、生活の状態を考慮して、改作しなければならぬ必要もある」 ตัวอย่างที่ยกมาควรมีเงื่อนไขสำคัญ คือ คำนี้ถึงพื้นฐานการดำเนินชีวิตของเด็ก และให้เด็กเป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างในแบบเรียนควรมีการปรับเปลี่ยนเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้มีความเป็นสากล โดยพิจารณาเรื่องสภาพของท้องถิ่นและสภาพการใช้ชีวิต (香川七海, 2017, น. 18)

คณะฯ ได้สรุปข้อวิจารณ์ของโอชิมะ ที่มีต่อแบบเรียนจริยศึกษาและการควบคุมตนเองรุ่นที่ 3 ของรัฐบาลไว้ 6 ประเด็นดังนี้ 1) มีความแตกต่างของบริบทในการดำเนินชีวิตอย่างมากระหว่างนักเรียนในปัจจุบันกับตัวอย่างที่ยกขึ้นมาในแบบเรียน 2) ในตัวอย่างแสดงถึงความคิดแคบ ๆ เกี่ยวกับเรื่องความจริงรักภักดีและความกตัญญู 3) การอธิบายความในแบบเรียน เป็นไปอย่างกระต้าง ไม่น่าสนใจ 4) เรื่องราวเกี่ยวกับคุณงามความดีที่ยกมา ต้องการให้เพียงประพุดตลกเลียนสิ่งที่ปรากฏในแบบเรียน 5) ตัวอย่างในแบบเรียนยังมีความสับสน 6) แบบเรียนนี้ยังขาดหัวข้อเกี่ยวกับคุณธรรมใน ชีวิตในแง่เศรษฐกิจ (香川七海, 2017, น. 28)

5. บริบททางสังคมและการเมืองในสมัยของวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง

นอกจากญี่ปุ่นจะอยู่ในยุคประชาธิปไตยโทโชดังที่ได้กล่าวแล้ว ในช่วงนี้ชาวญี่ปุ่นรุ่นหนุ่มสาวที่นิยมวัฒนธรรมตะวันตกกันมาก และนิยมแนวความคิดเสรีนิยม มีการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแต่งกายแบบตะวันตก การประพุดตัวแบบเสรีทั้งชายและหญิงสตรีมีการออกไปทำงาน เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการกีฬา การบันเทิงต่าง ๆ และมีการอ่านวรรณกรรมต่างประเทศมากขึ้นอีก

ด้วย นอกจากอุดมการณ์แบบเสรีนิยมจะแพร่หลายแล้ว แนวความคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ จากการปฏิวัติของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1917 ก็ได้เข้ามาในประเทศญี่ปุ่นด้วย ญี่ปุ่นนั้นเคยมีแนวความคิดสังคมนิยมมาก่อน เคยมีพรรคการเมือง เช่นพรรคเสรีนิยมตะวันออก (東洋自由党 ค.ศ. 1892) ที่เรียกร้องให้รัฐควบคุมเศรษฐกิจของประเทศเพื่อช่วยเหลือคนยากจน พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (社会民主党 ค.ศ. 1901) เรียกร้องการศึกษาแบบให้เปล่าของรัฐ ในส่วนของเศรษฐกิจ เนื่องจากมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและธุรกิจต่าง ๆ ขึ้น จึงมีการเจริญเติบโตของเมือง มีเมืองใหญ่ ๆ เกิดขึ้น ค่าครองชีพก็สูงขึ้น และช่องว่างระหว่างผู้คนในชนบท กับคนเมืองก็ยิ่งขยายกว้างขึ้น เป็นภาพของสังคมที่มีความแตกต่างระหว่างของชนชั้นยากไร้กับคนมีเงิน ชนบทและเมือง หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ช่วงค.ศ. 1912-1929 เกิดเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ญี่ปุ่นต้องเผชิญภาวะเงินเฟ้อ ผู้คนต้องทำงานหนัก มีชาวชนบทที่เข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ต่าง ๆ ก่อการประท้วง จลาจล เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้คนจึงให้ความสนใจกับลัทธิสังคมนิยมมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม สมัยโทโชเป็นสมัยที่ไม่ยาวนานนัก เมื่อเทียบกับยุคสมัยอื่น คือเป็นระยะเวลา 15 ปี (ค.ศ.1912-ค.ศ.1926) แต่เป็นสมัยที่มีความสับสนทั้งทางด้านสังคมและการเมืองพอสมควร แนวคิดเสรีนิยมและแนวคิดประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นไม่สามารถพัฒนาไปได้ไกล เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐบาลแก้ไขได้ไม่ดีเท่าที่ควร รวมทั้งความไม่เสมอภาคของประชาชน นอกจากนี้การที่รัฐบาลพลเรือนยอมอ่อนข้อต่อจีนและต่อต่างชาติ ทำให้ประชาชนไม่พึงพอใจและหันมาให้ความสนใจต่อฝ่ายทหารที่ดูว่าจะซื่อสัตย์และมีความรักชาติมากกว่า ทั้งยังถูกปลุกกระดมให้สนับสนุนลัทธิทหารนิยมจากกลุ่มคลั่งชาติ ที่ถือว่าการทำ

สงครามเป็นสิ่งถูกต้อง จึงทำให้เส้นทางของประเทศ
หันเหไปทางเผด็จการทหารในเวลาต่อมา (เพ็ญศรี
กาญจน์มัย, 2538, น. 208)

6. บทสรุป

ทั้งเรื่องอุณห์หนึ่งพวง และ เซเบกับน้ำเต้า เป็น
วรรณกรรมเด็กที่ได้รับการคัดสรรให้บรรจุอยู่ในตำรา
เรียนในสมัยหลัง ในด้านของวรรณศิลป์ ทั้งทางด้านลีลา
การประพันธ์ และโครงเรื่อง นับได้ว่าสมควรได้รับการ
ยกย่อง และเป็นที่ประทับใจชาวญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบัน
ยิ่งไปกว่านั้นจากการศึกษาวรรณกรรมเด็กทั้งสองเรื่อง
ที่มีบริบททางสังคมอยู่ในช่วงการปฏิรูปการศึกษา
สมัยเมจิ ถึงสิ้นสุดสมัยไทโช กล่าวโดยสรุปได้ว่าประเด็น
เรื่องการศึกษาถูกสะท้อนอยู่ในวรรณกรรมอย่างเห็นได้

ชัด ในเรื่องเซเบกับน้ำเต้า สะท้อนให้เห็น นโยบาย
การศึกษาที่มุ่งเน้นการสร้างทรัพยากรบุคคลเพื่อตอบ
สนองความต้องการของประเทศชาติ โดยใช้จริยศึกษา
เป็นเครื่องมือควบคุม การจำกัดสิทธิของเด็ก ทั้ง ๆ ที่
เป็นการศึกษาแนวตะวันตกแต่ญี่ปุ่นก็ยังใช้เครื่องมือ
ควบคุมความประพฤติแนวตะวันออกเช่นขงจื้อ ที่เคย
นิยมในยุครัฐบาลทหารโทกูงาวะ ส่วนเรื่องอุณห์หนึ่งพวง
แม้อยู่ในบริบทของการศึกษาในช่วงเวลาเดียวกัน แต่
ครู ซึ่งทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลাজริยธรรมให้เด็กเช่น
กัน ได้คำนึงถึงการเจริญเติบโต และการพัฒนาของ
ปัจเจกบุคคล มากกว่า จึงมีวิธีแก้ปัญหาความประพฤติ
ของเด็ก คนละแบบ ซึ่งในเรื่องนี้อาจจะชี้ให้เห็นปรัชญา
การศึกษาแบบตะวันตกที่เหมาะสมกับสังคมปฏิรูปการ
ศึกษาในสมัยนั้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] นะคะโนะ อะคิระ. (2536). *จริยศึกษาในญี่ปุ่น [Moral Education in Modern Japan]* โดย ชนิษฐา สุวรรณรุจิ. กรุงเทพฯ: ศรุสภา. (ต้นฉบับพิมพ์ ค.ศ. 1989)
- [2] ปรียา อิงคาริรมย์ สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข แปล. (2549). *รวมเรื่องสั้นญี่ปุ่น ชุดภาพปริศนา*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้ากรู๊ป.
- [3] เพ็ญศรี กาญจน์นัย. (2538). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: เนติกุลการพิมพ์.
- [4] ศักดา ปรารค์ประทานพร. (2530). *ปรัชญาการศึกษาในญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- [5] วิบูลย์ แซ่มชื่น. (2524) “แนวนโยบายทางการศึกษาบางประการที่มีอิทธิพลต่อความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่น จากสมัยใหม่ถึงสงครามโลกครั้งที่ 2,” เอกสารหมายเลข 12. (การสัมมนาโครงการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 24-25 กรกฎาคม, 2524).
- [6] 有島武郎 (1952). 『一房の葡萄』 青空文庫. Retrieved from http://www.aozora.gr.jp/cards/000025/files/211_20472.html
- [7] 香川七海 (2013). 「大正時代における修身教育の批判論に関する考察：大島正徳の著作『自治及修身教育批判』を手がかりとして」 日本大学教育学会 教育學雑誌. 48, 15-32. Retrieved from <http://ci.nii.ac.jp/naid/110009604372>
- [8] 明治神宮 (n.d.). 「教育勅語」 Retrieved from <http://www.meijijingu.or.jp/about/3-4.html>
- [9] 明治神宮 (n.d.). 「五箇条の御誓文」. Retrieved from <http://www.meijijingu.or.jp/about/3-3.html>

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

Corresponding email: nanchaya@hotmail.com

การเปลี่ยนแปลงสถานะของสตรีชั้นสูงในโอโอะกุ ในสมัยเอโดะ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสตรีในโอโอะกุ ซึ่งเป็นที่อาศัยของภรรยาและบุตรของโชกุนในบริเวณปราสาทเอโดะ จากการศึกษาวิจัยพบว่า โอโอะกุมีสภาพเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีคนทำงานเพื่อรับใช้โชกุนและครอบครัวและเป็นองค์กรที่มีการใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก การทำงานในโอโอะกุส่งผลให้สตรีเหล่านี้มีอิสระทางการเงินและยังส่งผลต่อการมีอำนาจของสตรีบางกลุ่ม เช่น โจรูระดับสูงของโอโอะกุโดยเฉพาะโอะโตะชิโยะริที่เป็นผู้รับใช้โชกุน โจรูเหล่านี้มีอำนาจในการได้รับเงินอย่างมหาศาลและใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย สถานะและอำนาจของโจรูเหล่านี้เมื่อมีการร่วมกันสร้างอำนาจกับโอะโมะเตะและมีบทบาทในการปกครองซึ่งส่งผลต่อการมีอำนาจของสตรีเหล่านี้อย่างมาก และยังมีสตรีกลุ่มที่เป็นมารดาของโชกุนซึ่งบางคนอาจจะมาจากตระกูลขุนนางและชาวเมือง แต่เมื่อมีโอกาสได้เป็นภรรยาของโชกุนและคลอดบุตรชายและได้เป็นมารดาของโชกุนส่งผลให้นางและครอบครัวได้รับการตอบแทนมหาศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ มารดาของโชกุนในช่วงต้นสมัยเอโดะที่รัฐบาลโทกูงวะยังมีสถานะทางการเงินดี ดังนั้น จึงอาจจะกล่าวได้ว่า สถานะของสตรีในสมัยเอโดะ โดยเฉพาะสตรีในโอโอะกุนี้มีสถานะทางการเงินที่มั่นคง สตรีหลายคนมีอำนาจที่สร้างขึ้นใหม่จากการร่วมมือกับโอะโมะเตะหรือจากการเป็นแม่ของโชกุน และจะเห็นได้ว่า การมีทรัพย์สินส่งผลต่อสถานะและอำนาจของสตรีในโอโอะกุ และในสังคมที่เป็นแบบทุนนิยมในสมัยเอโดะนี้ส่งผลต่อสถานะของสตรีในโอโอะกุเป็นอย่างมาก

คำสำคัญ

โอโอะกุ, สตรีญี่ปุ่น, สถานะของสตรีญี่ปุ่น, สถานะทางทรัพย์สิน, บทบาทในการปกครอง

The Changing Status of Women in the Ooku during the Edo Period

Abstract

This article is an attempt to explain the status of women in the Ooku, the Shogun's inner palace, during the Edo period. The research shows that the Ooku was a large organization that included those that served the Shogun and his family. This organization had a large budget, and the women that worked there had a high income and their positions made them powerful. This was especially true for the Otoshiyori. The ladies that served the Shogun enjoyed a luxurious lifestyle, and when the women combined their power with the Omote, or government, it made them even stronger. Moreover, some mothers of Shoguns originally came from families of farmers and townspeople. However, when they married Shoguns, and their sons became Shoguns, both the mothers and their families received high rewards, especially during the beginning of the Edo period when the Shogunate still had stable financial resources. In conclusion, we can say that the women in the Edo period, especially those living within the Edo Castle, had high financial status and were powerful. Many of them built this status together with the men that served the Shoguns or acquired it from being mothers of Shoguns. It can be clearly seen that economic status strongly influenced the power of the women of the Ooku. In addition, capitalism during the Edo period greatly affected the status of women in the Ooku.

Key words

Ooku, Japanese women, status of Japanese women, status of their properties, political role

1. บทนำ

จากการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสถานะและบทบาทของสตรีญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์สมัยโบราณจนถึงสมัยเอโดะพบว่า สตรีมีสถานะที่เปลี่ยนแปลงและมีบทบาทที่ต่างกันในแต่ละสมัย เช่น บทบาทของสตรีในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและการปกครองในสมัยโบราณ บทบาทของสตรีในฐานะแม่ของประเทศ หรือพระมารดาของจักรพรรดิที่ทรงมีพระชนยาน้อยในสมัยเฮอัน บทบาทของสตรีในการสู้รบเพื่อปกป้องครอบครัว ปกครองปราสาทและดูแลหลานแทนบุตรชายและสามี ซึ่งเสียชีวิตในการรบในสมัยกลาง และการให้บุตรสาวขึ้นปกครองเป็นเจ้าของปราสาทในสมัยกลางในกรณีที่ไม่มียุทธชาย และบทบาทของสตรีชนชั้นชาวเมืองในสมัยเอโดะที่มีสถานะสูงขึ้นตามฐานะการเงินจากการทำงานนอกบ้าน ซึ่งสถานะของสตรีในแต่ละสมัยนั้นแปรเปลี่ยนไปตามการปกครองและสถานะทางการเงิน และทรัพย์สินของสตรี ทำให้เห็นว่าบทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นนั้นมีการเปลี่ยนแปลงและมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบททางสังคมและพบการกล่าวถึงสถานะของสตรีในสมัยเอโดะว่า จากการปกครองระบบทหารในสมัยเอโดะทำให้สตรีในตระกูลซามูไรมีสถานะที่ตกต่ำจนเรียกได้ว่าเป็น “ยุคมืดของสตรี”¹ โดยมีปัจจัยที่ส่งผลสำคัญสองประการคือการไม่ได้เป็นผู้สืบทอดตระกูลและไม่ได้รับมรดกที่ดิน และการถูกควบคุมการแต่งงานระหว่างตระกูลใดเมียวซึ่งปรากฏในบุเกะโชะฮัตโตะ เพื่อควบคุมการแต่งงานที่จะส่งผลทางการเมืองดังเช่นในสมัยกลาง

แต่จากการศึกษาจากหนังสือหลายเล่มเกี่ยวกับไอโอะกุพบว่าสถานะของสตรีที่เป็นชนชั้นซามูไรในไอโอะกุมีสถานะที่ไม่ได้ถือว่าตกต่ำ และการแต่งงานของสตรีที่เป็นชนชั้นสูงในสมัยนี้ส่งผลต่อสถานะของตนเองและของ

ครอบครัวของคู่สมรสเช่นกัน ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาในด้านของการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสตรีที่ในไอโอะกุที่เป็นผลมาจากการแต่งงาน และการสร้างอำนาจของสตรีในไอโอะกุที่มีบทบาทต่อการปกครองว่ามีสถานะอย่างไรและอะไรเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสถานะของสตรีญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะสตรีในไอโอะกุ โดยมองประเด็นด้านการแต่งงานและการสร้างอำนาจของสตรีในไอโอะกุ ทั้งสตรีที่ทำงานในไอโอะกุและสตรีที่เป็นคนในครอบครัวของโชกุน

3. สมมุติฐานการวิจัย

การมีอำนาจและเงินส่งผลต่อการมีอำนาจของสตรีในไอโอะกุซึ่งเป็นสตรีชั้นสูงที่มาจากชนชั้นขุนนางชั้นซามูไรและชนชั้นชาวเมืองในสมัยเอโดะ มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีอิทธิพลซึ่งเป็นผลมาจากการพยายามสร้างทายาทและส่งผลให้สตรีมีโอกาสในการขยายอำนาจ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการเป็นเครือข่าย และรูปแบบขององค์กรที่เรียกว่า ไอโอะกุ

4. วิธีการศึกษาและขอบเขตการวิจัย

วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสาร (documentary research) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับสตรีในไอโอะกุคือ 1) 『時代を生きた女たち』 ปีค.ศ.2010 2) 『日本女性史・第十六版』 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 ปีค.ศ.2015 3) 『資料に見る日本女性のあゆみ・第四版』 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ปีค.ศ.2010 ซึ่งเป็นเอกสารที่เขียนเกี่ยวกับสตรีในสมัยต่าง ๆ โดยอ้างอิงจากการบันทึกในประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา และ

¹ 湯麗 (2011). 「日本女性地位の歴史的考察『全国民事慣例類集』からみる近世後期女性の婚姻地位」, 94-109

หนังสือที่เกี่ยวกับโอโอะกุได้แก่ 4) 『徳川政権下の
大奥と奥女中』 ปี ค.ศ. 2009 5) 『徳川大奥事典』
ปี ค.ศ. 2015 6) 『将軍と大奥—江戸城の事件と暮
らし』 ปี ค.ศ. 2007 7) 『絵で見る江戸の女性た
ち』 ปี ค.ศ. 2006 8) 『大奥のすべて』 ปี ค.ศ. 2012
9) 『歴史を動かした徳川十五代の妻たち』 ปี ค.ศ.
2011 เพื่อศึกษาสถานะของสตรีชนชั้นซามูไรในสมัยเอ
โดะ รวมทั้งสตรีที่มาจากชนชั้นขุนนางและชนชั้นชาว
เมืองที่สามารถมีอำนาจในโอโอะกุ จึงศึกษาจากหนังสือ
เกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยเอโดะและสตรีในโอโอะกะดัง
ปรากฏในเอกสารอ้างอิง พร้อมทั้งศึกษาจากเอกสาร
การวิจัยและบทความเกี่ยวกับสถานะของสตรีในสมัย
เอโดะ ซึ่งเป็นเอกสารที่ค้นคว้าจากหอสมุดรัฐสภาแห่ง
ประเทศญี่ปุ่น

5. นิยามคำศัพท์

โอโอะกุ (大奥) หมายถึง ที่อาศัยของสตรีที่เป็น
ภรรยาเอกและภรรยารอง รวมถึงลูก และสตรีผู้มีหน้าที่
รับใช้ครอบครัวของโชกุน

โชกุนคนที่ 1-15 ได้แก่ 1) โทะกุงะวะอิเอะยะซุ
(徳川家康) 2) โทะกุงะวะอิเดะตะดะ (徳川秀忠)
3) โทะกุงะวะอิเอะมิตสึ (徳川家光) 4) โทะกุงะวะอิเอะสึนะ
(徳川家綱) 5) โทะกุงะวะสึนะโยะชิ (徳川綱吉)
6) โทะกุงะวะอิเอะโนะบุ (徳川家宣) 7) โทะกุงะวะ
อิเอะสึ (徳川家継) 8) โทะกุงะวะโยะชิมุเนะ (徳川
吉宗) 9) โทะกุงะวะอิเอะชิเงะ (徳川家茂) 10) โทะกุงะ
วะอิเอะฮะรุ (徳川家治) 11) โทะกุงะวะอิเอะนะริ
(徳川家斉) 12) โทะกุงะวะอิเอะโยะชิ (徳川家慶)
13) โทะกุงะวะอิเอะเซดะ (徳川家定) 14) โทะกุงะ
วะอิเอะโมะจิ (徳川家茂) 15) โทะกุงะวะโยะชิโนะบุ
(徳川慶喜)

มีโดโทะโกะโระ (御台所) หมายถึง ภรรยาเอกของ
โชกุน เป็นสตรีที่มาจากตระกูลขุนนางตั้งแต่โชกุนคนที่ 3
เป็นต้นไป

โอโตะชิโยะริ หรือ โรโอะ (お年寄り・老女) หมายถึง
สตรีผู้มีตำแหน่งในการปกครองสูงสุดของโอโอะกุ เทียบ
เท่ากับอำมาตย์ของโชกุน

โอะจูโระ (御中臈) หมายถึง สตรีที่มีหน้าที่รับใช้ใกล้ชิด
แบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่มีหน้าที่รับใช้โชกุนและ
กลุ่มที่มีหน้าที่รับใช้มีโดโทะโกะโระ

โจะจู (女中) หมายถึง สตรีที่ทำงานรับใช้ในโอโอะ
กุและโอะกุใช้เรียกรวมสำหรับทุกตำแหน่ง

โอะเมะมิเอะอิโงะ (御目見以上) หมายถึง ชนชั้นซา
มูไรที่ระดับสูงและโจะจูระดับสูงที่สามารถเข้าพบโชกุนได้

โอะเมะมิเอะอิเกะ (御目見以下) หมายถึง ชนชั้น
ซามูไรที่ระดับล่างและโจะจูระดับล่างที่ไม่สามารถเข้าพบ
โชกุนได้

ไดเมียว (大名) หมายถึง ผู้ปกครองแคว้นต่าง (มี
จำนวนประมาณ 260 แคว้น)

โกะซังเคะ (御三家) หมายถึง ตระกูลที่สืบสาย
โดยตรงเป็นลูกชายของโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ มีสิทธิขึ้นเป็น
โชกุน ได้แก่ ตระกูลโอะวะริ (尾張) คิอิ (紀伊) และ
ตระกูลมิโตะ (水戸)

โกะซังเคียว (御三卿) หมายถึง ตระกูลที่สืบสายรอง
จากสายตรงจากโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ มีสิทธิขึ้นเป็นโชกุน
เช่นกัน ได้แก่ ตระกูลทะยะซุ (田安) ตระกูลฮิโตะสึบะชิ
(一橋) และตระกูลชิมิซุ (清水)

6. พลการศึกษาและบทวิเคราะห์

6.1 ความหมายของ “โอะกุ” และ “โอโอะกุ” ของตระกูลซามูไร

- ความหมายของคำว่า “โอโอะกุ”

คำว่า “โอโอะกุ” ในหนังสือประวัติศาสตร์ของสมัยเอโดะที่ปรากฏในปัจจุบันหมายถึง ที่พักอาศัยของภรรยาและครอบครัวของโชกุนในสมัยเอโดะ ซึ่งในปราสาทเอโดะมีโอโอะกุ 3 แห่ง คือ โอโอะกุของปราสาทซมมะรุซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของโชกุนและภรรยารวมถึงบุตร โอโอะกุของนิชิโนะมะรุเป็นที่อยู่อาศัยของผู้จะขึ้นดำรงตำแหน่งโชกุนและครอบครัว (หรือโชกุนที่เกษียณจากการปกครองแล้ว) และโอโอะกุของนิโนะมะรุส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของภรรยาเอกของโชกุนคนก่อนหน้าโชกุนคนปัจจุบัน นอกจากนี้ หากกล่าวถึงคำว่า “โอโอะกุ” คนในปัจจุบันส่วนหนึ่งที่มีโอกาสได้ดูละครหรืออ่านนิยายของประเทศญี่ปุ่น จะมีภาพของความขัดแย้งและการแก่งแย่งชิงดีระหว่างผู้หญิงที่อาศัยในโอโอะกุ มีภาพของการเป็นสังคมที่มีลักษณะปิดไม่เปิดต่อกายนอกและมีกฎของสตรีที่ทำงานในโอโอะกุที่ห้ามนำเอาเรื่องในโอโอะกุเล่าสู่คนภายนอก และมีเอกสารที่บันทึกเกี่ยวกับโอโอะกุของปราสาทเอโดะไม่มากนักการศึกษาเกี่ยวกับโอโอะกุนั้นมีการศึกษาช่วงแรกในช่วงต้นสมัยเมจิ เป็นการศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของสตรีในโอโอะกุที่เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์สตรีที่เคยทำงานในโอโอะกุ ซึ่งการวิจัยเกี่ยวกับโอโอะกุนั้นมีการขยายตัวมากขึ้นเนื่องจากมีการค้นพบเอกสารที่มีการบันทึกของตระกูลต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับโอโอะกุ เช่น จากงานวิจัยของนะงะโนะ ฮิโรโกะ (1997) ในหัวข้อ 「幕府制国家の政治構造と女性」 อ้างในหนังสือ 「徳川「大奥」事典」 เขียนถึงบทบาทในด้านการปกครองของโจะจูในโอโอะกุของโชกุนและโอะกุของโดเมียวว่า เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของอำนาจในการปกครองในบทบาทของ

ผู้กุมอำนาจในฐานะลูกน้องสตรี (女性家臣)² และในด้านการเป็นสังคมปิดไม่เปิดสู่ภายนอกของโอโอะกุนั้น ถึงแม้ไม่มีเอกสารของรัฐบาลโทกูงะวะเกี่ยวกับโอโอะกุมากนัก แต่พบว่ามีบันทึกและนิยายในสมัยเอโดะเพื่อความบันเทิงสำหรับคนทั่วไปหลายเล่มที่เกี่ยวกับโอโอะกุ เช่น 「藤岡屋日記」 (1804-1864) ซึ่งเป็นการเขียนบันทึกส่วนตัวของผู้ชายคนหนึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ของรัฐบาล เช่น การเดินทางของโชกุน งานศพและงานแต่งงานของครอบครัวโชกุนคนที่ 11 และเงินบำนาญของโจะจู นอกจากนี้ยังมี 「護国女太平記」 เป็นนิยายเกี่ยวกับสตรีในโอโอะกุและโชกุนคนที่ 5 และนิยายเรื่อง 「田舎源氏」 เขียนเลียนแบบเรื่องเก็นจิโมะโนะกะกะตะซึ่งเขียนถึงเรื่องรักของตัวเอกในสมัยมุโรมะจิ มีเนื้อหาที่คล้ายกับเรื่องในโอโอะกุซึ่งได้รับความนิยมจากคนทั่วไปในสมัยเอโดะเป็นอย่างมากแต่ถูกรัฐบาลโทกูงะวะสั่งห้ามพิมพ์ในปี ค.ศ. 1842³ นอกจากนี้ ยังมีการละเล่นของเด็กผู้หญิงในสมัยเอโดะที่เรียกว่า เอะซุโกะโรกุ (絵双六) ที่พิมพ์บนแผ่นกระดาษในช่วงกลางสมัยเอโดะซึ่งเป็นช่วงที่วิทยาการภาพพิมพ์ไม่มีการพัฒนาและเป็นการละเล่นที่นิยมอย่างมากในบรรดาเด็กผู้หญิงชนชั้นชาวเมือง เป็นการละเล่นเกี่ยวกับตำแหน่งต่าง ๆ ของสตรีในโอโอะกุ การเลื่อนตำแหน่งไปจนถึงภรรยารองของโชกุนรวมถึงการเล่นดนตรี ทำให้การทำงานในโอโอะกุเป็นที่รู้จักและใฝ่ฝันของเด็กผู้หญิงชนชั้นชาวเมืองมากขึ้น⁴ จากบันทึก นิยายและการละเล่นนี้ทำให้พบว่า โอโอะกุไม่ได้เป็นสังคมที่ปิดตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

หากดูคำว่า “โอะกุ” (奥) แปรจากพจนานุกรม 広辞苑 สำนักพิมพ์อิวะนะมิ พิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 2013 หมายถึง สถานที่ที่อยู่ลึกเข้าไปข้างใน หรือ ไกลจากด้านนอก ผู้วิจัยจึงทำการค้นคว้าหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้คำว่า “โอะกุ” และ “โอโอะกุ” รวมถึงการใช้คำสำหรับที่อยู่

² 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子(編) (2015). 『徳川「大奥」事典』, 4-7

³ Anne Walthall (2001). 「江戸文化における大奥」, 45-49

⁴ 岩城紀子 (1998). 「『絵双六』に見る町娘と大奥—江戸女性の“あこがれ”」, 248-250

อาศัยของชนชั้นซามูไรระดับสูงเพื่อศึกษาที่มาของคำว่า “โอโอะกุ” และสามารถใช้อธิบายความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงของโอโอะกุที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสตรีในโอโอะกุ ผู้วิจัยพบว่าคำว่า “โอโอะกุ” ปรากฏเป็นคำที่ใช้สำหรับที่อยู่อาศัยของชนชั้นซามูไร ตั้งแต่ก่อนสมัยสงครามหรือสมัยเซ็นโงกุ ซึ่งที่อยู่อาศัยจะแบ่งออกเป็นสองส่วน คือส่วนที่ใช้เป็นที่ประชุมระหว่างซามูไร ที่จัดงานเทศกาล ที่จัดงานพิธีที่เป็นทางการเป็นที่เปิดต่อคนภายนอก เรียกว่า โอะโมเตะ (表) และส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนในครอบครัวและเป็นพื้นที่ส่วนตัวเรียกว่า โอะกุ (奥) และการแบ่งพื้นที่เป็นส่วนสำหรับทำงานและสำหรับครอบครัวของบ้านซามูไรนั้นยังคงใช้จนถึงสมัยเอโดะ นอกจากนี้ยังพบหนังสือซันโนโคเค็ตสึ (三内口決) อ้างในบทความของ โยะชิโมะโตะ ชินจิ (1980) ที่กล่าวถึงคำว่า คะตะโนะได (北の対) หมายถึงอาคารหอนอนของภรรยาเอก (อยู่ทางทิศเหนือ) และเรียกผู้อาศัยเจ้าของหอนอนว่า คิตะโนะคะตะ (北の方) หรือ คิตะโนะองคะตะ (北の御方) หรือ คิตะโนะมันโคะโคะโระ (北政所) ซึ่งคำเรียกเช่นนี้ใช้ในชนชั้นซามูไร คือตระกูลโชกุนอะชิคางะและตระกูลโตเมียวในสมัยมูโรมะจิ แต่ไม่ได้ถูกเรียกในสมัยคามาคุระ และสำหรับที่อยู่อาศัยนั้นคำว่า “โอโอะกุ” มีการใช้ตั้งแต่สมัยมูโรมะจิโดยแบ่งออกเป็นโอะโมเตะและโอะกุเช่นกัน

หลักฐานที่ยืนยันถึงแผนผังของปราสาทของโชกุนในสมัยมูโรมะจิ คือ ฉากกั้นหรือเปียวบุ (屏風) ที่มีภาพวาดของฮะนะโกะโชะ (花御所) ที่แสดงการแบ่งเขตที่พักอาศัยของโชกุนซึ่งเป็นการเลียนแบบคฤหาสน์ของขุนนางและมีพื้นที่สำหรับการจัดงานพิธีและการรับรองแขก (โอะโมเตะ) อยู่ด้านหน้าและพื้นที่อยู่อาศัยส่วนตัว (โอะกุ) ของโชกุนอยู่ด้านหลังของปราสาท แต่ไม่มีกำแพงกั้นระหว่างส่วนที่เป็นโอะโมเตะกับส่วนที่

เป็นโอะกุ ส่วนปราสาทในสมัยเซ็นโงกุนั้นเป็นปราสาทบนภูเขาเช่นปราสาทของโอะคะโนะบุะนะะ เขียนไว้ในบันทึก 「安土日記」 ที่กล่าวถึงส่วนบนของปราสาทที่เรียกว่า เท็นชู (天守) ซึ่งเป็นทั้งที่รับรองผู้มาเยือนและเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของปราสาทและครอบครัว จะเห็นได้ว่าสำหรับปราสาทบนภูเขาในสมัยสงครามนั้นไม่มีการแบ่งโอะโมเตะและโอะกุอย่างชัดเจน และยังมีบันทึกที่เกี่ยวข้องกับปราสาทของโทะโยะโทะมิ อิเดะโยะชิ คือปราสาทโอะซาก้า 2 ฉบับ⁵ คือบันทึกของตระกูลโทะโยะโมะโดยโตเมียวโทะโยะโมะชิรินและบันทึกของนักบวชชื่อหลุยส์ ฟรอยซ์ ในขณะที่มาเยี่ยมปราสาท พบว่า ส่วนที่กำหนดให้เป็นโอะกุนั้นอยู่ในส่วนบนสุดของปราสาทหรือเท็นชู และบันทึกของนักบวชยังระบุว่า ในส่วนของโอะกุนั้นเห็นสตรีรับใช้เป็นจำนวนมากและไม่อนุญาตให้ผู้ชายเข้าออกได้ จากบันทึกดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนสมัยเอโดะมีการใช้คำว่า “โอโอะกุ” อย่างแพร่หลายแต่ไม่พบการใช้คำว่า “โอโอะกุ” และคำว่า “โอะกุ” หมายถึงพื้นที่ส่วนตัวที่เจ้าของปราสาทอาศัยอยู่กับครอบครัว ซึ่งในสมัยเอโดะคำว่า “โอโอะกุ” ใช้สำหรับที่อาศัยของครอบครัวของโชกุนและสำหรับโตเมียวและซามูไรระดับสูง (เช่น โกะซังคะ โกะซังเคียวและตระกูลชิมะสึ) ส่วนโตเมียวอื่นๆ ยังคงใช้คำว่า “โอะกุ” สำหรับที่อาศัยส่วนตัวเหมือนสมัยก่อนหน้าสมัยเอโดะ ซึ่งการค้นคว้าเกี่ยวกับโอะกุของโชกุนและของตระกูลโตเมียวในสมัยมูโรมะจินั้นพบเอกสารไม่มากนัก⁶

สำหรับของปราสาทเอโดะมีการแบ่งอาคารฮะมะรุเป็นสามส่วนคือ โอะโมเตะ นะคะโอะกุ และโอโอะกุ นะคะโอะกุซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวของโชกุนนั้นจะมีเพียงผู้รับใช้โชกุนที่เป็นเพศชายแม้แต่โรจูหรืออำมาตย์ (老中) จะต้องได้รับการอนุญาตจากโชกุนก่อนจึงจะเข้าไปได้ และโอโอะกุซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวโชกุนนั้น

⁵ 鈴木賢次 (2011). 「信長・秀吉の奥と将軍の大奥」, 140-147

⁶ 慶幹進士 (1980). 「室町殿の大奥・江戸城の大奥」, 187-192

จะมีโจะจูที่เป็นเพศหญิงซึ่งแบ่งออกเป็นโจะจูของโชกุน และโจะจูของมิโดโคะโคะโระ คนทำงานของนะคะโอะกุ กับโอโอะกุจะไม่มีการเข้าไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง⁷ ซึ่งโครงสร้างของปราสาทเอโดะและคฤหาสน์ของบรรดาโดเมียวที่อยู่ในเมืองเอโดะ⁸ จะมีลักษณะเหมือนกันคือแบ่งออกเป็นโจะโมะเตะซึ่งอยู่ด้านหน้าและโอโอะกุซึ่งอยู่ด้านหลังซึ่งโจะจูของโชกุนนั้นจะอาศัยในบริเวณปราสาทเอโดะ แต่โจะจูของโดเมียวนั้นจะอาศัยในบริเวณที่เป็นพื้นที่ส่วนตัวของโดเมียว ทั้งปราสาทเอโดะและคฤหาสน์ของโดเมียวมีตำแหน่งผู้ประสานงานระหว่างโจะโมะเตะและโอโอะกุที่เรียกว่าโอโจกุจิ (御錠口) แต่คฤหาสน์โดเมียวไม่ได้มีการแบ่งเขตระหว่างโจะโมะเตะและโอโอะกุอย่างเข้มงวด รวมทั้งมีตำแหน่งเจ้าหน้าที่ซึ่งปราสาทเอโดะไม่มี คือ ตำแหน่งงานราชการที่โจะโมะเตะ (เป็นเพศหญิง) ที่เรียกว่า โจะโมะเตะโจะจู (表女中) และมีตำแหน่งผู้ปฏิบัติงานผู้ชายที่สามารถเข้าออกโอโอะกุได้⁹

- การเปลี่ยนแปลงจากคำว่า “โอโอะกุ” ไปเป็นคำว่า “โอโอะกุ”

ในหนังสือประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโอโอะกุนั้นเขียนถึงการเริ่มต้นของระบบของโอโอะกุว่าเริ่มในสมัยโชกุนคนที่ 3 แต่ในเอกสารบันทึกทางประวัติศาสตร์ในสมัยเอโดะตั้งแต่เริ่มสมัยเอโดะจนถึงสมัยโชกุนคนที่ 4 นั้นไม่ค่อยพบคำว่า “โอโอะกุ” แต่พบคำว่า “โอโอะกุ” และ “โอโอะกุคะตะ” เป็นส่วนใหญ่ เช่น พบคำว่า 「おく方」 และคำว่า 「おくの御台所」 ในกฎข้อบังคับมิโดโคะโกะโระฮัตโตะ (御台所法度) ประกาศใช้ในปี ค.ศ.1623 และมีกฎระเบียบที่เรียกว่า โอโอะกุคะตะโอะฮัตโตะ (御奥方御法度) ออกในต้นสมัยโชกุนคนที่ 4 และพบคำว่า “โอโอะกุ” เป็นส่วนใหญ่ในบันทึกที่ชื่อว่า ริวเอฮินะมิกิ (柳営日次記)¹⁰ และแม้แต่ในแผนผังของบริเวณปราสาทเอโดะที่เรียกว่า โอะฮมมะรุโซะเอะซุ (御本丸

惣絵図) ก็เรียกบริเวณที่อาศัยของมิโดโคะโกะโระว่า โอโอะกุคะตะ (御奥方) ในสมัยของโชกุนคนที่ 3 มีการแบ่งพื้นที่โอโอะกุ (ต่อมาเรียกว่านะคะโอะกุ) และโอโอะกุอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากเกิดเหตุแผ่นดินไหวในปี ค.ศ. 1649 มีการซ่อมแซมกำแพงหินที่พังลงมาและแบ่งส่วนที่เป็นที่อาศัยส่วนตัวของโชกุนเป็นสองส่วน ประกอบกับการขยายการสร้างในส่วนพื้นที่อาศัยส่วนตัวของโชกุน เรียกส่วนที่เป็น โอโอะกุ ว่า นะคะโอะกุ (中奥) (ซึ่งใช้เรียกโดยทั่วไปในปัจจุบัน) ไม่พบบันทึกการเปลี่ยนชื่อเรียกจากโอโอะกุเป็นโอโอะกุอย่างชัดเจน แต่พบว่ามีการใช้ทั้งคำว่า “โอโอะกุคะตะ” และ “โอโอะกุ” ในบันทึกริวเอฮินะมิกิในสมัยของโชกุนคนที่ 4 และต่อมาในสมัยของโชกุนคนที่ 5 พบว่ามีการใช้คำว่า “โอโอะกุ” มากกว่าคำว่า “โอโอะกุ” นอกจากนี้ พื้นที่อาศัยส่วนตัวของโชกุนมีการควบคุมเข้มงวดขึ้นหลังจากมีการสังหารอำมาตย์ในบริเวณใกล้พื้นที่ส่วนตัวของโชกุนจึงมีการแบ่งเขตระหว่างโจะโมะเตะกับพื้นที่ส่วนตัวหรือโอโอะกุที่ชัดเจนขึ้น และอาจจะส่งผลต่อการแบ่งที่อยู่อาศัยของโชกุนและครอบครัวเป็น “โอโอะกุ”¹¹ ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ คำว่า “โอโอะกุ” นี้ไม่ได้ใช้แต่เพียงบริเวณ ฮมมะรุของปราสาทเอโดะเท่านั้น แต่ยังใช้กับนิชิโนะมะรุและนิโนะมะรุในส่วนที่เป็นที่อาศัยของสตรี นอกจากนี้ คำว่า “นะคะโอะกุ” และ “โอโอะกุ” นี้ยังใช้ในตระกูลโดเมียวที่เป็นตระกูลใหญ่ได้แก่ ตระกูลโกะซังเคะ ตระกูลโกะซังเคียว และตระกูลชิมะสึของโดเมียวแห่งแคว้นซะสึมะ จากการค้นคว้าพบว่า ครอบครัวของชนชั้นซามูไรนั้นมีการแบ่งพื้นที่เป็นโจะโมะเตะและโอโอะกุเช่นกัน และการเริ่มใช้คำว่า “โอโอะกุ” อย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยโชกุนคนที่ 4 อาจจะเป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ที่แตกต่างของตระกูลโทะกูงะวะ และตระกูลบิรารในสมัยเอโดะที่ตระกูลโทะกูงะวะ

⁷ 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015). 『徳川「大奥」事典』, 4-7

⁸ โดเมียวจะต้องมีปราสาทหรือคฤหาสน์ในเมืองเอโดะเพื่อเป็นที่อาศัยระหว่างช่วงมาทำงานที่ปราสาทเอโดะหรือช่วงมาประจำที่เมืองเอโดะ

⁹ 畑尚子 (2009). 『徳川政権下の大奥と奥女中』, 77

¹⁰ บันทึกงานราชการของแต่ละสำนักงานของรัฐบาลโทะกูงะวะในสมัยเอโดะ <http://www.wul.waseda.ac.jp/CLIB/MICRO/ryuei.html>

¹¹ 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015) 『徳川「大奥」事典』, 7-8.

มีอำนาจอย่างเต็มรูปแบบในการปกครอง

6.2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโอโอะกุ

- จุดเริ่มต้นของโอโอะกุและการแบ่งช่วงของโอโอะกุ

ถึงแม้ไม่พบบันทึกของการเปลี่ยนการเรียกชื่อจากคำว่า “โอะกุ” ไปเป็น “โอโอะกุ” แต่หนังสือประวัติศาสตร์ที่เขียนเกี่ยวกับโอโอะกุในปัจจุบันส่วนใหญ่กล่าวถึงการเริ่มต้นระบบของโอโอะกุว่ามีการเริ่มต้นในสมัยโชกุนคนที่ 3 เพื่อเป็นการสร้างผู้สืบทอดตำแหน่งโชกุนตระกูลโทกูงวะ โชกุนคนที่ 1 เริ่มเข้ามาอาศัยในปราสาทเอโดะตั้งแต่ปีค.ศ. 1603 ขณะนั้นปราสาทเอโดะเป็นเพียงปราสาทขนาดเล็กและเริ่มมีการซ่อมแซมและสร้างเพิ่มเติมจนเสร็จสมบูรณ์ในสมัยโชกุนคนที่ 3 ภายในส่วนของโอโอะกุยังถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) โอโอะเด็งมุกิ (御殿向き) เป็นพื้นที่อาศัยของมิโดโคะโกะโระ 2) นะงะสึโอะนะ (長局) เป็นที่อาศัยของโจะจู มีลักษณะเป็นเรือนแถวยาว 3) ฮิโระชิมุคิ (広敷向き) เป็นเสมือนสำนักงานภายในของโอโอะกุ ในส่วนที่ 1 และ 2 นอกจากโชกุนแล้วห้ามผู้ชายอื่นเข้า(มีเพียงแต่อาชีพที่จำเป็น เช่น หมอของโชกุนและช่างที่เข้าได้รวมถึงเด็กผู้ชายที่มีอายุไม่เกิน 9 ขวบ) ในส่วนที่ 3 นีออนุญาตให้เจ้าหน้าที่ผู้ชายเข้าไปทำงานได้ ปราสาทเอโดะมีความยาวจากทิศเหนือถึงทิศใต้ 4 กิโลเมตรและจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก 6 กิโลเมตร แบ่งออกเป็นพื้นที่ที่เป็นอาคารและสวน ส่วนที่สำคัญของปราสาทเอโดะซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนในครอบครัวโทกูงวะมี 3 ส่วน คือ ฮมมะรุ (本丸) นิชิโนะมะรุ (西の丸) และนิโนะมะรุ (二の丸) ฮมมะรุเป็นที่อยู่อาศัยในส่วนของโชกุน นิชิโนะมะรุเป็นที่อยู่อาศัยในส่วนของโชกุนที่เกษียณจากการปกครองแล้วที่เรียกว่า โอโอะโกะโชะ (大御所) บางครั้งเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งโชกุนต่อไป นิโนะมะรุเป็นคฤหาสน์อีกแห่งหนึ่งของโชกุนบางครั้งเป็นที่อยู่อาศัยของมารดาของโชกุน ฮมมะรุนั้นแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ 3 ส่วน คือ

1) โอโอะมะเตะ (表) เป็นพื้นที่สำหรับงานราชการ เป็นเหมือนที่ทำการของรัฐบาลโทกูงวะ

2) นะคะโอะกุ (中奥) เป็นที่อยู่อาศัยที่ทำงานและพื้นที่ส่วนตัวของโชกุนและบุตรชาย

3) โอโอะกุ (大奥) เป็นพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวของโชกุน หมายถึงภรรยาเอก ภรรยารอง บุตรชายที่มีอายุไม่เกิน 9 ขวบ และบุตรสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน

- สตรีที่ทำงานรับใช้ในโอโอะกุ

สตรีผู้ซึ่งทำงานรับใช้โชกุนและมีโดโคะโกะโระในโอโอะกุนั้น สามารถแบ่งได้ 2 ระดับคือ

1) ระดับโอะมะะมิเอะอิโจ (お目見え以上) คือ ระดับที่สามารถเข้าพบโชกุนและมีโดโคะโกะโระได้

2) ระดับโอะมะะมิเอะอิเกะ (お目見え以下) คือ ระดับล่างที่ไม่สามารถเข้าพบโชกุนและมีโดโคะโกะโระได้

ในสองกลุ่มนี้ ยังแบ่งออกเป็นชื่องานต่าง ๆ อีก 20 ตำแหน่ง และยังแบ่งกลุ่มสตรีที่ทำงานภายในโอโอะกุ เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มรับใช้โชกุนและกลุ่มรับใช้มิโดโคะโกะโระ มีตำแหน่งหน้าที่ดังนี้ คือ

1) โจโรโอะโตะชิโยะริ (上臈御年寄り) มีหน้าที่เป็นคู่สนทนา ที่ปรึกษาและอยู่ใกล้ชิดมิโดโคะโกะโระ

2) โคะโจโร (小上臈) เป็นผู้เรียนรู้งานของโจโรโอะโตะชิโยะริและอาจจะได้เป็นโจโรต่อไป

3) โอโอะโตะชิโยะริ(บางครั้งเรียกว่า โรโจะ) (御年寄り・老女) เป็นผู้ที่มีอำนาจในบริหารจัดการและการปกครองสูงสุดในโอโอะกุ ส่วนใหญ่เป็นบุตรสาวของซามูไรชั้นสูงที่ทำงานในรัฐบาลโชกุนโทกูงวะ

4) โอะเคียกกุอะชิโร (御客会釈) เป็นตำแหน่งเฉพาะของโจะจูที่รับใช้โชกุน มีหน้าที่ต้อนรับและดูแลโจะจูที่มาจากโอโอะกุของตระกูลโกะซังเคะและโกะซังเคียว

5) จูโอะชิโยะริ (中年寄り) เป็นตำแหน่งที่มีเฉพาะโจะจูที่รับใช้มิโดโคะโกะโระ มีหน้าที่เป็นตัวแทนของโอโอะโตะชิโยะริ เช่น ดูแลอาหารและตรวจสอบยาพิษในอาหารของมิโดโคะโกะโระ

6) โอะจูโร (御中臈) เป็นตำแหน่งของโจะจูที่ทำงานในโอโอะกุเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดของโชกุนและมีโดโตะโกะโระ ในส่วนของโชกุนนั้นมีโอกาสที่จะถูกเลือกเป็นภรรยาองได้

7) โอะโคะโซ (御小姓) อายุราว 7-16 ปี เป็นเด็กรับใช้ของมีโดโตะโกะโระ

8) โอะโจกุจิ (御錠口) มีตำแหน่งเฉพาะของโจะจูที่รับใช้โชกุน ดูแลเข้าออกระหว่างโอโอะกุกับโอโอะมะเตะ

9) โอะโอะมะเตะสึโกะ (御表使) มีหน้าที่รับผิดชอบติดต่อภายนอกโอโอะกุและซื้อของตามคำสั่งของโอะโตะชิโยะริ

10) โกะยูอิชิ (御祐筆) มีหน้าที่ทำงานเอกสาร เช่น จดบันทึก เขียนจดหมายตอบโต้

11) โอะสึจิ (お次) ทำงานทั่วไปเช่น ดูแลอุปกรณ์ ขนของกำนัล ทำความสะอาด และเป็นผู้แสดงเมื่อมีงานรื่นเริง

12) โอะคิตะเงะกิ (御切手書) มีหน้าที่ดูแลผู้เข้าออกที่ประตูสำหรับผู้รับใช้ พ่อค้าและครอบครัวของสตรีที่ทำงานในโอโอะกุ

13) โอะโบซุ (御坊主) เป็นตำแหน่งโจะจูที่รับใช้โชกุน เป็นสตรีสูงอายุ (50ปีขึ้นไป) แต่งกายแบบผู้ชาย ได้รับอนุญาตให้เข้าออกในส่วนนะคะโอะกุของโชกุนได้

14) โกะฟุโนะมะ (呉服の間) มีหน้าที่ดูแลเสื้อผ้าของโชกุนและมีโดโตะโกะโระ

15) โอะฮิโระชะชิกิ (御広座敷) เป็นตำแหน่งรองจากโอโอะมะเตะสึโกะ เป็นผู้ให้การต้อนรับและดูแลโจะจูที่มาจากโอโอะกุของตระกูลโกะซังเคียวและจากโอโอะกุของตระกูลไดเมียวอื่น ๆ

16) โอะซันโนะมะ (御三の間) มีหน้าที่ทำความสะอาดห้องของโจะจูที่มีตำแหน่งสูงกว่าและรับใช้ทั่วไป

17) โอะนะไค (御中居) มีหน้าที่ทำงานในห้องครัว เป็นผู้เตรียมเครื่องปรุง เช่น พั่นผัก และปลา

18) โอะฮิโนะบัง (御火の番) เป็นผู้ดูแลระวังไฟ

19) โอะจะโนะมะ (お茶の間) มีหน้าที่เตรียมน้ำชาให้กับมีโดโตะโกะโระ

20) โอะสึโกบัง (御使番) มีหน้าที่รับใช้และช่วยงานของตำแหน่งโอโอะมะเตะสึโกะ

21) โอะซุเอะ (御末) เป็นโจะจูชั้นล่างสุด รับผิดชอบการเตรียมน้ำอาบ น้ำสำหรับห้องครัว และทำความสะอาด

ตำแหน่งโจะจูที่เป็นโอโอะมะะมิเอะอิโจ คือตำแหน่งที่ 1-15 และเป็นการจ้างงานตลอดชีพ (คือมีการให้เงินบำนาญ) ตำแหน่งที่เป็นโอโอะมะะมิเอะอิเกะ คือตำแหน่งที่ 16-21 สำหรับตระกูลของสตรีเหล่านี้ตำแหน่งที่ 1-2 มาจากตระกูลขุนนางที่ติดตามมีโดโตะโกะโระมาจากเกียวโต ตำแหน่งที่ 3-16 มาจากตระกูลซามูไรทั้งระดับสูงและระดับล่าง ตำแหน่งที่ 17-21 มาจากตระกูลซาวานาและชาวเมือง (ช่างและพ่อค้า) สตรีทั้งหมดนี้รับเงินเดือนค่าตอบแทนจากรัฐบาลโทะกูงะวะ

นอกจากนี้ ยังมีสตรีที่เป็นลูกจ้างส่วนตัวของโจะจูเหล่านี้ เรียกว่า เฮะยะคะตะ (部屋方) ส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัวหรือมาจากตระกูลซาวานาและชาวเมือง เช่น โอะโตะชิโยะริจะมีลูกจ้างส่วนตัวที่เป็นสตรีประมาณ 20 คนมีผู้ดูแลคือ โอะสึโอะเนะ (お局) แม้กระทั่งตำแหน่งระดับล่างสุดคือ โอะซุเอะ สามารถมีลูกจ้างส่วนตัว 1 คนเพื่อคอยเก็บรองเท้าเมื่อไปทำงาน ลูกจ้างเหล่านี้รับค่าตอบแทนจากเจ้านายของตน นอกจากลูกจ้างสตรีแล้วยังมีตำแหน่งที่เรียกว่า โกะไซ (五菜) เป็นลูกจ้างผู้ชายที่จ้างโดยโจะจูระดับสูงเพื่อเป็นคนรับใช้ส่วนตัวและเป็นการจ้างที่สืบทอดกันในตระกูล

โจะจูที่ทำงานในโอโอะกุนั้นไม่ได้เป็นคนโสดทั้งหมด นอกจากแม่นมของลูกโชกุนที่จะต้องเป็นสตรีที่มีลูกอ่อน และสามารถให้นมได้แล้วยังมีสตรีที่แต่งงานแล้วทำงานในโอโอะกุเช่นกัน ตัวอย่างเช่น เข้าทำงานในโอโอะกุเมื่อยังโสดและลาออกมาเพื่อแต่งงาน แต่มีเหตุหย่าร้างหรือสามีเสียชีวิตและกลับเข้าไปทำงานอีกซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่ง

ของสตรีในโอโอะกุ ส่วนสตรีที่แต่งงานแล้วพบเพียงบางส่วนที่เป็นสตรีที่แต่งงานและไม่ได้หย่าร้างหรือสามียังมีชีวิตอยู่มาทำงานในโอโอะกุ อาจจะเนื่องมาจากสามีไม่สามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวได้¹²

- การเลือกเข้าทำงานของสตรีในโอโอะกุ

การเข้าทำงานในโอโอะกุนี้เป็นความไฝ่ฝันของสตรีในสมัยเอโดะ ซึ่งสตรีที่เข้ามาทำงานนั้นส่วนใหญ่เป็นบุตรสาวของชามูในระดับฮะตะโมะโตะและโกะเคะนินที่มีฐานะยากจนและยังมีสตรีจากครอบครัวชาวาระดับเจ้าของที่ดินและพ่อค้าที่มีฐานะดี ซึ่งครอบครัวไม่มีปัญหาการเงินแต่มิ่พี่น้องผู้ขายหลายคนจึงเข้ามารับการศึกษามาจากการทำงานที่โอโอะกุ (เช่น การฝากทำงานเป็นเฮะยะคะยะ) เพื่อเตรียมตัวออกไปแต่งงาน หรือเป็นสตรีที่แต่งงานแล้วแต่สามีไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจได้ จึงปรึกษากันและยินยอมให้ภรรยาทำงานได้ หรือสตรีที่แต่งงานแล้วแต่ต้องการทำงานเพื่อหารายได้ของตนเองมากกว่าการอยู่บ้านดูแลลูกหลานจึงเข้ามาทำงานที่โอโอะกุ¹³ ซึ่งการจะได้เข้าทำงานในโอโอะกุนี้ส่วนใหญ่เป็นการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการเสนอชื่อหรือแนะนำ ไม่ค่อยมีการประกาศรับสมัครทั่วไป เช่น แม่ที่เคยทำงานในโอโอะกุแนะนำให้บุตรสาวเข้าไปทำงาน ป้าและอาหรือน้าที่เป็นโจะจูในโอโอะกุ (ในโอโอะกุมีคนที่ไม่แต่งงานประมาณครึ่งหนึ่ง) แนะนำให้หลานสาวเข้าไปทำงาน นอกจากนี้ ยังมีการแนะนำจากญาติที่เคยทำงานในโอโอะกุหรือคฤหาสน์ไคเมียว โดยครูสอนศิลปะหรือโดยชาวเมืองที่มีความสัมพันธ์กับคนในโอโอะกุและคนที่เคยทำงานที่คฤหาสน์ของไคเมียวมาก่อน¹⁴ บุตรสาวชามูในระดับฮะตะโมะโตะเท่านั้นที่จะได้จ้างในตำแหน่งกลุ่มโอะเมะมิเอะอิโจ จึงมีบุตรสาวของโกะเคะนินและชาวานาที่มีฐานะ หรือพ่อค้าร่ำรวยให้เงินและของกำนัลแก่ฮะตะโมะโตะเพื่อขอเป็นบิดาชั่วคราวให้กับบุตรสาว

การเข้ามาทำงานในโอโอะกุนี้ส่วนใหญ่จะต้องเข้ามาเป็นเฮะยะคะตะหรือลูกจ้างส่วนตัวของโจะจูในโอโอะกุก่อน เช่น โอะโตะชิโยะริซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจในโอโอะกุจะหาลูกสาวของคนใกล้ชิด เช่น ญาติและลูกสาวของชามูไรที่ทำงานในปราสาทเอโดะโดยให้เริ่มเข้ามาเป็นเฮะยะคะตะหากทำงานดีได้รับการยอมรับจะได้รับการเข้าสอบ หลังจากนั้นจะมีการตรวจสอบภูมิหลังหรือตระกูล หากผ่านการคัดเลือกจะได้รับการว่าจ้างซึ่งจะมีตำแหน่งต่างกันไปตามสถานะของตระกูล การเข้าทำงานในเอโดะนี้จะต้องเตรียมตัวในเรื่องของการอ่าน การเขียนตัวอักษร นอกจากนี้ยังมีส่วนเพิ่มเติมคือความสามารถทางการแสดง เช่น เครื่องดนตรีซิมิเซ็ง โคะโตะ การร้องเพลง การเต้นรำและการเล่นละครหุ่น การสอบนั้นจะมีการสอบตัวหนังสือและการเย็บผ้าเป็นหลัก การเข้าทำงานที่ปราสาทเอโดะและคฤหาสน์ของชนชั้นชามูไรนี้ส่งผลให้การฝึกร้องเพลงและเต้นรำเป็นที่นิยมในบรรดาสตรีอย่างมากราวกลางศตวรรษที่ 18 แสดงให้เห็นว่าการร้องเพลงและการเต้นรำเป็นที่นิยมแพร่หลายในสังคมของชนชั้นชามูไรในช่วงนี้เช่นกัน¹⁵

การเลือกโจะจูนี้โชกุนจะไม่เข้าร่วมคัดเลือกแต่จะเป็นผู้อนุญาตให้จ้างในขั้นสุดท้าย ตัวอย่างของการคัดเลือกโจะจูในระดับคฤหาสน์ไคเมียวจากบันทึก「宴遊日記」¹⁶ ของโนะบุโตะกิ (信鶴) เป็นบันทึกเกี่ยวกับการคัดเลือกโจะจูเพื่อทำงานในคฤหาสน์ของยะนะซะวะโยะชิยะซุ (柳沢吉保) (ไคเมียวผู้รับใช้ใกล้ชิดของโชกุนคนที่ 5) โดยสตรีผู้สมัครเป็นบุตรสาวของชาวเมืองและชาวานากุสุมิโดยโนะบุโตะกิผู้เป็นหลานสาวเจ้าของคฤหาสน์ เป็นการสอบที่ดูความสามารถทางการดนตรีและการแสดงมีการให้คะแนนในระดับเก่ง กลางและไม่เก่ง ซึ่งสตรีจากครอบครัวชาวเมืองและชาวานาที่มีฐานะดีที่อาศัยรอบเมืองเอโดะนิยมส่งลูกสาว

¹² 畑尚子 (2009). 『徳川政権下の大典と奥女中』, 290

¹³ 特集入門講座 (2004). 「Q&A 江戸城大典の全て—第3章—奉公に上がる」, 56

¹⁴ 特集入門講座 (2004) เรื่องเดียวกัน, 56

¹⁵ 特集入門講座 (2004) เรื่องเดียวกัน, 57

¹⁶ 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015). 『徳川「大典」事典』, 57

เข้ามาทำงานในคุกหาสน์ของชนชั้นซามูไรเพื่อเป็นการเรียนรู้งานเพื่อเตรียมตัวแต่งงาน จึงทำให้เกิดค่านิยมในการส่งลูกสาวไปเรียนดนตรีและการแสดงเต้นรำตั้งแต่ยังเด็กเพื่อจะได้เข้าทำงานได้ง่าย การสอบนั้นไม่จำเป็นว่าต้องสอบผ่านและได้รับการจ้างทุกคน เช่น การสอบครั้งนี้มีจำนวนผู้เข้าสอบเกือบ 150 คนจะมีคนถูกจ้าง 13 คน เหตุผลที่จ้างงานคือ มีการแนะนำมา 3 คน มีความสามารถทางการแสดง 5 คน เลือกจากหน้าตาสวยงาม 1 คน¹⁷

ตัวอย่างการคัดเลือกโจะจูที่จะทำงานให้กับรัฐบาลโทะกุซะวะ สตรีเหล่านี้มาจากหลายตระกูลทั้งจากชนชั้นขุนนาง ชนชั้นซามูไรทั้งระดับฮะตะโมะโตะ และระดับโกะเคะนินและชนชั้นชาวเมืองและชาวนา มีตัวอย่างของบันทึก 「女中帳」¹⁸ ซึ่งเป็นบันทึกเกี่ยวกับตำแหน่งต่าง ๆ ของโจะจูที่จ้างโดยรัฐบาลโทะกุซะวะของเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1731 ได้เขียนถึงกระบวนการจ้างตำแหน่งโคะโจโร (ตำแหน่งของสตรีที่มาจากตระกูลขุนนาง) ของท่านหญิงทะเคะ (竹姫) (ซึ่งเป็นลูกบุญธรรมของโชกุนคนที่ 5 และต่อมาเป็นลูกบุญธรรมของโชกุนคนที่ 8 ท่านหญิงทะเคะแต่งงานกับไคเมียวชิมะสึ สึกุโทะโยะ (島津継豊) แห่งแคว้นซัตสึมะและอาศัยอยู่ที่คุกหาสน์ของแคว้นซัตสึมะในเมืองเอโดะ เป็นการจ้างตำแหน่งโคะโจโรที่ต้องทำงานนอกโอโอะกุในคุกหาสน์ของลูกสาวโชกุนที่แต่งงานกับไคเมียวระดับสามขึ้นไปถึงเป็นภรรยาหากบุตรสาวของโชกุนไปแต่งงานกับตระกูลไคเมียวใดก็ตามจะต้องมีซามูไรและโจะจูส่วนหนึ่งที่ได้รับจ้างจากรัฐบาลโทะกุซะวะไปทำงานอยู่ด้วย ในขณะนั้นมีสตรีจากตระกูลขุนนางชื่อ “เทะริ” ได้ถูกจ้างเป็นตำแหน่งโคะโจโรและเสียชีวิตลงจากการเจ็บป่วย ซึ่งน้องสาวของเทะริชื่อ “มุเมะ” ได้เข้ามาอาศัยเป็นเด็กรับใช้หรือเฮะยะคะตะของพี่สาวตนเองได้ประมาณ 1 ปี เมื่อพี่สาวเสียชีวิตลงและต้องหาโคะโจโรคนใหม่นั้น ท่าน

หญิงทะเคะได้ทำหน้าที่สื่อแจ้งความประสงค์ขอจ้าง “มุเมะ” ผ่านกระบวนการของโจะจูระดับสูงของตนเอง และได้รับการอนุญาตจากโชกุนและจ้างทำงานแทนพี่สาวหรือ “เทะริ” ต่อไป (ไม่ต้องผ่านอำมาตย์ของโชกุน ไม่ต้องแสดงเอกสารยืนยันตนเอง) ตัวอย่างจากบันทึกเดียวกันของการจ้างโจะจูเพื่อทำงานในโอโอะกุที่ปราสาทเอโดะนั้นมีบันทึกว่า ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1804 มีการจ้างบุตรสาวและน้องสาวของซามูไรที่เป็นลูกน้องของตระกูลโทะกุซะวะจำนวน 8 คนพร้อมกัน เป็นระดับโอะเมะมิเอะอิโจ 4 คนกับระดับโอะเมะมิเอะอิเกะ 4 คน โดยต้องเสนอเอกสารยืนยันความเป็นบิดาของคนทั้ง 8 คน ส่งผ่านจากโอโอะกุไปยังอำมาตย์ของโชกุน (老中) เพื่อส่งให้โชกุนพิจารณาต่อไป (มีกระบวนการต่างจากข้างบนคือ ต้องผ่านอำมาตย์ของโชกุน และต้องแสดงเอกสารยืนยันตนเอง)¹⁹

การคัดเลือกโจะจูโดยทั่วไปเมื่อผ่านการพิจารณาให้จ้างทำงานในโอโอะกุแล้ว โอะโตะชิโยะริจะเป็นผู้พิจารณาดำเนินการให้กับสตรีเหล่านี้โดยตำแหน่งแรกของบุตรสาวจากตระกูลซามูไรแม้จะมาจากตระกูลระดับฮะตะโมะโตะ²⁰ จะต้องเริ่มด้วยตำแหน่งโอะซันโนะมะซึ่งเป็นตำแหน่งต่ำสุดของบุตรสาวจากตระกูลซามูไร หลังจากนั้นจึงจะได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นไปซึ่งตระกูลเดิมนั้นส่งผลต่อการเลื่อนตำแหน่งของบุตรสาว หากเป็นบุตรสาวจากตระกูลฮะตะโมะโตะ จะได้รับตำแหน่งในกลุ่มโอะเมะมิเอะอิโจ ดังนั้นจึงมีบุตรสาวของชนชั้นซามูไรระดับโกะเคะนิน (ซึ่งบิดาไม่สามารถเข้าพบโชกุนได้) ถูกรับเป็นบุตรบุญธรรมของตระกูลฮะตะโมะโตะจึงจะเลื่อนขั้นสูงขึ้นไปได้เช่นเดียวกับบุตรสาวจากตระกูลฮะตะโมะโตะ การเลื่อนตำแหน่งของสตรีผู้รับใช้ในโอโอะกุนั้น มีคำกล่าวว่า ขึ้นอยู่กับสามสิ่งคือ 「一引、二運、三器量」²¹ หมายถึง อันดับแรกการมีผู้ส่งเสริมดี สอง-โชคชะตา และ สาม-ความสามารถ การเลื่อนตำแหน่งที่สูงที่สุดคือ การได้

¹⁷ 特集入門講座 (2004) 「Q&A江戸城大奥の全て一第3章一奉公に上がる」, 57-58

¹⁸ 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015). 『徳川「大奥」事典』, 57-59

¹⁹ 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015) เรื่องเดียวกัน, 57-59

²⁰ ชนชั้นซามูไรแบ่งได้คร่าว ๆ 2 ประเภทคือ กลุ่มที่เข้าพบกับโชกุนได้ หรือ お目見え以上 เรียกว่า ฮะตะโมะโตะ (旗本) และกลุ่มที่ไม่ได้พบหรือ お目見え以下 เรียกว่า โกะเคะนิน (御家人)

²¹ 山本博文 (2004). 「『人事』の日本史第 42 回近世編一大奥女中の出世競争」, 43

เป็นภรรยาของโชกุนและคลอดบุตรชาย ซึ่งอาจส่งผลให้ได้เป็นแม่ของโชกุนในอนาคตและส่งผลกระทบต่อความรุ่งเรืองของครอบครัวเดิมของตนเอง

สำหรับตำแหน่งโอะเมะมิเอะอิกะของโจจูในโอโอะกุนั้น มาจากครอบครัวที่ต่ำกว่าโกะเคะนินโดยเป็นกลุ่มบุตรสาวของผู้ที่ทำงานในปราสาทเอโดะ เช่น งานก่อสร้าง งานท่อน้ำและงานทำความสะอาด และกลุ่มบุตรสาวจากตระกูลพ่อค้าและชาวนาที่มีฐานะร่ำรวยหลายคนมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้ามาเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวแต่งงาน สตรีที่เป็นบุตรสาวชาวเมืองและชาวนานี้จะเริ่มเข้าทำงานในตำแหน่งโอะซุเอะซึ่งเป็นตำแหน่งที่ต่ำสุดหรือตำแหน่งโอะสึโกะบังที่รองจากตำแหน่งต่ำสุดและได้เลื่อนขั้นขึ้นมาสูงสุดถึงตำแหน่งโอะซันโนะมะ ซึ่งถึงแม้จะเป็นตำแหน่งต่ำสุดในโอโอะกุก็นังมีสตรีหลายคนสามารถเข้ามาทำงานได้โดยการใช้เครือข่ายอุปถัมภ์ หรือการใช้เงินเป็นจำนวนมากในการฝากแนะนำและการหาผู้รับรองถิ่นฐานบ้านเกิดของตน²²

- เงินเดือนของโจจูและงบประมาณของโอโอะกุกุ

โจจูในโอโอะกุกุนั้นเป็นผู้รับใช้ของโชกุนและมีโดโตะโกะโระ และรับเงินเดือนจากรัฐบาลโทะกูงะวะเหมือนกับซามูไรในสังกัดของรัฐบาล เพียงแต่ซามูไรนั้นจะมีการรับช่วงการเป็นซามูไรสืบทอดกันทางตระกูล แต่โจจูนั้นรับตำแหน่งเฉพาะของตนเองไม่สืบทอดทางตระกูลมีเพียงการแนะนำคนในครอบครัวเพื่อเข้ามาสอบและทำงานเท่านั้น ซามูไรชั้นล่างที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองนั้นรับเงินเดือนจากรัฐบาลเป็นข้าวที่เรียกว่า คิริโม (切米) ปีละ 3 ครั้ง คือ ฤดูใบไม้ร่วง ฤดูร้อน และฤดูหนาว โจจูซึ่งรับเงินเดือนจากรัฐบาลได้รับเงินเดือนแบบคิริโมเช่นกันโดยรับปีละ 2 ครั้งคือ เดือนพฤษภาคม และเดือนตุลาคม โจจูตั้งแต่ระดับสูงสุดคือ โจโรโอะโตะชิโยะริไปจนถึงระดับต่ำสุดคือ โอะซุเอะ จะได้รับค่าตอบแทนเป็นสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ คือ

- 1) คิริโม (切米) หรือการจ่ายเงินเดือนเป็นข้าว
- 2) ฟุจิ (扶持) หรือ คนรับใช้ จ่ายเป็นข้าวที่ใช้สำหรับจ้างคนรับใช้
- 3) โคเรียกุคิน (公力金) หรือค่าเสื้อผ้าและจ่ายเป็นเรียว (両) หรือ ทอง
- 4) ฟิน (薪) สำหรับทำอาหาร
- 5) ถ่าน (炭) สำหรับเพิ่มความอบอุ่นในฤดูหนาว
- 6) ฟินสำหรับต้มน้ำอาบ (湯之木) หรือ ยูโนะคิ เป็นเชื้อเพลิงสำหรับน้ำที่ใช้อาบ
- 7) น้ำมัน (油) สำหรับใช้เป็นน้ำมันตะเกียง
- 8) โกะไซกิน (五菜銀) คือ เงินสำหรับค่าจ้างลูกจ้างผู้ชายที่เรียกว่า โกะไซ

ข้าวหรือคิริโมนั้นจะถูกแลกเป็นเงินที่หน้าโกดังสินค้าของพ่อค้า 1 โคะคุ (ประมาณ 180 ลิตร) แลกเป็นเงินได้ประมาณ 1 เรียว (หากเทียบกับเงินในปัจจุบัน 1 เรียวเท่ากับ 100,000 เยน²³ บางตำราเขียนว่า 1 เรียวเท่ากับ 120,000 เยน²⁴ ค่าตอบแทนที่เป็นคิริโมและทองนั้นจากบันทึก「大奥女中分限」ในสมัยโชกุนคนที่ 11 สำหรับตำแหน่งสูงสุดคือ โจโรโอะโตะชิโยะริ ได้รับครั้งละ 100 โคะคุแลกเป็นเงินได้ 100 เรียวซึ่งในสมัยโชกุนคนที่ 13 ลดลงเหลือ 50 โคะคุ ตำแหน่งโอะโตะชิโยะริได้รับครั้งละ 50 โคะคุ แลกเป็นเงินได้ 50 เรียวระดับต่ำสุดคือ โอะซุเอะได้รับครั้งละ 4 โคะคุ แลกเป็นเงินได้ 4 เรียว และค่าตอบแทนที่จ่ายเป็นทองสำหรับค่าเสื้อผ้านั้น ระดับโจโรโอะโตะชิโยะริได้รับครั้งละ 100 เรียว ระดับโอะโตะชิโยะริได้รับครั้งละ 60 เรียวและระดับต่ำสุด คือ โอะซุเอะได้รับครั้งละ 2 เรียว²⁵ นอกจากค่าตอบแทนที่เป็นทอง เงินและของที่ได้รับจากรัฐบาลโทะกูงะวะแล้ว โจจูที่มีเฮะยะคะตะมะกจะได้รับการนำเงินจากครอบครัวของเฮะยะคะตะมะกของตน เช่น ผักและปลา และโจจูระดับสูงคือโอะโตะชิโยะริซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองนั้นจะได้รับของกำนัลจากบรรดา

²² 山本博文 (2012) 『図説一大奥の世界』, 26

²³ 清水昇・川口素生 (2007) 『大奥—女たちの暮らしと権力闘争』, 48

²⁴ エディキューブ (編) (2012) 『大奥のすべて』, 44

²⁵ 清水昇・川口素生, (2007) เรื่องเดียวกัน, 48-49

พ่อค้าและบรรดาไฉเมียว หรือแม้กระทั่งการให้ของกำนัล เพื่อหวังสิ่งตอบแทน ตัวอย่างของกำนัลจากไฉเมียว เช่น แคว้นมิโตะเป็นปลาคัตสึโอะ แคว้นคิซุเป็นส้ม แคว้นเอะจิเซ็นเป็นกระดาดญี่ปุ่นอย่างดี แคว้นซัตสึมะเป็นเส้นไหมริวกิว ปลาแห้งคัตสึโอะบุชิและน้ำตาล แคว้นจิคุเซ็นเป็นผ้าโอะบิสะคะตะ แคว้นอิเซ็นเป็นเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่นิยมของโอะโตะชิโยะริและโอะโตะจู ส่วนของกำนัลที่ไม่เป็นที่นิยม เช่น ปลิงทะเลแห้ง ปลาแห้งหรือปลาหมึกเกลื่อนนั้นมักจะถูกนำไปแลกเป็นเงินที่ร้านรับซื้อของกำนัลหรือ เค็นซังยะ (献残屋)²⁶ ต่อไป นอกจากนี้อะโตะจูระดับโอะโตะชิโยะริและตำแหน่งโอะโตะโมะเตะสึโกะยังได้รับบ้านในเมืองเอโตะซึ่งสามารถให้เช่าและเก็บเงินค่าเช่าได้ตลอดช่วงที่อยู่ในตำแหน่ง และยังได้รับเงินจากบรรดาไฉเมียวในกรณีต่าง ๆ เช่น เมื่อไฉเมียวเดินทางมาทำงานที่เอโตะแต่ละครั้ง หรือได้รับการเลื่อนตำแหน่งหรือการได้รับการสืบทอดอำนาจของตระกูล ทำให้ตำแหน่งโอะโตะชิโยะริและโอะโตะโมะเตะสึโกะเป็นผู้มีทรัพย์สินและของกำนัลเป็นจำนวนมากและโอะโตะชิโยะริจึงมีสถานะเทียบเท่ากับโรงของโชกุน การจ่ายค่าตอบแทนสำหรับโอะโตะจูเหล่านี้จึงเป็นเงินจำนวนมากของรัฐบาลโทกูงวะ ดังตัวอย่างงบประมาณทั้งหมดของโชกุนคนที่ 8 ซึ่งเป็นข้าทั้งหมด 850,000 โคะคุ และเป็นทองจำนวน 800,000 เรียว งบประมาณของโอโอะกุระหว่างปี ค.ศ. 1854-1860 เป็นปีละ 200,000 เรียว และยังมีเงินอีก 3,000 เรียวที่เป็นค่าใช้จ่ายพิเศษเป็นของขวัญสำหรับบรรดาไฉเมียวและยังเป็นเงินที่ใช้สำหรับแจกจ่ายแก่โอะโตะจูทุกระดับในเทศกาลการต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายในโอโอะกุนี้ว่าเป็นเงินมหาศาล (ครอบครัวชาวบ้านทั่วไปที่มีสมาชิกครอบครัวราว 4 คนจะมีค่าใช้จ่ายต่อปีครอบครัวละประมาณ 2-3 เรียว)²⁷ การมีอำนาจในการได้รับค่าตอบแทนและการใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือยของ

โอโอะกุนี้ แสดงถึงอำนาจอย่างหนึ่งของโอโอะกุที่รัฐบาลโทกูงวะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้มากนักเนื่องจากเกรงต่ออำนาจของโอโอะกุนั่นเอง

งบประมาณค่าใช้จ่ายมหาศาลของโอโอะกุนี้เป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

- 1) การเลียนแบบวัฒนธรรมของราชสำนักในแบบเกียวโต

วัฒนธรรมของราชสำนักในแบบเกียวโตเป็นวัฒนธรรมที่ชนชั้นซามูไรรับเข้ามาใช้ตั้งแต่สมัยคามาคุระ และเริ่มแพร่หลายในบรรดาชนชั้นซามูไรชั้นสูงตั้งแต่สมัยมูโระมะจิ เนื่องจากที่ตั้งของรัฐบาลมูโระมะจิอยู่ในเมืองเกียวโตจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับราชสำนักและตระกูลขุนนางซึ่งเป็นความสัมพันธ์จากการแต่งงานและรับเอาวัฒนธรรมแบบขุนนางมาใช้อย่างแพร่หลาย²⁸ วัฒนธรรมในแบบราชสำนักเริ่มเข้ามาสู่โอโอะกุในสมัยโชกุนคนที่ 3 เนื่องจากโชกุนแต่งงานกับบุตรสาวของขุนนางตระกูลทะคะสึกะซะ ซึ่งผู้เลือกคือมารดา²⁹ หรือมิโดะโทะโกะโระซึ่งมาจากตระกูลซามูไรของโชกุนคนที่ 2 ทำให้เกิดจุดเริ่มต้นของกฎที่มิโดะโทะโกะโระจะต้องมาจากราชสำนักหรือตระกูลขุนนางระดับสูงเท่านั้น (ตระกูลขุนนางระดับสูงหรือ เชกเกะ (摂家) ได้แก่ โคะโนะเอะ (近衛) ทะคะสึกะซะ (鷹司) คุโจ (九条) นีโจ (二城) อิชิโจ (一条) ตระกูลราชินิกุล ได้แก่ ฟุชิมิโนะมียะ (伏見宮) คังอินโนะมียะ (閑院宮) คัตสึระโนะมียะ (桂宮) อะริซูกะวะโนะมียะ (有栖川宮) มิโดะโทะโกะโระของโชกุนคนที่ 7 และ 14 เป็นพระธิดาของจักรพรรดิ) ซึ่งการแต่งงานกับสตรีจากตระกูลขุนนางและราชสำนักนี้เกิดขึ้นในตระกูลโกะซังเคะและโกะซังเคียวเช่นกัน³⁰ การรับวัฒนธรรมของราชสำนักตั้งแต่สมัยโชกุนคนที่ 3 ส่งผลต่อเนื่องมาถึงโชกุนคนที่ 4 ซึ่งเป็นสมัยที่มีการแบ่งกลุ่มโอะโตะจูในโอโอะกุเป็นกลุ่มตระกูลขุนนางจากเกียวโตและกลุ่มตระกูลซามูไร ส่งผลให้

²⁶ 山本博文 (2007). 『将軍と大奥—江戸城の「事件と暮らし」』, 78

²⁷ 清水昇・川口素生 (2007). 『大奥—女たちの暮らしと権力闘争』, 53

²⁸ 慶幹進士 (1980). 『室町殿の大奥・江戸城の大奥』, 190

²⁹ 久保貴子 (2011). 『天皇の後宮と大奥のつながり』, 151

³⁰ 山本博文 (2012). 『図説—大奥の世界』, 15

เกิดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในโอโอะกุซึ่งโชกุนคนที่ 4 ได้ออกประกาศกฎหมายสำหรับโจะจูเพื่อระงับการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยโดยเฉพาะเรื่องเครื่องแต่งกาย ในสมัยโชกุนคนที่ 5 นั้นกระแสของวัฒนธรรมของราชสำนักแบบเกียวโตกระจายไปทั่วโอโอะกุเป็นผลจากการเข้ามาสู่โอโอะกุของสตรีจากราชสำนักชื่อ โทะคิะอิ (常磐井) (ภายหลังคือ เอะมอนโนะสึเคะ 右衛門佐)³¹ เพื่อมาช่วยงานที่โอโอะกุซึ่งนางเป็นผู้มีความงามและความเฉลียวฉลาดจึงถูกเลือกเป็นโอโตะชิโยะริของโชกุนคนที่ 5 และเกิดกระแสความนิยมในบรรดาสตรีในโอโอะกุและส่งผลต่อความนิยมวัฒนธรรมราชสำนักแบบเกียวโต และทำให้การใช้ชีวิตในโอโอะกุหรูหราในแบบวัฒนธรรมราชสำนักและส่งผลต่อสถานะทางการเงินของรัฐบาลในเวลาต่อมา³²

2) การมีครอบครัวขนาดใหญ่ของโชกุน

คือการมีภรรยาหลายคนและมีบุตรชายและบุตรสาวเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลต่องบประมาณในการจ้างโจะจูเพื่อรับใช้บุคคลเหล่านี้ โจะจูของมิโดะโกะโระนั้นมีการกำหนดตำแหน่งและจำนวนไว้อย่างคร่าว ๆ และมีงบประมาณที่ต้องใช้จ่ายระดับหนึ่ง ส่วนภรรยาและบุตรทั้งบุตรชายและบุตรสาวนั้นไม่สามารถกำหนดจำนวนได้แน่นอน ถึงแม้บุตรชายและบุตรสาวส่วนใหญ่จะถูกส่งไปเป็นบุตรบุญธรรมและบุตรสาวส่วนหนึ่งถูกส่งไปแต่งงานกับบุตรชายของตระกูลโกะซังเคะ โกะซังเคียวและตระกูลโดเมียวระดับสูงซึ่งเป็นนโยบายประหยัดงบประมาณอย่างหนึ่งของรัฐบาลโทะกุซะวะแต่รัฐบาลยังต้องรับภาระการจ้างโจะจูและเจ้าหน้าที่ระดับซามูไรประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนคนรับใช้ที่ควรจะมีเพื่อติดตามไปรับใช้บุตรของตนเองเช่นกัน เช่น โชกุนคนที่ 11 ที่กล่าวกันว่าภรรยา 40 คนและมีบุตรมากกว่า 50 คนได้ทำนโยบายนี้อย่างชัดเจน นอกจากจะเป็นการลดงบประมาณแล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์และรักษาอำนาจของโชกุนกับตระกูลสำคัญต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน³³

6.3 บทบาทและการสร้างอำนาจของสตรีในโอโอะกุ

ในสมัยเอโดะ ครอบครัวตั้งแต่ระดับโชกุน ไคเมียวไปจนถึงชาวนาผู้มีอิทธิพลและพ่อค้าที่ร่ำรวยจะมีองค์ประกอบสองส่วนคือ โอโอะโมะเตะมุกิ (表向き) และโอโอะมุกิ (奥向き) เป็นคู่ขนานกันโดยที่โอโอะโมะเตะมุกิจะเป็นบทบาทของผู้ชายทั้งการค้าและการปกครอง ส่วนโอโอะมุกิจะเป็นบทบาทของภรรยาในการสร้างทายาทและให้การศึกษา รวมถึงมีบทบาทในการปกครองโดยผ่านระเบียบพิธีการที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์และการเมืองที่เป็นการสนับสนุนจากหลังบ้าน เช่น การมอบของขวัญในช่วงเทศกาลต่าง ๆ หรือการมอบขนมเมื่อคราวมาทำงานที่ปราสาทเอโดะ โดยเฉพาะขนมพิเศษของตระกูลหรือของเมืองให้กับมิโดะโกะโระรวมไปถึงครอบครัวโกะซังเคะและโกะซังเคียว มีทั้งแบบมอบอย่างเป็นทางการในนามของแคว้นและมอบให้จากความสนิทสนมส่วนตัวซึ่งปรากฏเรื่องราวเหล่านี้ในบันทึก เช่น 「国元日記」

「江戸日記」 「御右筆日記」 ซึ่งเป็นการบันทึกสิ่งของที่ได้รับและสิ่งของที่ให้ตอบแทนโดยโจะจูระดับสูง นอกจากจะได้รับจากบรรดาไคเมียวแล้วยังได้รับจากบรรดาพ่อค้าอีกเป็นจำนวนมาก และพบว่ามีแจกจ่ายสิ่งของที่ได้รับเป็นจำนวนมากนี้ให้กับครอบครัวและคนสนิทที่อยู่ในโอโอะมุกิของไคเมียวต่าง ๆ ที่อยู่ในเมืองเอโดะ แสดงให้เห็นการเป็นเครือข่ายระหว่างโจะจูระดับสูงของโอโอะกุและโอโอะกุโดยมีขนมเป็นของกำนัลที่สำคัญ³⁴

สตรีในตระกูลซามูไรในสมัยเอโดะ โดยเฉพาะในโอโอะกุจึงเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทที่มีความเกี่ยวข้องกับภายนอกในระดับหนึ่งและไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่เก็บตัวเพียงด้านในสุดของบ้าน และยังมีส่วนในการสร้างอำนาจทั้งของครอบครัวและอำนาจของตนเองซึ่งปรากฏในหลายกรณี ในงานวิจัยนี้จะขอกล่าวถึงเพียงการสร้างอำนาจของสตรีในโอโอะกุเพื่อศึกษาการมีอิทธิพลและสถานะของ

³¹ 石田俊 (2013). 『綱吉政権期の江戸城大奥—公家出身女中を中心に』, 7

³² 清水昇・川口素生 (2007). 『大奥—女たちの暮らしと権力闘争』, 54

³³ エディキュープ (編) (2012). 『大奥のすべて』, 70-71

³⁴ 畑尚子 (2009). 『奥向の贈答における菓子役割—將軍の息子と江戸城大奥との関係を中心に』, 14-27

สตรีในโอโอะกุในระดับต่าง ๆ คือ ระดับแม่นม ระดับโอโตะชิโยะริ และระดับแม่ของโชกุน ดังจะได้กล่าวต่อไป

- การสร้างอำนาจและการมีอิทธิพลของแม่นมของโชกุน

การสร้างอำนาจของแม่นมของโชกุนนี้มีปรากฏเพียงคนเดียว คือ แม่นมของโชกุนคนที่ 3 คือ โอะฟุคุ (お福) ต่อมาได้รับพระราชทานนามจากจักรพรรดิเป็นคะซุเกะโนะสึโบะเนะ (春日局) เป็นสตรีที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลอย่างมากในโอโอะกุและมีอิทธิพลต่อรัฐบาลโทะกูงะวะเช่นกัน เป็นอำนาจที่เปิดเสรีในการจัดการบริหารโอโอะกุและสามารถผลักดันให้โชกุนคนที่ 3 ขึ้นปกครองได้และเป็นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดในโอโอะกุ รวมทั้งเป็นผู้ที่เริ่มต้นของการตั้งโอโอะกุอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการหาภรรยาหลายคนให้กับโชกุนเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล ทำให้โชกุนคนที่ 3 มีผู้สืบสายเลือดตรงต่อไปจนถึงโชกุนคนที่ 7 หลังจากคะซุเกะโนะสึโบะเนะเสียชีวิตลงในปี ค.ศ. 1643 รัฐบาลโทะกูงะวะลดบทบาทของแม่นมของโชกุนในสมัยต่อมาเพื่อป้องกันไม่ให้แม่นมมีอิทธิพลเหนือโชกุนอีกต่อไป

- การสร้างอำนาจและการมีอิทธิพลของโอโตะชิโยะริ

โอโตะชิโยะริหรือโรโจ เป็นตำแหน่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเริ่มระบบของโอโอะกุซึ่งเริ่มมีคำว่า “โรโจ” ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์คือ 「徳川禁令考」 ในปี ค.ศ. 1659 และปรากฏในเอกสาร 「女中法度」 ในปี ค.ศ. 1671 เป็นคำสั่งให้โจะจู 4 คนเป็นผู้บริหารจัดการโอโอะกุในตำแหน่งโรโจ³⁵ ถึงแม้ตำแหน่งโจะจูสูงสุดจะเป็นตำแหน่งโจโรโอโตะชิโยะริซึ่งมาจากตระกูลขุนนาง แต่ส่วนใหญ่มีหน้าที่เพียงเป็นคู่สนทนาและทำกิจกรรมต่าง ๆ กับมิโดะโกะโระเท่านั้นไม่มีผลต่อการปกครอง ซึ่งหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของโอโอะกุได้กล่าวถึงตำแหน่งโอโตะชิโยะริว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจแท้จริงในการจัดการภายในโอโอะกุทั้งหมด จัดการ

ตำแหน่งต่าง ๆ ในโอโอะกุและยังมีบทบาทในการจัดหาสิ่งของให้กับโอโอะกุรวมทั้งเป็นตำแหน่งที่เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการของโอโอะกุในการติดต่อและมีความสัมพันธ์กับภายนอกในด้านงานเทศกาลและพิธีการต่าง ๆ รวมถึงการส่งมอบของกำนัลกับไดเมียวและระหว่างคนในครอบครัวของโชกุน เป็นตัวแทนเขียนจดหมายขอบคุณเมื่อโชกุนและมีโดะโกะโระได้รับของกำนัลจากไดเมียวที่เดินทางมาทำงานที่เมืองเอโดะในแต่ละครั้ง และเป็นตัวแทนนำของกำนัลและส่งจดหมายจากโชกุนและมีโดะโกะโระไปยังบุตรชายและบุตรสาวที่ไปเป็นบุตรบุญธรรมหรือแต่งงานกับไดเมียว ซึ่งการมีอำนาจในการเขียนจดหมายแทนโชกุนนี้มองอีกนัยยะหนึ่งคือเป็นเครื่องมือที่ส่งผลให้เกิดความคุ้นเคยกับไดเมียว และยังเป็นเครื่องมือแสดงอำนาจในการเป็นตัวแทนของโชกุนเช่นกัน การมีบทบาทในการเป็นตัวแทนมิโดะโกะโระและโชกุนในการติดต่อกับบุคคลภายนอกทั้งไดเมียวและกลุ่มพ่อค้าในฐานะตัวแทนอย่างเป็นทางการของโอโอะกุทำให้ตำแหน่งโอโตะชิโยะริเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจและมีเครือข่ายที่กว้างขวางในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาพบว่า โอโตะชิโยะริไม่ได้มีเพียงบทบาทของการเป็นผู้จัดการภายในเท่านั้นแต่มีผลต่อการปกครองด้วยเช่นกัน สิ่งที่ปรากฏชัดในประวัติศาสตร์ของโอโอะกุเกี่ยวกับการแสดงการมีอำนาจของโอโตะชิโยะริ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโอโตะชิโยะริฝ่ายรับใช้โชกุน) ในกรณีต่าง ๆ ได้แก่ การได้รับการร้องขอจากไดเมียวให้สนับสนุนการเลื่อนตำแหน่งและปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโอโอะกุ คือ การสืบทอดอำนาจของโชกุนและนโยบายการลดงบประมาณของโอโอะกุโดยรัฐบาลโทะกูงะวะ โดยโอโอะกุไม่เกี่ยวข้องกับการปกครองด้านอื่นของรัฐบาลซึ่งเป็นกฎที่ระบุไว้ว่าโอโอะกุจะต้องไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองของโอโอะมะเตะ³⁶

ในประวัติศาสตร์ปรากฏว่ามีโอโตะชิโยะริหลายคนที่มีอำนาจโดยมีวิธีการสร้างอิทธิพลของตนเอง 2 วิธี คือ³⁷

³⁵ 具 知會 (2011). 「大奥の老女の性格—政治的な活動を中心として」, 160

³⁶ 特集入門講座 (2004). 「Q&A江戸城大奥の全て—第4章—江戸城の表と奥」, 53

³⁷ 特集入門講座 (2004). เรื่องเดียวกัน, 54

1) การสนับสนุนและดูแลภรรยาผู้เป็นที่รักของโชกุน

- กรณีตัวอย่างการสนับสนุนและดูแลภรรยาผู้เป็นที่รักของโชกุน

ในประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นนั้น มีการรับบุตรของผู้อื่นเพื่อเป็นบุตรบุญธรรมจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติปกติ และเป็นการเปลี่ยนสถานะของบุตรบุญธรรม เช่น เปลี่ยนจากลูกชามุไรระดับล่างหรือระดับโกะเคะนิน เป็นระดับสูงคือระดับฮะตะโมะโตะ จากลูกชามุไรและลูกชาวเมืองเป็นลูกสาวชามุไร จากลูกสาวชามุไรระดับสูงของแคว้นไปสู่ลูกสาวของไดเมียวและเป็นลูกสาวของขุนนางตระกูลสูง อย่างเช่น ท่านหญิงอัตสึจากแคว้นซัตสึมะ เพื่อให้ตรงตามกฎเกณฑ์ของสตรีที่สามารถเป็นภรรยาเอกของโชกุนในสมัยโชกุนคนที่ 13 ได้

สำหรับกรณีของโอโอะคุนั้น มีหลายกรณีที่มีการรับสตรีจากครอบครัวอื่นมาเป็นบุตรบุญธรรมของตน และบางกรณีส่งผลทางอำนาจของผู้รับเป็นผู้ปกครอง เช่น มัตสึชิมะ (松島) ที่มีตำแหน่งเป็นโอโอะโตะชิโยะริ หมายเลข 3 ของโชกุนคนที่ 9 (ภายหลังสองคนแรกออกจากงาน) ต่อมาได้รับภรรยาของโชกุนคนที่ 10 คือ โอะชินะ (お品) (ซึ่งเป็นสตรีที่ติดตามภรรยาเอกมาจากเกียวโต) เป็นบุตรบุญธรรมและได้รับความดีความชอบจนได้เลื่อนขั้นเป็นโจโรโอะโตะชิโยะริ และยังปรากฏว่ามีอิทธิพลต่อรัฐบาลโทะกูงะวะอย่างมาก³⁸ กรณีของมารดาของโชกุนคนที่ 11 เป็นภรรยาของไดเมียวตระกูลอิโตะสึบะชิ ซึ่งเป็นตระกูลโกะซังเคียว ชื่อ โอะโตะมิ (お登美の方) เป็นบุตรสาวของชามุไรซึ่งถูกรับเป็นบุตรบุญธรรมของโอโอะโตะชิโยะริชื่อ อุเมะตะ (梅田) และเป็นคนชักนำให้เข้ามาทำงานในโอโอะคุ ภายหลังได้เป็นภรรยาของไดเมียวในตระกูลโกะซังเคียว และกรณีของ โอะยุกิ (お遊喜) ซึ่งเป็นบุตรสาวของโรนิน (ชามุไรไร้นาย) ต่อมาถูกรับเป็นบุตรบุญธรรมของชามุไรที่ทำงานในปราสาท

เอโดะคือมัตสึไดระจิกะฮะรุ ได้เข้าทำงานที่ปราสาทนิชิโนะมะรุซึ่งเป็นที่อาศัยของผู้ที่จะขึ้นเป็นโชกุนและได้เป็นภรรยาของโอโอะชินะซึ่งได้ขึ้นเป็นโชกุนคนที่ 9³⁹

2) การร่วมกันสร้างอำนาจกับคนมีอำนาจในโอโอะคุ

- กรณีตัวอย่างการร่วมกันสร้างอำนาจระหว่างโอโอะคุและคนมีอำนาจในโอโอะคุ

ในประวัติศาสตร์ของสมัยเอโดะนั้น พบว่ามีวิธีการปกครองโดยโชกุน 2 แบบ คือ

- 1) แบบที่ปกครองโดยคณะอำมาตย์เป็นคณะรัฐบาล
- 2) แบบที่ปกครองที่ถูกขึ้นและขึ้นอยู่กับคนสนิท

แบบที่ 2 ดังเช่น ตัวอย่างสมัยโชกุนคนที่ 5 ซึ่งผู้มีอิทธิพลต่อการปกครองคือ ยะนะซะวะโยะชิยะซุ (柳沢吉保) และสมัยโชกุนคนที่ 10 ซึ่งผู้มีอิทธิพลต่อการปกครองคือ ทะนะมุโอะกิสี (田沼意次) และโอโอะคุมักจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการปกครองในแบบที่ 2⁴⁰ ซึ่งกรณีของยะนะซะวะนั้นเป็นผู้รับใช้ติดตามโชกุนคนที่ 5 มาตั้งแต่สมัยปกครองแคว้นทะนะซะวะยะชิ และกล่าวกันว่าภรรยาเอกของเขาที่ได้รับมาจากโชกุนนั้นเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับโชกุนและบุตรของเขาอาจจะเป็นบุตรของโชกุน ซึ่งโชกุนไปเยือนคฤหาสน์ของเขา 58 ครั้งและเขาได้รับการส่งเสริมให้มีอำนาจมากจนได้รับตำแหน่งอำมาตย์สูงสุด และมีอิทธิพลในการปกครองในสมัยนั้น แต่ไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับอิทธิพลของโอโอะคุ⁴¹

กรณีที่ร่วมมือกับทะนะมุโอะกิสี (田沼意次) ในการขยายอำนาจในโอโอะคุและโอโอะคุ เป็นกรณีที่มีการร่วมกันสร้างอำนาจที่มีชื่อเสียงและมีความเกี่ยวข้องกับโอโอะคุมากที่สุด ซึ่งเป็นสมัยที่โอโอะคุมีอิทธิพลต่อการปกครองในช่วงหลังของศตวรรษที่ 18 และอำนาจของโอโอะคุมีความสัมพันธ์กับการได้เลื่อนขั้นของทะนะมุอย่างมาก ทะนะมุใช้ชีวิตสร้างความสนิทสนมกับมารดาและโอโอะโตะชิโยะริของโชกุนเพื่อเป็นฐานอำนาจที่สำคัญของ

³⁸ 特集入門講座 (2004). 「Q&A江戸城大奥の全て一第4章一江戸城の表と奥」, 54

³⁹ 山本博文 (2012). 『図説一大奥の世界』, 100

⁴⁰ 竹内誠 (2007). 「『田沼時代』に見る、大奥老女の政治力」, 71

⁴¹ 安藤雄一郎 (2011). 『歴史を動かした徳川十五代の妻たち』, 70-81

ตนเอง⁴² ทะนุเมะติดตามบิดามาจากแคว้นคิซุและรับราชการเริ่มจากเป็นเด็กรับใช้ใกล้ชิดโชกุนและได้เลื่อนตำแหน่งสูงสุดเป็นอำมาตย์สูงสุด ด้วยเหตุผลคือเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของโชกุนและเป็นที่ขึ้นชอบของโอโอะคุนุ นอกจากนี้ภรรยาของเขามีความสนิทสนมเป็นพิเศษกับภรรยารองซึ่งเป็นพี่รักของโชกุนคือ โอะจิโอะ (お知保) ผู้เป็นมารดาของบุตรชายของโชกุน เขาเป็นที่ขึ้นชอบของโอโอะคุและโอะจิโอะเนื่องจากมีการให้ของกำนัลโดยให้ภรรยาเป็นผู้สอบถามความต้องการรวมถึงยอมให้งบประมาณของโอโอะคุตามที่ขอมาโดยไม่มีข้อโต้แย้ง และยังเป็นผู้ส่งเสริมครอบครัวของโอะจิโอะ เช่น เงินเดือนของโอะจิโอะในปี ค.ศ. 1766 ได้รับเงินเดือนเพิ่มจาก 150 เรียวเป็น 500 เรียว และในปี ค.ศ. 1773 เพิ่มเป็น 1,000 เรียว ปี ค.ศ. 1775 เพิ่มเป็น 2,000 เรียวแต่จากบันทึก 「徳川幕府家譜」 เขียนไว้ว่าเพิ่มเป็น 4,000 เรียว และยังช่วยให้น้องชายของโอะจิโอะได้รับศักดินาที่ดินเพิ่มจาก 300 กระสอบ พางเป็น 1,000 โคะคุในปี ค.ศ. 1765 และเพิ่มเป็น 2,000 โคะคุในปีเดียวกันและได้เพิ่มจนถึง 6,000 โคะคุในปี ค.ศ. 1785 ซึ่งการให้รางวัลและตำแหน่งแก่ครอบครัวภรรยาโชกุนผู้มีบุตรที่จะสืบทอดตำแหน่งโชกุนนั้นเป็นเรื่องปกติแต่สำหรับครอบครัวของโอะจิโอะนั้นได้รับมากเป็นพิเศษกว่าที่เคยปรากฏโดยการสนับสนุนของทะนุเมะนั้นเอง⁴³

ในสมัยที่ทะนุเมะเรืองอำนาจนี้มีโอะโตะชิโยะริคนสำคัญ 3 คน คือ มัตสึชิมะ (松島) ทะคะโอะกะ (高岡) และโอซะกิ (大崎) สำหรับมัตสึชิมะนั้นเป็นมารดาบุญธรรมของโอะชินะซึ่งเป็นภรรยารองของโชกุนดังได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว พบว่า มีอิทธิพลมากจนเป็นที่ยำเกรงในบรรดาซามูไรแม้นางจะทำความผิดกฎก็ไม่มีผู้ใดกล้าตำหนิ เช่น การนำบุคคลภายนอกแสดงละครในโอโอะคุโดยอ้างว่าเป็นญาติ จนกระทั่งวันหนึ่งในขณะที่ขบวนเกี้ยวนักแสดงจำนวน 20 หลังเดินทางมาถึงโอโอะคุ ผู้ตรวจการคือ โยะตะ มะซะซุงุ (依田政次) ขอตรวจเอกสาร

การเป็นญาติพบว่า มีเอกสารเพียง 3 คนเขาจึงไม่อนุญาตให้เกี้ยวอีก 17 หลังผ่าน ทำให้มัตสึชิมะไม่สามารถดูละครได้และส่งผลให้โยะตะต้องลาออกจากราชการ โดยอ้างเหตุผลของความขรา นอกจากนี้ ยังปรากฏว่ามีการเขียนจดหมายระหว่างโอะโตะชิโยะริผู้มีอิทธิพล คือ ทะคะโอะกะ (高岡) กับโดเมียวของแคว้นตะเตะคือ ตะเตะ ชิเงะมูระ (伊達重村) เพื่อขอให้ทะคะโอะกะเป็นตัวกลางนัดกับทะนุเมะ และยังมีจดหมายจากทะคะโอะกะถึงชิเงะมูระให้ตัดเดือนโดเมียวแห่งแคว้นมะสึโอะคือ มัตสึโดระ ฮะรุซะโตะ (松平治郷) ซึ่งแต่งงานกับน้องสาวของชิเงะมูระและมีศักดิ์เป็นน้องเขยเนื่องจากมีคำพูดและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ในจดหมายได้อ้างถึงว่ามัตสึชิมะอยากจะให้ชิเงะมูระเป็นผู้กล่าวตัดเดือนซึ่งไม่ใช่เป็นการเพียงการแสดงการมีอำนาจของมัตสึชิมะแต่ยังเป็นการแสดงอำนาจของโอะโตะชิโยะริที่สามารถตัดเดือนโดเมียวได้เช่นกัน⁴⁴

สำหรับโอะชินะนั้นเป็นช่วงปลายสมัยของทะนุเมะซึ่งมัตสึชิมะและทะคะโอะกะเลิกทำงานที่โอโอะคุแล้วนางแสดงอิทธิพลต่อการมีส่วนในการเลือกตำแหน่งโอรุเพื่อแทนทะนุเมะ ในขณะนั้นมีฝ่ายทะนุเมะซึ่งสนับสนุนมัตสึโดระ ชะตะโนะบุ (松平定信) และฝ่ายต่อต้านอำนาจทะนุเมะนำโดยตระกูลโกะซังเคะ ตอนแรกนางสนับสนุนฝ่ายของทะนุเมะแต่ต่อมาเปลี่ยนไปอยู่ฝ่ายต่อต้านทะนุเมะคือตระกูลโกะซังเคะ และได้เข้าร่วมคุยในที่ประชุมพร้อมกลุ่มโกะซังเคะซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และพบว่านางได้นำข่าวแจ้งกลุ่มโกะซังเคะเรื่องชะตะโนะบุได้รับเลือกเป็นโอรุก่อนที่จะมีการประกาศเป็นทางการ แสดงให้เห็นว่านางเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งโอรุและยังพบในเอกสารของตระกูลมิโตะว่า นางมีส่วนในการพิจารณาตำแหน่งผู้รับใช้โชกุนคนอื่นด้วยเช่นกัน หลังจากนั้น ชะตะโนะบุเป็นผู้นำเรื่องการปฏิรูปคันเซ ซึ่งส่งผลต่องบประมาณของ

⁴² 具 知會 (2011). 「大奥の老女の性格—政治的な活動を中心として」, 160

⁴³ 竹内誠 (2007). 『「田沼時代」に見る、大奥老女の政治力』, 72

⁴⁴ 竹内誠 (2007). เรื่องเดียวกัน, 72-73

โอโอะกุและสร้างความไม่พอใจแก่อโอะกุเป็นอย่างมาก และในการพูดคุยกับโอโอะกุนั้นไม่เป็นไปอย่างราบรื่น จนกระทั่งโอโอะกิเอื่อยถึงการงานที่ไม่เหมือนกับสมัย ทุสนะและอยากให้ชะตะโนะบุลาออก ส่งผลให้ ชะตะโนะบุลาออกจากตำแหน่งโรงู แสดงให้เห็นว่า โอโอะชิโยะรินั้นไม่ใช่เป็นเพียงสตรีที่เก็บตัวอยู่แต่ใน โอโอะกุ แต่เป็นผู้มีข้อมูลมีเครือข่ายและมีอำนาจในการ ต่ครองที่ส่งผลต่อตำแหน่งโรงูซึ่งเป็นตำแหน่งปกครอง สูงสุดของโอโอะมะเตะและตำแหน่งอื่น ๆ ของชาโมไร ระดับสูงผู้รับใช้โชกุนเช่นกัน⁴⁵

- การแสดงอำนาจและการมีอิทธิพลของแม่ของโชกุน

โอโอะกุเป็นสถานที่ทำงานที่มีสตรีอยาก เข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก ตำแหน่งที่หลายคนใฝ่ฝัน คือ ตำแหน่งโอะจูโร (御中臈) ซึ่งเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิด โชกุนและมีโดโตะโกะโระ และตามกฎหมายแล้วสามารถเป็น คู่นอนให้กับโชกุนได้ นอกจากโอะจูโรแล้ว ยังมีกรณีของ สตรีที่เป็นผู้รับใช้ระดับล่างหากมีโอกาสได้หลับนอนกับ โชกุนแล้วจะได้เลื่อนขั้นขึ้นเป็นโอะจูโรทันที นอกจากคน รับใช้ที่อยู่ในโอโอะกุแล้วยังมีการหาสตรีที่เป็นชาวเมือง เพื่อเป็นโอะจูโร ซึ่งหากสตรีเหล่านี้โชคดีได้ตั้งครรภ์ และคลอดบุตรจะได้เป็นภรรยาของ หากเป็นบุตรสาวจะ ได้เป็นคู่สมรสของโดเมียวระดับสูง หากเป็นบุตรชายจะ สามารถทำให้มารดาและครอบครัวเดิมของมารดาได้รับ การตอบแทนมหาศาล ดังที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า “ทะมะโนะโคะชิ” (玉の興) หมายถึงการได้แต่งงาน กับเศรษฐี ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากการได้รับโชคมหาศาล จากการเป็นภรรยาของและแม่ของโชกุน⁴⁶ ซึ่งจะขอยก ตัวอย่างของ “ทะมะโนะโคะชิ” 3 กรณี⁴⁷ คือ

1) โอะทะมะโนะคะตะ (お玉の方) (เคโชอิน 桂昌院) เป็นภรรยาของโชกุนคนที่ 3 เป็นลูกสาวของ ร้านขายผักในเมืองเกียวโต มีโอกาสได้ตามภรรยาของ

โชกุน คือ โอะมันโนะคะตะ (お万の方) เข้ามาอยู่ใน โอโอะกุและเป็นที่พึงพอใจของโชกุน นางคลอดบุตรชาย และต่อมาได้เป็นโชกุนคนที่ 5

2) โอะยูริโนะคะตะ (お由利の方) (โจเอ็นอิน 浄円院) มารดาของโชกุนคนที่ 8 จากบันทึก 「柳営婦女伝系」 พบว่าเป็นลูกสาวชาวนาฐานะยากจนแต่เป็นคน สวย ต่อมาได้เข้าทำงานที่ปราสาทของแคว้นคิอิ(หนึ่งใน ตระกูลโกะซังเคะ) ในตำแหน่งรับใช้ต่ำสุดและเป็น ผู้รับใช้ในห้องอาบน้ำให้กับโดเมียว ต่อมาเป็นที่ถูกใจ ของโดเมียวและเป็นภรรยาของมืบุตรคือ โยะชิมุเนะ ซึ่งต่อมาได้เป็นโชกุนคนที่ 8

3) โอะมิตสึโนะคะตะ (お美津の方) (ฮนจูอิน 本寿院) เป็นภรรยาของโชกุนคนที่ 12 ได้เข้ามาใน โอโอะกุเนื่องจากพวกโจะจูระดับสูงของโชกุนในขณะ นั้นพยายามหาหญิงสาวในแบบที่โชกุนชอบ เพื่อมาเพื่อ สัมภาษณ์ 3 คน ปรากฏว่าในวันสอบไม่มีใครมาซึ่งใน วันนั้นโจะจูคนหนึ่งมีน้องสาวคือโอะมิตสึบุตรสาวของชาโมไร ซึ่งมาเยี่ยมพี่สาวจึงขอยืมตัวมาเพื่อสัมภาษณ์แทน (ซึ่งใน ขณะนั้นอโอะโยะชิยังไม่ได้เป็นโชกุนและแอบดูการ สัมภาษณ์อยู่) อโอะโยะชิพึงพอใจจึงจ้างให้มาทำงานใน ตำแหน่งโอะสิจิ (お次) ที่นชิโนะมะรุได้เลื่อนขั้นเป็น โอะจูโรและเป็นภรรยาของอโอะโยะชิ ภายหลังคลอด บุตรชายคือ อโอะซะตะ ซึ่งต่อมาได้เป็นโชกุนคนที่ 13

สตรีที่แต่งงานกับโชกุนเหล่านี้ได้รับสิ่งตอบแทน อย่างมหาศาลทั้งเงินและอำนาจทั้งครอบครัวและพี่น้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือในสมัยของโชกุนคนที่ 3 และคนที่ 5 เช่น ลูกชายของแม่นมของโชกุนคนที่ 3 ได้รับตำแหน่ง โดเมียวตระกูลอินะบะมีศักดินา 150,000 โคะคุและตระกูล อินะบะ (稲葉家) อยู่ได้มาจนถึงสมัยเมจิ และมี ตัวอย่างของพี่น้องที่ได้รับรางวัลและได้เลื่อนขั้นจนขึ้น เป็นโดเมียว เช่น น้องชายของโอะระกุ (お楽) (โอะซุอิน 宝樹院) แม่ของโชกุนคนที่ 4 ที่ได้เลื่อนขั้นเป็นโดเมียวที่

⁴⁵ 竹内誠 (2007). เรื่องเดียวกัน, 73

⁴⁶ 安藤雄一郎 (2011) 『歴史を動かした徳川十五代の妻たち』, 69

⁴⁷ 青木京子 (2008). 「松本清張『大奥婦女記』論『趣味史談大奥秘史』との比較を中心として」, 132

มีศักดินา 10,000 โคะคุ และได้รับตำแหน่งสำคัญคือเป็นผู้เสนอชื่อโดเมียวที่จะเข้าพบโชกุน รวมไปถึงลูกและหลานของน้องชายของแม่ที่ได้เป็นโดเมียว ตัวอย่างที่โดดเด่นคือ เคโชอิน (桂昌院) แม่ของโชกุนคนที่ 5 ซึ่งแม้ไม่ได้รับการตอบแทนมากนักในสมัยเมื่อยังเป็นภรรยา รอง แต่ได้รับการตอบแทนอย่างมหาศาลเมื่อลูกชายได้ขึ้นเป็นโชกุน เช่น พี่ชายของนางได้ตำแหน่งผู้ครอง (ผู้ปกครองลูกน้องชาวไร่) ของตระกูลโทะกูงะวะและลูกของพี่ชายได้ตำแหน่งโดเมียว น้องชายต่างบิดา (มารดาแต่งงานกับตระกูลฮนชู) ของเคโชอินและหลานชาย (ลูกของน้องชาย) ได้เป็นโดเมียวต่อมาหลานชายได้รับปราสาทอะมะมัตสึ ซึ่งเป็นปราสาทที่โทะกูงะวะอิเอะยะซุเคยอาศัยและเป็นปราสาทที่มีความหมายต่อตระกูลโทะกูงะวะ และยังได้รับอนุญาตให้ใช้นามสกุลมัตสึไดระ ซึ่งเป็นนามสกุลเดิมของโทะกูงะวะอิเอะยะซุและเป็นนามสกุลสาขาของโทะกูงะวะทำให้ตระกูลฮนชูกลายเป็นตระกูลสาขาหนึ่งของตระกูลโทะกูงะวะ และยังมีกรณีของน้องชายของภรรยาเอกของโชกุนคนที่ 3 ที่อยู่ในตระกูลขุนนางทั้งการเป็นขุนนางและรับตำแหน่งโดเมียวพร้อมทั้งลูกชายก็ได้รับตำแหน่งโดเมียว ตัวอย่างต่อมาคือ โจเอ็นอิน มารดาของโชกุนคนที่ 8 น้องชายและหลานของนางได้เป็นอะโตะโมะโตะรับศักดินาคนละ 5,000 โคะคุ ซึ่งในช่วงกลางสมัยเอโดะนั้นมีภรรยารองของโชกุน ส่วนใหญ่เป็นลูกสาวและเป็นบุตรบุญธรรมของชามุไรระดับอะโตะโมะโตะเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้รับการตอบแทนเท่ากับช่วงต้นสมัยเอโดะที่รัฐบาลยังมีฐานะมั่นคงกว่านั่นเอง

7. unaspu

“โอโอะกุ” เป็นคำที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยก่อนสมัยเอโดะ แต่มีคำว่า “โอะโมะเตะ” และคำว่า “โอะกุ” มาตั้งแต่ในสมัยมุโระมะจิและเซ็งโงะกุ ต่อมาในสมัยเอโดะในช่วงแรกจนถึงสมัยโชกุนคนที่ 4 ไม่พบคำว่า “โอโอะกุ” ในบันทึกของรัฐบาลและพบคำว่า “โอโอะกุ”

มากขึ้นในสมัยโชกุนคนที่ 4 และพบเป็นส่วนใหญ่ในสมัยโชกุนคนที่ 5 เป็นต้นไป แสดงให้เห็นถึงระบบของโอโอะกุที่มีความมั่นคงมากขึ้นตั้งแต่สมัยโชกุนคนที่ 5

โอโอะกุเป็นสถานที่ทำงานเปรียบได้กับองค์กรขนาดใหญ่และเป็นสถานที่ทำงานที่ใหญ่ที่สุดในเมืองเอโดะและประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้น และเป็นที่ทำงานที่สตรีในสมัยเอโดะใฝ่ฝันอยากทำงานเนื่องจากมีเงินเดือนสูงและยังทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้การทำงานบ้านซึ่งสตรีหลายคนเข้ามาเพื่อเตรียมตัวแต่งงาน ในโอโอะกุนั้นมีสตรีเข้าไปทำงานเป็นจำนวนมากแต่ละสมัยมีจำนวนไม่แน่นอน สตรีเหล่านี้มาจากครอบครัวตระกูลขุนนาง ตระกูลชามุไร ตระกูลชาวนาและตระกูลชาวเมืองที่เข้ามาทำงานด้วยระบบการสอบ จากการสอบในช่วงกลางสมัยเอโดะซึ่งมีการสอบเกี่ยวกับศิลปะเช่น การเล่นดนตรี การเดินรำ และการเล่นละครหุ่นแล้ว ทำให้ทราบว่าในช่วงกลางของสมัยเอโดะบ้านเมืองมีความสงบอย่างแท้จริงนั้น ทำให้สังคมของชามุไรมีความนิยมในด้านศิลปะและการแสดงเช่นกัน การสอบเข้าทำงานนี้ส่วนใหญ่เป็นการฝากจากการมีสัมพันธ์กันหรือเป็นการฝากโดยมีการให้ของกำนัล โดยเฉพาะชามุไรจากตระกูลระดับอะโตะโมะโตะซึ่งบุตรสาวจากตระกูลเหล่านี้จะได้ตำแหน่งที่เรียกว่า โอะเมะมิเอะอิโจ คือสามารถได้พบกับโชกุนและมีโดโตะโกะโระได้ ซึ่งหากได้รับตำแหน่งสูงขึ้นไปจนถึงตำแหน่งโอะโตะชิโยะริแล้วจะได้รับทรัพย์สินและอำนาจอย่างมาก

โอโอะกุเป็นที่อยู่อาศัยของโชกุนและครอบครัว มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผู้สืบทอดตำแหน่งโชกุนตั้งแต่สมัยโชกุนคนที่ 3 ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่ความสงบและการสืบทอดตระกูลให้มีความสำคัญกับบุตรชายคนโต หลังจากทีโชกุนคนที่ 3 ได้แต่งงานกับสตรีจากตระกูลขุนนาง ตระกูลโทะกูงะวะมีการสร้างอำนาจด้วยการเชื่อมกับราชสำนักโดยการกำหนดว่าตำแหน่งของภรรยาเอกหรือมีโดโตะโกะโระจะต้องมาจากราชสำนักและตระกูลขุนนางระดับสูง ทำให้ภายในโอโอะกุเกิดวัฒนธรรม

ราชสำนักแบบเกียวโตและส่งผลต่อการใช้ชีวิตแบบ
ฟุ่มเฟือยของสตรีระดับสูง นอกจากนี้ การที่โอโอะกุเป็น
ที่อยู่อาศัยของครอบครัวโชกุนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง
ทายาทสืบทอดตำแหน่งโชกุน ทำให้มีจำนวนของภรรยา
รองและบุตรชายบุตรสาวเป็นจำนวนมากส่งผลต่อค่าใช้จ่าย
ของรัฐบาลเป็นอย่างมาก บุตรชายและบุตรสาวส่วน
หนึ่งถูกส่งไปเป็นบุตรบุญธรรมและแต่งงานกับคนของ
ตระกูลใหญ่ เช่น ตระกูลโกะซังเคะ โกะซังเคียว ตระกูล
มะเอะตะและตระกูลชิมะสึ เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณ
ของรัฐบาลโทะกูงะวะได้ ซึ่งการมีบุตรเป็น
จำนวนมากยังส่งผลให้มีการจ้างคนเข้าทำงานเป็นจำนวนมาก
และส่งผลต่องบประมาณของรัฐบาลโทะกูงะวะในเวลา
ต่อมาจนสิ้นสมัยเอโดะ

บทบาทของโจะจูในโอโอะกุนั้นนอกจากช่วยดูแล
ชีวิตประจำวันของโชกุนและมีโดโตะโกะโระแล้ว กลุ่ม
โจะจูระดับสูงยังต้องบริหารจัดการภายในโอโอะกุ และ
ยังต้องเป็นตัวแทนของโชกุนและมีโดโตะโกะโระในกิจกรรม
ที่เป็นการแสดงความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวที่ไป
อยู่ในแคว้นต่างๆ ตระกูลโกะซังเคะ โกะซังเคียว บรรดา
โดเมียว รวมไปถึงพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวยซึ่งการติดต่อกับ
บุคคลภายนอกนั้นโชกุนและมีโดโตะโกะโระจะมอบเป็น
หน้าที่ของโอโตะชิโยะริในการเขียนจดหมาย ซึ่งการ
เขียนจดหมายถึงบรรดาโดเมียวนี้ทำให้สถานะของ
โอโตะชิโยะริสูงเทียบเท่ากับโดเมียวทั้งระดับสูงและโด
เมียวทั่วไป นอกจากนี้ โอโตะชิโยะริยังได้รับเงินเดือน
มหาศาลและยังได้ของกำนัลบรรดาโดเมียวและพ่อค้า
เพื่อรักษาสัมพันธ์และเพื่อผลประโยชน์ โอโตะชิโยะริ
สร้างอำนาจให้แก่ตนเองด้วยการรับภรรยาของโชกุน
เป็นบุตรบุญธรรมและด้วยการร่วมขยายอำนาจกับโจะ
ในช่วงที่มีอำนาจที่สุดคือ สมัยโจะจูที่ชื่อทะนะมุระ โอะกิสิ
งุ ที่ส่งผลต่อตำแหน่งของโอโอะโมะเตะเช่นกัน

โอโอะกุเป็นองค์กรขนาดใหญ่และส่งผลต่อสถานะ
ของสตรีภายในโอโอะกุในระดับต่างๆ สรุปได้ดังนี้ คือ

1) สำหรับสตรีทั่วไปซึ่งมาทำงานในโอโอะกุนั้น
การทำงานในโอโอะกุที่ได้รับเงินเดือนสูงเป็นที่น่าสนใจ
และทำให้พวกเขามีสถานะทางการเงินที่สูงขึ้นรวมทั้งได้
เข้ามาศึกษาเรียนรู้เพื่อออกไปแต่งงาน และมีเครือข่ายที่
ดีสำหรับครอบครัว การทำงานในโอโอะกุนั้นทำให้เกิด
ความนิยมในการศึกษาทั้งการอ่านการเขียน ดนตรีและ
การแสดงในบรรดาสตรีที่มาจากตระกูลชาวเมืองและ
ชาวนามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเข้าทำงานในโอโอะกุและโอะกุ
ของโดเมียวได้ง่ายขึ้นนั่นเอง

2) สำหรับโจะจูที่ได้รับตำแหน่งสูงในโอโอะกุนั้น
ได้รับทั้งค่าตอบแทนสูงเทียบเท่าโจะจูและได้รับอำนาจ
เช่น โอโตะชิโยะรินั้นเป็นเสมือนตัวแทนของโชกุนและ
มีโดโตะโกะโระในการติดต่อกับภายนอกย่อมเป็นที่
เกรงใจของบริวารของโชกุน และยังมีการสร้างอำนาจ
โดยการรับเป็นแม่บุญธรรมของภรรยาของโชกุน
และที่มีอำนาจมากคือ ร่วมกันสร้างอำนาจกับโอโอะโมะ
เตะ ดังเช่นสมัยของทะนะมุระโอะกิสิงุ ซึ่งมีโอโตะชิโยะริ
3 คนที่มีอำนาจมากจนเป็นที่ยำเกรงและยังปรากฏว่ามี
บทบาทในการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญของรัฐบาล

3) สำหรับสตรีที่มีฐานะเป็นแม่และแม่นมของ
โชกุน ถึงแม่แม่นมที่มีอำนาจจะปรากฏเพียงคนเดียวคือ
แม่นมของโชกุนคนที่ 3 แต่เป็นอำนาจที่เปิดเสรีและมี
พลังโดยดูจากตระกูลของบุตรชายที่ได้เป็นโดเมียวและ
ตระกูลของเขามีความมั่นคงสามารถสืบเนื่องมาจนถึง
การเปลี่ยนการปกครองในสมัยเมจิ ส่วนบทบาทของแม่
นั้นพบว่าแม่ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่มาจากตระกูลชาโมไร
และชาวเมือง ส่วนหนึ่งไม่ได้มาจากตระกูลที่สูงส่งแต่เมื่อ
ได้เป็นแม่ของโชกุนแล้ว ตนเองและครอบครัวเดิมได้รับ
การตอบแทนมหาศาลจนเกิดคำว่า “ทะมะโนะโคะชิ”
ซึ่งมีที่มาจากการได้รับสิ่งตอบแทนมหาศาลจากการเป็น
แม่ของโชกุนคนที่ 5 นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าโอโอะกุเป็นเสมือนองค์กรขนาดใหญ่
ซึ่งมีสตรีมาจากหลายชนชั้นอยากเข้ามาทำงานเนื่องจาก

ได้รับค่าตอบแทนสูงและส่งผลให้มีฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น กลุ่มที่โดดเด่นคือสตรีจากชนชั้นซามูไรที่อยู่ในโอโอะกุทั้งโจะจูที่เข้ามาทำงานและสตรีที่เป็นคนในครอบครัวของโชกุนซึ่งไม่ได้มีสถานะที่ตกต่ำลงแต่กลับมีสถานะทางการเงินและมีอำนาจมากอย่างเห็นได้ชัด โจะจูได้รับค่าตอบแทนสูงโดยเฉพาะโจะจูระดับสูงดังเช่น โอะโตะชิโยะริเป็นเหมือนผู้บริหารระดับสูงที่มีอำนาจและได้รับเงินเดือนเป็นจำนวนมากจากรัฐบาลเหมือนกับซามูไรเพศชายและเป็นผู้มีบทบาทในการปกครองในโครงสร้างทางการเมืองของสมัยเอโดะโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องเกี่ยวกับการสืบทอดตระกูลโทะกูงะวะ และมีสถานะที่เทียบ

เท่ากับโรจูหรืออำมาตย์ของโชกุน นอกจากนี้ยังมีสตรีจากชนชั้นซาวนาและชาวเมืองซึ่งถือเป็นชนชั้นที่ต่ำที่สุด ในสมัยเอโดะซึ่งได้รับการยกย่องให้มีสถานะที่สูงจากการเป็นมารดาของโชกุนและมีการตอบแทนอย่างมหาศาลทั้งอำนาจและเงินและยังส่งผลต่อให้ครอบครัวมีความก้าวหน้า สมัยเอโดะเป็นสมัยที่ประเทศญี่ปุ่นมีความสงบและเข้าสู่ยุคทุนนิยมซึ่งเงินส่งผลต่อคนทุกชนชั้นสถานะของสตรีในชนชั้นซามูไรโดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในโอโอะกุจึงไม่ได้ตกต่ำ และเงินและทรัพย์สินกลายเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสถานะของสตรีในหลายระดับในโอโอะกุได้อย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Anne Walthall (2001). 「江戸文化における大奥」 『ジェンダー研究』 21, 43-64.
- [2] 青木京子 (2008). 「松本清張「大奥婦女記」論「趣味史談大奥秘史」との比較を中 心として」 『阪神近代文学研究』 6, 63-73.
- [3] 安藤雄一郎 (2011). 『歴史を動かした徳川十五代の妻たち』 . 東京：青春出版社.
- [4] _____ (2017). 『大奥の女たちの明治維新』 . 東京：朝日新聞出版.
- [5] 井沢元彦 (2007). 「冬ではなく夏だったら大奥最大のスキャンダル「絵島生島事件」はなかった!？」. 『逆説の日本史 (第700回) 第71話徳川幕閣の展開と改革 1』 190, 152-155.
- [6] 石田俊 (2013). 「綱吉政権期の江戸城大奥—公家出身女中を中心に」 『総合女性史研究』 30, 4-24.
- [7] 岩城紀子 (1998). 「「絵双六」に見る町娘と大奥—江戸女性の“あこがれ”」 『歴史読本』 6, 248-253.
- [8] エディキューブ (編). (2012). 『大奥のすべて』 . 東京：双葉社.
- [9] 久保貴子 (2011). 「天皇の後宮と大奥のつながり」 『歴史読本』 3, 148-153.
- [10] 小石房子 (1999). 「大奥女戦争」 『歴史と旅』 12, 120-149.
- [11] 島津隆子 (2005). 「大奥の組織と実力者たち」 『歴史読本』 50, 144-149.
- [12] 清水昇・川口素生 (2007) . 『大奥—女たちの暮らしと権力闘争』 . 東京：新紀元社.
- [13] 具知會 (2011). 「大奥の老女の性格—政治的な活動を中心として」 『お茶の水女子大学比較日本学教育研究センター』 3, 159-161.
- [14] 諏訪春雄 (1998). 「「修紫田舎源氏」大奥モデル説の謎」 『真相探究』 6, 180-185.
- [15] 鈴木賢次 (2011). 「信長・秀吉の奥と将軍の大奥」 . 『特別企画；大奥研究最前線』 3, 140-147.
- [16] 鈴木由紀子 (2011). 「江と春日局の対立はあったのか」 『特別企画；大奥研究最前線』 3, 154-158.
- [17] 宝島編集部 (編) (2012). 『大奥のヒミツ』 . 東京：宝島社.
- [18] 竹内誠 (2007). 「「田沼時代」に見る、大奥老女の政治力」 . 『東京人』 7, 70-73.
- [19] 竹内誠・深井雅海・松尾美恵子 (編) (2015). 『徳川「大奥」事典』 . 東京：東京堂出版.
- [20] 特集入門講座 (2004a). 「Q&A江戸城大奥の全て—第4章—江戸城の表と奥」 『歴史読本』 2, 52-55.
- [21] _____ (2004b). 「Q&A江戸城大奥の全て—第3章—奉公に上がる」 『歴史読本』 49 (2), 56-59.
- [22] ト部典子 (2008). 「大奥関係人物事典」 『歴史読本』 53, 215-232.
- [23] 松尾美恵子 (1998). 「「女中分限帳」が語る大奥」 『歴史読本』 特集史料, 192-201.
- [24] _____ (2008). 「大奥史料研究最前線—「女中帳」を読む」 特別論考7, 208-213.
- [25] 望月真澄 (2003). 「江戸城大奥女性の代参について—感應寺の事例を中心に—」 『身延論叢』 5, 119-150.

- [26] 萩原裕雄(2003).「家継時代—大奥派閥抗争事件」『歴史読本』8, 118-121.
- [27] 畑尚子(2009a).「奥向の贈答における菓子役の役割—將軍の息子と江戸城大奥との関係を中心に」『和菓子』3, 14-38.
- [28] 畑尚子(2009b).『幕末の大奥』（第6刷発行）. 東京：岩波書店.
- [29] _____(2009b).『徳川政権下の大奥と奥女中』. 東京：岩波書店.
- [30] _____(2011).「江戸城大奥の基礎はいつ作られたのか」『特別企画：大奥研究最前線』3, 127-138
- [31] _____(2012).『大奥お年寄瀧山日記』. 5月206号：国史学会(編), 101-135.
- [32] 原田伴彦・百瀬明治・遠藤武(2006).『絵で見る江戸の女たち』. 東京：柏書房.
- [33] 山本博文(2005).「幕府大奥と薩摩藩奥の交際について—「薩摩藩奥女中文書」の考察」『東京大学史料編纂所研究紀要』15, 113-131.
- [34] _____(2004).「「人事」の日本史第42回近世編—大奥女中の出世競争『エコノミスト』44, 42-43.
- [35] _____(2007).「江戸大奥いじめ物語—“お局さま”は新人転がしが大好き」『婦人公論』92, 52-54.
- [36] _____(2007).『將軍と大奥—江戸城の「事件と暮らし」』. 東京：小学館.
- [37] _____(2012).『図説—大奥の世界』. 東京：河出書房.
- [38] 湯 麗(2011).「日本女性地位の歴史的考察『全国民事慣例類集』からみる近世後期女性の婚姻地位」『日中学者の思考』2, 94-109.
- [39] 慶幹進士(1980).「室町殿の大奥・江戸城の大奥」『国文学』13, 187-192.

หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Affiliation: Department of Eastern Language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Corresponding e-mail: benjang_jaisai@yahoo.com

รัฐกลวง? กรณีศึกษาการให้บริการที่พักรู้สูงอายุ โดยภาคเอกชนในประเทศไทยปัจจุบัน

บทคัดย่อ

“รัฐกลวง” หรือ “Hollow State” เป็นแนวความคิดที่นักวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์หลายคนให้ความสำคัญด้วยความกังวล (Rhodes, 1993; Peters, 1994; Milward & Provan, 2000, 2003; Skelcher, 2000; ปกรณ, 2560b) เนื่องจากการกิจของรัฐรวมถึงการจัดบริการสาธารณะเป็นจำนวนมากถูกหน่วยงานรูปแบบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานภาคประชาสังคม เข้ามามีบทบาทแทนจนบทบาทของภาครัฐเหลือน้อยลงจึงอาจทำให้ถูกกลืนกินจนกลวงและหมดความสำคัญไปในที่สุด ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยการจัดการที่พักรู้สูงอายุโดยภาคเอกชนของประเทศไทยเนื่องจากต้องการหาคำตอบว่าบริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์ซึ่งทั่วไปเป็นบทบาทของภาครัฐเมื่อภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทพร้อมเช่นนี้ก่อให้เกิดสภาวะรัฐกลวงอย่างนั้นนักวิชาการกังวลกันหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า

- 1) การที่ภาคเอกชนมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการกิจการจัดบริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์ ไม่ได้นำไปสู่ “ปัญหาของรัฐกลวง” ที่นักวิชาการกังวลแต่อย่างใดเนื่องจากกลไกตลาดและกฎระเบียบของภาครัฐ
- 2) การที่ภาคเอกชนเข้ามาจัดบริการที่พักรู้สูงอายุนั้นเนื่องจากมีความต้องการจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการจ่ายและยินดีจ่าย ทำให้ภาครัฐเหลือเพียงการรับผิดชอบดูแลเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีความสามารถหรือไม่ต้องการจ่ายเพิ่มเติม
- 3) ยุทธศาสตร์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดของที่พักรู้สูงอายุของภาคเอกชนคือ แนวคิดการให้บริการด้านสุขภาพในเชิงป้องกันเพื่อทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะว่าที่พักรู้สูงอายุโดยทั่วไปไม่มีบริการทางการแพทย์ ซึ่งทำให้ภาครัฐชะลอการจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลให้กับผู้สูงอายุไปได้ระยะหนึ่ง สรุปแล้วความกังวลว่าจะเกิดปัญหารัฐกลวงในการกิจด้านสังคมสงเคราะห์จึงไม่จัดว่าเป็นปัญหาในประเทศไทยปัจจุบัน เพราะถึงแม้ว่าภาคเอกชนจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการกิจของบริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์ก็ตาม ภาคเอกชนกลับช่วยลดภาระของภาครัฐโดยการรับลูกค้าที่มีรายได้ระดับกลางถึงสูงไปดูแลแทน ด้วยเหตุนี้ ภาครัฐไทยควรศึกษาและปรับใช้แนวทางการจัดการที่พักรู้สูงอายุของญี่ปุ่นเพื่อลดภาระในเรื่องของการดูแลผู้สูงอายุที่กำลังจะเป็นปัญหาสำคัญของไทยซึ่งกำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 2026 นี้

คำ

สำคัญ

ประเทศไทยปัจจุบัน, การบริหารจัดการภาครัฐ, สังคมสูงวัย, ที่พักรู้สูงอายุเอกชน, รัฐกลวง

Hollow State? : A Case Study of Privately-run Elderly Residences in Japan

Abstract

The hollow state is a concept that many public administration scholars consider significant yet view with caution (Rhodes, 1993; Peters, 1994; Milward & Provan, 2000, 2003; Skelcher, 2000; Prakorn, 2017b). This is because state functions as well as public service delivery are performed by quasi non-governmental organizations (Quangos), private companies, and non-profit organizations, gradually increasing to the point that the state's roles are significantly diminished. With the private sector participating more and more in the delivery of public services, will it create hollow state conditions as scholars in public administration are concerned about? Researchers have explored the management of elderly residences provided by the private sector in Japan. Our findings are as follows. One, while the role of the private sector in delivering social services is increasing, this phenomenon will not lead to hollow state problems as scholars believe and worry about due to market mechanisms and state regulations. Two, the private sector has entered the business of elderly residences due to the fact that there are the elderly that are willing to pay extra for better services. Therefore, the private sector will take care of those that have ability and are willing to pay and then leave those that are unable to pay or do not want to pay to the state. Three, the most common strategy of private sector residence service is health prevention in order to keep the elderly healthy as long as possible because the residence does not provide medical services. This will save the government money on curative care that can be used at a later time. In conclusion, the concern about the hollow state when it comes to social service functions has not taken place yet in Japan—the private sector is not replacing state functions even as its role in delivering social services is increasing. Instead, the private sector is helping to lessen the burden of the public sector by servicing medium to high-income residents. As a result, the Thai government should learn from and adopt the experiences of Japan in order to adjust and minimize the burden of the public sector in regard to the management of the elderly, which is considered an extremely important challenge for Thailand as it is about to enter an aged society by 2026.

Key words

Japan, public administration, aged society, privately-run elderly residence, hollow state

1. บทนำ

เป็นที่เข้าใจกันมาตลอดว่าการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะในการกิจประเภทสังคมสงเคราะห์นั้น เป็นหน้าที่ที่ต้องดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ และใช้การบริหารจัดการด้วยแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากค่านิยมภายใต้พาราโดม OPM (การบริหารจัดการภาครัฐแนวเก่า หรือ Old Public Management) ซึ่งหมายถึงการที่รัฐเป็นผู้จัดบริการสาธารณะเอง (ปกรณ, 2558) ด้วยหลักการที่ว่าเป็นการกิจที่ไม่สามารถแสวงหาผลกำไรได้ และมีคุณลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ (public goods) ไม่มีคู่แข่ง (nonrivalrous) ไม่สามารถแยกผู้ใช้ได้ (nonexcludable) (Weimer และ Vining, 2017) เช่น การทูต ทหาร ตำรวจ ในการกิจด้านความมั่นคงหรือบริการสาธารณสุขสำหรับคนมีรายได้น้อย งานด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีปัญหาในเรื่องของการกระจายรายได้ (income distribution) ทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องทำการจัดสรรใหม่ (redistribution) เพื่อเป็นการลดความเหลื่อมล้ำของสังคม (Stiglitz, 2000) เช่น การดูแลผู้สูงอายุเนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยหรือไม่มีรายได้ และภาคเอกชนไม่ค่อยให้ความสนใจมากนักเนื่องจากยากที่จะมีผลกำไร

อย่างไรก็ตามด้วยบริบทโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ได้มีหน่วยงานของรัฐจัดบริการเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป โดยพิจารณาได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่พักผู้สูงอายุของภาคเอกชนในประเทศญี่ปุ่น เนื่องมาจากความต้องการสินค้าและบริการที่รองรับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามกฎอุปสงค์และอุปทานของเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super-aged society) มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2007 ด้วยเหตุที่

ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น อัตราการตายลดลง ในขณะที่อัตราการเกิดของประชากรลดลง ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่มีความต้องการที่พักอาศัยพร้อมการดูแลจากคนภายนอก ครอบครัวซึ่งเดิมหมายถึงหน่วยงานของรัฐมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สินค้าและบริการที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเริ่มมีคุณลักษณะเป็นสินค้าเอกชน (private goods) มากขึ้น เพราะเริ่มมีคู่แข่ง (rivalrous) และสามารถแยกคนใช้ได้ (excludable) (Weimer และ Vining, 2017)

ประเด็นสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้คือการนำแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยรัฐกลวง (Hollow State) ซึ่งเป็นแนวคิดและปรากฏการณ์ที่นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์หลายคน (Rhodes, 1993; Peters, 1994; Milward และ Provan, 2000 และ 2003; Skelcher, 2000; ปกรณ, 2560b) ได้กล่าวถึง โดยสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับรัฐกลวง คือ การที่บทบาทภารกิจของหน่วยงานภาครัฐเริ่มเปลี่ยนไปอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรูปแบบอื่น ๆ หรือภาคส่วนอื่น ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ (Quangos¹) หน่วยงานภาคเอกชน (private organizations) หน่วยงานภาคประชาสังคมที่ไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit or government organizations /social enterprises) จนรัฐแทบจะไม่เหลือภารกิจที่จะทำอีกต่อไป หรืออาจกล่าวได้ว่ารัฐถูกกลืนกินไปเรื่อย ๆ จนกลวง ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะตอบคำถามวิจัยที่ว่า “รัฐกลวงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ และอย่างไร” โดยวิเคราะห์จากกรณีศึกษาที่พักผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นที่ชื่อว่า Smart Community ที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานภาคเอกชนซึ่งนับได้ว่าเป็นการเข้ามาจัดบริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์แทนภาครัฐเพื่อสะท้อนว่าภาครัฐหมดบทบาท – ภารกิจที่ต้องดำเนินการเองแล้วหรือไม่ อย่างไร

¹ เป็นตัวย่อของ Quasi Non-Governmental Organization ซึ่งหมายถึงหน่วยงานในกำกับของรัฐที่รัฐกำกับดูแลในระยะที่เอื้อมถึง (Arm's Length)

2. การทบทวนวรรณกรรม

จากข้อมูลการสำรวจสำมะโนประชากรของ ประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 2017 (Statistics Bureau, MIAC, 2017) พบว่า จำนวนผู้สูงอายุของ ประเทศญี่ปุ่นที่มีอายุมากกว่า 65 ปี มีจำนวนมากถึง 35 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 27.7 จากจำนวน ประชากรของญี่ปุ่นทั้งหมดที่มีอยู่ประมาณ 127 ล้านคน ซึ่งเกินเกณฑ์การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดที่กำหนด ไว้ว่าต้องมีจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 65 ปีมากกว่า ร้อยละ 21 ไปมากพอสมควรและยังมีแนวโน้มที่จะมี จำนวนผู้สูงอายุมากขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคตอันใกล้ เนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีด้านสุขภาพ โดย เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าประเทศญี่ปุ่น มีร้อยละของผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงที่สุด (ดูตาราง 1)

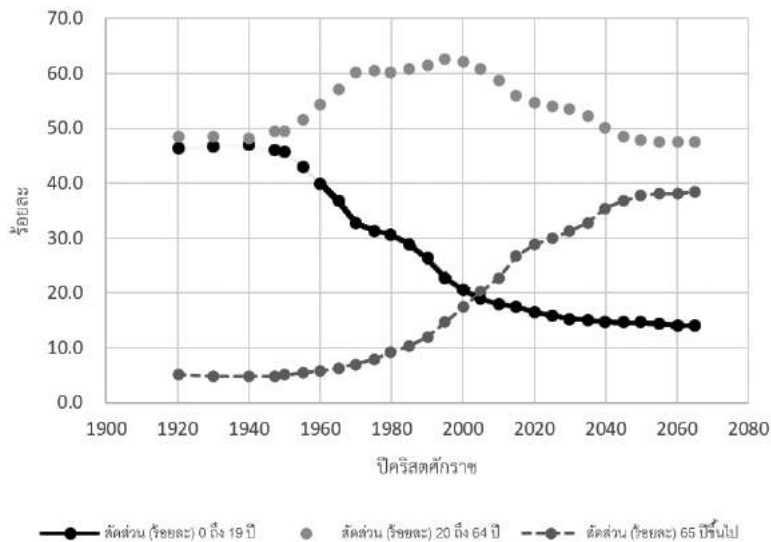
จากตาราง 1 เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะ พบว่า ในปี ค.ศ. 2015 ประชากรสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 65 ปี

ขึ้นไป) ของประเทศญี่ปุ่นจะอยู่ที่ประมาณร้อยละ 26.6 ในขณะที่ประชากรวัยทำงานจะอยู่ที่ประมาณ ร้อยละ 55.9 ซึ่งหมายความว่าประชากรวัยทำงาน 2.1 คนจะต้องรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ 1 คน แต่จาก ตัวเลขประมาณการในปี ค.ศ. 2050 จะพบว่า จำนวนประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มที่จะลดลงไป อยู่ที่ร้อยละ 47.8 แต่จำนวนประชากรสูงอายุกลับ สูงขึ้นถึงร้อยละ 37.7 (แผนภาพ 1) ทำให้อัตราส่วน ของประชากรวัยทำงานต่อประชากรสูงอายุ เปลี่ยนแปลงจาก 2.1 : 1 มาเป็นประชากร วัยทำงาน เพียง 1.27 คนที่จะต้องรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 1 คน หรือ 1.27 : 1 ซึ่งสอดคล้องกับ ประมาณการประชากรของประเทศญี่ปุ่นที่มีจำนวน ลดลงไปเรื่อย ๆ จนเหลือที่ประมาณ 80 ล้านคนใน ปี ค.ศ. 2060 หลังจากเคยมีจำนวนสูงสุดในปี ค.ศ. 2008 (Arai et.al., 2014)

ตาราง 1 โครงสร้างทางด้านอายุของแต่ละประเทศ

ประเทศ	ค.ศ. 2015			ค.ศ. 2050 (ประมาณการ)		
	0 - 14 ปี	15 - 64 ปี	65 ปีขึ้นไป	0 - 14 ปี	15 - 64 ปี	65 ปีขึ้นไป
ญี่ปุ่น	12.6	60.7	26.6	10.6	51.8	37.7
อิตาลี	13.7	63.9	22.4	13.0	51.9	35.1
เกาหลี	14.0	72.9	13.1	11.4	53.4	35.1
เยอรมัน	12.9	65.9	21.2	12.4	55.2	32.3
จีน	17.2	73.2	9.6	13.5	58.9	27.6
แคนาดา	16.0	67.9	16.1	14.9	58.7	26.4
ฝรั่งเศส	18.5	62.4	19.1	16.8	56.9	26.3
สหราชอาณาจักร	17.8	64.5	17.8	16.6	58.7	24.7
สวีเดน	17.3	62.8	19.9	17.4	58.8	23.8
บราซิล	23.0	69.1	7.8	15.0	62.2	22.8
สหรัฐอเมริกา	19.0	66.3	14.8	17.5	60.3	22.2
รัสเซีย	16.8	69.9	13.4	17.7	61.4	20.9
อินเดีย	28.8	65.6	5.6	19.1	67.1	13.7

ที่มา: Statistical handbook of Japan. (2017, 14)

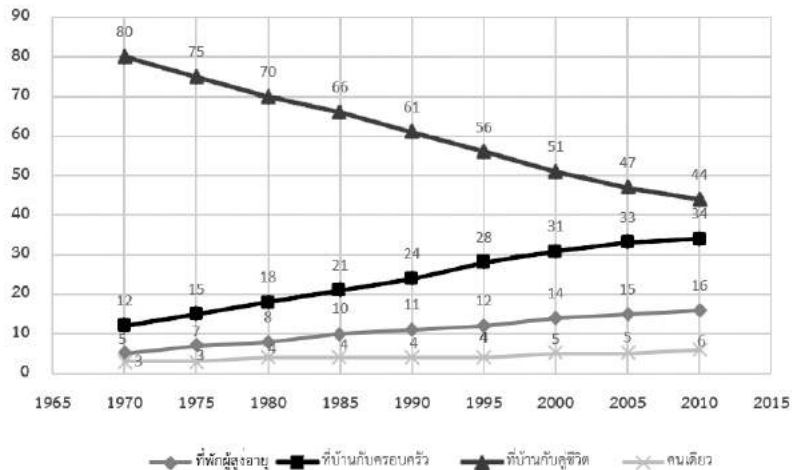
แผนภาพ 1 ประมาณการประชากรแยกตามกลุ่มอายุของประเทศญี่ปุ่น

ที่มา: Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications, *Population Census of Japan* and National Institute of Population and Social Security Research, *Population Projections for Japan: 2016-2065*. (อ้างอิงใน Population Statistics of Japan, Population by Age ตาราง 2.9 Actual and Projected Population by Age 1920-2065.

สำหรับรูปแบบการใช้ชีวิตและการพักอาศัยของผู้สูงอายุญี่ปุ่น เมื่อพิจารณาจากแผนภาพ 2 จะพบว่าการอาศัยอยู่ที่บ้านกับคู่ชีวิตลดลงเรื่อย ๆ จากร้อยละ 80 ในปี ค.ศ. 1970 จนกระทั่งเหลือเพียงร้อยละ 44 ใน 30 ปีต่อมาหรือในราวปี ค.ศ. 2000 ขณะเดียวกันจะพบว่าการใช้ชีวิตและการพักอาศัยของผู้สูงอายุญี่ปุ่นมีการขยายเพิ่มสูงขึ้นใน 2 รูปแบบสำคัญ ได้แก่ การอาศัยอยู่กับครอบครัว และการอาศัยอยู่ในที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งหากวิเคราะห์จากบริบทปัจจุบันซึ่งได้แก่ การที่ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นอายุยืนขึ้น การแต่งงานลดลงและการมีบุตรน้อยลงหรือการไม่

แต่งงาน มีผลทำให้ชาวญี่ปุ่นอยู่อาศัยในรูปแบบครอบครัวลดน้อยลง เมื่อประกอบกับสวัสดิการประกันการดูแลระยะยาว² (LTCI) ที่ผู้สูงอายุสามารถใช้เงินกองทุน LTCI ในการดูแลคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การเลือกพักอาศัยในสถานที่ที่จัดไว้เฉพาะสำหรับผู้สูงอายุจะเป็นทางเลือกที่ได้รับความนิยมสูงสุดในอนาคต ดังนั้นการจัดที่พักอาศัยให้แก่ผู้สูงอายุจึงเริ่มมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้นเรื่อย ๆ และส่งผลให้เกิดตัวแสดงเพิ่มขึ้นจากที่รัฐมีบทบาทแต่เพียงลำพังมายาวนานในอดีตที่ผ่านมา (Ikegami et. al., 2014; ปกรณ์, 2560)

² ผู้สนใจการประกันการดูแลระยะยาว (Long-term Care Insurance: LTCI) สามารถศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก ปกรณ์ ศิริประกอบ (2560a) และสุวัฒนา เลิศมโนรัตน์ (2546)

แผนภาพ 2 รูปแบบการพักอาศัยของผู้สูงอายุ

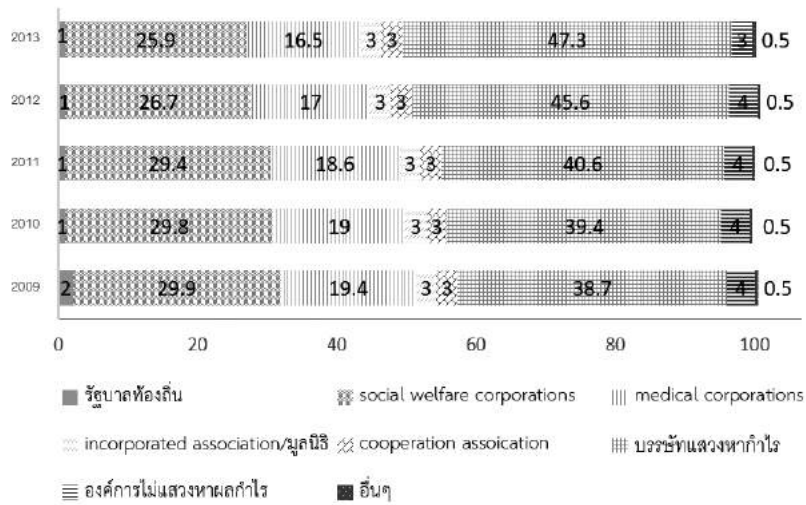
ที่มา: UNESCAP (2013, น.14)

2.1 ข้อมูลที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุของประเทศญี่ปุ่น

การจัดบริการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่น เดิมรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้จัดการบริการจากร้อยละ 2 ในปี ค.ศ. 2009 และลดลงเหลือเพียงแค่ร้อยละ 1 ในปี ค.ศ. 2013 ในขณะที่หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร ไม่ว่าจะเป็น Social Welfare Corporations ที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ Tokuyo (ที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ได้รับงบประมาณช่วยเหลือในการดูแลระยะยาวแก่ผู้สูงอายุ) และ Medical Corporation ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ Roken³ (ที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุเพื่อดูแลสุขภาพระยะยาว) และ Ryoyo (โรงพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลระยะยาว) โดยที่ทั้ง Social Welfare Corporations และ Medical

Corporation จัดเป็นหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร (UNESCAP, 2015) มีสัดส่วนที่ลดลงเช่นเดียวกัน โดยในส่วนของ Social Welfare Corporations ลดเหลือร้อยละ 29.9 ในปี ค.ศ. 2009 เหลือร้อยละ 25.9 ในปี ค.ศ. 2013 หรือในส่วนของ Medical Corporation ก็ลดลงจากร้อยละ 19.4 ในปี ค.ศ. 2009 เหลือเพียงร้อยละ 16.5 ในปี ค.ศ. 2013 ในขณะที่หน่วยงานภาคเอกชนแบบแสวงหาผลกำไร (private organizations) ได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 38.7 ในปี ค.ศ. 2009 เป็นร้อยละ 47.3 หรือเกือบครึ่งของที่พักผู้สูงอายุทั้งหมดของประเทศญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 2013 ซึ่งจากค่าสถิติดังกล่าวนี้สะท้อนถึงการเกิดสภาวะรัฐกลวงมากขึ้นเรื่อย ๆ รายละเอียดปรากฏตามแผนภาพ 3

³ ผู้สนใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่าง Tokuyo Roken และ Ryoyo สามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากปรณ ศิริประกอบ (2560a)

แผนภาพ 3 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนรูปแบบของหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ
ที่มา: UNESCAP (2015, น. 45)

2.2 ระบบการจัดการบริการทางเลือก (alternative service delivery system)

การจัดการบริการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น พิจารณาจากงานวิจัยของปรกรณ์ ศิริประกอบ (2560a) ซึ่งได้ยกตัวอย่างของการจัดการบริการทางเลือกจากหน่วยงานที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานแบบไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Organization: NPO) ว่าได้เข้าร่วมร่วมจัดการบริการให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น Red Cross Society ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้จัดการบริการสาธารณะ ทั้งในเรื่องของ Day Care, Day Service และ Roken บริษัท Ishiusue ซึ่งเป็นหน่วยงานไม่แสวงหากำไร (NPO) เปิดให้บริการด้านที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุทั้งในรูปแบบ Day Service และอพาร์ทเมนต์สำหรับผู้สูงอายุหลายแห่งสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐ เช่น เทศบาล Koshigaya ได้สนับสนุนงบประมาณในการสร้างศูนย์สุขภาพ Hinoki-So Senior

Citizen's Center พร้อมทั้งให้การสนับสนุนงบประมาณอีกประมาณ 200 ล้านบาทต่อปี แต่ในการบริหารจัดการนั้น เทศบาลได้ outsource ให้ Social Welfare Corporation เป็นผู้จัดการจัดการศูนย์สุขภาพ Hinoki-So Senior Citizen's Center แทน โดยการ outsource นี้เทศบาลกำหนดให้มีการประกวดราคาทุก ๆ 5 ปี เพื่อคัดเลือกหน่วยงานที่มีความเหมาะสมมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นดังกล่าวของปรกรณ์ ศิริประกอบ (2560a) ไม่ได้กล่าวถึงการให้บริการที่พักผู้สูงอายุของหน่วยงานแสวงหาผลกำไรซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญเป็นกรณีศึกษา โดยในปัจจุบัน (2561) ภาครัฐญี่ปุ่นยังไม่มียุทธศาสตร์หรือมาตรการในการช่วยเหลือทางด้านงบประมาณให้กับการจัดการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุของบริษัทเอกชนแต่อย่างใด (จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโครงการ) ดังนั้นบริษัทเอกชนที่มีความสนใจในธุรกิจที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการโดยใช้กลไกทางการตลาดคือเงิน

รายได้จากการซื้อบริการของลูกค้าโครงการเท่านั้น ทำให้โครงการ Smart Community เข้ามามีบทบาทในการแข่งขันการจัดบริการกับภาครัฐและหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไรตามแนวคิดการอุปถัมภ์กลไกทางการตลาดในการบริหารจัดการภาครัฐเพื่อทำให้เกิดการแข่งขันในการจัดบริการตามแนวคิดภายใต้ค่านิยมของพาราโดม NPM (ปกรณ, 2558)

2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐกลวง

นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์หลายคนใช้คำว่า “รัฐกลวง” เป็นอุปมาอุปไมย (metaphors) ในการอธิบายการบริหารจัดการภาครัฐในปัจจุบัน (Rhodes, 1993; Peters, 1994; Milward และ Provan, 2000 และ 2003) ในความหมายที่แตกต่างกันแต่มีบทสรุปที่มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

R.A.W. Rhodes (1994) นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ของสหราชอาณาจักร กล่าวถึงรัฐกลวงด้วยคำว่า the hollowing out of the state และให้นิยามว่า “ภาครัฐของสหราชอาณาจักรกำลังถูกกัดกร่อนหรือกลืนกิน (The British State is being eroded or eaten away) (หน้า 138)” โดยวลีดังกล่าวของ Rhodes หมายถึง 4 แนวโน้มดังต่อไปนี้

1. การขายกิจการของรัฐให้กับเอกชนและการจำกัดขอบเขตและรูปแบบการแทรกแซงของรัฐ
2. การสูญเสียหน้าที่ของรัฐบาลและรัฐบาลท้องถิ่นไปให้กับระบบการจัดบริการทางเลือก (เช่น หน่วยงานรูปแบบ agencies)
3. การสูญเสียหน้าที่ของรัฐบาลสหราชอาณาจักรไปให้กับสหภาพยุโรป
4. การจำกัดวิสัยทัศน์ของเจ้าหน้าที่รัฐผ่านการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management) โดยการให้ความสำคัญกับการรับผิดชอบในการบริหารจัดการและการควบคุมทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้นผ่านความแตกต่างระหว่างการเมืองและการบริหารที่ชัดเจนขึ้น (Rhodes, น 138-139)

นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์สหรัฐอเมริกา B. Guy Peters (2000) ได้แบ่งรัฐกลวง (the hollow state) ออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน คือ

1) ระดับใหญ่ (The Macro Level): การสูญเสียความชอบธรรม รัฐกลวงคือการที่ประชาชนไม่มั่นใจศักยภาพในการปกครองของภาครัฐในการบังคับใช้กฎหมายและเก็บภาษี ทำให้ผู้บริหารประเทศ เช่น Ronald Reagan และ Margaret Thatcher ตัดสินใจปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐตามค่านิยมภายใต้พาราโดม NPM

2) ระดับกลาง (The Meso-Level) : การกระจายการจัดบริการ รัฐกลวงเป็นการเปลี่ยนจากเดิมที่รัฐเป็นผู้จัดบริการทางตรงไปสู่การจัดบริการโดยการขายกิจการภาครัฐให้กับเอกชน (privatization) และการยกเลิกการควบคุม (deregulation) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโดยไม่ใช้หน่วยงานภาครัฐซึ่งเกิดขึ้นในทศวรรษ 1980 โดยรัฐเริ่มกระจายอำนาจไปให้กับหน่วยงานในระดับล่างรวมถึงการให้หน่วยงานกึ่งภาครัฐ (quasi-governmental organizations) เป็นผู้จัดบริการแทนโดยมีเป้าหมายในการสร้างเสถียรภาพทางการเงินแต่ก็แลกมาด้วยการสูญเสียความชอบธรรมของภาครัฐไป โดยเฉพาะในประเด็นที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในนามของรัฐแต่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่รัฐ

3) ระดับเล็ก (The Micro-Level) : การเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐกลวงเกิดจากแรงกดดัน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐต้องปฏิบัติตัวเหมือนพนักงานบริษัทเอกชนที่เน้นการบริการลูกค้าซึ่งส่งผลกระทบต่อวิสัยทัศน์ในการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ที่ควรให้ความสำคัญกับการกิจของรัฐซึ่งอาจไม่ตรงกับความต้องการของลูกค้า ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเกิดความขัดแย้งในตัวเอง นอกจากนี้แรงกดดันทางการเมืองที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจและวิสัยทัศน์ที่ลดน้อยลง เพราะการเมืองมีอิทธิพลต่อการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รัฐทั้งข้าราชการประจำ และข้าราชการการเมืองก็เข้ามาแทรกแซงการตัดสินใจของข้าราชการประจำ

นอกจากนี้ Peters (2000) มองว่ารัฐในอนาคตจะให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ (decentralized) และการขายกิจการภาครัฐให้กับเอกชน (privatized) เพราะการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพเหนือกว่าการรับผิดชอบและการตอบสนอง คำนึงทางการตลาดเข้ามาแทนที่ค่านิยมการบริการสาธารณะ การควบคุมและการประสานงานยากขึ้นแต่กลับต้องการเป้าหมายเชิงประสิทธิภาพที่มากขึ้น ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหารัฐกลวง คือการให้ความสำคัญกับการบังคับใช้การรับผิดชอบ การควบคุมการแข่งขัน การประสานงาน และการรับประกันว่าบริการสาธารณะมีขึ้นเพื่อประชาชน

Skelcher (2000) มองว่ารัฐกลวง (The hollowed-out state) เป็นผลที่เกิดมาจากปัญหาของรัฐทำงานเกินพิกัด (overloaded state) โดยได้สรุปความเรื่องรัฐกลวงจากงานของ B. Guy Peters (1993, 1997) และ R.A.W. Rhodes (1994, 1996, 1997) ออกมาเป็น 4 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้ (Skelcher, น. 5-8)

1) การสูญเสียความชอบธรรมของรัฐบาล เนื่องจากการบริหารจัดการภาครัฐไม่บรรลุความคาดหวังของพลเมืองแต่กลับต้องการงบประมาณจากประชาชนมากขึ้น พลเมืองไม่สนับสนุนความต้องการและนโยบายของรัฐบาลยิ่งทำให้เกิดปัญหารัฐกลวง ภาครัฐจึงต้องเลือกใช้เครื่องมือทางนโยบายให้เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐที่เปลี่ยนแปลงไป

2) การนำเอาการปฏิรูปตามค่านิยมภายใต้พาราไดม์ NPM (New Public Management) มาดำเนินการ ค่านิยมภายใต้พาราไดม์ NPM เป็นการนำเอาแนวคิดการตลาดมาใช้โดยมีตัวแบบจากสหราชอาณาจักรในช่วงการบริหารของนายกรัฐมนตรี Margaret Thatcher และประธานาธิบดี Ronald Reagan ของสหรัฐอเมริกาประกอบกับนโยบายที่องค์การระหว่างประเทศ อาทิ World Bank และ

International Monetary Fund (IMF) ที่กำหนดให้กับประเทศกำลังพัฒนาต้องปฏิบัติตาม ที่เน้นการลดขนาดเน้นการกำกับดูแลแทนการบริหารทางตรง และใช้กลไกทางการตลาดในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการภาครัฐ โดยการใช้หน่วยงานประเภท Quangos จัดบริการและเปิดช่องทางให้ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการจัดบริการสาธารณะมากขึ้น ทำให้หน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐลดลงและเป็นสาเหตุให้รัฐกลวง

3) ความกดดันที่มาจากนักการเมือง (ด้านบน) และที่มาจากพลเมือง (ด้านล่าง) มีผลกระทบต่อเจ้าหน้าที่รัฐ โดยนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งมีอิทธิพลในการพัฒนาและการนำนโยบายไปปฏิบัติมากขึ้น โดยการแต่งตั้งที่ปรึกษาจากภายนอกที่มีความสามารถและมีปรีชาญาณทางการเมืองที่ตรงกันเข้ามาช่วยในการบริหาร ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้วิจารณ์ญาณและอิทธิพลที่น้อยลงกว่าเดิม ในขณะที่พลเมืองก็เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดบริการสาธารณะมากขึ้น

4) ผลกระทบของสถาบันระหว่างชาติและภูมิภาคที่มีต่อรัฐชาติ รัฐชาติถูกท้าทายจากการเกิดขึ้นขององค์การระหว่างประเทศและภูมิภาค เช่น สหภาพยุโรป (European Union) จึงก่อให้เกิดการโอนถ่ายนโยบาย เช่น การเงินและการค้า การยุติธรรม และนโยบายสังคมและสิ่งแวดล้อมออกไปให้กับองค์การรูปแบบนี้ ทำให้รัฐชาติยังมีความกลวงมากขึ้น

ในขณะที่ Milward & Provan (2000) ใช้คำว่ารัฐกลวงเป็นอุปลักษณในการอธิบายถึง “การที่ภาครัฐอาศัยการจ้างเหมาบริการหน่วยงานไม่แสวงหากำไร และบริษัทที่แสวงหากำไรมากขึ้นในการจัดสินค้าและบริการที่ได้รับงบประมาณจากผู้เสียภาษี (Milward & Provan, 2000, น. 362)” โดยให้ความสำคัญกับการแยกแยะระหว่างภาครัฐกับการบริการที่รัฐให้งบประมาณสนับสนุนออกจากกัน โดยความหมายของรัฐกลวงของ Milward & Provan ประกอบด้วย

1) การแยกระหว่างภาครัฐกับการบริการที่รัฐให้งบประมาณสนับสนุน กล่าวคือ การกระจายอำนาจจากแหล่งที่มาของงบประมาณที่มีการไหลลงมาหลายลำดับชั้น ซึ่งเมื่อลงไปถึงการจัดบริการก็จะเป็นหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไรหรือบริษัทเอกชนที่เป็นลำดับชั้นล่าง ๆ

2) การผลิตบริการร่วมกัน ในปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐเพียงหน่วยงานเดียวไม่สามารถที่จะจัดบริการที่มีประสิทธิภาพให้กับประชาชนในทุก ๆ ด้านได้อีกต่อไป ภาครัฐจึงใช้การจ้างเหมาบริการหน่วยงานจากภาคส่วนอื่นมาจัดบริการแทนรัฐ ด้วยเหตุนี้การบูรณาการเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยภาครัฐเหลือหน้าที่เพียงการเจรจาต่อรอง การกำกับดูแล การประเมินสัญญาแทนการจัดบริการสาธารณะด้วยตนเองเหมือนในอดีต

3) Frederickson (1996) มองว่าทางเลือกนโยบายสาธารณะของรัฐกลวงจะอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ในเชิงธรรมาภิบาล (governance) มากกว่ารัฐบาล (government) ในขณะที่ Osborne และ Gaebler (1992) มองธรรมาภิบาลว่าการจัดบริการสาธารณะโดยภาครัฐเป็นเพียงหนึ่งในหลาย ๆ เครื่องมือโดยภาครัฐทำหน้าที่เป็นเพียงถือหางเสือแทนการพายเรือ (steer rather than row) อาทิ ระบบสัญญาและระบบกึ่งตลาด เป็นต้น (อ้างใน Milward & Provan, 2000, น. 363)

Milward และ Provan (2003) ได้ศึกษาเพิ่มเติมและมีความเห็นว่ารัฐกลวงคือการที่หน่วยงานภาครัฐอาศัยหน่วยงานรูปแบบอื่น เช่น บริษัท หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไรหรือหน่วยงานภาครัฐรูปแบบอื่น มาจัดบริการสาธารณะร่วมกัน โดยภาครัฐทำหน้าที่เพียงกำกับดูแลและประเมินสัญญาเท่านั้น และภาครัฐจะเหลือ

ภารกิจหลักคือ การกำหนดนโยบาย การกำกับดูแลการผูกขาดทางการตลาด การขายกิจการภาครัฐให้กับเอกชน และการจ้างเหมาบริการ รวมถึงการกำกับและประเมินการจัดบริการสาธารณะทางตรง ซึ่งหลาย ๆ ภารกิจอยู่ในมือขององค์กรแบบ Arm's Length (Skelcher, 2000)

2.4 ปัญหาของรัฐกลวง

Rhodes (1994) มองว่าปัญหาที่เกิดจากการที่รัฐกลวงมีอยู่ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่

1) ความกระจัดกระจาย (Fragmentation) รัฐกลวงทำให้เกิดการกระจัดกระจายในการจัดบริการสาธารณะในเชิงสถาบัน เกิดปัญหาในการประสานงานทำให้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการภาครัฐลดลง อีกทั้งภารกิจและขอบเขตมีความซ้ำซ้อนกัน ทำให้เกิดการสิ้นเปลืองทรัพยากร

2) ภาระรับผิดชอบ (Accountability) รัฐกลวงเป็นการกีดกันภาระรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องรับผิดชอบ เช่น การมีสหภาพยุโรป (European Union) อีกทั้งความซับซ้อนของสถาบันทั้งหลายทำให้ไม่สามารถระบุลงไปได้ว่าใครมีภาระรับผิดชอบกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งระบบที่ซับซ้อนนี้เป็นการลดโอกาสในการเข้าใจของประชาชน ลดการมีส่วนร่วมของประชาชนและจำกัดการเข้าถึงผู้ตัดสินใจที่แท้จริง รวมถึงการจัดตั้งสถาบันใหม่ ๆ ทำให้อิทธิพลของเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากการเลือกตั้งถูกจำกัด ทำให้การหาผู้รับผิดชอบที่แท้จริงยากขึ้นเรื่อย ๆ

3) ความหายนะ (Catastrophe) รัฐกลวงทำให้ศักยภาพในการก่อให้เกิดความหายนะทางสังคมเพิ่มขึ้น โดย Hood และ Jackson (1991) มองว่าแนวคิด NPM ที่มีส่วนทำให้รัฐกลวงนั้นเป็นไปตามตาราง 2

ตาราง 2 แนวคิดภายใต้พาราโดม NPM ที่ทำให้เกิดรัฐกลวง

สิ่งที่เกิดขึ้นจาก NPM	ปัญหาที่เกิดจาก NPM
Corporatization และ Privatization	การแบ่งหน่วยงานภาครัฐออกเป็นหลายหน่วยก่อให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสาร และสร้างสิ่งจูงใจให้บิดเบือนและปกปิดข้อมูลข่าวสาร
การยกเลิกกฎระเบียบและเปิดทางให้ภาคธุรกิจ	การขาดกฎหมายบังคับและการกำกับดูแล
การตัดงบประมาณ	การสูญเสียเจ้าหน้าที่รัฐในระดับล่าง การตัดงบประมาณจะไม่เห็นผลกระทบในระยะสั้น แต่ในระยะยาว การลดงบประมาณ การฝึกอบรม การลดความซ้ำซ้อน ทำให้ความยืดหยุ่นลดลง เมื่อภาครัฐต้องเผชิญกับปัญหา
การว่าจ้างผู้บริหารด้วยระบบสัญญา	การสูญเสียผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ในระบบราชการไป

ที่มา: Hood และ Jackson (1991) (สรุปจาก Rhodes, 1994, น. 149)

4) ศักยภาพส่วนกลาง (Central capability) ปัจจัยการกระจายทรัพยากรและการหาคน รับผิดชอบไม่ได้ทำให้ศักยภาพในการประสานงานและการวางแผนของส่วนกลางถูกจำกัด การควบคุมทางการเมืองก็ถูกจำกัดด้วยภาระรับผิดชอบที่ลดลง Rhodes จึงสรุปว่า “....แนวโน้มในปัจจุบันก็ลดทอนศักยภาพของส่วนกลางในการถือหางเสื่อระบบ ---- ศักยภาพของรัฐสำหรับ ธรรมาภิบาล (governance) (Rhodes, 1994, น. 149)”

แนวคิดรัฐกลวงสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะการณ์ปัจจุบันที่ภาครัฐไม่สามารถที่จะจัดบริการสาธารณะเพียงฝ่ายเดียวตามค่านิยมภายใต้พาราโดม OPM เหมือนในอดีตได้อีกต่อไป (ปกรณ์, 2558) เพราะภาครัฐต้องการเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความคุ้มค่า ทำให้ภาครัฐต้องปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐด้วยค่านิยมภายใต้พาราโดม NPM เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการที่เป็นไปตามค่านิยมภายใต้พาราโดม NPM ทำให้ความรับผิดชอบในการจัดบริการภาครัฐเปลี่ยนไปอยู่ในมือของภาคเอกชน หรือหน่วยงานรูปแบบอื่นๆ แทน และก่อให้เกิดปัญหารัฐกลวงขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการประสานงาน ความชอบธรรมที่ลดลง การ

สูญเสียภาระรับผิดชอบภาครัฐ วิจารณ์ญาณของเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องยอมให้กับความต้องการของลูกค้า เป็นต้น

3. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุโครงการ Smart Community ที่ตั้งอยู่เมืองอินจาเง จังหวัดชิบะ ประเทศญี่ปุ่น จึงจัดเป็นงานวิจัยแบบกรณีศึกษา (case studies) ตามที่ Robert Yin (2009) นักวิชาการที่มีชื่อเสียงในระเบียบวิธีวิจัยแบบกรณีศึกษาได้ระบุไว้ โดย Yin มองว่างานวิจัยที่เหมาะสมกับการใช้เทคนิคการทำวิจัยแบบกรณีศึกษาคือ “การถามคำถาม “อย่างไร” และ “ทำไม” เกี่ยวกับชุดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันซึ่งผู้ค้นหาคำตอบไม่สามารถควบคุมหรือควบคุมได้เพียงเล็กน้อย (Yin, 2009, น. 9)” ข้อแม้ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งต้องการศึกษาถึงสภาพ “รัฐกลวง” ที่เป็นรูปธรรมว่าเป็นอย่างไร โดยนำปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับโครงการ Smart Community ที่เมืองอินจาเง จังหวัดชิบะ ประเทศญี่ปุ่น มาใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในสถานที่และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยที่ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในโครงการ Smart Community ดังกล่าว

นอกจากนั้นแล้วการวิจัยแบบกรณีศึกษาเป็นงานวิจัยที่เสนอแนะให้ใช้หลักฐานจากหลายแหล่งเพื่อการศึกษาแบบสามเส้า (triangulation) เนื่องจากการศึกษาวิจัยจากแหล่งข้อมูลเดียวไม่เหมาะสมกับงานวิจัยแบบกรณีศึกษา เพราะจุดแข็งของการวิจัยแบบกรณีศึกษาคือเป็นรูปแบบการวิจัยที่อนุญาตให้สามารถเก็บข้อมูลได้จากหลายแหล่งข้อมูล ทำให้สามารถแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากเทคนิคการทำวิจัยรูปแบบอื่น (Yin, 2009)

Yin (2009) ระบุว่าในการทำวิจัยกรณีศึกษามีแหล่งหลักฐานอยู่หลายแหล่งด้วยกัน โดยผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งดังต่อไปนี้

- 1) เอกสาร ได้แก่ เอกสารการบรรยาย เอกสารของทางราชการ งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลบนเว็บไซต์ของโครงการ และข้อมูลบนเว็บไซต์จากสื่อต่าง ๆ

- 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ การรับฟังการบรรยายและสัมภาษณ์ผู้บริหารของโครงการ Smart Community โดยมีนักศึกษาไทยที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยลำดับต้น ๆ ของประเทศญี่ปุ่นมาเป็นล่ามแปลภาษา และผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลโดยการใช้เครื่องอัดเสียง (voice recorder) รวมถึงการจดบันทึกภาคสนาม (Field note) และหลังจากกลับมาถึงโรงแรมที่พักก็รีบทำการเรียบเรียงข้อมูลทันทีเนื่องจากความทรงจำของผู้วิจัยยังคงมีความสดใหม่ที่สุดอยู่ (Saldana & Omasta, 2018)

- 3) การสังเกตการณ์ทางตรง ได้แก่ การเข้าไปเยี่ยมชมสถานที่จริงของโครงการ Smart Community เมืองอินาเะ จังหวัดชิบะ ประเทศญี่ปุ่น และสังเกตกิจกรรมของสมาชิกที่เกิดขึ้นจริงในโครงการไม่ว่าจะเป็นสถานที่ออกกำลังกาย สันทนาการ ลานกิจกรรม ศูนย์อาหาร

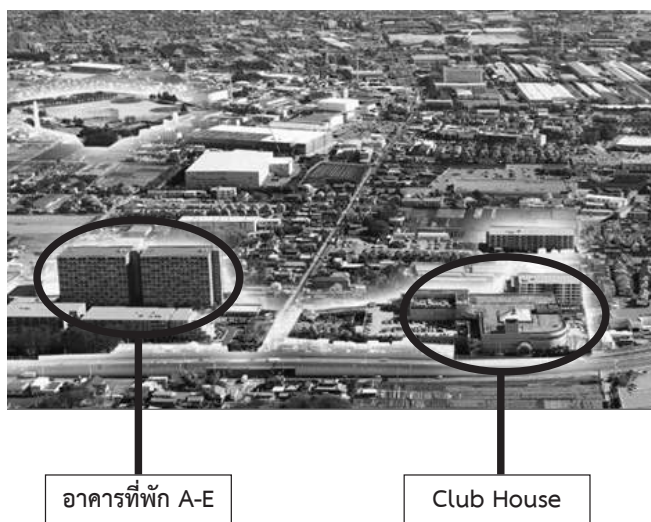
ที่จอดรถ และอาคารที่พักอาศัย เป็นต้น

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยใช้เทคนิคของ Yin (2009) ที่เรียกว่าการสร้างคำอธิบาย (Explanation Building) ซึ่งเป็นการสร้างคำอธิบายโดยการพรรณนาปรากฏการณ์ภาพรวมที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น การสังเกตการณ์และการเก็บข้อมูลในโครงการ Smart Community แล้วนำไปเชื่อมไปกับแนวคิดทฤษฎีรัฐกลวง (hollow state) เพื่อใช้ในการอธิบายคำถามวิจัยหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ อันได้แก่ “สภาพรัฐกลวงที่เป็นรูปธรรมเป็นอย่างไร”

4. กรณีศึกษา: โครงการ Smart Community เมืองอินาเะ จังหวัดชิบะ ประเทศญี่ปุ่น

โครงการ Smart Community แห่งนี้เปิดให้บริการครั้งแรกในปี ค.ศ. 2010 ด้วยเงินทุน 910 ล้านเยน (ข้าวสด, 2559) จากแนวคิดของนาย Shoji Aso ซึ่งได้เริ่มคิดถึงตนเองเมื่ออายุมากขึ้น แก่ตัวลงแล้วอยากจะใช้ชีวิตอย่างไร จากนั้นจึงริเริ่มสร้าง Smart Community ขึ้นเป็นคำตอบโดยมีความปรารถนาให้ชาวญี่ปุ่นที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปที่มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นปกติเท่านั้นจึงสามารถเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในโครงการที่เป็นกลุ่มอาคารคอนโดมิเนียมด้วยการซื้อกรรมสิทธิ์ขาด ซึ่งต่างจากโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ที่เป็นรูปแบบของการให้เช่า เมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิตก็สามารถยกเลิกการเช่าได้ โครงการ Smart Community แห่งนี้มีจุดเด่นอยู่ที่ Club House เป็นอาคารสูง 3 ชั้นซึ่งมีพื้นที่ใช้สอยมากถึง 30,000 ตารางเมตร (รูปภาพ 1) สำหรับให้ผู้พักอาศัยในโครงการได้มาออกกำลังกาย ทำกิจกรรมกลุ่มสันทนาการกับคนอายุใกล้เคียงกันเพื่อให้มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วยง่าย

วัตถุประสงค์หลักของโครงการ Smart Community มีอยู่ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ (ประชาชาติธุรกิจ, 2559; ไทยพับลิก้า, 2559)

รูปภาพ 1 ผังของโครงการ Smart Community

1) ลดความกังวลด้านการเงิน เพราะค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในโครงการไม่สูงมากนักสำหรับชาวญี่ปุ่น ชนชั้นกลาง และสำหรับชาวญี่ปุ่นที่มีเงินบำนาญซึ่งเพียงพอที่จะสามารถเข้ามาพักอาศัยในโครงการนี้ได้⁴

2) จัดหาและส่งเสริมกิจกรรมที่สนับสนุนสุขภาพกาย พร้อมทั้งมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลตลอด 24 ชั่วโมงในกรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉิน

3) บรรเทาความกังวลด้านสุขภาพจิต เพราะการที่สมาชิกอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้สมาชิกไม่ต้องกังวลถึงความเหงาและอ้างว้างใด ๆ

4.1 เงื่อนไขและขั้นตอนในการเข้าพักอาศัยที่ Smart Community

ผู้สูงอายุที่สนใจที่จะเข้าพักอาศัยในโครงการ Smart Community จะต้องมีสัญชาติญี่ปุ่น และอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป เป็นผู้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์และสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้คล้าย ๆ กับการอยู่อาศัยในสรวงคนิเวศของประเทศไทย เนื่องจาก Smart Community ไม่ใช่โรงพยาบาลจึงไม่ได้มีแพทย์และพยาบาลประจำ 24 ชั่วโมง นอกจากนี้ผู้ที่สนใจจะเข้าพักอาศัยจำเป็นต้องชำระค่าสมาชิกแรกเข้าจำนวน 2.9 ล้านบาทโดยประมาณก่อนจึงจะสามารถเข้ามาอยู่ในโครงการได้ (ตาราง 3) โดยค่าสมาชิกลักษณะนี้เป็นเพียงการซื้อสิทธิในการเข้าใช้บริการใน Club House ซึ่งเป็นตึกกิจกรรมของโครงการเท่านั้น

ตาราง 3 ค่าสมาชิกแรกเข้าของ Smart Community สำหรับ 1 คน หรือ 2 คน

ค่าใช้จ่ายรายเดือน (เยน)	1 คน	2 คน
ค่าสมัคร (ไม่มีการคืนเงิน) สำหรับผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามเงื่อนไข	1,500,000	2,000,000
ค่าใช้จ่ายในการรับสิทธิอุปกรณ์ส่วนกลาง	1,400,000	2,800,000
รวม	2,900,000	4,800,000

ที่มา: <http://www.smartcommunity.co.jp/advice/flow/>

⁴ โดยทั่วไปข้าราชการญี่ปุ่นที่เกษียณอายุราชการแล้วจะได้รับเงินบำนาญประมาณเดือนละ 120,000 เยน ในขณะที่พนักงานของบริษัทเอกชนจะได้รับเงินช่วยเหลือประมาณกึ่งหนึ่ง (ฐานเศรษฐกิจ, 2559)

หลังจากชำระค่าสมาชิกแรกเข้าแล้ว สมาชิกสามารถที่จะเลือกซื้อห้องพักในคอนโดมิเนียมซึ่งปัจจุบันมีอยู่ทั้งหมด 1,001 ห้องได้ โดยห้องพักมีขนาดตั้งแต่ 28 ตารางเมตรไปถึง 117 ตารางเมตร ราคาขายต่อห้องจะอยู่ระหว่าง 13 ล้านบาท ไปจนถึง 71 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 2017 ทางโครงการเปิดให้ย้ายเข้าได้แล้วจำนวน 5 อาคารจากทั้งหมด 7 อาคาร โดยอาคารที่ 6 และ 7 กำลังรอการย้ายเข้า ในขณะที่อาคารที่ 8 กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง

จากการสังเกตการณ์ทางตรงของผู้วิจัย ยังพบว่าผู้ซื้อกรรมสิทธิ์ห้องพักสามารถเลือกวัสดุตกแต่งภายในห้องได้เอง ทั้งสีและวัสดุ โดยใน Club House จะมีมุมวางวัสดุให้เลือกและมีสถาปนิกคอยให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการตกแต่งห้องพักให้ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อแต่ละคน ทางโครงการไม่อนุญาตให้เข้าไปชมห้องพักที่มีผู้เข้าพักอาศัยอยู่จริงได้ จึงให้ผู้วิจัยสังเกตการณ์จากห้องตัวอย่างซึ่งมีขนาด 57.30 ตารางเมตร ซึ่งก็เหมือนห้องพักในคอนโดมิเนียมทั่วไปที่ประกอบด้วย ห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องครัว และห้องน้ำ แต่สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความแตกต่างออกไปคงได้แก่ การมี intercom ในแต่ละห้องเพื่อให้สมาชิกสามารถที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประจำโครงการได้ในทันทีเมื่อเกิดเหตุใด ๆ ขึ้น รวมถึงการมีเซนเซอร์ตรวจจับการเคลื่อนไหวภายในห้องและรายงานไปที่ส่วนกลางซึ่งหาก

เซนเซอร์ตรวจไม่พบการเคลื่อนไหวเป็นเวลา 12 ชั่วโมง เจ้าหน้าที่ของโครงการจะมีสมมติฐานว่าเกิดเหตุการณ์ผิดปกติกับคนในห้องเนื่องจากสมาชิกที่อาศัยอยู่ในห้องทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุและจะทำการเปิดห้องเพื่อเข้าไปตรวจสอบและให้การช่วยเหลือในทันที

นอกจากค่าสมาชิกแรกเข้าที่จะต้องชำระขั้นต่ำสุดประมาณคนละ 16 ล้านบาท (ค่าแรกเข้า + ค่าซื้อห้องพัก) แล้วนั้น สมาชิกของโครงการ Smart Community ยังต้องชำระค่าส่วนกลางเป็นเงิน 42,858 บาทต่อเดือนสำหรับการใช้บริการ Club House และชำระค่าบริการอีก 41,905 บาทต่อคนต่อเดือนสำหรับค่าอาหารเช้าและค่าอาหารเย็น รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 84,763 บาท ซึ่งเป็นข้อบังคับที่สมาชิกทุกคนต้องจ่าย โดยรายละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทั้ง 2 ส่วนอยู่ในตาราง 4 ทางโครงการจะมีบริการจัดอาหารใส่กล่องและนำไปวางไว้ในห้องโถงของแต่ละอาคาร สำหรับสมาชิกที่ยังทำงานอยู่สามารถที่จะนำกล่องติดตัวไปยังที่ทำงานได้ โดยอาหารแต่ละเมนูจะมีการระบุแคลอรีและข้อมูลทางสุขภาพไว้บนบอร์ดที่ห้องอาหารอย่างชัดเจน นโยบายสำคัญอีกนโยบายหนึ่งคือ ถ้าสมาชิกท่านใดไม่ต้องการรับประทานอาหารมื้อใดมื้อหนึ่งด้วยเหตุผลใดก็ตาม สมาชิกจำเป็นต้องแจ้งโครงการล่วงหน้าว่าไม่ต้องการอาหารมื่อนั้น ไม่เช่นนั้นโครงการจะเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้นกับสมาชิกและจำเป็นต้องเปิดห้องพักเข้าไปตรวจสอบ

ตาราง 4 ค่าใช้จ่ายรายเดือนของโครงการ Smart Community

ค่าใช้จ่ายรายเดือน (บาท)	1 คน	2 คน
ค่าบริการส่วนกลาง (ค่าส่วนกลาง ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าซ่อมบำรุง)	42,858	76,192
ค่าอาหารเช้าและเย็น	41,905	83,810
รวม	84,763	160,002

ที่มา: <http://www.smartcommunity.co.jp/advice/flow/>

ค่ารายเดือนของโครงการ Smart Community ไม่ได้รวมอาหารกลางวันของแต่ละวันไว้ เพื่อสร้างความยืดหยุ่นให้กับสมาชิก เนื่องจากสมาชิกเป็นจำนวนมากยังอยู่ในวัยทำงานเนื่องจากผู้สูงอายุเมื่ออายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปก็สามารถเป็นสมาชิกของโครงการได้ ทำให้สมาชิกหลาย ๆ คนที่ยังอยู่ในวัยทำงานสามารถทานอาหารที่ทำงานหรือร้านอาหารนอกโครงการได้ และไม่เป็นอุปสรรคในการออกไปจัดกิจกรรมนอกสถานที่ของชมรมต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องใช้เวลาทั้งวัน อย่างไรก็ตาม หากสมาชิกต้องการรับประทานอาหารกลางวันโครงการก็สามารถทำได้เพราะบริเวณชั้น 2 ของ Club House มีห้องอาหารอยู่จำนวน 4 ห้อง อันได้แก่ ห้องอาหารญี่ปุ่น ห้องอาหารตะวันตก ห้องอาหารปิ้งย่าง และห้องอาหารทะเล ซึ่งจากการสังเกตการณ์ทางตรงของผู้วิจัยในช่วงเวลาอาหารกลางวัน ก็พบว่าห้องอาหารทั้ง 4 ห้องว่างเปล่าและไม่มีผู้ใช้บริการเลยโดยผู้วิจัยคาดการณ์ว่าเนื่องจากโครงการเพิ่งเปิดมาได้เป็นเวลาประมาณ 7 ปีเท่านั้น ทำให้ผู้พักอาศัยยังมีอายุไม่มากและยังคงอยู่ในวัยทำงาน จึงยังไม่มีคามจำเป็นที่จะต้องใช้บริการห้องอาหารของโครงการ

ในปี ค.ศ. 2016 โครงการ Smart Community มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 700 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากปี ค.ศ. 2011 ซึ่งมีสมาชิกเพียง 100 คนเท่านั้น โดยประกอบด้วยเพศหญิงร้อยละ 58 เพศชายร้อยละ 42 สัดส่วนของคนโสดอยู่ที่ร้อยละ 59 และสมรสร้อยละ 41 อายุเฉลี่ยของสมาชิกในโครงการอยู่ที่ 72 ปี สมาชิกที่มีอายุสูงสุดคือ 92 ปี และสมาชิกที่มีอายุน้อยที่สุดคือ 54 ปี (ไทยพับลิก้า, 2559; ประชาชาติธุรกิจ, 2559) ในขณะที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน ค.ศ. 2017 นั้น อายุเฉลี่ยของสมาชิกในโครงการเพิ่มเป็น 73 ปี โดยสมาชิกที่มีอายุสูงสุดคือ 96 ปี เป็นเพศหญิง สัดส่วนทางเพศของสมาชิกในโครงการคือ เพศชาย 4 คนต่อเพศหญิง 6 คน สัดส่วนสมาชิกเพศหญิงโสดต่อเพศหญิงที่มี

สามีอยู่ที่ 3 ต่อ 2 ในขณะที่โครงการ Smart Community มีบุคลากรที่ทำงานในปัจจุบันประมาณ 200 คน

4.2 กันไว้ดีกว่าแก้ (Prevention Rather Than Cure)

ตัวแบบหนึ่งที่ภาครัฐญี่ปุ่นใช้ในการแก้ปัญหาการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับแนวคิด Anticipatory Government: Prevention Rather Than Cure ของ Osborne และ Gaebler (1992) ซึ่งเป็นเรื่องของ การป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะปัญหาจะเกิดขึ้นจริง เนื่องจากจะเป็นการช่วยประหยัดงบประมาณของภาครัฐมากกว่าการรอให้ปัญหาเกิดขึ้นแล้วค่อยแก้ที่หลังซึ่งมีแนวโน้มที่จะใช้งบประมาณที่สูงกว่าการป้องกันไว้ก่อน โครงการ Smart Community ได้ดำเนินการในแนวทางที่ตรงกับแนวคิดนี้โดยการเน้นให้สมาชิกออกกำลังกาย และมาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของชมรมและของโครงการที่ได้จัดขึ้น เพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรง ทั้งร่างกายและจิตใจ โรคภัยและความเจ็บป่วยจะเกิดขึ้นช้าลงกว่าเดิม สังเกตเห็นได้ว่าโครงการ Smart Community เป็นโครงการที่รับสมาชิกแรกเข้าตั้งแต่อายุยังไม่มากนักคือ 50 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับอายุผู้สูงอายุโดยทั่วไปที่กำหนดเกณฑ์อยู่ที่ 65 ปี เนื่องจากโครงการต้องการรับสมาชิกตั้งแต่วัยมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงและสามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้เองเข้ามาในโครงการเพื่อให้มาใช้บริการของ Club House ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาและยืดความแข็งแรงของร่างกายและจิตใจให้ยาวนานไปเรื่อย ๆ ด้วยกีฬา การออกกำลังกายและสันทนาการที่ครบครัน ประกอบด้วย

- 1) กีฬาและการออกกำลังกาย ได้แก่ เทนนิส ปิงปอง ปาเป้า ฟิตเนส ว่ายน้ำ สโมสร สนามโดร์ฟ กอล์ฟจำลอง เป็นต้น

- 2) สันทนาการ ได้แก่ ดนตรี เล่นโกะ คาราโอเกะ คอมพิวเตอร์ ห้องทำงาน ห้องสมุด เป็นต้น

นอกจากนี้โครงการยังสนับสนุนให้สมาชิกตั้งชมรมขึ้นเพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมและสร้างความเป็นชุมชนขึ้นในโครงการ โดยโครงการเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งชมรม และมีงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมให้จำนวนหนึ่ง ถ้าค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมเกินกว่างบประมาณที่โครงการตั้งไว้ทางสมาชิกชมรมต้องชำระค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมกันเองจากการสอบถามผู้บริหารของโครงการ พบว่าในปัจจุบันมีการจัดตั้งชมรมกว่า 50 ชมรมขึ้นในโครงการ อาทิ ชมรมถ้ำยรูป ชมรมดนตรี ชมรมเทนนิส

4.3 การรักษาพยาบาล

โครงการ Smart Community ไม่ใช่โครงการที่เป็นบ้านพักคนชราแบบทั่ว ๆ ไปในประเทศญี่ปุ่นที่มีชื่อเรียกว่า Tokuyo Roken หรือว่า Ryoyo โครงการนี้เป็นลักษณะที่พักอาศัยแบบคอนโดมิเนียมที่มีสถานที่ออกกำลังกาย ด้วยเหตุนี้ โครงการจึงไม่มีแพทย์และพยาบาลประจำโครงการ ถ้าเกิดเหตุการณ์ที่ผู้สูงอายุเจ็บป่วยขึ้นมา สมาชิกสามารถใช้บริการรถพยาบาลที่ทางโครงการจัดไว้ให้ โดยจะจอดรอไว้บริเวณที่ชั้น 2 ของ Club House เพื่อนำส่งผู้ป่วยไปยังโรงพยาบาลที่อยู่ห่างออกจากโครงการไปเพียง 2 กิโลเมตรเท่านั้น ปัจจุบันมีหน่วยงานภายนอกมาเช่าพื้นที่ชั้น 1 ของ Club House เพื่อให้บริการด้านการให้คำปรึกษาทางสุขภาพอยู่บ้าง นอกจากนี้โครงการมีแผนการเปิดคลินิกรักษาโรคและคลินิกทันตกรรม ซึ่งจะอยู่บริเวณด้านหลังชั้น 1 ของ Club House เพื่อรองรับความเจ็บป่วยที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของสมาชิกในโครงการ แต่ปัญหาที่โครงการกำลังประสบอยู่ คือโครงการไม่สามารถที่จะห้ามผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเข้ามาใช้บริการได้เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดไว้ ทำให้ยังคงเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขกันในระยะเวลาต่อไป

4.4 ปัญหาที่โครงการ Smart Community ประสบ

1) การที่รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้มีนโยบายในการให้งบประมาณสนับสนุนโครงการที่พักผู้สูงอายุของภาคเอกชน ทำให้โครงการ Smart Community มีงบประมาณมาจากแหล่งเดียวคือ ค่าสมาชิกแรกเข้าและค่าซื้อห้องพัก เพราะฉะนั้นโครงการในฐานะที่เป็นองค์การแสวงหากำไรจึงต้องปรับตัวกับสถานการณ์กำไรหรือขาดทุน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทราบว่า สมาชิกของโครงการที่มีอยู่จำนวน 750 คน ในปัจจุบันยังไม่ก่อให้เกิดผลกำไร โดยเฉพาะต้นทุนในการบริหารจัดการในส่วนของ Club House เนื่องจากจำนวนสมาชิกที่ยังไม่มากพอ ทำให้โครงการต้องนำรายได้ที่ได้มาจากการขายห้องพักเข้ามาช่วย โดยโครงการคาดการณ์ว่าจะถึงจุดคุ้มทุนเมื่อมีสมาชิกจำนวน 1,000 คน

2) ถึงแม้ว่าโครงการจะมีไว้สำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป แต่โครงการไม่สามารถที่จะห้ามญาติของผู้สูงอายุเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยเนื่องจากไม่ได้มีกฎหมายบังคับ สิ่งที่โครงการทำได้ก็เพียงแค่ห้ามญาติของสมาชิกในโครงการใช้บริการส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็น Club House หรือบริการเครื่องดื่มและห้องนั่งเล่นบริเวณด้านล่างของคอนโดมิเนียมเท่านั้น

3) ในกรณีที่สมาชิกเสียชีวิตลง กรรมสิทธิ์ของห้องชุดจะตกเป็นมรดกของทายาทสมาชิก เนื่องจากการเข้ามาพักอาศัยในโครงการ Smart Community เป็นลักษณะของการซื้อกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของห้องชุด อย่างไรก็ตามทายาทของสมาชิกผู้ล่วงลับยังมีอายุไม่ถึง 50 ปี ทำให้เกิดปัญหาในการเข้าอยู่อาศัยเพราะไม่เข้าเกณฑ์คุณสมบัติของการเป็นสมาชิก ดังนั้นโครงการมีความพยายามที่จะเจรจาต่อรองเพื่อขอซื้อกรรมสิทธิ์คืนจากทายาท เพื่อ

เป็นการรักษาหลักการของโครงการที่เป็นโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุเท่านั้น

4.5 ผลกระทบเชิงบวกของการมี Smart Community

โครงการ Smart Community เป็นโครงการสำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะในระดับปานกลางถึงสูงของประเทศญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นการมี Smart Community จึงเป็นผลกระทบภายนอกเชิงบวก⁵ (positive externalities) (Weimer และ Vining, 2017) ที่มีต่อระบบการบริหารจัดการผู้สูงอายุโดยภาพรวมของประเทศญี่ปุ่นกล่าวคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใน Smart Community มีแนวโน้มที่จะใช้งบประมาณที่อยู่ในระบบการประกันการดูแลระยะยาว (Long-term Care Insurance: LTCI) น้อยลง เนื่องจากตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา ชาวญี่ปุ่นที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปสามารถที่จะเข้าสู่ระบบ LTCI และได้รับบริการการดูแลผู้สูงอายุโดยหักออกจากจำนวนเงินที่ตัวเองได้รับตามเกณฑ์แต่การอาศัยอยู่ในโครงการ Smart Community น่าจะช่วยแบ่งเบาภาระให้กับกองทุน LTCI ได้ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1) ผู้สูงอายุที่อยู่ในระบบ LTCI สามารถใช้บริการการให้นมความช่วยเหลือที่บ้านให้ได้ แต่โครงการ Smart Community มีบริการอาหารเช้าและเย็นให้กับผู้ที่อาศัยในโครงการ ทำให้สมาชิกของโครงการไม่ต้องใช้งบประมาณ LTCI ในส่วนนี้ นอกจากนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นใน Club House ของโครงการ Smart Community ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางไปศูนย์กิจกรรมผู้สูงอายุ หรือ Day Care เพราะสามารถใช้บริการ Club House ของโครงการได้ หมายความว่า ระบบ LTCI จะไม่ต้องจ่ายค่าเข้าร่วมกิจกรรม ณ ศูนย์กิจกรรมผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้กับผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของโครงการ Smart Community แต่อย่างใด

2) ผู้สูงอายุที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในโครงการ Smart Community เริ่มต้นตั้งแต่อายุ 50 ปีขึ้นไป ซึ่งตามหลักเกณฑ์ของระบบการประกันการดูแลระยะยาว (LTCI) กำหนดว่า ผู้สูงอายุที่จะใช้สิทธิของระบบได้นั้นจะต้องมีอายุ 65 ปีขึ้นไป ทำให้ผู้สูงอายุของโครงการที่มีอายุระหว่าง 50 ถึง 64 ปียังไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะสามารถใช้สิทธิประโยชน์ของระบบ LTCI ได้ และแม้ว่าสมาชิกโครงการจะอายุมากกว่า 65 ปี แต่หากยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินความชรา 7 ลำดับของ LTCI ก็ยังไม่สามารถใช้งบประมาณจากระบบ LTCI ได้ ในขณะที่โครงการ Smart Community ให้ความสำคัญกับการกันไว้ดีกว่าแก้ (prevention rather than cure) (Osborne และ Gaebler, 1992) โดยการส่งเสริมให้สมาชิกในโครงการออกกำลังกายและเข้าร่วมกิจกรรมใน Club House เป็นประจำ ทำให้สมาชิกมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและเจ็บป่วยช้าลง สมาชิกจะในโครงการก็จะชราภาพช้าลง ส่งผลให้การเข้าใช้งบประมาณของ LTCI ช้าลงกว่าเดิม

3) โครงการ Smart Community เป็นโครงการทางเลือกที่เปิดโอกาสให้ชาวญี่ปุ่นที่มีฐานะในระดับปานกลางถึงสูงเข้ามาใช้บริการ ซึ่งเท่ากับเป็นการลดการฉวยโอกาส (opportunism) ที่ผู้ที่มีฐานะระดับปานกลางถึงสูงจะเข้ามาแย่งการให้บริการจากผู้ที่มีรายได้น้อย เช่นกรณีผู้ที่มีรายได้น้อยปานกลางถึงสูงแต่เลือกใช้ระบบประกันสุขภาพบัตรทองของประเทศไทย เป็นต้น เพราะเมื่อสมาชิกโครงการ Smart Community ตัดสินใจชำระค่าสมาชิกแล้ว ทำให้สมาชิกไม่จำเป็นที่จะไปใช้บริการของที่พักผู้สูงอายุสำหรับผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเปรียบได้กับเมื่อผู้ใช้รถเลือกใช้ทางด่วนพิเศษโดยการยอมจ่ายค่าทางด่วนแล้ว จะช่วยลดความแออัดของการจราจรในเส้นทางธรรมดาที่อยู่ด้านล่างให้กับผู้มีรายได้น้อย

⁵ Externalities คือผลกระทบภายนอกที่เป็นได้ทั้งเชิงบวก (positive) หรือเชิงลบ (negative) ที่เป็นผลมาจากการกระทำของใครบางคนที่เป็นประโยชน์หรือโทษต่อคนอื่นหนึ่งที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่ได้รับความยินยอม (Weimer และ Vining, 2017) ในกรณีศึกษาจัดเป็นผลกระทบภายนอกเชิงบวก

5. ข้อค้นพบจากการวิจัย

5.1 โครงการ Smart Community เมืองอินจาเน มีความสอดคล้องกับรัฐกลวงในทางทฤษฎี

การเลือกโครงการ Smart Community เมืองอินจาเน ที่จังหวัดซิบะเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการจัดบริการสาธารณะในการกิจสังคมสงเคราะห์ โดยภาคเอกชนซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะหาคำตอบว่าเมื่อภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการนี้ที่แต่เดิมผูกขาดโดยภาครัฐแล้ว จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “รัฐกลวง” หรือไม่ อย่างไร ซึ่งเมื่อวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยแนวคิดและทฤษฎีรัฐกลวง ผู้วิจัยพบว่าโครงการ Smart Community มีความสอดคล้องกับรัฐกลวงในทางทฤษฎี ดังนี้

1) สอดคล้องกับแนวคิดของ Rhodes (1994) ที่มองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติของการบริหารจัดการภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างเหมาบริการ (contracting out) การทดลองตลาด (market testing) การแยกผู้ซื้อกับผู้ผลิต (purchaser-provider split) และระบบกึ่งตลาด (quasi market) โดยระบบกึ่งตลาดนี้ก่อให้เกิดการแข่งขันขึ้นระหว่างผู้จัดบริการที่เป็นภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้ภาครัฐลดบทบาทการจัดบริการสาธารณะไปให้กับการจัดบริการทางเลือก ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ก็คือ Smart Community

2) สอดคล้องกับแนวคิดรัฐกลวง (The Hollow State) ของ Peters (2000) ในระดับกลาง (The Meso-Level) โดยที่การเกิดขึ้นของ Smart Community ก็เนื่องมาจากการกระจายการจัดบริการผ่านการยกเลิกการควบคุม (deregulation) ไปให้กับหน่วยงานรูปแบบอื่นเป็นผู้จัดบริการแทน

3) สอดคล้องกับแนวคิดรัฐกลวง (The Hollowed-out State) ของ Skelcher (2000) ในประเด็นที่ว่า การจัดบริการสาธารณะโดยภาคเอกชนนั้น

เกิดขึ้นด้วยเหตุที่รัฐสูญเสียความชอบธรรมในการบริหารจัดการของรัฐ เนื่องจากพลเมืองเกิดความไม่ไว้วางใจในการจัดบริการที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุของภาครัฐจึงหันไปใช้บริการที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุของภาคเอกชนแทน ซึ่งในกรณีของโครงการ Smart Community คือประชาชนในกลุ่มรายได้กลางถึงสูงไม่ไว้วางใจที่พักรักษาของผู้สูงอายุของภาครัฐจึงเลือกใช้บริการของโครงการ Smart Community แทน

4) สอดคล้องกับแนวคิดรัฐกลวง (The Hollow State) ของ Milward และ Provan (2000) เนื่องจากโครงการ Smart Community เป็นการจัดบริการที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุของภาคเอกชนในประเด็นที่มีการใช้เครือข่ายในการการผลิตบริการร่วมกัน (co-production) กล่าวคือ ภาคเอกชนเข้ามาร่วมผลิตที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากการจัดบริการสาธารณะโดยที่ภาครัฐเป็นผู้จัดเพียงหน่วยเดียวไม่อาจทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดกับประชาชนได้อีกต่อไป

5.2 โครงการ Smart Community เมืองอินจาเน ไม่นำไปสู่การเกิดปัญหา 4 ประการของรัฐ กลวงตามข้อกังวลของ Rhodes (1994)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัญหาที่จะตามมาจากการเกิดขึ้นของรัฐกลวงที่เป็นความกังวลของ Rhodes (1994) เช่น ปัญหาการกระจายการจัดบริการสาธารณะให้กับหน่วยงานรูปแบบต่าง ๆ และทำให้เกิดรัฐกลวงนั้น จากผลการวิจัยพบว่า การเกิดขึ้นของโครงการ Smart Community กลับเป็นการสร้างนวัตกรรมด้านที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุ เพราะโครงการเปิดโอกาสให้สมาชิกของโครงการได้มีโอกาสครอบครองกรรมสิทธิ์ห้องชุดและสามารถตกทอดให้แก่ทายาทได้ ในขณะที่ที่พักรักษาสำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นการให้เช่าห้องชุดในระยะสั้นหรือระยะยาว ซึ่งไม่สามารถตกทอดให้แก่ทายาทได้ ดังนั้นจึงเป็นเสมือน

ทางเลือกหนึ่งให้แก่ผู้ที่กำลังจะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ต้องใช้เงินเก็บยามเจ็บป่วยในวัยชรามาจ่ายเป็นค่าเช่าห้องเพราะเป็นการซื้อห้องพักไว้ตั้งแต่ยังอยู่ในวัยทำงานซึ่งกว่าจะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุอาจจะผ่อนจนหมดแล้วหรือเกือบหมด ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ภาครัฐไม่ควรจะเข้ามาดำเนินการเองเพราะเป็นการแสวงหากำไรจากประชาชน นอกจากนี้การมีที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุแบบ Smart Community ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาในการประสานงาน การเข้าช้อนกันทางภารกิจ ปัญหาการไม่สามารถหาผู้รับผิดชอบได้ (accountability) และปัญหาความหายนะทางสังคมที่ Rhodes กังวลแต่อย่างใด เนื่องจากระบบประกันการดูแลระยะยาว (LTCI) ของประเทศญี่ปุ่น กำหนดให้มีบุคคลที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ คือ Care Manager เป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ผู้สูงอายุที่เข้าสู่ระบบ LTCI ภายใต้มาตรการที่ภาครัฐกำหนดไว้ นอกจากนี้การยกเลิกการควบคุม (deregulation) การขาดกฎหมายบังคับ รวมถึงศักยภาพในการบริหารจัดการของส่วนกลางลดลงส่งผลให้ภาครัฐไม่สามารถที่จะถือทางเสียได้ดีเหมือนเดิมแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่าจากกรณีศึกษาโครงการ Smart Community เมืองอินาเะ ไม่เกิดปัญหาดังกล่าวนี้ขึ้นแต่อย่างใด เนื่องจากกลไกตลาดจะทำหน้าที่สร้างประสิทธิภาพขึ้นมาเอง ผู้สูงอายุจะเป็นผู้เลือกที่พักอาศัยด้วยตนเองโดยพิจารณาจากกลไกทางด้านราคาเป็นหลัก หากราคาไม่คุ้มกับคุณภาพที่ได้รับหรือมีงบประมาณไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุก็จะไม่เลือกใช้บริการที่พักผู้สูงอายุนั้นๆ และเลือกที่พักที่เหมาะสมกับฐานะของตนเอง ในส่วนของการกำกับดูแลจากการศึกษาในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าภาครัฐยังมีบทบาทในการบังคับใช้กฎหมายในที่พักผู้สูงอายุภาคเอกชนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการไม่อนุญาตให้จำกัดสิทธิผู้ใช้บริการคลินิกรักษาพยาบาลในโครงการหรือการที่กฎหมาย

ยังคงอนุญาตให้ญาติของเจ้าของห้องเข้าไปอยู่อาศัยด้วยได้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการที่รัฐยังสามารถกำกับดูแลอยู่

5.3 คำนียภายใต้พาราไดม์ OPM เครื่องป้องกันไม่ให้โครงการ Smart Community เกิดปัญหาที่ตามมาจากรัฐกลวง

ยังคงมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่กังวลถึงการให้ภาคเอกชนเข้ามาบริหารจัดการในภารกิจของรัฐ เนื่องจากจะนำไปสู่ปัญหาความล้มเหลวทางการตลาด (market failure) ที่ระบบตลาดจะเกิดความล้มเหลวเมื่อมีปัญหาการผูกขาดทางการตลาด (monopoly) หรือปัญหาทางด้านการกระจายรายได้ (Income Distribution) ขึ้น (Stiglitz, 2000; Weimer และ Vining, 2017) ด้วยเหตุนี้ภาครัฐยังคงมีความจำเป็นในการเข้ามามีบทบาทเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการผูกขาดทางการตลาดดังกล่าวขึ้น ซึ่งจากการศึกษาโครงการ Smart Community ในครั้งนี้ ผู้วิจัยค้นพบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของภาครัฐใน 2 ประเด็นกล่าวคือ

1) โครงการ Smart Community มีการวางแผนที่จะเปิดบริการคลินิกเอกชนในส่วนด้านหลังของโครงการ โดยทางโครงการต้องการที่จะเปิดคลินิกสำหรับคนที่เป็นสมาชิกของโครงการเท่านั้นที่สามารถรับการรักษาได้ แต่ปัญหาคือกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นยังไม่อนุญาตที่จะแบ่งแยกการรักษาพยาบาลให้เฉพาะสมาชิกได้ หากโครงการเปิดคลินิكدังกล่าวชาวญี่ปุ่นทุกคนสามารถที่จะเข้ามาใช้บริการได้ ทำให้สมาชิกของโครงการขาดความเป็นส่วนตัว ทางโครงการกำลังคิดวิธีแก้ไขในประเด็นนี้อยู่ (จากการให้ข้อมูลของผู้บริหารโครงการ)

2) โครงการ Smart Community มีความประสงค์ที่จะให้เฉพาะสมาชิกของโครงการเท่านั้นที่สามารถจะเข้ามาอยู่อาศัยในโครงการได้ แต่เนื่องจาก

โครงการ Smart Community เป็นโครงการขายกรรมสิทธิ์คอนโดมิเนียมให้กับผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปและมีสุขภาพแข็งแรงเท่านั้น อย่างไรก็ตามโครงการ Smart Community ไม่สามารถที่จะห้ามสมาชิกในการที่จะนำญาติหรือคนนอกเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยได้ เนื่องจากห้องพักเป็นกรรมสิทธิ์ถาวรของสมาชิกและกฎหมายก็ไม่นิยามให้โครงการสามารถทำอย่างนั้นได้ โครงการจึงทำได้เพียงห้ามญาติหรือคนนอกใช้บริการ Club House และห้ามใช้ทรัพยากรส่วนกลาง เช่น เครื่องดื่ม หนังสือพิมพ์ หรือโต๊ะอ่านหนังสือที่ตั้งไว้บริเวณล็อบบี้ของอาคารที่พักได้เท่านั้น (จากการให้ข้อมูลของผู้บริหารโครงการ)

ประเด็นสำคัญทั้งสองประเด็นดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการต้องมีรัฐ เพราะในกรณีนี้รัฐมีหน้าที่ในการกำกับดูแลให้เกิดความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมโดยการไม่อนุญาตให้โครงการจำกัดการรักษายาบาลให้เฉพาะสมาชิกในโครงการได้ รวมถึงรัฐเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายว่าเมื่อผู้ซื้อได้ซื้อกรรมสิทธิ์ของห้องพักแล้วก็ไม่มีเหตุจำเป็นใดๆ จะห้ามญาติหรือเพื่อนของผู้ซื้อเข้ามาอาศัยอยู่ในห้องของผู้ซื้อได้ ซึ่งสองประเด็นที่ได้จากข้อค้นพบนี้เป็นารแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของศาสตร์ทางรัฐประศาสนศาสตร์

6. บทสรุป

การจากศึกษาวิจัยถึงการให้บริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์ เรื่องที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทย โดยใช้โครงการ Smart Community เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยค้นพบว่าโครงการ Smart Community ได้สะท้อนถึงปรากฏการณ์รัฐกลวง หรือ Hollow State อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากกลไกการตลาดตามค่านิยมภายใต้

พาราโดม NPM เริ่มหันมาให้ความสนใจกับการกิจด้านสังคมสงเคราะห์ในลักษณะนี้ แต่จากรายละเอียดที่ค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของภาครัฐที่ยังคงอยู่ในภารกิจนี้ถึงแม้ว่าจะมีการจัดบริการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในลักษณะเดียวกับโครงการ Smart Community เพิ่มจำนวนขึ้นอีก แต่ก็ไม่ทำให้เกิดปัญหาของรัฐกลวง 4 ประการดังที่ Rhodes (1994) กังวลแต่อย่างใด เนื่องจากโครงการในลักษณะของโครงการ Smart Community นี้ถูกสร้างขึ้นสำหรับพลเมืองผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการจ่าย และประสงค์ที่จะจ่ายเพิ่มเติมจากเงินกองทุน LTCI โดยมีทางเลือกภายใต้การควบคุมของรัฐ นอกจากนั้นแล้วภาครัฐยังคงมีบทบาทหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะประเภทสังคมสงเคราะห์ให้กับผู้ใช้บริการในกลุ่มที่ไม่มีความสามารถจ่ายหรือไม่ประสงค์ที่จะจ่ายเงินเพิ่มเติมจากเงินกองทุนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นจึงหมายความว่า การปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นไปตามค่านิยมภายใต้พาราโดม NPM ที่ส่งผลต่อการทำให้รัฐต้องยกเลิกควบคุม (deregulation) ในภารกิจด้านนี้เพื่อเปิดให้เอกชนเข้าแข่งขันในภารกิจในลักษณะนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่น่ากังวล เนื่องจากกลไกตลาดจะเป็นกลไกสำคัญในจัดสรรว่าสิ่งใดที่รัฐต้องเข้ามาจัดบริการ เช่น พลเมืองที่ไม่สามารถเข้าไปซื้อบริการในระดับราคาที่สูงเกินความสามารถของตัวเองได้ หรือสิทธิในการกำกับดูแลที่พักผู้สูงอายุภาคเอกชน เช่น โครงการ Smart Community ไม่สามารถจำกัดผู้ใช้บริการคลินิกหรือโรงพยาบาลไว้เพียงเฉพาะสมาชิกของโครงการ หรือโครงการ Smart Community ไม่สามารถห้ามญาติหรือเพื่อนที่อายุยังไม่ถึง 50 ปีเข้ามาอาศัยในห้องพัก และโครงการ Smart Community ไม่สามารถยกเลิกกรรมสิทธิ์ของทายาทที่อายุต่ำกว่า 50 ปี ได้ เป็นต้น

การศึกษาวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทยซึ่งถูกคาดการณ์ว่าจะยกระดับเป็นสังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี ค.ศ. 2024 หรืออีกประมาณ 6 ปีข้างหน้า และเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super-aged society) ในปี ค.ศ. 2038 หรืออีก 20 ปีข้างหน้า (He et.al., 2016) โดยนำประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่นในเรื่องการแบ่งส่วน (segmentation) โดยที่פקอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ยังทำกำไรให้ภาคเอกชนเข้ามารับไปบริหารจัดการ และรัฐยังคงเหลือภารกิจในการรับผิดชอบดูแลเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิงรัฐอย่างแท้จริงเท่านั้น ซึ่งในการแบ่งส่วนให้ภาคเอกชนหรือหน่วยงานแสวงหากำไรเข้ามาร่วมมือกับบทบาทในการจัดบริการที่פקอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถง่ายทั้งในระดับบนและระดับกลางนั้น รัฐควรตั้งเงื่อนไขให้ภาคเอกชนที่เข้ามาทำการตลาดที่פקอาศัยสำหรับผู้สูงอายุต้องผนวกแนวคิดการให้บริการด้านสุขภาพในเชิงป้องกัน (preventive) ด้วยวิทยาศาสตร์ชะลอวัยและฟื้นฟูสุขภาพ (anti-aging and regenerative science) ด้วย เพื่อเป็นการชะลอการจ่ายเงินภาครัฐให้กับการรักษาพยาบาล (curative) ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของรัฐในสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super-aged society) และตราบไคที่ภาครัฐยังคงทำหน้าที่ในการสร้างกลไกในการกำกับดูแลอยู่ จะไม่เกิดปัญหาที่เกิดจากการที่ภาคเอกชนจะเข้ามามีบทบาทแทนรัฐ กลืนกินรัฐจนกลวง หรือนำไปสู่ปัญหาของรัฐกลวงแต่อย่างใด หากแต่นำมาซึ่งประโยชน์ที่หรือผลกระทบเชิงบวกทางอ้อมที่เกิดขึ้นคือ ภาครัฐเหลือภาระรับผิดชอบเฉพาะส่วนที่ต้องรับผิดชอบอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความเป็นธรรม เท่าเทียม และลดความเหลื่อมล้ำลง ในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมภายใต้พาราโดม NPS (New Public Service) หรือการบริการสาธารณะแนวใหม่อีกด้วย (ปกรณ, 2558)

ในส่วนของการจำกัดในการนำตัวแบบการบริหารจัดการที่פקผู้สูงอายุของประเทศไทยไปใช้กับประเทศไทยนั้นมีอยู่หลายด้าน โดยเริ่มจากภาพรวมที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วมายาวนานจึงทำให้คุณภาพชีวิตของประชากร การวางระบบบำนาญและการออม รวมถึงการเตรียมพร้อมและแก้ปัญหาสำหรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุมิมากกว่า ส่งผลให้ผู้สูงอายุญี่ปุ่นเองมีศักยภาพในการจ่ายค่าที่פקอาศัยของเอกชนที่มีราคาสูงด้วยตนเองได้มากกว่า ในขณะที่ประเทศไทยซึ่งยังอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาระดับสูงทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรในด้านต่าง ๆ รวมถึงการเตรียมพร้อมและแก้ปัญหาการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุน้อยกว่า รวมถึงยังขาดระบบบำนาญและการออมที่เข้มแข็งจึงนำไปสู่ความไม่พร้อมที่จะดูแลตนเองของผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก ประเด็นต่อมาที่ภาครัฐไทยยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการที่อยู่อาศัยในรูปแบบบ้านพักคนชราของผู้สูงอายุที่แท้จริงและเมื่อสังคมรับรู้และเกิดความตระหนักว่าประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์ในเวลาอีกไม่นาน การสร้างที่פקอาศัยสำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับโดยไม่จำกัดจำนวนเป็นการเตรียมพร้อมที่ผิดและไม่อาจแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในประเด็นหนึ่งของงานวิจัยก็ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าโครงการ Smart Community ของประเทศไทยเองก็ยังมีผู้สูงอายุเข้าพักอาศัยอย่างไม่เต็มจำนวนและยังคงประสบภาวะขาดทุนอยู่ ดังนั้นประเทศไทยจึงยังจะต้องใช้ข้อค้นพบเหล่านี้ไปเร่งพัฒนาระบบบำนาญและการออม รวมถึงการจัดเก็บและใช้ประโยชน์จาก Big Data มาทำการคำนวณอุปสงค์อุปทานที่แท้จริงเสียก่อน ไมเช่นนั้นอาจมีการสร้างที่פקอาศัยสำหรับผู้สูงอายุจนเกินความจำเป็นและนำไปสู่ปัญหาวิกฤตมรดกกลับของที่פקผู้สูงอายุที่เพิ่อกเกินไปและส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศต่อไปได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ข้าวสด (2559). ตาม “ธอส.” สู่เมือง “ชิบะ” ศึกษาชุมชน “ผู้สูงอายุ”. *ข้าวสด*. สืบค้นจาก at http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TURObFkyOHLOVEE0TURVMU9RPT0=§ionid=TURNd05RPT0=&day=TWpBeE5pMHdOUzB3T0E9PQ==
- [2] ฐานเศรษฐกิจ (2559). 2568 สังคมวัยทองเต็มเมือง ธนาคารอาคารสงเคราะห์เตรียม 1 หมื่นล้านเงินโครงการ. *ฐานเศรษฐกิจ*. สืบค้นจาก at <http://www.thansettakij.com/content/60361>
- [3] ไทยพับลิก้า (2559). “Smart Community – Senior Park Support” โมเดลสังคมผู้สูงอายุกรุงโตเกียว มุ่งยกระดับชีวิตไม่ใช่แค่ “สถานพยาบาลขั้นดี”. *ไทยพับลิก้า*. สืบค้นจาก at <https://thaipublica.org/2016/04/smart-community/>
- [4] ปกรณ์ ศิริประกอบ (2560a). ถอดบทเรียนการบริหารจัดการสังคมสูงวัยระดับสุดยอดของภาครัฐญี่ปุ่น: มองผ่าน 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, 7 (2), 39-64.
- [5] _____ (2560b). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิด ทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติจริง. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [6] _____ (2558). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิด ทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติจริง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [7] ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2559, 30 เมษายน). สุขวัย! คอมมิวนิตีคนแก่ในญี่ปุ่น สุดยอดต้นแบบรับสังคมผู้สูงอายุ. *ประชาชาติธุรกิจ*. สืบค้นจาก at https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1461941219
- [8] สุวัฒนา เลิศมนิรัตน์ (2546). *ระบบประกันสังคมของญี่ปุ่น: กรณีศึกษาการดูแลระยะยาว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- [9] Arai, H., Ouchi, Y, Toba, K, Endo, T., Shimokado, K. Tsubota, K. Matsuo, S., Mori, H. Yumura, W. Yokode, M., Rakugi, H. & Ohshima, S. (2015). Japan as the Front-runner of Super-aged Society: Perspective from Medicine and Medical Care in Japan. *Geriatrics & Gerontology International*, 15, 673-687.
- [10] He, W., Goodking, D. & Kowal, P. (2016). *U.S. Census Bureau International Populations Reports, An aging world: 2015*. Washington, DC: U.S. Government Publishing Office.
- [11] Ikegami, N., Ishibashi, T., & Amano, T. (2014). Japan’s Long-term Care Regulations Focus on Structure – Rationale and Future Prospects. In V. Mor, T. Lenone, & A. Maresso (Eds.). *Regulating Long-term Care Quality: An International Comparison*, (121-143). New York: Cambridge University Press.
- [12] Milward, H.B. & Provan, K. G. (2000). Governing the Hollow State. *Journal of Public Administration and Theory*, 10 (2), 359-379.
- [13] _____ (2003). Managing the Hollow State: Collaborating and Contracting. *Public Management Review*, 5 (1), 1-18.

- [14] Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- [15] Peters, B. G. (2007). Managing the Hollow State. *International Journal of Public Administration*, 17(3-4), 739-756.
- [16] Rhodes, R. A. W. (1994). The Hollowing out of the State: The Changing Nature of the Public Service in Britain. *The Political Science Quarterly*, 65 (2) , 138-151.
- [17] Saldana, J. & Omasta, M. (2018). *Qualitative Research: Analyzing Life*. Thousand Oak, CA: Sage Publications.
- [18] Skelcher, C. (2000). Changing Images of the State: Overloaded, Hollowed-out, Congested. *Public Policy and Administration*, 15 (3), Autumn, 3-19.
- [19] Smart community website. (2018). Retrieved from <http://www.smartcommunity.co.jp/>
- [20] Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan. (2017). *Statistical Handbook of Japan 2017*. Tokyo, Japan: Statistics Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan.
- [21] Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector. (3rd ed.)*. New York: W.W. Norton & Company.
- [22] United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) (2015). *Long-term Care of Older Persons in Japan*. SDD-SPPS Project Working Papers Series: Long-term Care for Older Persons in Asia and the Pacific.
- [23] Weimer, D. L. & Vining, A. R. (2017). *Policy Analysis: Concepts and Practice. (6th ed.)* New York, NY: Routledge.
- [24] Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods. (4th ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Affiliation: Department of Public Administration Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Corresponding e-mails: popsiri@gmail.com

panaros44@hotmail.com

ญี่ปุ่นกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรม และการเสริมสร้าง อธิปไตยทางอาหารของเกษตรกรรายย่อย ในประเทศกำลังพัฒนา*

บทคัดย่อ

การค้าที่เป็นธรรม คือ การค้าทางเลือกที่ถูกดำเนินการโดยองค์กรที่มีใช้รัฐบาลในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อท้าทายต่อระบบการค้าเสรี และการเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดแก่ผู้ผลิตรายย่อยที่ยากจนในประเทศกำลังพัฒนา บทความนี้ จึงพยายามที่จะตอบคำถามว่า ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นจะสามารถเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหาร โดยการเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าสินค้าเกษตรและอาหารให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาได้หรือไม่ โดยวิธีการศึกษาที่ใช้ในบทความนี้ เป็นการศึกษาด้านเอกสาร และการสัมภาษณ์บริษัทที่นำเข้าและร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น และแนวคิดที่ประยุกต์ใช้ในการศึกษา คือ แนวคิดอธิปไตยทางอาหารที่ระบุไว้ใน Declaration of Nyéléni ปี ค.ศ. 2007 และหลักการอธิปไตยทางอาหารข้อที่ 3 เรื่อง Localises Food Systems ผลจากการศึกษาพบว่า แม้ว่าขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาดแก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา แต่โอกาสการเข้าถึงตลาดการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นไม่ได้ช่วยเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหารให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจาก กระบวนการการค้าของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นไม่ได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และการทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นแกนกลางของการตัดสินใจทางการค้า ตามหลักการอธิปไตยทางอาหารข้อที่ 3 เรื่อง Localises Food Systems โดยห่วงโซ่อุปทานของการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นยังประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการค้าจำนวนมาก อาทิ บริษัทนำเข้า บริษัทผู้ผลิตและแปรรูป และบริษัทจัดจำหน่าย ส่งผลให้ผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาแทบจะไม่ได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้บริโภคในประเทศญี่ปุ่นเลย นอกจากนี้ การค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นยังเป็นความสัมพันธ์ทางการค้าของผู้ค้าในประเทศกำลังพัฒนาและผู้ค้าของญี่ปุ่น มากกว่าที่จะเป็นการค้าทางตรงระหว่างผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาและผู้ค้าของญี่ปุ่น ดังนั้น การค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นจึงไม่ได้แตกต่างไปจากการค้าในระบบการค้าเสรีหรือการค้าโดยปกติ ซึ่งผู้ค้าดูเหมือนจะมีอำนาจทางการตลาดมากกว่าผู้ผลิต และขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นก็แทบจะไม่ได้ช่วยปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้ผลิต ผู้ค้า และผู้บริโภคในระบบการค้าปัจจุบันด้วย

คำสำคัญ

ญี่ปุ่น, ขบวนการการค้าที่เป็นธรรม, อธิปไตยทางอาหาร, เกษตรกรรายย่อย

* บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก

Fair Trade Movement in Japan and Strengthening The Food Sovereignty of Smallholder Farmers in Developing Countries

Abstract

Fair trade is an alternative trade provided by non-governmental organizations in developed countries that targets the challenge of trade liberalization and strengthens market access for smallholder farmers in developing countries. This article aims to answer the question whether the fair trade movement in Japan can strengthen food sovereignty by increasing the decision-making power regarding food and agricultural trade for smallholder farmers in developing countries. The methodology in this article was documentary research and interviews with fair trade companies and fair trade shops in Japan. The conceptual framework applied the food sovereignty concept as defined in the Declaration of Nyéléni, 2007 and its principle in Article 3: Localises Food Systems. The results showed that even though the fair trade movement in Japan increased market access for smallholder farmers in developing countries, it was not able to strengthen food sovereignty for them because Japanese fair trade does not bring food producers and consumers close together and does not put producers and consumers at the center of decision-making according to the food sovereignty principle in Article 3: Localises Food Systems. The fair trade supply chain in Japan is still comprised of many trade stakeholders, such as importing companies, manufacturers, and processing companies and distributors, and therefore small producers in developing countries hardly have the opportunity to connect with Japanese consumers. In addition, Japanese fair trade is trade between traders in developing countries and Japanese traders rather than direct trade between producers in developing countries and Japanese traders. Thus Japanese fair trade does not differ from neoliberal trade or conventional trade, where traders seem to have more market power than producers. The fair trade movement in Japan has barely helped to improve the unequal power relations among producers, traders, and consumers in the current trade system.

Key

words

Japan, fair trade movement, food sovereignty, smallholder farmers

1. บทนำ

ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 ตามกระแสการพัฒนาของขบวนการค้าที่เป็นธรรมในยุโรป โดยขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น อาจอธิบายได้ว่า เริ่มต้นพัฒนามาจาก “การให้ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมและความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (humanitarian and development aid)” แก่กลุ่มคนที่ประสบภัยพิบัติและกลุ่มคนยากจนในประเทศกำลังพัฒนา ไปสู่ “การให้ความช่วยเหลือทางการค้า (aid for trade)” โดยเฉพาะการค้าในรูปแบบ “การค้าสามานฉันท์ (solidarity trade)” ซึ่งเป็นการค้าที่กลุ่มองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรในประเทศพัฒนาแล้วรับซื้อสินค้าที่ถูกผลิตโดยกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยที่ยากจนในประเทศกำลังพัฒนาไปจำหน่ายในประเทศพัฒนาแล้ว เนื่องจาก การให้ความช่วยเหลือทางการค้า ถูกมองว่าจะช่วยให้กลุ่มคนยากจนในประเทศกำลังพัฒนาสามารถพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มากกว่าการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน และการให้ทรัพยากรต่าง ๆ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1980 “การค้าสามานฉันท์ (solidarity trade)” ได้พัฒนาไปสู่รูปแบบของ “การค้าทางเลือก” (alternative trade) ซึ่งเป็นรูปแบบทางการค้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และการสนับสนุนความเป็นธรรมทางการค้าเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ความช่วยเหลือต่อกลุ่มผู้ผลิตรายย่อย โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาที่ได้รับผลกระทบจากแผนการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (structural adjustment program-SAPs) และในปลายทศวรรษ 1980-1990 “การค้าทางเลือก” (alternative trade) ได้พัฒนาไปสู่ “การค้าตรารับรองจริยธรรม” (ethical label trade) เนื่องจาก ต้องการนำสินค้าที่เป็นธรรมเข้าสู่ช่องทางการจัดจำหน่ายที่ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงสินค้าของผู้บริโภค และเพื่อเพิ่มยอดขายของ

สินค้าในระบบตลาด นอกจากนี้ เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรม และการจำแนกระหว่างสินค้าการค้าที่เป็นธรรมกับสินค้าในระบบการค้าทั่วไปด้วย ในปัจจุบัน ขบวนการการค้าที่เป็นธรรม หรือ การค้าตรารับรองจริยธรรมในประเทศญี่ปุ่นสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1. การค้าที่เป็นธรรมผ่านการเป็นสมาชิกของ World Fair Trade Organization (WFTO) และ 2. การค้าที่เป็นธรรมผ่านการเป็นสมาชิกของ Fairtrade Labelling Organization (FLO) หรือที่เรียกว่า Fairtrade International นอกจากนี้ ตลาดสินค้าการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นในปัจจุบัน ยังได้ขยายตัวและมีการเติบโตของตลาดเพิ่มขึ้นอย่างมาก และญี่ปุ่นยังถือว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้วในภูมิภาคเอเชียที่มีการรับซื้อและมียอดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมมากที่สุดด้วย

อย่างไรก็ตาม นอกจากขบวนการการค้าที่เป็นธรรมถูกพัฒนาขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มผู้ผลิตรายย่อยเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจนแล้ว ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ในปี ค.ศ. 1996 กลุ่มเคลื่อนไหวชาวนาและเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ก็ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกรระหว่างประเทศ ที่เรียกว่า La Via Campesina ประกาศแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) ซึ่งเป็นแนวคิดอาหารทางเลือก ในการประชุม World food Summit เพื่อเรียกร้องถึงสิทธิทางการผลิตและการกำหนดในระบบเกษตรและอาหาร ซึ่งรวมถึงสิทธิในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้า สินค้าเกษตรและอาหารของพวกเขาด้วย อีกทั้งในปี ค.ศ. 2007 ในการประชุม Nyéléni 2007 Forum for Food Sovereignty ที่เมือง Nyéléni ประเทศมาลี กลุ่มเคลื่อนไหวอธิปไตยทางอาหารที่เข้าร่วมประชุมดังกล่าว รวมถึงกลุ่ม La Via Campesina ยังได้กล่าวว่า ควรที่จะสนับสนุนขบวนการค้าที่เป็นธรรมในการเสริมสร้าง

อธิปไตยทางอาหารด้วย (The International Nyéléni Newsletter, 2007)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดอธิปไตยทางอาหารและการค้าที่เป็นธรรม ในงานศึกษาของ Bacon ปี ค.ศ. 2015 งานศึกษาของ Burnett ปี ค.ศ. 2017 และงานศึกษาของ Zerb ปี ค.ศ. 2014 ได้อธิบายว่า ทั้งสองแนวคิดมีเป้าหมายเหมือนกัน คือเป็นแนวคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อท้าทายต่อการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) และต้องที่จะช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวคิดถูกถกเถียงว่ามีกลยุทธ์ในการดำเนินการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดอธิปไตยทางอาหารเป็นแนวคิดที่ต่อต้านและปฏิเสธระบบการค้าระหว่างประเทศที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน (against and outside strategies) ในขณะที่ การค้าที่เป็นธรรมไม่ต่อต้านและปฏิเสธการค้าระหว่างประเทศที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน แต่ทว่าพยายามจัดหาโอกาสที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมทางการค้าเพิ่มขึ้นในระบบการค้าปัจจุบัน (inside strategies) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดทั้งสองจะมีกลยุทธ์ที่ต่างกัน แต่งานศึกษายังคงอธิบายว่าแนวคิดอธิปไตยทางอาหารและการค้าที่เป็นธรรมยังคงเป็นแนวคิดที่ช่วยเติมเต็มกันและกันมากกว่าที่จะขัดแย้งกัน และแนวคิดทั้งสองมีบทบาทสำคัญในการจัดการกับความไม่เป็นธรรมของระบบการค้าสินค้าเกษตรและอาหารระหว่างประเทศ (Bacon, 2015; Burnett, 2017; Zerb, 2014)

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรม พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงอธิบายว่า การค้าที่เป็นธรรมยังคงมีข้อจำกัดในการขจัดปัญหาความยากจนและการเสริมสร้างความสามารถของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา 3 เรื่องใหญ่ ได้แก่ 1. เงื่อนไขราคาสินค้าการค้าที่เป็นธรรมยังคงเป็นปัญหาและไม่สามารถ

ถูกบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. กฎเกณฑ์และเงื่อนไขของการรับรองมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมมีเป็นจำนวนมากและเปิดโอกาสให้แก่เกษตรกรรายย่อยบางกลุ่มที่มีความสามารถเท่านั้น และ 3. ค่าใช้จ่ายในการรับรองมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมที่เพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ข้อจำกัดดังกล่าวจึงส่งผลให้การค้าที่เป็นธรรมเป็นที่ถกเถียงว่าไม่ได้หลุดพ้นไปจากกลไกการทำงานของระบบการค้าเสรี ซึ่งกระบวนการทางการตลาดยังคงอยู่ในห่วงโซ่อุปทานเดียวกัน และผู้ผลิตรายย่อยยังคงจำเป็นต้องเผชิญกับแข่งขันทางการค้า (Bacon, 2010; Bacon 2015; Burnett, 2017; Jaffee, Kloppenburg and Monroy, 2004; Jaffee, 2007; Naylor, 2014; Sylla 2014; Taylor, 2002; Torgerson, 2009; Zerb, 2014) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศผู้ผลิตหรือประเทศผู้ส่งออกในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในภูมิภาคละตินอเมริกา โดยยังคงมีงานศึกษาปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศผู้บริโภคหรือผู้นำเข้าในประเทศพัฒนาแล้วจำนวนน้อย และงานศึกษาดังกล่าวส่วนใหญ่ยังเป็งานศึกษาเกี่ยวกับมุมมองของผู้บริโภคต่อการค้าที่เป็นธรรมมากกว่าที่จะเป็นการศึกษากระบวนการทางการค้าของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศพัฒนาแล้ว โดยงานของ Moore ปี ค.ศ. 2004 อธิบายว่า การค้าทางเลือกอาจถูกเปลี่ยนเป็นช่องทางการแสวงหากำไรของบริษัทต่าง ๆ โดยการอ้างถึงความชอบธรรมในเรื่องของความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เพื่อลดปัญหาดังกล่าว ควรเพิ่มการศึกษาเกี่ยวกับมุมมองของผู้บริโภคต่อการค้าที่เป็นธรรม และแนวโน้มของการค้าที่เป็นธรรมและการบริโภคทางจริยธรรม รวมถึง การเสริมสร้างการตระหนักเกี่ยวกับการค้าที่เป็นธรรมแก่ผู้บริโภค (Moore, 2004) ในขณะที่ งานของ Goff ปี ค.ศ. 2016 อธิบายว่า ผู้บริโภคควรจะมีคามรับผิดชอบต่อให้ความช่วยเหลือชาวต่างชาติ และมีความรับผิดชอบต่อ

การเลือกการค้าที่ให้ความสำคัญเป็นธรรมมากกว่าการค้าที่หาผลประโยชน์ (Goff, 2016)

ดังนั้น บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรม โดยเฉพาะ กระบวนการทางการค้าของการค้าที่เป็นธรรมในประเทศ ผู้บริโภคหรือผู้นำเข้าในประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศญี่ปุ่น เพื่อขยายมุมมองความเข้าใจ เกี่ยวกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมตลอดห่วงโซ่อุปทาน และเพื่อที่จะถกเถียงและตอบคำถามว่า ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในบริบทของประเทศผู้นำเข้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศญี่ปุ่น จะสามารถเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหาร โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาด ที่ช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา ได้หรือไม่ อย่างไร

2. ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น

ตามที่ได้อธิบายข้างต้น ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นถูกพัฒนามาจากรูปแบบการค้าสมานฉันท์ (solidarity trade) โดยองค์กรแรกที่ดำเนินการทางการค้าสมานฉันท์ในญี่ปุ่น มีชื่อว่า องค์กร Shapla Neer เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่รับซื้อสินค้าที่ผลกระทบของประชาชนชาวบังคลาเทศไปขายในประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 และต่อมา ก็มีองค์กรในลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นมากมายในประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1989 องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่ชื่อว่า Alter Trade Japan (ATJ) เริ่มปรับเปลี่ยนจากการให้ความช่วยเหลือทางการค้าสมานฉันท์ไปสู่รูปแบบของ “การค้าทางเลือก (alternative trade)” ที่พยายามจะสร้างช่องทางการค้าในรูปแบบใหม่ที่มีความเหมาะสม โดยเฉพาะแก่ผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นการสร้างการค้าทางตรงระหว่างผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาและผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้ว เพื่อลดจำนวนพ่อค้าคนกลางในห่วงโซ่อุปทาน และเพิ่ม

ประโยชน์ทางการค้าให้กับผู้ผลิตและผู้บริโภคเพิ่มขึ้น ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1990 เมื่อขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในยุโรป ได้มีการประกาศเกี่ยวกับ “การค้าที่เป็นธรรม (fair trade)” ซึ่งเป็นการค้าทางเลือกในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการจัดหาช่องทางเฉพาะแก่สินค้าของกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาผ่าน “การค้าตรารับรองทางจริยธรรม (ethical label trade)” โดยการกำหนดหลักเกณฑ์ปฏิบัติต่าง ๆ ของสินค้าการค้าที่เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดมาตรฐานของสินค้า การกำหนดราคาขั้นต่ำ การกำหนดค่าธรรมเนียมพิเศษของสินค้า และการออกตรารับรองให้กับสินค้าการค้าที่เป็นธรรม ทั้งนี้ เพื่อที่จะนำสินค้าที่ถูกรับซื้อมาจากกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาเข้าสู่ช่องทางการจัดจำหน่ายที่ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เพื่อขยายตลาดสินค้าและเพิ่มยอดขายสินค้าให้แก่กลุ่มผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา ในช่วงเวลานี้เอง การค้าทางเลือกในประเทศญี่ปุ่นจึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปสู่การค้าตรารับรองทางจริยธรรม และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรในญี่ปุ่นก็เข้าร่วมเป็นสมาชิกกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในยุโรป หรือที่เรียกว่า ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในระดับสากล โดยในปี ค.ศ. 1993 ประเทศญี่ปุ่นได้มีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและออกตรารับรองให้แก่สินค้าการค้าที่เป็นธรรม โดยใช้ชื่อองค์กรว่า Transfair Japan ซึ่งถูกปรับใช้มาจากองค์กร Transfair ของประเทศเยอรมนี และในปี ค.ศ. 1995 บริษัทชื่อว่า Fair Trade Company ซึ่งเป็นบริษัทนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมบริษัทแรกในประเทศญี่ปุ่นถูกจัดตั้งขึ้นโดยผู้ประกอบการชาวอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1996 Fair Trade Company ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของ The International Federation of Alternative Traders (IFAT) หรือ World Fair Trade Organization (WFTO) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนด ตรวจสอบ และให้การรับรองระบบการค้าที่เป็นธรรมแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าที่เป็นธรรม (guarantee

system or organization certification) ในปี ค.ศ. 1997 Fair Trade Company เริ่มจำหน่ายสินค้าการที่เป็นธรรมของบริษัทตนในประเทศญี่ปุ่นในตราสินค้า People Tree พร้อมกับการใช้ตรารับรองของ WFTO บนบรรจุภัณฑ์ของสินค้าร่วมกับตราสินค้าของตัวเอง และในปีเดียวกัน Transfair Japan ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศอื่น ๆ และได้ร่วมก่อตั้ง Fairtrade Labelling Organization International หรือ Fairtrade International หรือ FLO ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนด ตรวจสอบ และรับรองมาตรฐานสากลแก่สินค้าการค้าที่เป็นธรรม (product certification) และในปี ค.ศ. 2002 Transfair Japan ได้เปลี่ยนชื่อองค์กรเป็น Fairtrade Label Japan (FLJ) และได้ปรับเปลี่ยนไปใช้ตรารับรองสินค้าการค้าที่เป็นธรรมของ FLO Mark แทนที่ตรารับรองเดิมขององค์กร โดยในปัจจุบัน FLJ ถือเป็นองค์กรการค้าสินค้าที่เป็นธรรมระดับชาติ (national fairtrade organization) ของญี่ปุ่นที่ทำหน้าที่อนุมัติการใช้ตรารับรองสินค้าการค้าที่เป็นธรรมให้แก่บริษัทผู้จัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO ในประเทศญี่ปุ่น (สิรินทิพย์, 2560)

ปัจจุบัน ในปี ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นมียอดจำหน่ายสินค้าที่เป็นธรรมประมาณ 86 ล้านยูโร เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2015 ที่มียอดจำหน่ายอยู่ที่ 74 ล้านยูโร ซึ่งมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ 13 (Fairtrade International, 2016; Fairtrade International 2017) อีกทั้งในปี ค.ศ. 2011 เมือง Kumamoto ของญี่ปุ่น ได้ถูกประกาศให้เป็น Fair Trade Town ซึ่งถือว่าเป็นเมืองแรก และประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีการประกาศดังกล่าว และในปี ค.ศ. 2014 เมือง Kumamoto ยังได้เป็นเจ้าภาพในการประชุม International Fair Trade Towns Conference ครั้งที่ 8 ซึ่งถือเป็นครั้งแรก ที่การจัดประชุมถูกจัดภายนอกทวีปยุโรปด้วย ต่อมาญี่ปุ่นยังได้มีการประกาศ Fair Trade Town เพิ่มขึ้นอีกที่เมือง Nagoya เมือง

Zushi และเมือง Hamamatsu ในปี ค.ศ. 2015 ปี ค.ศ. 2016 และปี ค.ศ. 2017 ตามลำดับ โดยการประกาศว่าเป็น Fair Trade Town ของญี่ปุ่นนี้ จะส่งผลทำให้ตลาดสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นมีการขยายตัวและเติบโตเพิ่มขึ้น เนื่องจาก การเป็น Fair Trade Town มีเงื่อนไขว่า นอกจากการจัดซื้อและการนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากภาคเอกชนแล้ว ยังมีเงื่อนไขให้หน่วยงานภาครัฐของญี่ปุ่นต้องจัดทำนโยบายและดำเนินการในทางปฏิบัติในการจัดซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาด้วย (สิรินทิพย์, 2560)

3. ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น กับแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร

อธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) หมายถึง สิทธิและอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจในระบบเกษตรและอาหารของผู้ผลิต โดยในแถลงการณ์นีลเ็นปี ค.ศ. 2007 ได้นิยามอธิปไตยทางอาหารล่าสุดว่า หมายถึง สิทธิของประชาชนที่จะผลิตอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม ด้วยวิธีการที่ดำรงรักษาระบบนิเวศ และสิทธิในการกำหนดระบบอาหารและเกษตรของพวกเขาเอง” (The International Nyeleni Newsletter, 2007a) และ ในแถลงการณ์นีลเ็นปี ได้นำเสนอหลักการที่จะนำไปสู่อธิปไตยทางอาหาร 6 ข้อ ได้แก่ 1. การมุ่งเน้นอาหารเพื่อประชาชน (focuses on food for people) 2. คุณค่าของผู้จัดหาอาหาร (values food providers) 3. การทำให้ระบบอาหารเป็นของท้องถิ่น (localises food systems) 4. การควบคุมทางท้องถิ่น (puts control locally) 5. การสร้างความรู้และทักษะ (builds knowledge and skills) และ 6. การทำงานร่วมกับธรรมชาติ (works with nature) (The International Nyeleni Newsletter, 2007b) โดยในหลักการอธิปไตยทางอาหารในข้อที่ 3 เรื่องการทำให้ระบบอาหารเป็นของท้องถิ่น (Localises Food Systems) ได้มีการระบุในประเด็นทางการค้าว่า “การที่

จะทำให้เกิดอริปไตยทางอาหารนั้น จะต้องทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นแกนกลางการตัดสินใจในประเด็นอาหาร” (The International Nyéléni Newsletter, 2007b) ในขณะที่ การค้าที่เป็นธรรม หมายถึง “การเป็นหุ้นส่วนทางการค้า ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเจรจา ความโปร่งใส และการเคารพ ที่ค้นหาความเท่าเทียมทางการค้าระหว่างประเทศที่มากขึ้น การค้าที่เป็นธรรมช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน โดยการเสนอเงื่อนไขทางการค้าที่ดีกว่า และการประกันความมั่นคงในสิทธิของผู้ผลิตและแรงงานชายขอบ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา” (Fairtrade International, 2011) ซึ่งดูเหมือนว่าการค้าที่เป็นธรรมจะช่วยสนับสนุนอริปไตยทางอาหาร อันจะช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าให้แก่ผู้ผลิตรายย่อยหรือเกษตรกรรายย่อยโดยหลัก การ แต่ในทางปฏิบัติจริง ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมอาจไม่สนับสนุนอริปไตยทางอาหารในประเทศยากจน แต่เป็นเพียงการเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น โดยดูจากกรณีขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น

จากข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นในช่วงต้น การที่ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในระดับสากล กระบวนการทางการตลาดของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นจึงไม่แตกต่างและไม่ได้ท้าทายหลักการของแนวคิดการค้าที่เป็นธรรมในระดับสากล โดยในปัจจุบันขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น ถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1. ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ WFTO ซึ่งเป็นการค้าที่เป็นธรรมผ่านการรับรองระบบหน่วยงาน (guarantee system) และ 2. การค้าที่เป็นธรรมผ่านการเป็นสมาชิกของ FLO ซึ่งเป็นการค้าผ่านการรับรองสินค้าการค้าที่เป็นธรรมเป็นรายสินค้า (product

certification) โดยบริษัทผู้นำเข้าและจัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ WFTO ในประเทศญี่ปุ่น มีเพียงจำนวน 2 บริษัท ได้แก่ 1. Fair Trade Company – People Tree Japan และ 2. One Planet Café Ltd. (The World Fair Trade Organization, n.d.) โดยบริษัทผู้นำเข้าและจัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ WFTO จะเป็นบริษัทที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นโดยเฉพาะ และผู้ประกอบการจะเป็นชาวต่างชาติ ในขณะที่ บริษัทผู้นำเข้าและจัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO ในประเทศญี่ปุ่น มีจำนวนประมาณ 83 บริษัท (FLOCERT, n.d.) (ดูตารางที่ 1) และส่วนใหญ่เป็นบริษัทเอกชนที่นำเข้าและจำหน่ายสินค้าประเภทอาหาร ซึ่งมีการจำหน่ายสินค้าของบริษัทตัวเองอยู่แล้ว ไม่ใช่บริษัทที่จัดตั้งขึ้นใหม่เพื่อจำหน่ายสินค้าที่เป็นธรรมโดยเฉพาะ แต่มีความสนใจในสินค้าการค้าที่เป็นธรรมเพื่อจะใช้เป็นช่องทางในการพัฒนาทางการตลาด นอกจากนี้ ส่วนใหญ่เป็นบริษัทเอกชนสัญชาติญี่ปุ่นมากกว่าบริษัทต่างชาติ

ตาราง 1 รายชื่อบริษัทผู้นำเข้าและจัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO ในประเทศไทย

Fairtrade Importers (importing from country of origin)		Fairtrade Licensee		
Trader Certified	Customer of National Fairtrade Organization			
1. MAR CO., LTD.	1. Wakachiai Project	1. Starbucks Coffee Japan Co., Ltd.	25. S&B Foods Inc.	49. FUKUICHI Co., Ltd.
2. Tachibana & Co., Ltd.	2. decollage S.A	2. Ogawa Coffee Co., Ltd.	26. Mitsumoto Coffee Co., Ltd.	50. UNICAFÉ INC.
3. ITOCHU Corporation	3. Dai-ichi Coffee Co. (dai)	3. Kyowaz Coffee Co., Ltd.	27. ART COFFEE CO., LTD.	51. Mikiya Coffee Co., Ltd.
4. Kanematsu Corporation	4. KOBETEA CO., LTD.	4. AEON TOPVALU Co., Ltd.	28. UCC UESHIMA COFFEE CO., LTD	52. NPO Kirinkan
5. SC Foods Co., Ltd.	5. N. Harvest Co., Ltd.	5. Higuchichi Ltd.	29. Chocolate Design Company	53. JUN Co., Ltd.
6. Wataru & Co., Ltd.	6. Labotec Co., Ltd.	6. Ethicafe Co., Ltd.	30. Wataru & Co., Ltd.	54. KURABO INDUSTRIES CO., LTD.
7. Toyo Cotton (Japan) Co., Ltd.	7. Makaribari Japan	7. Camel Coffee Co., Ltd. (Kaldi Coffee)	31. KEY COFFEE INC	55. Maruyama Coffee Co., Ltd.
8. Flower Auction Japan	8. Saitou Coffee CO.,LTD.	8. Toho Marketing Support Co., Ltd.	32. WALTZ Co., Ltd.	56. TOKYO FUGETSUDO CO., LTD.
9. S&B Foods Inc.	9. Nova Co., Ltd.	9. POPLIFE CO.	33. Hanshin Trading Co.	57. HIRO INTERNATIONAL Co., Ltd.
10. SISHIMITSU & CO., LTD.		10. Kyoei Tea Co., Ltd.	34. TITICACA CO., LTD.	58. Fukuske Corporation
11. MC Agri Alliance		11. Daiichi Coffee Co., Ltd.	35. JAPANESE CONSUMERS CO-OPERATIVE UNION	59. KOMEDA Co., Ltd.
		12. Daiichibouseki CO., LTD.	36. Mon Loire Co., Ltd.	60. NuZee JAPAN, Inc
		13. N. Harvest Co., Ltd.	37. Hotman Co., Ltd.	61. IMPACK CORPOTETION
		14. Makaibari Japan Ltd.	38. CAPITAL CORPORATION	62. Flower Auction Japan
		15. Decorage Co., Ltd.	39. Transeed Group	63. Tanaka Banana Co., Ltd.
		16. Nova Co., Ltd.	40. sisam inc.	
		17. Labotech Co., Ltd.	41. CONSUMERS CO-OPERATIVE SAPPORO	
		18. Kukiiki Sangyo Co., Ltd.	42. ORBIS Inc.	
		19. Fair Trade Cotton Initiative Co., Ltd.	43. TOYOTSU FASION EXPRESS CO., LTD.	
		20. Wakachi Aiki Project General Association	44. Saitou Coffee CO., LTD.	
		21. Dart Coffee Co., Ltd.	45. MORINAGA & CO., LTD.	
		22. Hinode Keori Co., Ltd.	46. Asante Co., Ltd.	
		23. Tsubouchi Towel Inc.	47. Aoyagi Coffee Factory	
		24. KOBETEA CO., LTD.	48. Japan Tea Trading Co., Ltd.	

สำหรับขั้นตอนการสมัครสมาชิก และการประกันระบบของ WFTO ข้อมูลจากเอกสาร พบว่า ในขั้นตอนแรกนั้น บริษัทในประเทศญี่ปุ่นที่ต้องการนำเข้าและจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ใช้ตรารับรองของ WFTO สามารถที่จะสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและขั้นตอนทางการค้าของ WFTO ซึ่งรวมถึงการสำรวจรายชื่อผู้ผลิตและประเภทสินค้าการค้าที่เป็นธรรมได้จากเว็บไซต์ของ WFTO ก่อน และเมื่อบริษัทตัดสินใจที่จะเข้าร่วมขบวนการการค้าที่เป็นธรรมกับ WFTO บริษัทจะต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิก และผ่านการประกันระบบและเงื่อนไขทางการค้าต่าง ๆ ของ WFTO ก่อนที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมทางการค้าสินค้าที่เป็นธรรมได้ โดยเมื่อบริษัทในประเทศญี่ปุ่นสมัครเป็นสมาชิกของ WFTO บริษัทจะถูกจัดให้อยู่ในประเภทสมาชิกองค์กรทางการตลาด (Marketing FTOs-MO) และถูกตรวจสอบเพื่อประกันระบบ ซึ่งการตรวจสอบจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1. การประเมินองค์กรโดยตัวเอง (self-assessment) ซึ่งเป็นการประเมินทุก 2-3 ปี ขึ้นอยู่กับประเภทของความเสี่ยงขององค์กร 2. การตรวจสอบการติดตามการทำงาน (monitoring audit) เป็นการตรวจสอบโดยผู้ตรวจสอบของ WFTO ซึ่งเป็นการตรวจสอบทุก 2-6 ปี ขึ้นอยู่กับประเภทของความเสี่ยงขององค์กร และ 3. การตรวจสอบโดยผู้เยี่ยมชมที่เป็นสมาชิก WFTO (peer visit) ซึ่งเป็นการตรวจสอบทุก 2-6 ปี ขึ้นอยู่กับประเภทของความเสี่ยงขององค์กร โดยการตรวจสอบเพื่อประกันระบบส่วนใหญ่จะใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ 2-3 ปี ก่อนที่จะได้รับสถานะของการเป็นสมาชิก โดยในปีแรก บริษัทจะได้รับสถานะเป็นเพียงแค่สมาชิกชั่วคราว (provisional member) และเมื่อบริษัทผ่านการประเมินในปีที่ 2 จึงจะได้รับสถานะของการเป็นสมาชิก (member) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบริษัทจะได้รับสถานะของการเป็นสมาชิก (member) ในปีที่ 2 แล้ว บริษัทยังคงไม่สามารถที่จะใช้ตรารับรองการค้าที่เป็นธรรม

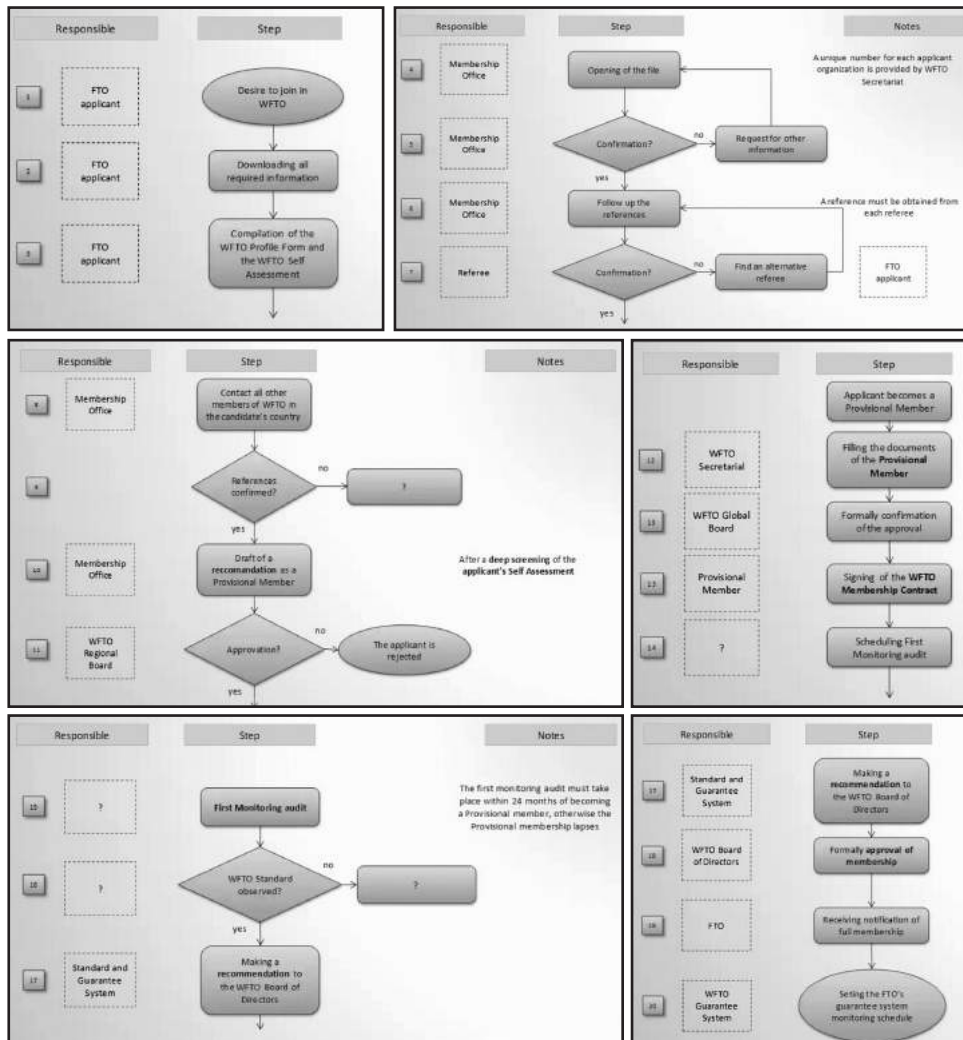
ของ WFTO ได้ จนกว่าบริษัทจะได้รับการตรวจสอบและอนุมัติการรับรองการประกันระบบจาก WFTO's Board ให้มีสถานะเป็นสมาชิกที่ได้รับการรับรอง (guaranteed member) จึงจะสามารถใช้ตรารับรองของ WFTO ได้ โดยเมื่อบริษัทได้รับอนุมัติเป็นสมาชิกที่ได้รับการรับรองแล้ว สินค้าการค้าที่เป็นธรรมทุกชนิดที่ถูกลำเลียงและจำหน่ายภายใต้เครื่องหมายการค้าที่เป็นธรรมการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งสามารถใช้ตรารับรองของ WFTO ร่วมกับตราบริษัทของตนได้ทั้งหมดโดยไม่ต้องผ่านการตรวจสอบรับรองอีก นอกจากนี้ บริษัทยังสามารถที่จะเลือกได้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมประเภทใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็น สินค้าประเภทอาหาร หรือ สินค้าประเภทหัตถกรรม หรือสินค้าที่เป็นวัตถุดิบ หรือ สินค้าที่แปรรูปแล้ว และบริษัทยังสามารถที่จะเลือกได้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากกลุ่มผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมรายใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ WFTO หรือ กลุ่มผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ไม่ใช่สมาชิกของ WFTO หรือ กลุ่มผู้ผลิตสินค้าทางเลือกอื่น ๆ ที่ดำเนินการตามหลักการของการค้าที่เป็นธรรม และเมื่อบริษัทนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมมาแล้ว บริษัทสามารถที่จะแปรรูปและจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมด้วยตัวเอง หรือจำหน่ายต่อให้ร้านค้าปลีกต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายให้กับผู้บริโภคต่อไปก็ได้เช่นกัน (ดูภาพที่ 1) (World Fair Trade Organization, 2014; World Fair Trade Organization, n.d.)

ในขณะที่ ขั้นตอนตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมของ FLO บริษัทในประเทศญี่ปุ่นที่ต้องการนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมผ่านการรับรองของ FLO นั้น บริษัทผู้นำเข้าที่ดำเนินการติดต่อการซื้อขายกับผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศกำลังพัฒนาเป็นลำดับแรก จะถูกเรียกว่า “ผู้ค้า” (Trader) ผู้ค้าที่เป็นสมาชิกของ FLO จะต้องซื้อและนำเข้าสินค้า

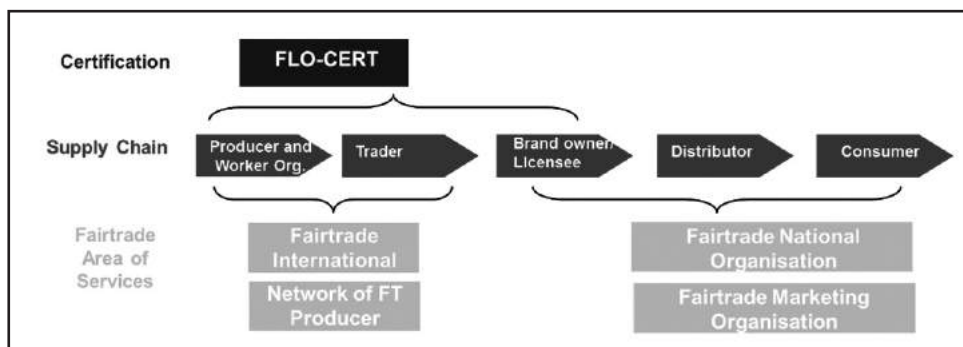
ที่มา: <https://www.flocert.net/about-flocert/customer-search/>

จากกลุ่มผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO เท่านั้น จึงจะมีสิทธิใช้ตรารับรอง Fairtrade mark ของ FLO ได้ โดยก่อนการดำเนินการซื้อขายสินค้า ผู้ค้าสามารถที่จะเข้าไปสำรวจประเภทสินค้า และรายชื่อกลุ่มผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกของ FLO ได้จากเว็บไซต์ของ FLO และผู้ค้าสามารถที่จะดำเนินการติดต่อพูดคุยเกี่ยวกับการดำเนินการซื้อขายกับผู้ผลิตที่เป็นสมาชิกของ FLO ได้โดยตรงก่อนโดยไม่จำเป็นต้องผ่านการพิจารณาจาก FLO อย่างไรก็ตาม เมื่อบริษัทผู้นำเข้าหรือผู้ค้าตัดสินใจได้ว่าจะดำเนินการซื้อขายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมกับผู้ผลิตรายใด ประเภทสินค้าใด ปริมาณเท่าไร ผู้ค้าจำเป็นต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิกกับ FLO International หรือ Fairtrade International พร้อมกับแจ้งรายละเอียดประเภทสินค้า และปริมาณสินค้าที่บริษัทต้องการจะซื้อขายอย่างชัดเจน เพื่อให้การทำหน้าที่ในการตรวจสอบรับรองมาตรฐานซึ่งจะถูกดำเนินงานโดยหน่วยงาน FLOCERT เป็นไปอย่างถูกต้องเรียบร้อย โดย FLOCERT จะใช้ระยะเวลาในการตรวจสอบประมาณ 6 เดือน ถึง 1 ปี เมื่อผู้ค้าได้ผ่านการตรวจสอบและรับรองตามมาตรฐานของผู้ค้า และมาตรฐานของสินค้าจาก FLOCERT แล้ว ผู้ค้าก็จะสามารถนำเข้าสู่สินค้าการค้าที่เป็นธรรมตามประเภทและปริมาณสินค้าที่บริษัทของตนได้รับการตรวจสอบเข้ามาจำหน่ายในประเทศญี่ปุ่นได้ โดยผู้ค้าจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการจ่ายราคาขั้นต่ำและค่าพรีเมียมสินค้าให้กับผู้ผลิต อย่างไรก็ตาม ในกรณีถ้าผู้ค้าต้องการจะจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมประเภทอื่นเพิ่มเติม จำเป็นจะต้องลงทะเบียนประเภทสินค้ากับ FLO ใหม่ และสินค้าที่เป็นธรรมที่ถูกจำหน่ายก็จะต้องตรวจสอบใหม่เป็นรายสินค้า โดยเมื่อบริษัทผู้ค้าผ่านการรับรองจาก FLOCERT แล้ว บริษัทผู้ค้าสามารถที่จะนำเข้าสู่สินค้าการค้าที่เป็นธรรมทั้งที่เป็นสินค้าวัตถุดิบและสินค้าที่แปรรูปแล้ว และสำหรับการนำเข้าสินค้าวัตถุดิบ

บริษัทสามารถนำสินค้าวัตถุดิบมาแปรรูปและบรรจุหีบห่อในรูปแบบบรรจุภัณฑ์ของตน และจัดจำหน่ายสินค้าให้กับผู้บริโภคโดยตรง หรือสามารถที่จะจำหน่ายสินค้าวัตถุดิบที่นำเข้ามาให้กับบริษัทผู้ผลิตหรือแปรรูปสินค้า (manufacturer and processor) หรือบริษัทจัดจำหน่ายสินค้า (distributor) ภายในประเทศญี่ปุ่นอีกลำดับหนึ่งก็ได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับบริษัทผู้ผลิตหรือแปรรูปสินค้า และบริษัทจัดจำหน่ายสินค้าภายในประเทศญี่ปุ่นที่รับซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากบริษัทผู้ค้าญี่ปุ่นที่เป็นผู้นำเข้านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิกกับ FLO International หรือ Fairtrade International แต่ต้องสมัครลงทะเบียนเป็นสมาชิกกับ Fairtrade Label Japan (FLJ) ซึ่งเป็นองค์การการค้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมระดับชาติ (national fairtrade organization) ของญี่ปุ่น เพื่อขออนุมัติการใช้ตรารับรอง Fairtrade mark หรือเพื่อให้ได้รับสถานะเป็นผู้ได้รับใบอนุญาตใช้ตรารับรอง (licensee) อย่างไรก็ตาม แม้ว่า บริษัทผู้ผลิตหรือแปรรูปสินค้า และบริษัทจัดจำหน่ายสินค้าภายในประเทศญี่ปุ่นที่รับซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากบริษัทผู้ค้าญี่ปุ่นที่เป็นผู้นำเข้า จะไม่ต้องสมัครเป็นสมาชิกกับ Fairtrade International แต่บริษัทเหล่านี้ ก็ยังคงต้องถูกตรวจสอบมาตรฐานการค้าโดยหน่วยงาน FLOCERT (ดูภาพที่ 2) (Fairtrade International, n.d.)

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการสมัครสมาชิก และการประกันระบบของ WTO
ที่มา: Chas, n.d.

ภาพที่ 2 ขั้นตอนตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมของ FLO
ที่มา: Fairtrade International, n.d.

จากข้อมูลข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมระหว่าง WFTO และ FLO โดยนอกจากรูปแบบและกระบวนการในการรับรองมาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมทั้ง 2 ที่แตกต่างกันแล้ว ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมระหว่าง WFTO และ FLO ยังมีเงื่อนไขของราคาสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่แตกต่างกันด้วย โดยราคาที่เป็นธรรม (fair price) ของ WFTO กำหนดว่า คือ ราคาตามข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (negotiated price) ในขณะที่ FLO ได้กำหนดว่าราคาที่เป็นธรรม คือ ราคาค้นต่ำที่ถูกกำหนดให้ครอบคลุมต้นทุนการผลิตของผู้ผลิต รายย่อยและปกป้องผู้ผลิตรายย่อยจากความผันผวนของราคาตลาด (fairtrade minimum price) และ FLO ยังได้กำหนดค่าพรีเมียมสินค้าการค้าที่เป็นธรรม (fairtrade premium) ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่ถูกจ่ายให้กับผู้ผลิตแยกต่างหากจากราคาซื้อขายสินค้าเพื่อช่วยให้ผู้ผลิตรายย่อยนำไปลงทุนพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตด้วย นอกจากนี้ WFTO ยังได้กำหนดว่าจะบริษัทผู้ค้าที่ผ่านการรับรองของ WFTO สามารถที่จะซื้อและนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมรายใดก็ได้ ในขณะที่ FLO ได้กำหนดว่าบริษัทผู้ค้าที่ผ่านการรับรองของ FLO ต้องซื้อและนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากสมาชิกผู้ผลิตของ FLO เท่านั้น (ดูตารางที่ 2) ความแตกต่างของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมทั้งสองนี้ จึงยังคงถูกตั้งคำถาม ว่ารูปแบบใดจะช่วยสร้างความเป็นธรรมทางการค้าและการให้อำนาจแก่ผู้ผลิตรายย่อยมากกว่ากัน อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน องค์กร บริษัท หรือหน่วยงานที่เป็นผู้นำเข้าและผู้จัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่มักจะนิยมเลือกเป็นสมาชิกและใช้ตรารับรองของ FLO มากกว่าที่จะเลือกที่เป็นสมาชิกและใช้ตรารับรองของ WFTO เนื่องจาก กระบวนการการตรวจสอบรับรองเป็นรายสินค้าของ FLO มีความเข้มงวดน้อยกว่า และใช้เวลาในการตรวจสอบน้อยกว่า และสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ใช้ตรารับรองของ FLO จะถูกจำหน่ายใน

ช่องทางการตลาดที่หลากหลายมากกว่าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ได้รับการรับรองจาก WFTO ได้แก่ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ โดยเฉพาะ AEON ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านค้าปลีกสินค้าที่เป็นธรรม ร้านค้าสินค้าเกษตรอินทรีย์ และร้านค้าสินค้าเพื่อสุขภาพทั่วประเทศญี่ปุ่น

แม้ว่าขบวนการการค้าที่เป็นธรรม WFTO และ FLO จะมีความแตกต่างกัน ซึ่งได้สร้างข้อสงสัยและคำถามในเรื่องของความเป็นธรรมทางการค้า แต่สิ่งที่เหมือนกันของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมระหว่าง WFTO และ FLO ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในข้างต้น คือ ก่อนที่สินค้าจะถูกจำหน่ายไปยังผู้บริโภคนั้น ห่วงโซ่อุปทานของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมทั้งสองยังคงเต็มไปด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก อาทิ บริษัทผู้นำเข้า บริษัทผู้ผลิตหรือแปรรูปสินค้า และบริษัทจัดจำหน่ายสินค้า ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นทั้งที่ผ่าน WFTO และ FLO จึงดูเหมือนว่าไม่ได้มีความแตกต่างไปจากการค้าในระบบปกติ

นอกจากนี้ ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของ FLO ในญี่ปุ่น ซึ่งเป็นขบวนการการค้าที่เป็นธรรมที่มีบริษัทผู้ค้าในญี่ปุ่นเข้าร่วมมากที่สุด ยังชี้ให้เห็นว่า บริษัทผู้ค้าที่เข้าร่วมในขบวนการการค้าที่เป็นธรรมดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นบริษัทผู้ขอรับใบอนุญาตใช้ตรารับรอง (fairtrade licensee) ที่ทำหน้าที่ในการจัดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีจำนวนถึง 63 บริษัท มากกว่าที่จะเข้าร่วมในขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในสถานะของผู้นำเข้า (fairtrade importer) ที่ทำหน้าที่ติดต่อกับผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาโดยตรง และทำหน้าที่จ่ายเงินค่าราคาค้นต่ำและค่าพรีเมียมสินค้า ซึ่งพบว่ามีจำนวนเพียงแค่ 20 บริษัท (ดูตาราง 1) ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของ FLO ในญี่ปุ่น จึงสะท้อนให้เห็นว่ายังคงมีความคลุมเครือระหว่างเป้าหมายเพื่อต้องการจำหน่ายสินค้าอันนำมาซึ่งกำไร กับความต้องการที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาอย่างแท้จริง โดยข้อมูลทางเอกสาร และการ

ตาราง 2 ความแตกต่างของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมระหว่าง WFTO และ FLO

ประเด็น	World Fair Trade Organization (WFTO)	Fairtrade Labelling Organization International (FLO)
1. ตรารับรอง		
2. รูปแบบของการรับรอง	การรับรองระบบหน่วยงาน (guarantee system)	การรับรองรายสินค้า (product certification)
3. เงื่อนไขราคาสินค้าการค้าที่เป็นธรรม	1. ราคาตามข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (negotiated price) 2. ไม่มีค่าพรีเมียมสินค้า	1. ราคาสินค้าต่ำสุดการค้าที่เป็นธรรม (fairtrade minimum price) 2. ค่าพรีเมียมสินค้าการค้าที่เป็นธรรม (fairtrade premium price)
4. ขั้นตอนของการตรวจสอบรับรอง	ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน 1. การประเมินองค์กรโดยตัวเอง (self-assessment) 2. การตรวจสอบการติดตามการทำงาน (monitoring audit) 3. การตรวจสอบโดยผู้เยี่ยมชมที่เป็นสมาชิก WFTO (peer visit)	FLOCERT ส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบ
5. ระยะเวลาที่ใช้ในการตรวจสอบรับรอง	2-3 ปี	6 เดือน – 1 ปี
6. สถานะของการเป็นสมาชิกผู้ค้า	สมาชิกมี 3 ระดับ คือ 1. สมาชิกชั่วคราว (provisional member) 2. สมาชิก (member) 3. สมาชิกที่ได้รับการประกัน (guarantee member)	เมื่อผ่านการรับรองแล้วจะได้รับสถานะสมาชิกเป็น “ผู้ค้า” (trader member)
7. การนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรม	สามารถนำเข้าและจำหน่ายจากกลุ่มผู้ผลิต และผู้ส่งออกสินค้าการค้าที่เป็นธรรมผ่านขบวนการการค้าที่เป็นธรรมรายใดก็ได้	สามารถนำเข้าและจำหน่ายจากกลุ่มผู้ผลิต และผู้ส่งออกสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO เท่านั้น

ที่มา: สร้างจากข้อมูล World Fair Trade Organization, 2014, World Fair Trade Organization, n.d., และ Fairtrade International, n.d.

สัมภาษณ์พบว่า บริษัทผู้ขอรับใบอนุญาตใช้ตรารับรอง (fairtrade licensee) ส่วนใหญ่จะรับซื้อสินค้าวัตถุดิบการค้าที่เป็นธรรมจากบริษัทผู้นำเข้า แล้วนำไปแปรรูปและทำบรรจุภัณฑ์ในตราสินค้าของตน เช่น บริษัท Morinaga & CO., Ltd. รับซื้อวัตถุดิบโกโก้ซึ่งเป็นสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากบริษัท Tachibana & Co., Ltd. แล้วนำไปแปรรูป เป็นช็อคโกแลตในตรา Morinaga จำหน่ายให้กับผู้บริโภค (Action Against Child Exploitation, n.d.) และบริษัท AEON ซึ่งเป็นบริษัทค้าปลีกสินค้าอุปโภคบริโภคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น

นอกจากจะรับซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสินค้าขั้นสุดท้ายจากบริษัทผู้นำเข้าในญี่ปุ่น มาจำหน่ายเป็นสินค้าปลีกในห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต และร้านค้าสะดวกซื้อภายใต้บริษัทของตนแล้ว AEON ยังได้รับซื้อสินค้าวัตถุดิบประเภทโกโก้จากประเทศโดมินิกัน และกาแฟจากประเทศโคลัมเบียและกัวเตมาลา จากบริษัทผู้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมมาแปรรูปและบรรจุหีบห่อในรูปแบบบรรจุภัณฑ์ของตน และจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมให้แก่ผู้บริโภคในชื่อและตราบริษัทของตนเอง (อย่างไรก็ตาม บริษัท AEON ไม่สามารถให้ข้อมูล

รายชื่อบริษัทผู้นำเข้าที่ตนรับซื้อสินค้าได้) (FLOCERT, n.d.; AEON, personal interview, December 8, 2017) นอกจากนี้ ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ยังพบว่า บางบริษัทผู้ค้าของญี่ปุ่นที่รวมในขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในสถานะของผู้ค้า (trader) ที่เป็นผู้นำเข้า (fairtrade importer) ก็ไม่ได้ติดต่อเพื่อนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมกับผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาโดยตรง แต่นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากบริษัทส่งออกสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในประเทศกำลังพัฒนาอีกต่อหนึ่ง อาทิ บริษัท Wataru & Co., Ltd. นำเข้ากาแฟที่แปรรูปแล้วจากบริษัทส่งออก ECOLSIERRA EXPORT S.A.S ในประเทศโคลัมเบีย ซึ่งมีการรับซื้อเมล็ดกาแฟจากกลุ่มผู้ผลิต Red de Productores Ecológicos de la Sierra Nevada de Santa Marta -RED ECOLSIERRA (Red ECOLSIERRA) (Speacial Coffee Wataru Online Shop, n.d.) อีกต่อหนึ่ง และบริษัท Labotech Co., Ltd. ได้มีการนำเข้าสินค้าชาจาก KETEPA Kenya Tea Packers Ltd. ซึ่งเป็นบริษัทแปรรูปและบริษัทส่งออกสินค้าในประเทศเคนยาที่รับซื้อใบชาจาก RUKIRIRI Tea Factory Company Ltd. และ IRIAINI Tea Factory Company Ltd. ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ผลิตอีกต่อหนึ่งเช่นกัน โดยบริษัท Labotech ให้เหตุผลว่า การที่บริษัทไม่นำเข้าชาจากกลุ่มเกษตรกรรายย่อยในประเทศเคนยาโดยตรง เนื่องจาก บริษัทต้องการนำเข้าชาแบบของที่แปรรูปแล้ว ไม่ต้องการนำเข้าใบชาที่เป็นสินค้าวัตถุดิบ ซึ่งกลุ่มเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถจำหน่ายสินค้าดังกล่าวให้ได้ บริษัทจึงจำเป็นต้องนำเข้าจากบริษัทแปรรูปและบริษัทผู้ค้าในประเทศเคนยาแทน นอกจากนี้ ด้วยบริษัท Labotech ไม่ได้รับซื้อจากกลุ่มผู้ผลิตโดยตรง บริษัทจึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยมากนัก รวมถึงไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการส่งผ่านราคาขั้นต่ำ และค่าพรีเมียมสินค้าที่จะถูกจ่ายไปให้กับกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยว่ามีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร (FLOCERT, n.d.; Labotech Co., Ltd., personal interview, June 13, 2017)

จากข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการทางการตลาดของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่น ทั้งที่เป็นสมาชิกของ WFTO และ FLO ชำงตัน จึงแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าขบวนการการค้าที่เป็นธรรมจะจำกัดเฉพาะการค้าระหว่างกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยที่ยากจนในประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้ว เพื่อเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดให้แก่ผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา แต่กระบวนการทางการตลาดของการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่น ตั้งแต่ขั้นตอนของการนำเข้าจนกระทั่งการจำหน่ายสินค้าไปยังผู้บริโภค ไม่ได้ปรากฏความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาและผู้บริโภคในญี่ปุ่น ซึ่งจะช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและต่อรองราคาสินค้าการค้าที่เป็นธรรมให้แก่ผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาตามหลักการอธิปไตยทางอาหารในข้อที่ 3 Localises Food Systems ตามที่ได้อธิบายไว้ในข้างต้น เพราะ ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นเป็นการเลือกและตัดสินใจโดยบริษัทผู้นำเข้าของญี่ปุ่น นอกจากนี้ ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นก็อาจจะไม่ได้สร้างความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาและผู้ค้าในประเทศพัฒนาแล้วด้วย เนื่องจาก ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บริษัทผู้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นบางกลุ่ม ยังคงไม่ได้ซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจากกลุ่มผู้ผลิตหรือเกษตรกรรายย่อยโดยตรงด้วย แต่ซื้อสินค้าผ่านบริษัทผู้ส่งออกในประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้น การนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นยังคงปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าและผู้ค้า ดังนั้น ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น จึงไม่ได้แสดงให้เห็นว่าช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าให้แก่กลุ่มผู้ผลิตรายย่อย หรือกลุ่มเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา

ยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลจากการสำรวจประเภทสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ถูกจำหน่ายในญี่ปุ่น ซึ่งพบว่าสินค้าส่วนใหญ่ที่ถูกจำหน่าย ได้แก่ 1. กาแฟ 2. ฝ้าย 3. ชา และ

4. โกโก้ แม้ว่า อาจจะสันนิษฐานได้ว่า บริษัทนำเข้าญี่ปุ่น อาจต้องการเลือกที่จะนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นประเภทสินค้าส่วนใหญ่ที่ถูกผลิตในตลาดการค้าที่เป็นธรรมมากที่สุด เพื่อที่จะได้ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มผู้ผลิตรายย่อยที่ยากจนในประเทศกำลังพัฒนาได้มากที่สุด เนื่องจาก ข้อมูลของ Fairtrade International ในปี ค.ศ. 2014 ได้ให้ข้อมูลว่า ประเภทสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่มีจำนวนผู้ผลิตมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ 1. กาแฟ มีจำนวนผู้ผลิตจำนวน 812,500 คน 2. ชา มีจำนวนผู้ผลิตจำนวน 364,100 คน 3. โกโก้ มีจำนวนผู้ผลิตจำนวน 179,800 คน 4. น้ำตาล มีจำนวนผู้ผลิตจำนวน 62,700 คน และ 5. ฝ้าย มีจำนวนผู้ผลิตจำนวน 54,700 คน จากผู้ผลิตสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เป็นสมาชิกของ FLO จำนวนทั้งหมดประมาณ 1.4 ล้านคน อย่างไรก็ตาม ประเภทสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่ถูกผลิตมากที่สุดในระบบการค้าที่เป็นธรรมข้างต้นนั้น ก็สามารถที่จะอธิบายได้ว่า เป็นประเภทสินค้าที่สามารถที่จะสร้างมูลค่าทางการค้าได้สูงกว่าสินค้าเกษตรและอาหารประเภทอื่น โดยเฉพาะสินค้าอาหารหลัก หรือสินค้าเกษตรและอาหารที่มีอายุการเก็บรักษาสั้น โดยจากรายงานของ Institute for International Trade and Investment (ITI) ในปี ค.ศ. 2009 และจากการสัมภาษณ์ร้านค้าที่เป็นธรรมที่เมือง Kumamoto และ Hiroshima ก็พบข้อมูลด้วยว่า สินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่สินค้าอาหารสด ยังไม่ค่อยถูกจำหน่ายในประเทศญี่ปุ่นมากนัก เนื่องจาก บริษัทผู้นำเข้าและร้านค้าปลีกต่าง ๆ ยังคงไม่ต้องการที่จะแบกรับความเสี่ยงกรณีที่สินค้าหมดอายุ และเสียหายจากกรณีของการจำหน่ายสินค้าไม่ได้ตามกำหนดเวลา ดังนั้น สินค้าของการค้าที่เป็นธรรมที่จะถูกผลิตและจำหน่ายในระบบการค้าที่เป็นธรรม จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า อาจจะไม่ใช่สินค้าทุกประเภท ที่จะมีโอกาสได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงตลาดการค้าที่เป็นธรรม หรือ สินค้าที่จะถูกผลิตและจำหน่ายในระบบการค้าที่เป็นธรรม อาจจะต้องเป็น

สินค้าที่มีคุณลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะที่มีความสามารถที่จะแข่งขันในระบบตลาดนี้ได้

อีกทั้ง สำหรับสถานการณ์ทางการตลาดของการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น แม้ว่าจากข้อมูลทางเอกสารของ Fairtrade International จะให้ข้อมูลว่าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นเริ่มขยายตัวและมีการเติบโตของตลาดเพิ่มขึ้น โดยในปี ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นมียอดจำหน่ายสินค้าที่เป็นธรรมประมาณ 86 ล้านยูโร เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2015 ที่มี ยอดจำหน่ายอยู่ที่ 74 ล้านยูโร ซึ่งมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ 13 (Fairtrade International, 2016; Fairtrade International 2017) และ ในปี ค.ศ. 2011 เมือง Kumamoto ของญี่ปุ่น ได้ถูกประกาศให้เป็น Fair Trade Town ซึ่งถือว่าเป็นเมืองแรก และประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีการประกาศดังกล่าว ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะส่งผลทำให้ตลาดสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นมีการขยายตัวและเติบโตเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม จากงานศึกษาของ Ikegami ปี ค.ศ. 2003 และปี ค.ศ. 2005 และข้อมูลของ Fairtrade Label Japan (FLJ) กลับให้ข้อมูลว่าการค้าสินค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นการค้าผ่านร้านค้าปลีกของสินค้าการค้าที่เป็นธรรม หรือการค้าผ่านห้างสรรพสินค้า มียอดจำหน่ายของสินค้าเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับยอดจำหน่ายของสินค้าปกติ ซึ่งยอดจำหน่ายดังกล่าวแทบจะไม่สามารถที่จะนำไปช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้ผลิตที่ยากจนและด้อยโอกาสในประเทศกำลังพัฒนาได้ (Fairtrade Label Japan, n.d.; Ikegami and Uyama, 2003; Ikegami, 2005) โดย FLJ ให้ข้อมูลว่า สาเหตุที่ยอดจำหน่ายสินค้าการค้าที่เป็นธรรมมีเพียงเล็กน้อย เป็นเพราะผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นยังคงมองว่าการค้าที่เป็นธรรมเป็นเรื่องของการกุศล และการบริจาค แม้ว่าการเลือกซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมจะเป็นความรับผิดชอบแบบหนึ่งที่ผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้ว ควรจะให้ความช่วยเหลือต่อผู้ผลิตที่ด้อยโอกาสและยากจนในประเทศกำลังพัฒนา แต่ความคิดนี้ก็ยังคงมีความสำคัญ

ค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ การคำนึงถึงการซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ มีความปลอดภัย และมีราคาที่เหมาะสม นอกจากนี้ ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ ยังคงมีการตั้งคำถามด้วยว่า เมื่อพวกเขาเลือกซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมแล้ว พวกเขาจะมั่นใจได้อย่างไรว่า เงินจากการซื้อของเขาจะถูกส่งไปยังผู้ผลิตที่ด้อยโอกาสและยากจนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาจริง และปริมาณเท่าใด (Fairtrade Japan, n.d.) ในทางกลับกัน เมื่อสัมภาษณ์บริษัทผู้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นเกี่ยวกับมุมมองการให้ความช่วยเหลือ บริษัทผู้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นส่วนใหญ่กลับมองว่าการค้าที่เป็นธรรมเป็นธุรกิจประเภทหนึ่ง และไม่ได้มองว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ผลิตที่ยากจนในประเทศกำลังพัฒนา (Labotech Co.,Ltd. (personal interview, 13 June 2017) อีกทั้ง จากการสัมภาษณ์ร้านค้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมที่เมือง Kumamoto และเมือง Hiroshima ยังได้ข้อมูลอีกว่า ส่วนใหญ่ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นที่ซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมนั้น พวกเขาไม่รู้ว่พวกเขากำลังซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรม แต่พวกเขาตัดสินใจซื้อสินค้าการค้าที่เป็นธรรมตามความชื่นชอบในคุณภาพและคุณสมบัติของสินค้า (En Shop (personal interview, 9 June 2017); Akashi, Shoko (personal interview, 12 June 2017)

ข้อมูลเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาดให้แก่ผู้ผลิตและเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา แต่ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น อาจจะไม่ช่วยสร้างอภิไยทางอาหารให้แก่ผู้ผลิตและเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะการเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าสินค้าเกษตรและอาหารให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนาและผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้วแทบจะไม่มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กัน ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่นจึงไม่

ปรากฏให้เห็นว่าช่วยให้ผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนามีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าที่เพิ่มขึ้น และ/หรือมีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าที่เหนือกว่าผู้ค้าซึ่งเป็นที่ถกเถียงในระบบการค้าเสรีหรือระบบการค้าในปัจจุบันได้ในทางกลับกัน ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นดูเหมือนว่าจะยังคงให้อำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าแก่บริษัทผู้ค้าญี่ปุ่นมากกว่า เนื่องจาก บริษัทผู้ค้าในญี่ปุ่นยังคงมีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจว่าจะนำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรมประเภทใด จำนวนเท่าไร จากประเทศผู้ผลิตใด ในขณะที่ผู้ผลิตและเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาดูเหมือนว่าจะจะเป็นเพียงตัวเลือกทางการค้าของบริษัทผู้นำเข้าญี่ปุ่นเท่านั้น

4. บทสรุป

ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นให้โอกาสในการเข้าถึงตลาดแก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้น แต่การมีโอกาสการเข้าถึงตลาดที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกรรายย่อย อาจไม่ได้หมายถึงว่า เกษตรกรรายย่อยจะมีอภิไยทางอาหาร ผลการศึกษาในข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศญี่ปุ่น ไม่ได้ช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าสินค้าเกษตรและอาหารแก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา และแทบจะไม่ได้ช่วยปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้ผลิตผู้ค้า และผู้บริโภคในระบบการค้าปัจจุบัน โดยปัจจัยที่ทำให้ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นไม่สามารถช่วยเสริมสร้างอภิไยทางอาหารให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาได้ อาจอธิบายได้ว่า เป็นผลมาจากการที่ปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นยังคงทำงานอยู่ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานเดียวกันกับระบบการค้าเสรี ซึ่งเป็นข้อถกเถียงเช่นเดียวกับงานศึกษาที่มีมาอยู่ก่อน โดยแม้ว่า งานศึกษาที่มีอยู่ก่อนจะเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับปฏิบัติการของขบวนการ

การค้าที่เป็นธรรมในประเทศผู้ผลิตในประเทศกำลังพัฒนา และศึกษาเงื่อนไขของการค้าที่เป็นธรรมต่างๆ แต่ผลการศึกษาของงานชิ้นนี้ ได้ให้คำตอบที่เน้นย้ำว่า ในทางปฏิบัติแล้ว ตลาดของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมยังคงถูกดำเนินการโดยผู้ค้าและผู้บริโภคที่อยู่ในระบบเดียวกันกับระบบการค้าเสรี เงื่อนไขทางการค้าที่เป็นธรรมต่างๆ ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อช่วยเพิ่มอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าแก่ผู้ผลิตรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาอาจจะไม่ได้ถูกบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้ง ผู้ผลิตรายย่อยและเกษตรกรรายย่อยที่ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากห่วงโซ่อุปทานของระบบการค้าเสรี ก็ยังคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับการแข่งขันทางการผลิต และดูเหมือนว่าผู้ผลิตรายย่อยจะยังคงเป็นตัวเลือกทางการค้ามากกว่าที่จะเป็นผู้เลือกผู้ค้าในตลาด ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยการพิจารณาการซื้อสินค้าของผู้บริโภคในระบบการค้า ปัจจุบันส่วนใหญ่มองให้ความสำคัญกับราคาสินค้าที่ถูก และมีคุณภาพดีมากกว่าความเป็นธรรมทางการค้า ตลาดที่ผู้บริโภคไม่ได้มีความรู้และความเข้าใจ รวมถึงไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการค้าที่เป็นธรรม ผู้ผลิตรายย่อยและเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนา ก็ดูเหมือนว่า แทบจะไม่มีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจทางการค้า

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของงานชิ้นนี้ เป็นงานศึกษาปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น ในการเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหาร โดยเฉพาะการเพิ่มอำนาจและการกำหนดและตัดสินใจทางการค้าตามหลักการอธิปไตยทางอาหารข้อที่ 3 เรื่อง Localises Food Systems ผ่านการศึกษาระบบการทางการตลาดของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศผู้นำเข้าสินค้าการค้าที่เป็นธรรม แต่ทว่า การศึกษาการเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหารของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนามีหลากหลายมิติ นอกจากมิติทางการตลาดแล้ว ยังมีมิติการเสริมสร้างอำนาจในการผลิตและการเข้าถึงทรัพยากรด้วย ซึ่งผลการศึกษาของงานชิ้นนี้ ยังไม่ได้ตอบคำถามและถกเถียงในประเด็นดังกล่าว ว่าของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่นสามารถเสริมสร้างสิทธิทางการผลิตให้แก่เกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาอย่างไร ในงานศึกษาชิ้นต่อไป ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรมีการศึกษาปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมญี่ปุ่นในลักษณะรายกรณีศึกษาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปฏิบัติการของขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของกลุ่มผู้ผลิตที่ส่งออกสินค้าการค้าที่เป็นธรรมในญี่ปุ่น ทั้งนี้ เพื่อขยายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการการค้าที่เป็นธรรมของญี่ปุ่นในการเสริมสร้างอธิปไตยทางอาหารของเกษตรกรรายย่อยในประเทศกำลังพัฒนาที่ครอบคลุมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] สิริทิพย์ นรินทราธิกุล. (2560). *ญี่ปุ่นอย่างที่เป็นลำดับที่ 3: ขบวนการการค้าที่เป็นธรรมในประเทศไทยญี่ปุ่น*. โครงการสันติไมตรีไทยญี่ปุ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- [2] Action Against Child Exploitation. (n.d.). Tackling Child Labour in the Cocoa Sector in Ghana. Retrieved from https://acejapan.org/english/ACE_choco.pdf
- [3] Bacon, Christopher M. (2010). Who Decides What Is Fair in Fair Trade? The Agri-environmental Governance of Standards, Access, and Price. *Journal of Peasant Studies*, 37(1), 111–47.
- [4] _____ (2015). Food Sovereignty, Food Security and Fair Trade: the Case of an Influential Nicaraguan Smallholder Cooperative. *Third World Quarterly*, 36(30), 469-488.
- [5] Burnett, Kimberly. (2017). *Navigating the Land between Religions: New Perspectives on the Fair Trade and Food Sovereignty Movement Strategies to Challenge International Trade Governance*. PhD Dissertation, Department of Global Governance, University of Waterloo.
- [6] Burnett, Kimberly and Sophia Murphy. (2013). What Place for International Trade in Food Sovereignty?. Food Sovereignty: A Critical Dialogue, International Conference on September 14-15, 2013, Program in Agrarian Studies, Yale University.
- [7] Chas, B. (n.d.). The New WTO Guarantee System Draft. Retrieved from <http://slideplayer.com/slide/4297032/>
- [8] Fairtrade International. (2009). A Charter of Fairtrade Principles. Retrieved from http://fairtrade-advocacy.org/images/Charter_of_Fair_Trade_principles_EN_v1.2.pdf
- [9] _____ (2011). Fair Trade Glossary. Retrieved from https://www.fairtrade.net/fileadmin/user_upload/content/2009/about_fairtrade/2011-06-28_fair-trade-glossary_WFTO-FLO-FLOCERT.pdf
- [10] _____ (2014). *Strong Producers Strong Future: Annual Report 2013-2014*. Retrieved from http://www.fairtrade.org.za/uploads/files/Research/Facts_Figures/FLO_Annual_Report_2013_2014.pdf
- [11] _____ (2016). *Global Fairtrade Sales by Country*. Retrieved from <https://annualreport15-16.fairtrade.net/en/power-in-partnership/>
- [12] _____ (2017). *Global Fairtrade Sales by Country*. Retrieved from <https://annualreport16-17.fairtrade.net/en/building-fairtrade-markets/>
- [13] _____ .(n.d.). *History of Fairtrade*. Retrieved from <https://www.fairtrade.net/about-fairtrade/history-of-fairtrade.html>
- [14] _____ (n.d.). *Our Fairtrade Certification Standard Operating Procedures*. Retrieved from <https://www.flocert.net/start-trading-fair-today/>
- [15] Fairtrade Label Japan. (n.d.). *Trends in Japan's Fair Trade Certified Product Market*. Retrieved from http://www.fairtrade-jp.org/about_fairtrade/000017.html
- [16] _____ (n.d.). What is FLJ. Retrieved from http://www.fairtrade-jp.org/about_us/

- [17] FLOCERT. (n.d.). Customer Search. Retrieved from <https://www.flocert.net/about-flocert/customer-search/>
- [18] Goff, Sarah C. (2016). *Fair trade: Global Problems and Individual Responsibilities*. Critical Review of International Social and Political Philosophy. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/13698230.2016.1252993>
- [19] Ikegami, K. & Uyama, M. (2003). Features and Challenges of Fair Trade Movement in Japan. Retrieved from <http://fr.pekea-fr.org/Dakar/D-T/T-D-Ikegami.doc>.
- [20] Ikegami, K. (2005). Implication of Organic Agriculture Movement for Fair Trade Movement in Japan. Retrieved from <http://www.pekea-fr.org/doc/rennes2005/ikegamirennnove05.pdf>.
- [21] The International Nyéléni Newsletter. (2007a). Declaration of the Forum for Food Sovereignty, Nyéléni 2007. Retrieved from <http://nyeleni.org/spip.php?article290>
- [22] _____ (2007b). *Nyeleni 2007 - Forum for Food Sovereignty Synthesis Report*. Retrieved from <http://nyeleni.org/spip.php?article334>
- [23] Institute for International trade and Investment. (2009). *Japan's Fair Trade Market Survey Report 2008*. Committee on Fair Trade Studies. Retrieved from <https://european-fair-trade-association.org/efta/Doc/FT-in-Japan2008.pdf>.
- [24] Jaffee, D. (2007). *Brewing Justice: Fair Trade Coffee, Sustainability, and Survival*. Berkeley: University of California Press
- [25] Jaffee, D., Kloppenburg, Jack R. & Monroy Mario B. (2004). Bringing the “Moral Charge” Home: Fair Trade within the North and within the South. *Rural Sociology*, 69(2), 169-196.
- [26] La Via Campesina. (1996). Food Sovereignty: A Future without Hunger. Retrieved from <http://www.acordinternational.org/silo/files/decfoodsov1996.pdf>
- [27] Moore, G. (2004). The Fair Trade Movement: Parameters, Issues and Future Research. *Journal of business ethics*, 53(1-2), 73-86.
- [28] Naylor, Lindsay B. (2014). *Decolonial Autonomies: Fair Trade, Subsistence and the Everyday Practice of Food Sovereignty in the Highlands of Chiapas*. PhD Dissertation, Department of Geography, Graduate School of the University of Oregon.
- [29] Specialty Coffee Wataru Online Shop. (n.d.). Fair Trade certification. Retrieved from https://www.specialty-coffee.jp/products/list?country_origin=&breed=&tag=2&coffee_pyramid=&product_template=1&product_weight_price_range=
- [30] Sylla, Ndongo Samba. (2014). *The Fair Trade Sandal: Marketing Poverty to Benefit the Rich*. London: Pluto Press.
- [31] Taylor, Peter. (2002). *Poverty Alleviation through Participation in Fair Trade Coffee Networks: Synthesis of Case Study Research Question Findings*. New York: Fair Trade Research Group/Colorado State University/Ford Foundation.

- [32] The International Nyéléni Newsletter. (2007). Nyeleni 2007 Forum for Food Sovereignty. Retrieved from https://nyeleni.org/DOWNLOADS/Nyelni_EN.pdf
- [33] Torgerson, Anna McLoughlin. (2009). Fair Trade Banana Production in the Windward Islands: Local Survival and Global Resistance. *Agriculture and Human Values*, 27(4), 475–87.
- [34] World Fair Trade Organization. (2004). *History of Fair Trade: 60 Years of Fair Trade: A Brief History of the Fair Trade Movement*. Retrieved from <http://wfto.com/about-us/history-wfto/history-fair-trade>
- [35] _____ (2014). WFTO Guarantee System Handbook: WFTO Fair Trade Standard. Retrieved from <http://wfto.com/sites/default/files/Ch-6-WFTO-Fair-Trade-Standard-draft-3.6-feb-14.pdf>
- [36] _____ (n.d.). Search Members/Suppliers. Retrieved from <https://www.wfto.com/find-supplier>
- [37] _____ (n.d.). How to Join WFTO. Retrieved from <https://wfto.com/members-and-products/how-join-wfto>
- [38] Zerbe, Noah. (2014) “Exploring the Limits of Fair Trade: The Local Food Movement in the Context of Late Capitalism”. In *Globalization and Food Sovereignty: Global and Local Chance in the New Politics of Food*, edited by Andree, Peter et al Canada: University of Toronto Press.

สัมภาษณ์

AEON. (December 8, 2017). Tokyo Prefecture. Personal interview.

En Shop. (June 11, 2017). Hiroshima Prefecture. Personal interview.

Japan Fair Trade Committee. (JFTC). (June 11, 2017). Kumamoto Prefecture. Personal interview.

Kumamoto International Foundation. (June 11, 2017). Kumamoto Prefecture. Personal interview.

Labotech Co.,Ltd. (June 13, 2017). Kumamoto Prefecture. Personal interview.

Loveland Shop. (June 12, 2017). Kumamoto Prefecture. Personal interview.

One Planet Paper. (June 12, 2017). Kumamoto Prefecture. Personal interview.

หน่วยงานผู้แต่ง: นักศึกษาปริญญาเอก วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Affiliation: College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University

Corresponding e-mail: sirinthip.narin@gmail.com

การวิเคราะห์กลยุทธ์การเรียนรู้ตัวอักษรคันจิ ด้วยวิธีการวัดแบบ SILK

บทคัดย่อ

การเรียนรู้คันจิ (Kanji) หรือตัวอักษรจีนที่ใช้ในระบบการเขียนภาษาญี่ปุ่นนั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่ยากที่สุดสำหรับผู้เรียนที่ภาษาแม่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับตัวอักษรจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบตัวอักษร เส้น และลำดับขั้นตอนการเขียนนั้น มีความแตกต่างกับตัวอักษรไทยเป็นอย่างมาก คันจิถือได้ว่าเป็นตัวอักษรที่ยากต่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนคนไทย และจนถึงปัจจุบันนี้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนคันจิก็ยังมีไม่เพียงพอนัก ดังนั้นในงานวิจัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1. เพื่อสร้างกลยุทธ์ในการเรียนรู้ตัวอักษรคันจิของนักศึกษาในประเทศไทยโดยใช้ SILK (Strategy Inventory for Learning Kanji) 2. เพื่อนำเสนอแนวทางการสอนคันจิที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย ในงานวิจัยนี้มีนักศึกษาศาสาภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคามจำนวน 169 คนเข้าร่วม ซึ่งใช้แบบสอบถามที่ประกอบด้วยคำถามแบบปลายเปิดและคำถามแบบปลายปิดนำมาใช้ในการสำรวจสอบถาม ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้คือ 1) ความถี่ (the frequency part) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด และเสียง (the sound part) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้น้อยที่สุด 2) สำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่เป็นคนไทย การใช้แบบเรียนสำหรับการเรียนคันจิและเอกสารประกอบการเรียนด้านทัศนวัสดุ การนำเสนอบทความที่มีหลากหลายรูปแบบมาใช้ การใช้สื่อ การเน้นย้ำความสำคัญของการเรียนคันจิ การศึกษาวิธีการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้คันจิ

คำ

สำคัญ

ตัวอักษรคันจิ, SILK, กลยุทธ์การเรียนรู้

Analysis of Kanji Learning Strategies Using Strategy Inventory for Learning Kanji (SILK)

Abstract

Kanji learning is one of the most difficult areas for Japanese learners from non-Kanji backgrounds. In particular, there are many differences between Thai characters and Kanji, such as the shape of characters, lines, and stroke order. Kanji can be very difficult to learn for the Thais; however, research in this area has not been sufficiently carried out. The purpose of this study was to focus on the following: 1. to derive the Kanji learning strategies of university students in Thailand using SILK (Strategy Inventory for Learning Kanji); and 2. to provide useful Kanji teaching ideas for Japanese lecturers in Thailand. A total of 169 students participated in this study, all of whom were students from the Japanese Department at Mahasarakham University. Utilizing the mixed-methods approach, the research data were collected using a set of questionnaires that consisted of closed-ended and open-ended items. The findings indicated that: 1) the frequency part was the most common, and the sound part was the least used of the Kanji learning strategies; 2) the visual aspects of teaching materials, the use of different types of tests, the media used in Kanji learning, emphasis on the necessity of Kanji, and teaching using a systematic approach to learning should be considered when teaching Kanji to Thai learners.

Key words

Kanji, SILK, learning strategies

1. Introduction

Kanji¹ learning is one of the most difficult areas for Japanese learners from non-Kanji backgrounds (Banno and Ikeda, 2009, p.13). In particular, Thailand is geographically close to China and Vietnam, but uses its own language without being influenced by the languages of these countries. Thai characters are used to write the Thai which belongs to phonogram (Furui, 2012, p.1183). On the other hand, Kanji belongs to the logographic writing system (Takagi, 2016, p.2). Moreover, there are many differences between Thai characters and Kanji, such as shape of characters, line and stroke order, etc. (Hayashi, 2011, pp.86-87). In addition, according to a survey of Japanese Kanji learners in Thailand, Kanji is a character that is difficult to memorize because of its complex shapes and many strokes and so on (Wimonwittaya, 2014, p.36).

As mentioned above, Kanji can be very difficult to learn for the Thais. However, research on it has not been done sufficiently. Until recently, only a small number of Kanji-related researches for Thai students have been conducted in Japan and Thailand. The main themes of the researches are ‘Learning Strategies’, ‘Survey on Awareness’ and ‘Teaching Methods’². In particular, analysis of ‘Learning Strategies’ can be very useful because it can lead to effective teaching strategies.

Watanabe (2014) focused on the development of the Kanji words learning strategies for Non-Kanji background learners and conducted interviews with 25 Non-Kanji background learners and 15 native Japanese speakers. After the questionnaire was drawn up based on the results of the interview, a survey was conducted on 150 Japanese learners and native Japanese speakers. Then, the Kanji words learning strategies’ scale and questionnaire were developed through exploratory factor analysis. Additionally, Kobayashi (2017) attempted to develop new questionnaire items for Japanese learners in Thailand under the JFL (Japanese as a Foreign Language) environment using the scale of Kanji words learning strategies which was developed by Watanabe (2014).

Banno and Ikeda (2008) investigated how the learning attitudes and Kanji learning strategies of students from Non-Kanji cultures vary according to their Kanji proficiency levels. The participants were 151 college students who were studying Japanese in Japan and the U.S.

Somchai (2008) attempted a comparative analysis with Kanji learners of the Philippines based on the results of research on learning beliefs and learning strategies of Kanji learners in Thailand. SILL (Strategy Inventory for Language Learning) was used as the analysis tool of the study.

¹ A system of Japanese writing using Chinese characters, used primarily for content words (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/kanji>)

² Search result from the references of <https://c.niil.ac.jp/> and https://scholar.google.com/schhp?hl=en&as_sdt=1,5

The purpose of this study is to focus on the following, unlike the previous studies on the Kanji learning strategies.

(1) To derive the Kanji learning strategies of the university students in Thailand using SILK (Strategy Inventory for Learning Kanji).

(2) To provide useful Kanji teaching ideas for Japanese lecturers in Thailand.

2. Theoretical Background

2.1 Language Learning Strategies

There have been many classifications and definitions on the Language Learning Strategies since 1990.

Rubin (1994) divided Language Learning Strategies into three groups: learning strategies which contribute directly to the learning process; communication strategies which are used by learners while they are performing in the language; and social strategies which are used by learners as they engage in situations with others in order to practice the language.

O'Malley and Chamot (1990) suggested that Language Learning Strategies can be divided into three groups: metacognitive strategies, cognitive strategies, and socioaffective strategies. His first group refers to the activities learners use to plan, to pace, and to monitor their own learning. The second group refers to the activities learners use to obtain, store, retrieve, and use language information. The third group

refers to activities that are related to social-mediating activities and interacting with others. Oxford (1990) established two general groups into which Language Learning Strategies may be divided: direct strategies and indirect strategies. The first group refers to the activities that have a direct influence on the learning process such as memory, cognitive, and compensation strategies which help learners to overcome knowledge gaps in order to continue the communication. The second group refers to the activities that have an indirect influence on the learning process. Oxford stated that metacognitive strategies, affective strategies, and social strategies are part of the second group. Cohen (1998) also suggested two groupings for Language Learning Strategies: those which refer to the activities learners use to help them obtain and store language information, and language-use strategies which help learners to retrieve language information and to perform in the language (as cited in Jorge, 2010, pp.96-97). However, Rose (2015) and Shatz (2014) defined the Language Learning Strategies as a term referring to the process and actions that are consciously deployed by language learners to help them to learn or use a language more effectively. In this study, the Rose and Shatz's definition is cited.

2.2 SILK

SILK stands for "Strategy Inventory for Learning Kanji" created by Bourke (1996) and it

is one systematic taxonomy example where orthography-specific characteristics are incorporated into a language-learning strategy inventory. A combination of interviews, think-aloud protocols and free recall tests on the kanji learning process of several Australian students and observations of native children studying kanji in Japan were used as resources for the formulation of the inventory. Strategies are grouped into direct (strategies dealing directly with the task) and indirect (strategies for managing your learning) groups, similar to that of Oxford's SILL. These are again subdivided into

In addition, the questionnaire mentioned in Watanabe (2014, pp.32-34) was translated into Thai and used with the Japanese version. It consists of 56 items in total and its structure is as follows.

3. Methodology

3.1 Participants

A total of 169 students participated in this study, all of whom are students from the Japanese Department at Mahasarakham University (hereinafter, referred to as MSU) in Thailand. The survey group was composed of

Table 1 Structure of SILK

Part	Item	Part	Item
A 関連付け (Association)	9	I 文脈 (Sequence)	2
B ストーリー (Stories)	4	J 身体的・心理的反応 (Physical/Emotional response)	4
C 部首 (Radicals)	3	K 音 (Sound)	4
D 繰り返し (Frequency)	2	L 筆順 (Stroke order)	3
E 経験 (Experience)	2	M 学習計画 (Planning your learning)	10
F 視覚化・イメージ (Visualization)	2	N 学習評価 (Evaluating your learning)	3
G 自己モニター (Self-monitoring)	3	O 他人との協力 (Cooperating with others)	3
H 補償 (Compensation)	2	合計	56

fifteen subsets that are specifically focused on the learning processes of kanji (as cited in Gayathri, 2003, pp.5-6). In this study, SILK is used as a tool to measure Kanji learning strategies as it facilitates comparison and review among different researchers and learners in the analysis of Kanji learning strategies (Ishii and Kim, 2012, pp.52-53).

61 first-year students, 42 second-year students, 51 third-year students and 15 fourth-year students. The fourth year students are currently on field placement, so only a few could participate in the research.

3.2 Data Collection

This study employed mixed-method approaches. The research data was collected

through a set of questionnaires which consisted of closed-ended and open-ended items. The closed-ended item has two main parts. The first part was designed to collect basic data of the participants' Japanese proficiency and the SILK was used as the second part to extract Kanji learning strategies. The open-ended item also has two parts, designed to reveal other preferred strategies of Thai university students in addition to the Kanji learning strategies listed in the SILK. The total number of items in the questionnaire are shown in the table below.

Table 2 Number of questionnaire

Method	Part	Elicitation	Number
Closed-ended	Basic data	Japanese proficiency	2
	SILK	Strategies for learning Kanji	40
		Strategies for managing learning	16
Open-ended		Strategies for learning Kanji	1
		Strategies for managing learning	1
Total			60

the questionnaire was analyzed using the Microsoft Excel software to calculate arithmetic means and standard deviation. The Pearson correlation coefficient was used for factor analysis. The results were then presented in tables.

Meanwhile, the qualitative data from the open-ended items were analyzed, using the open coding technique (Strauss and Corbin, 1990). This technique was used in order to identify the phenomenon found in the texts and their meaning. First, the participants' answers to the open-ended items were transcribed. Then the

The survey was conducted using Google forms for 10 days between January 25, 2018 and February 3, 2018 and the respondents accessed the forms at a convenient time and place during this period.

3.3 Data Analysis

In order to verify the reliability of the questionnaire, the Cronbach's alpha coefficient was derived by using the Microsoft Excel's Anova: Two-factor Without Replication (Microsoft Excel 2013, 15.0.4997.1000). The quantitative data from

concepts were derived from the text and similar concepts were integrated and categorized.

4. Quantitative Results

4.1 Reliability of the questionnaire

To verify the reliability of the questionnaire, the Cronbach's alpha coefficient was calculated as follows: the reliability is considered to be sufficiently high³ by obtaining a high value of the alpha coefficient.

³ Generally, 0.6 of alpha coefficient or more is considered to be reliable.

Table 3 Alpha coefficient

α coefficient	Number of the questionnaire
0.94 ⁴	56 ⁵

Table 4 Learning time

Learning time	Number of the participants
6M – 1Y	32
1Y – 1Y 6M	19
1Y 6M – 2Y	14
2Y – 2Y 6M	26
2Y 6M – 3Y	25
3Y – 3Y 6M	25
3Y 6M – 4Y	15
4Y+	13
total	169

4.2 Learning time & using the Kanji learning strategies

The details of the participants' learning times are in the table below.

Approximately 70% of the participants have learnt Japanese within the last 3 years and this indicates that they have very little prior

learning experience in Japanese before entering the MSU.

The mean values and standard deviations of each learning time were extracted into High and Low frequency strategies. In the table 5 below, the derived figures are shown as 15 Kanji learning strategies parts.

⁴ 0.938898 rounded to 2 decimal places

⁵ Among the 60 items, there are 56 items on the 5-point scale.

⁶ Refer to table 1 for the abbreviations of each part

Table 5 Using the Kanji learning strategies by learning time

Learning time	Fre.	Part ⁶	Mean	S.D
6M – 1Y	High	Fre.	3.88	0.65
		Com.	3.48	1.00
	Low	Eva.	2.22	0.66
		Sou.	2.21	0.65
1Y – 1Y 6M	High	Fre.	3.71	0.67
		Com.	3.45	0.81
	Low	Coo.	2.56	1.04
		Sou.	2.53	0.67
1Y 6M – 2Y	High	Fre.	3.68	1.03
		Exp.	3.68	0.97
	Low	Eva.	2.55	0.79
		Sou.	2.14	0.70
2Y – 2Y 6M	High	Fre.	3.50	0.72
		Com.	3.40	0.98
	Low	Coo.	2.31	0.98
		Sou.	2.15	0.74
2Y 6M – 3Y	High	Fre.	3.96	0.82
		Com.	3.46	0.97
	Low	Eva.	2.64	0.71
		Sou.	2.54	0.70
3Y – 3Y 6M	High	Fre.	3.78	0.76
		Exp.	3.26	0.81
	Low	Sou.	2.37	0.71
		Eva.	2.35	0.77
3Y 6M – 4Y	High	Fre.	3.43	0.90
		Com.	3.13	0.94
	Low	Sto.	2.18	0.66
		Sou.	2.18	0.68
4Y+	High	Fre.	3.88	0.79
		Exp.	3.65	0.85
	Low	Sou.	2.48	0.69
		Eva.	2.26	0.61

The frequency part is the most common of the Kanji learning strategies, followed by the compensation and the experience parts, regardless of the learning time. Table 5 shows that there is no relation between the Kanji learning strategies with a high frequency and the learning times.

Some items with a mean value of 3.5 or higher⁷ were found; 2 items in the frequency part ('I remember Kanji by writing them out numerous times until I know them', 'I remember the Kanji which I use often') and 1 item in the experience part ('I learn a Kanji if I think I'm going to need it in the future'). This shows that it is effective to teach learners focusing on the use of Kanji in various situations frequently encountered in daily life.

On the other hand, the Kanji learning strategies part that is least used is the sound part, followed by the evaluation, the cooperation and the stories parts. The strategies with a low frequency are not related to the learning times as well.

8 items with a mean value less than 2.5 were extracted from 5 parts and the details are as follows: strategies for learning Kanji (1 item in the radicals part, 2 items in the sound part) and strategies for managing learning (3 items in the planning your learning part, 1 item in the evaluating your learning part and 1 item in the cooperating with others part). The fact that 5 items were derived from the strategies for managing learning shows that there are many passive learners among the participants.⁸

According to the analysis results of table 5, it is important to emphasize the necessity of Kanji and to teach the use of Kanji that Japanese learners often encounter in daily life. It is expected to develop a positive learning attitude and improve the learners' Kanji abilities.

4.3 Correlation between the Kanji learning strategies

As a result of the analysis, the parts that showed strong positive correlations are as follows:⁹

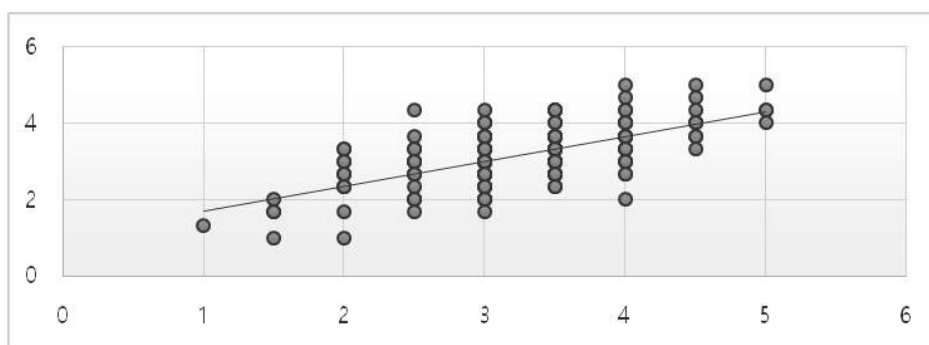

Figure 1 Visualization and Self-monitoring¹⁰

⁷ On the 5 point of Likert Scale, 2.5~3.5 corresponds to 'the sometimes', 3.5 or above is highly positive and less than 2.5 is interpreted as high negative (Hyun and Kim, 2017, p.353)

⁸ The part of the strategies for managing learning is a useful tool for planning and coordinating the overall Kanji learning process. (<http://kanji-silk.net/strategies/managing/index.html>) Hence, the small number of users of this part can be translated that there are fewer self-directed learners in the participants.

⁹ In this study, the guidelines for interpretation of a correlation coefficient (-0.3<|r|<0.3→weak, -0.5 to -0.3 or 0.3 to 0.5→moderate, -0.9 to -0.5 or 0.5 to 0.9→strong, -1 to -0.9 or 0.9 to 1→very strong) was adopted. (https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.5364581/file/MASH_Correlation_R.pdf)

¹⁰ $r=.633$, $p<.05$, $N=169$

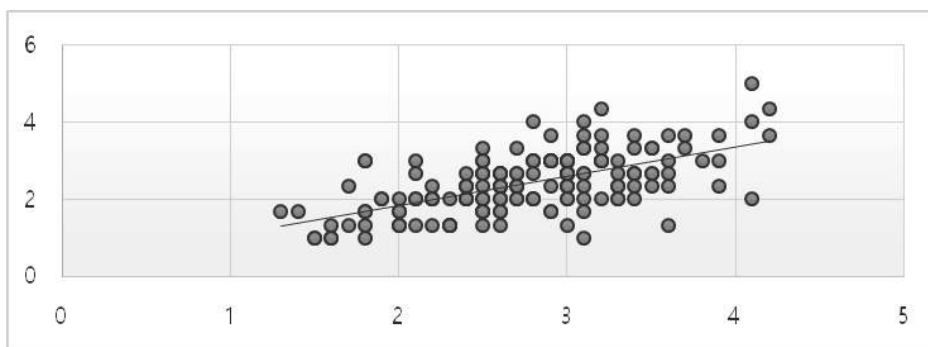

Figure 2 Planning your learning and Evaluating your learning¹¹

Although the above four Kanji learning strategies' parts were not preferred by the participants, there were strong positive linear relationships between the variables. Referring to Figure 1, lecturers need to consider the visual aspects (character size, font and layout etc.) from the learners' point of view when choosing Kanji textbooks or producing teaching materials. In addition to this, quizzes and other tests should be conducted frequently to ensure that learners are aware of their knowledge gaps in learning Kanji.¹²

Figure 2 shows the importance of teaching the learning strategies for planning and managing Kanji. As mentioned before, there may be many reasons for the passive attitude of the participants in learning Kanji, one of these being the lack of a systematic approach to learning. Therefore, time should be allocated for the above parts that are not fully covered in typical language courses.

In contrast to the parts with a strong positive correlation, there were other parts with correlation coefficients close to zero.

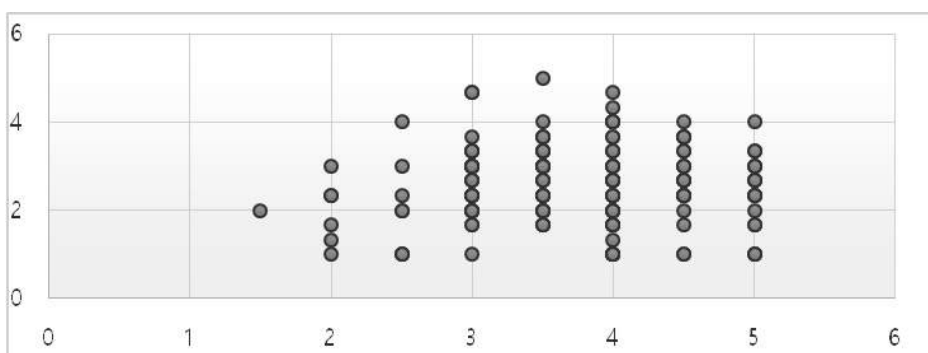

Figure 3 Frequency and Cooperating with others¹³

¹¹ $r=.608$, $p<.01$, $N=169$

¹² The main idea of the strategy of self-monitoring part is that students learn from test. Refer to appendix '自己モニター' for details.

¹³ $r=.036$, $p<.01$, $N=169$

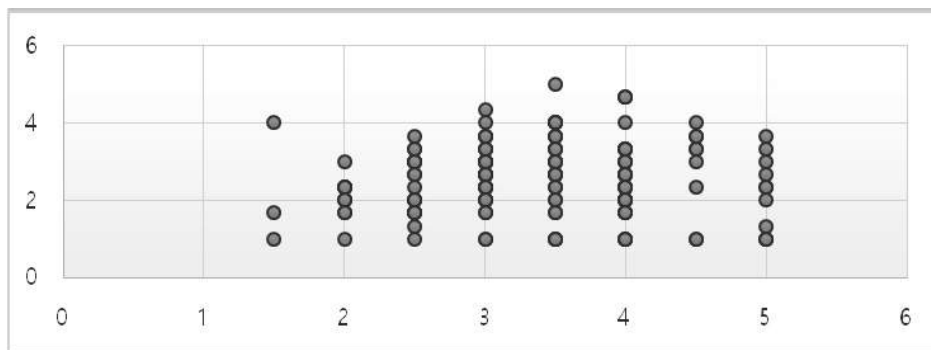

Figure 4 Experience and Cooperating with others¹⁴

The figures indicate that there are no associations between the variables.

5. Qualitative Results

The answers to the open-ended questions were received from 46 participants for the strategies for learning Kanji and 56 participants for the strategies for managing

learning. Sub-categories were derived from collecting only those answers which were in the appropriate form (excluding answers unintelligible or not relevant to the questions). Consequently, 7 categories were constructed by grouping similar sub-categories. This analysis process is illustrated as below:

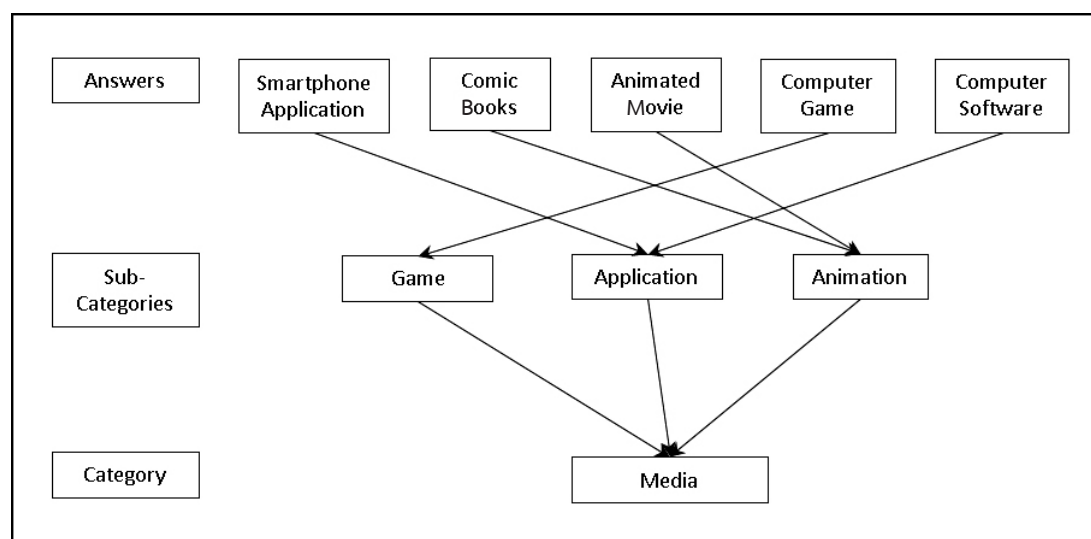

Figure 5 Open coding process

¹⁴ $r=.050$, $p<.01$, $N=169$

Table 6 Results of open coding

	N	Sub-categories	Categories
Strategies for learning Kanji	46	Game	(Media)
		(Application)	
		Animation	
		Attach to a wall	Frequency
		Attach to a thing	
		See often	
		Associate with objects	Association
		Yomigana	Pronunciation
Sub total		8	4
Strategies for managing learning	56	Kanji card	Tool
		During the class	Immediacy
		During the day	
		Memorize immediately	
		Pop culture	(Media)
		(Application)	
		Memorize when it needs	Necessity
Sub total		7	4
Total	102	15(14) ¹⁵	8(7)

The most notable of the seven categories is the media. Many participants use the media when they learn Kanji and it has not been addressed at all in the SILK. This shows that there is a clear distinction between learners at the time the SILK was written (Bourke, 1996) and current learners. In addition, it can be seen that there have been many changes in Kanji learning environments and tools. Of course, this result may only be for Thai students, but considering

digitization progress in numerous areas, it will be necessary to increase the proportion of the media use in Kanji learning in the future.

6. Conclusion

Through the study, not only was it possible to grasp the Kanji learning strategies of learners in Thailand, but also some ideas that may be applied to Kanji teaching in the future were derived. The details are as follows:

¹⁵ The number in parentheses counts multiple instances of a category in the different strategies as one.

¹⁶ The total of valid responses were 18 out of 46 in the strategies for learning Kanji and 22 out of 56 in the strategies for managing learning. Among them, 6 responses and 14 responses respectively, were related to the media category.

1. Kanji learning strategies: the frequency part is the most common of the Kanji learning strategies, followed by the compensation and the experience parts; the least used is the sound part, followed by the evaluation, the cooperation and the stories parts.

2. Ideas for Kanji teaching: it is important to emphasize the necessity of Kanji and to teach the use of Kanji that Japanese learners often encounter in daily life;¹⁷ it is necessary to consider the visual aspects of teaching materials;¹⁸ different types of tests should be conducted in a frequent manner;¹⁹ time should be allocated for the systematic approach to learning that are not fully covered in typical language courses;²⁰ it is also necessary to increase the proportion of the media (game, application software, animation and pop culture etc.) use in Kanji learning.²¹

However, there are two limitations in this study. First, it can be difficult to generalize the results, because the research participants consisted only of MSU students. Second, correlations between variables were confirmed by correlation analysis, but causation has not been adduced.

In order to overcome the limitations stated above, research participants will be collected from various regions in Thailand. This will help to ensure the generality of the findings. Additionally, regression analysis will be conducted to clarify the causal relationship between variables.

At last, based on the results, a follow-up study will be required to provide more detailed and various information that can be applied immediately in class.

¹⁷ Refer to analysis for table 5

¹⁸ Refer to analysis for figure 1

¹⁹ Refer to analysis for figure 1

²⁰ Refer to analysis for figure 2

²¹ Refer to analysis for table 8

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Banno, E., Ikeda, Y. (2009). Students' Attitudes and Strategies toward Learning Kanji: A Survey of Learners from Non-Kanji Background. *Journal of International Students Education*, 14, 13-20.
- [2] Bourke, Barbara. (1996). *Maximizing Efficiency in the Kanji Learning Task* (Doctoral Dissertation). University of Queensland, Australia.
- [3] Furui, S. (2012). Selected Topics from LVCSR Research for Asian Languages at Tokyo Tech. *IEICE, E95.D(5)*, 1183.
- [4] Gayathri, H. (2003). Issues in Strategy Classifications in Language Learning: A Framework for Kanji Learning Strategy Research. *ASAA e-journal of Asian Linguistics & Language Teaching*, 1-14. Retrieved from <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=artspapers&keyword=learning-a-logographic-language>
- [5] Hayashi, A. (2011). A Practical Study of Calligraphy in Teaching Japanese Characters: through Teaching a Sequence of Characters to Thai learners. *Japan Foundation Bangkok Nihon Bunka Sentā Nihongo Kiyō*, 8, 86-87.
- [6] Ishii, N., Kim, Y. (2012). A Study of Kanji Learning Strategies and the Processing Strategies by Korean Learners. *Journal of Japanese Language Education Association*, 60, 52-53.
- [7] Jorge, E. (2010). Identifying Language Learning Strategies: An Exploratory Study. *Gist Education And Learning Research Journal*, 4(1), 94-106.
- [8] Kobayashi, H. (2017). *Taijin Nihongo Gakusyūsyā no Kanji Goi Gakusyū ni kansuru Sutorateji Siyō no Genjō* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Thailand.
- [9] Macaro, E. (2006). Strategies for Language Learning and for Language Use: Revising the Theoretical Framework. *Modern Language Journal*, 90(3), 320-337.
- [10] O'Malley, J., Chamot, A., & Lisa K. (1987). The role of Learning Strategies in Second Language Acquisition. *U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Technical Report 742*, 1-35.
- [11] Rose, H. (2015). Researching Language Learner Strategies, In Brian. P, & Aek. P(Eds.), *Research Methods in Applied Linguistics*, 421-438. Bloomsbury.
- [12] Rubin, J. (1975). What the "Good Language Lerner" Can Teach Us. *TESOL Quarterly*, 9(1), 41-51.
- [13] Shatz, I. (2014). Parameters for Assessing the Effectiveness of Language Learning Strategies. *Journal of Language and Cultural Education*, 2(3), 96-103.
- [14] Somchai, C. (2008). *Beliefs and Strategies about Learning Kanji of Thai Learners* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Thailand.

- [15] Stephen, S. (2010). Oxford's Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know (Rebecca Oxford). *Bilingual Research Journal*, 17(1-2), 117-121.
- [16] Strauss, A. and Corbin, J. (1990). Basics of Grounded Theory Methods. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-20.
- [17] Takagi, M. (2016). Beyond the Pictorial: Exploring the semiotic layer of typography in Hanzi/Kanji characters. *Typography and Education*, 1-9. Retrieved from http://www.typoday.in/2016/spk_papers/Mariko_Takagi_TypographyDay-2016.pdf
- [18] Watanabe, T. (2014). Hi Kanjiken Gakusyūsyā no tameno Goi Gakusyū Sutoratejī Syakudo no Kaihatsu. Kanji. *Nihongo Kyōiku Kenkyū*, 4, 30-64.
- [19] Wimonwittaya, C. (2014). Taijin Syokyū Nihongo Gakusyūsyā no Kanji Gakusyū ni kansuru Jirei Kenkyū: Kanji no Jiyū Kijyutsu Kadai no Kekka kara. *JSL Kanji Gakusyū Kenkyūkaishi*, 6, 36-43.
- [20] Zoltan, Dornyei. (2005). *The Psychology of Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

e-mail: jong.h@msu.ac.th

ภาคผนวก (Appendix)

Strategy Inventory for Learning Kanji (Watanabe, 2014, 32-34)

関連付け	新しく学習した漢字をすでに知っている漢字と結びつける。
	新しく学習した漢字をカタカナと結びつける。
	新しく学習した漢字を他の図形などと結びつける。
	新しく学習した漢字をアルファベットと結びつける。
	新しく学習した漢字を同じ意味を持つ別の漢字と結びつける。
	新しく学習した漢字を反対の意味を持つ別の漢字と結びつける。
	新しく学習した漢字を形が違うが同じ読み方をする漢字と結びつける。
	新しく学習した漢字を形が似ているが違う読み方をする漢字と結びつける。
ストーリー	形が似ている漢字同士を、混乱しないように比較し、対比する。
	漢字が私にとって何に見えるかに基づいたストーリーを作る。
	漢字の部品に基づいたストーリーを作る。
	教師から教わったストーリーを使う。
部首	参考書に載っていた漢字を覚えるためのストーリーを使う。
	同じ部首を持つ漢字のグループを作る。
	まず漢字の部首を思い出し、そこから漢字の全体を思い出す。
繰り返し	漢字を部首の意味と結びつける。
	わかるまで何度も書いて漢字を覚える。
経験	よく使う漢字を覚える。
	その漢字が思い浮かぶ個人的な経験と結びつける。
視覚化／イメージ	必要になると思う漢字を覚える。
	頭の中で漢字を思い浮かべ、そのイメージを紙に書き写す。
自己モニター	勉強するときに読んだ本のページ上で見えたように漢字を記憶する。
	漢字のテストをして、わからなかった漢字をもう一度学習する。
	間違えた漢字を単語帳に書いていつでも見られるようにしておく。
補償	間違えやすい漢字をとことん練習する。
	知らない漢字を辞書で調べる。
文脈	漢字についてよくわからないことがある時、他の人に質問する。
	よく使う文脈で漢字を関連付けして覚える。
身体的／心理的反応	新しい漢字を文にを使って、文脈で覚える。
	漢字を書いた感覚で覚える。
	何らかの理由で「好きではない」ためにある漢字を覚えた。
	特別に難しかったためにある漢字を覚えた。
音	何らかの理由で「気に入った」漢字を覚えた。
	日本語の音（読み方）と英語の意味とを結びつける。
	英語の音と漢字の意味とを結びつける。
	日本語の音（読み方）とアルファベットとを結びつける。
筆順	筆順や部首に名前を付けて、歌いながら覚える。
	筆順を記憶して漢字を覚える。
	筆順の最初の一つを覚えておけば、残りは自然に思い出す。
リズムで筆順を覚える。	
学習を計画するストラテジー	
学習計画	一日／一週間ごとに漢字を学習するための時間を設定する。
	繰り返し漢字を勉強するために単語帳を使う。
	漢字を練習するためにコンピュータを使う。
	できるだけ漢字を使う。（例：授業中にノートをとるとき。／宿題を提出するとき。）
	漢字の参考書の情報を整理するためにラインを引く。
	本で調べたり人に聞いたりして良い漢字学習の方法を探す。
	授業で指定されたもの以外に、漢字学習用の教材を買う。
	図書館で漢字学習用の教材を借りる。
	一週間ごとに達成したい漢字学習のゴールや目的を設定する。
学習を評価する	どれだけの漢字を学習するか、長期間のゴールを設定する。
	学習した漢字を覚えているかどうか確かめるため、定期的にテストをする。
	私が知っている漢字のリストを残しておく。
他の人と協力する	学習の進捗とその時の気持ちを記録するために漢字学習日記を書く。
	他の人と協力して、一緒に練習する。
	漢字学習タスクについて感じたことを他の人と話し合う。
自分の漢字学習を他の人にテストしてもらう。	

TCI Tier 1 Humanities and Social Sciences

Owner :

Japanese Studies Association of Thailand (JSAT)
Room 606 Faculty of Political Science,
Thammasat University, Prachan Road,
Phraborom Maha Ratchawang, Pranakorn,
Bangkok 10200, Thailand
URL: jsat.or.th, email: jsn.jsat@gmail.com

Publication : 2 issues per year (June, December)

Online Journal : <https://www.tci-thaijo.org/index.php/jsn>

Printed at

Core Content Co., Ltd.
15/4 Moo 3 Bangkrateuk, Sam Phran,
Nakhon Pathom 73210

Reviewers

Prof. Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal
Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Dr. Kanokwan Manorom
Ubon Ratchathani University
Assoc. Prof. Dr. Siriporn Wajjwalku
Thammasat University
Asst. Prof. Dr. Nareenoot Dumrongchai
The National Institute of Development Administration
Asst.Prof. Dr. Piyawan Asawarachan
Thammasat University
Asst.Prof. Dr. Thanasak Saijampa
Sukhothai Thammathirat Open University
Asst. Prof. Dr. Thanyarat Sanguansri
Burapha University
Asst.Prof. Dr. Tossapon Tassanakunlapan
Chiang Mai University

Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Chaiwat Khamchoo *Chulalongkorn University*
Prof. Dr. Attachak Sattayanurak *Chiang Mai University*
Assoc. Prof. Dr. Siriporn Wajjwalku *Thammasat University*

Editor

Assoc. Prof. Tasanee Methapisit *Thammasat University*

Associate Editor

Dr. Ekasit Nunbhakdi *Thammasat University*

Editorial Board

Prof. Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal
Chulalongkorn University
Prof. Warintorn Wuwongse *Thammasat University*
Assoc. Prof. Dr. Surangsri Tansiangsom *Chulalongkorn University*
Assoc. Prof. Dr. Maitree Inprasitha *Khon Kaen University*
Assoc. Prof. Pranee Jongsujarittam *Kasetsart University*
Asst. Prof. Dr. Kanlayanee Sitasuwan *Chulalongkorn University*
Asst. Prof. Dr. Chomnard Setisarn *Chulalongkorn University*
Asst. Prof. Dr. Tewich Sawetaiyaram
National Institute of Development Administration
Asst. Prof. Dr. Baranee Boonsong *Naresuan University*
Asst. Prof. Dr. Piyawan Asawarachan *Thammasat University*
Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri
Panyapiwat Institute of Management
Asst. Prof. Nisakorn Thongnork *Prince of Songkla University*
Asst. Prof. Benjang Jaisai der Arslanian *Chiang Mai University*
Dr. Wanwisa Kunpattaranirun *Burapha University*
Dr. Saikaew Tipakorn *Chulalongkorn University*

Editorial Staff

Ms. Supinya Wongsasom
Japanese Studies Association of Thailand

Asst.Prof. Nisakorn Thongnork
Prince of Songkla University, Pattani Campus
Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri
Panyapiwat Institute of Management
Dr. Elisa Nishikito
Payap University
Dr. Kanapat Ruenpirom
Silpakorn University
Dr. Pat-on Phipatanakul
Srinakharinwirot University
Dr. Poranee Pinunsottikul
Thammasat University
Dr. Tanporn Trakarnalerngsak
Mahidol University
Dr. Wanwisa Kunpattaranirun
Burapha University

Editor's Note Tasanee Methapisit	iv
Research Papers and Academic Papers	
Self-Disclosure in First-Encounter Conversations: A Comparative Study of Thai and Japanese Yuphawan Sopitvutiwong	1
The Use of Disagreement Strategies in Japanese by Thai Learners of Japanese Khwanchira Sena	18
Factors Related to Japanese Accent Listening Skills of Thai Learners Yupaka Fukushima & Tasanee Methapisit	37
Education during the Meiji Restoration Seen through a Comparative Study of Two Juvenile Literature Works HITOFUSA NO BUDOU (A Bunch of Grapes) and SEIBEI TO HYOUTAN (Seibei and his Gourds) Nanchaya Mahakhan	59
The Changing Status of Women in the Ooku during the Edo Period Benjang Jaisai der Arslanian	78
Hollow State? : A Case Study of Privately-run Elderly Residences in Japan Prakorn Siriprakob & Panaros Malakul Na Ayudhya	101
The Fair Trade Movement in Japan and Strengthening the Food Sovereignty of Smallholder Farmers in Developing Countries Sirinthip Narinsilp	124
Analysis of Kanji Learning Strategies Using Strategy Inventory for Learning Kanji (SILK) Jonghee Kim	144

